

چاپی دوووم

✱ خوا به یه کُرتن له به دیهینه رایه تی و ✱
په رومردگار یتتی دا

زنجیره دهرسی

ئیمان و عهقیده ی ئیسلامی له بهر پۆشنای قورئان و سوننهت دا

13 تا 26

به رگی دووهم

خوا به یه ککرتن (التوحید)
له به دیهینه رایه تی و پهروه ردگاریتی دا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله الذي هدانا لهذا السلام على يد مولانا محمد رفیع
پنہ درمختار علیہ السلام ۲۰۰۰ ماقدمتاً مخلص و
نورانیہ و تفسیرم تہ فعل کرد بقوچاپ و
بلاکدرونہ کتبہ کالم ، خدا بہرکہ حق و نور سیرت
نجامہ تفسیر و کاریانہ وہ
وہ بکے لوان علیہ السلام ہر دیکہ خاص و چاپ و
بلاکدرونہ کتبہ کالم ہر دیکہ ہر دیکہ

ع
علیہ السلام
۱۱ بجائے ۱۲ بجائے
۲۰۰۰ / ۱۰ / ۱۹
ہم و لہ

چہ کہ روئے بہشت و دی کتبہ کافہ بہ نوبہ گوئی
فلان و حسن و سہ رجا نشہ و پژواک او بود .

وہ کہ بتو بود و ہمسلم و بود نہ چہ کہ روئے

وہ کہ بتو بود و ہمسلم و بود نہ چہ کہ روئے

خون فتنہ رلا با با . جہ کہ سوسہ کی خون فتنہ

وہ کہ کہ فتنہ سوسہ کی فتنہ و کار و ہفتہ کی

خون فتنہ و کار و ہفتہ کی فتنہ و کار و ہفتہ کی

بین ہنر سوسہ کی فتنہ و کار و ہفتہ کی

علی بابا

ماڤى لى چاپدانەۋەى پارىژراۋە بۇ
نوسىنگەى تەفسىر

ناۋى كىتەپ: ئى مان و عەق ىدەى ئى سلامى لى بىر رۇ شىنايى
قورئان و سوننەتدا - بىرگى دوۋەم
نو: سىر: عەلى بابىر
بلاۋكرى: نەۋەى: نوسىنگەى تەفسىر/ ھەۋلىر
خ: ت: نەۋزاد كۆيى
بىرگ: ئامىن مخلص
نۆرە و سالى چاپ: يەكەم 1427 ك - 2006ز
ت: سىراژ: 3000 دانە

لى كىتەپخانەى گىشتى ھەۋلىر ژمارەى سىپاردىنى (.....) ى سالى 2006 دراۋەتى

بۇ بلاۋكرىدەۋە و راگەياندن
ھەۋلىر- شەقامى دادگا - ژىر ئوتىلى شىرىن پالاس
ت: ۲۲۲۱۶۹۵ - ۲۲۳۰۹۰۸ - ۲۵۱۸۱۳۸
مۇبايىل: ۲۲ ۵۱ ۴۶۰ ۰۷۵۰ - ۱۳۸ ۷۲ ۹۱ - ۰۷۷۰
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

پیشکش بی

بهوانه ی که ده یانه وی و هه ولده ده ن که خوا (تبارک و تعالی) وه ک چۆن
تاکه به دیهینه رو پهروه رد گاره ، تاکه په رستراویشیان بی.

نه توره کویه اناره به تان له کلتان
ماتونه به تان به تان به تان به تان
نن نن نن نن نن نن نن نن نن نن نن

Alibapir.com

archive.org/details/@alibapir

Alibapir.com

www.alibapir.net

English - عربي - گوردی

Alibapir.com

Alibapir.com

Alibapir.com

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَفَأَتَّخِذُكُمْ مِنْ دُونِهِ
أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ أَنْفُسِهِمْ تَفْعَا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى
وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا
كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ
الْقَهَّارُ﴾ (الرعد: 16).

The banner is divided into several sections. At the top, it features the text 'نه تورو کوربه نوره تان نه کوربه تان' and 'مادونه سو سویت ویت ویت ساسا ویت' in a stylized font. Below this, there are two Facebook icons with the text 'علي بابير AliBapir' and 'دکتر باندنی مکتبی ماموستا علی بابیر'. In the center, there is a portrait of a man in a turban, with the text 'www.alibapir.net' and 'English - Urdu - Gujarati' below it. To the left of the portrait, there is a QR code and the text 'archive.org/details/@alibapir'. To the right, there is a YouTube icon with the text 'علي بابير AliBapir' and a Twitter icon with the text 'دکتر باندنی مکتبی ماموستا علی بابیر'. At the bottom, there are two QR codes and the text 'دکتر باندنی مکتبی ماموستا علی بابیر'.

پیشه‌کی

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله محمد وآله المهتدين بهذاه

خوینته‌ری به‌ریز:

هه‌رچه‌نده به‌تاکه به‌دیهینه‌ر (خالق) و ته‌نها په‌روه‌ردگار (رب) زانینی
خوا (سبحانه و تعالی) شتیکی خواړسک (فطري) هو له‌گه‌ل سروشتی
مرؤفدا تیکه‌ه‌ل‌شیراوه، وهک تایدتی (172) ی سوره‌تی (الاعراف)
تا ماژهی پی‌ده‌کات ﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ
وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ
الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ﴾ .

واته: وه یادبکوه کاتیک په‌روه‌ردگساره له‌ پشستی تاده‌میزاداندا
وه‌چه‌کانی وهرگرت و له‌سه‌ر خوینی کردنه شایه‌دو فده‌رموی: تاپا من
په‌روه‌ردگارتان نیم؟! گوتیان با شایه‌دیماندا، بویه‌ش ئه‌و به‌لینه‌مان
لینه‌رگرتن تاکو رۆزی دواپی نه‌لین: نیمه‌ کاتی خوئی له‌مه‌ بی‌تاگا
بووین.

به‌لام له‌گه‌ل ته‌وه‌ش دا هه‌ر له‌ به‌ره‌به‌یانی می‌ژووی مرؤفایه‌تی یه‌وه
ئه‌و بابه‌ته‌ جیگای باس و خواس و مشتومری ژور بووه، به‌ تاییه‌ت له‌
نیوان پیغه‌مبه‌رانی خوا ﷺ. له‌ لایه‌ک و طاغوته‌کانی وهک نه‌مروودو
فیرعه‌ون له‌ لایه‌کی دیکه‌وه.

جا ئایا هوکاری په یدا بوونی تهو دیاردهیه چیه؟!
 من پیښ وایه هوکاری سهر هه لډانی دیارده ی بی پروایی (إلحاد) له نیو
 به شهردا ویرای خواریسک بونی خواناسیی و دانهینان به به دیهینه رایه تی و
 په روه ردگاریتی خوادا، دوو شته:-

(1) به نسبت طاغوت ته له خوا یاخییه کـــانده له پرووی فیلبازی و
 زورزانیه وه نکوئییان کردوه له ته سلې بوونی خوا (جلّ وعلا) واته:
 له به دیهینه رایه تی، یان له په روه ردگاریتی خوا واته: به سهر
 راگه یشتن و سهر پهرش تیاریتی و مشوورخوریه تی بو کائینات،
 چونکه تهو خو به زلگرو له خوباییی بووانه که لکه لای
 په روه ردگاریه تی و په رستراویتی (الربوبیة والألوهیة) یان له که لای
 دابووه، تهو تا نه مروود له وه لای (إبراهیم) - علیه السلام - که
 ویستوویه تی مه سه لای مهرگ و ژیان یان ژیاندن و مراندن (الإحیاء
 والأماتة) بکاته به لگه ی نیسپاتی په روه ردگاریه تی خوا ﴿إِذْ قَالَ
 إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ﴾ (البقرة: 258)، گو تویه تی: ﴿قَالَ
 أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ﴾ من ده ژینم و ده مریم!

دیسان فیرعون به دارو ده سته ی و ته گیر که رانی ده روه ری ده لی:
 ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَهِ غَيْرِي﴾ (القصر 38)،
 ته ی قسه رویشتون، من جگه له خوځم په رشتراویکی دیکه بو ئیوه شک
 نابهم.

ننجا دياره کاتيکيش زه مينه خوش دهې وړي تهخت و ئاچووغ دهې
له بهردهم نهو خو به زلگرو خو لي بایي بوواندها له عنه تی خویان
لي بي که ئیددعای پدروهر گاريه تی و پدراوتی بکن به سهر خه لکيدا
که فيکړه ی بي پروایي جینگای ئيمان و خوا به يه کزانيني گرتبته وه
خه لکه که دوو چاری بوشايي فيکړی و رووحي (الفراغ الفکري والروحي)
بووبن.

نهو کاته نهو طاغوتانه نه گدر به زمانی قسه (مقال) یش نه ئین
به زمای کرده وه حال ده ئین: جا خه لکینه! مادام هیچ پدروهر دگارو
پدراوتان نه بن نهو ئیمه پدروهر دگار و پدراوتانین!

(2) به لام به نسبت خه لکی گشتی یوه به پیچه وانده ی
طاغوته کانه وه هوکاری بنه رته ی بهرو بی پروایي و دوور له خویي
(الإحاد) چونیان بریتیه له نه زانیی (جهل) به رانه بر به خوا تبارک
وتعالی، به لگهش له و باره وه زورن، بو نمونه:

خه لکی رورثاوا به گشتی و چینی خویندوار به تایبته کاتیک شه پؤل و
تهوژمی بی پروایي به رانه بر به ئاین و زنده وه دوور له خویي له
نیواندا پدري ستاندو به هیژ بوو که چینی ته کلیرؤس و پیاوانی کلنسا
نهو به رنامه (شریعة) یه عیسا (علیه السلام) هیئابووی گوریان و
دهستکاری یان کردو پریان کره له نه فسانه و شتی پروپوچی وا که
له گهل هیچ عقلیکی سه لیمدا ناگوئی و ئیستاش له گهل بی هردوو
کتیبي په یمانی کون (العهد القديم) و په یمانی نوی (العهد الجديد) به
تایبته یه که میان شتی هینده سه یرو سه مه ره وه له گهل عقل و مه نیتقا

نه‌گونجاویان له‌باره‌ی خوای به‌رزو بی‌وینه‌وه (عزوجل) تیدایه که یه‌کجار دوورن له پایه‌ی به‌رزوی خوا (سبحانه‌و تعالی) و کاتیک مرؤف ته‌و شتانه‌ی له‌و دوو کتیب‌ه‌دا ده‌که‌و‌یتته به‌رچاو که نه‌صرانیه‌کان به کتیبی پیرۆز (الکتاب المقدس) یان ناو ده‌به‌ن و له‌سه‌ر بناغه‌ی وان و له‌به‌ر رۆشنا‌ییاندا به‌حساب برّوا به‌خوا دینن و ده‌په‌رستن، تیده‌گات که بۆچی دیارده‌و ته‌وژمی بی‌دینایه‌تی و وازه‌ینان له‌نه‌صرانیه‌ت رۆژ به‌رۆژ له‌نیو خه‌لک و جه‌ماوه‌ری ولاتانی رۆژئاوا‌دا په‌رده‌ه‌ستینی به‌تایبه‌ت له‌نیو چینی خویندوارو رۆشن‌بیریاندا!

ئنجبا ته‌گه‌ر ئیمه ناتوانین له‌ری‌گای خستنه‌ رووی راست و دروستی فیکره‌و عه‌قیده‌ی خواناسیی و برّوا‌ه‌ینان به‌به‌دییه‌ن ————— ه‌رایه‌تی و په‌روه‌رد‌گاریتی خوا (عزوجل)، ری‌بگرین له‌طاغوته‌ خو به‌ز‌ل‌گرو له‌خوبایی یه‌کان که لافی په‌روه‌رد‌گاریتی و به‌سه‌ر خه‌لک دا لیده‌ده‌ن، چونکه کیشه‌ی ته‌وان ته‌وه‌یه که جه‌زیان له‌خوفه‌رزکردن و خۆسه‌پاندنه‌و ده‌یان‌ه‌و‌ی به‌ه‌و‌ی جی لیه‌ژکردن به‌عه‌قیده‌ی خواناسیی و خوا به‌یه‌ک‌گرتنه‌وه‌ زه‌مینه‌ی خو له‌خه‌لک کردنه‌ په‌روه‌رد‌گار و په‌رستراویان بۆ هه‌موار بیت، به‌لام بی‌گومان ده‌توانین به‌شیوه‌یه‌کی راست و په‌وا خستنه‌ رووی فیکره‌ی خواناسیی و خوا به‌یه‌ک‌گرتنه‌وه‌ به‌رچاوی ته‌و خه‌لکه رۆشن بکه‌ینه‌وه که له‌سۆنگه‌ی نه‌زان‌یی و نه‌شاره‌زاییه‌وه ته‌و عه‌قیده‌و فیکره‌ راست و خوارسکه‌ی له‌پیش چاو‌ب‌یزراوه‌و ملی به‌ده‌شت و بیابان و هه‌له‌ت و هه‌لدیری بی‌دینایه‌تییه‌وه ناوه.

جا خوینده ری به ریز

ثم کتیبہ ویرای ئامانجه بنه رتیه که ی که بریتیه له :
 هاوکاریکردن و یارمه تیدانی ئهو مسوئلمان و برودارانده ی ده یانه وی
 ئیمان و عه قیده ی خواناسیی و خوا به یه کگرتن (توحید) له دل و
 دهرونیان دا به هیزو پیتر وه قایم وقولترو ریشه دارتر بی و (ابراهیم)
 - علیه السلام □ گوته نی: ﴿بَلَىٰ وَلَٰكِنْ لِّیَطْمَئِنَّ قُلُوبُکُمْ﴾ (البقرة: 260)،
 واته: (با ئیمانم هه یه، به لام تا کو دئم با شتر ئارام بگرئ) ئهو مه به سته ش
 که پیش توژیک ئاماژه م پیدا ئامانجیکی دیکه یه تی و هیواداریشم و له
 خوی به خشهر (الوهاب) یش داواکارم که هه ردوو ئامانجه که ی به
 چاکترین شیوه بیچکی و بینیتته دی و، هه م عه قیده ی خواناسیی و خوا به
 یه کگرتن له عه قل و هوش و دل و دهرونی مسوئلماناندا واته ئهو خوشک و
 برا مسوئلمانانده ی که ثم کتیبه ده خوینده ی ئیی به هه رمه ند ده بن،
 رۆشنتر و به هیزو پیتر بکات و هه م که سه انیکیش که له سۆنگه ی
 نه شاره زایی و بی ئاگاییه وه له باره ی ئه سلئ عه قیده ی فیکره ی خواناسیی وه
 به شیوه شه رعیه ره راست و دروسته که ی خۆی دووچاره ی حاله تی دوور له
 خوایی (الحاد) یان لایه نی که م، گومان و دوودلی و ئه ره ره (تذبذب)
 بوونه، ئیی به هه رمه ند بن و تیشکی راست خواناسین و دروست ئیمان
 هینان ته مومژئ به هه له بو خوا (تبارک وتعالی) روانین و پی ئاشنا
 نه بوونی رابمائی و سه ره نجام بناغه یه کی قایم و پته وی ئیمان به خوا

هیټنایان بؤ بره خسی، تاکو بتوانن دیواری ئیمان و عقیده یه کی راست و دینداری یه کی پاک و پوختی له سهر بنیات بنین و هه لچنن.
خوای به به زه یی و به خشه ریش گـفـت و به لئینیکی پته و جهخت
له سهر کراوی به هه رکه سیك داوه که به دلئیکی پاكو نیازیکی چاکه وه وه
به ره و لای بچی ههنگاو بنی نائومییدی نه کات و دهستی بگری و رینمایی
بکات.

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾

(العنکبوت 69).

کهواته: له ئیمه ی مروژ ههول و هه رکهت و له خوای بهرزو مهزن و
به به زه ییش، به پیره وه هاتن و ری نیشاندان و دهست گرتن و سه رخستن و
به ره کهت.

1 / رجب / 1427

27 / حوزه یران / 2006

ههولیر

رئ خوش کردن

خوینهری به‌رئز:

ئه‌گهر له یادت بئ له پیشه‌کی و رئ خوشکردنی گشتی ئهم زنجیره
ده‌رسه‌دا که له به‌رگی یه‌که‌مدا هاتوه گوتومانه:

به‌شی دووهمی ئهم زنجیره ده‌رسه (خوا به یه‌ک گرتن) "التوحید" و
هاوبه‌ش بۆ خوا په‌یدا کردن الشوک) سه‌رجه‌م له بیست و چوار ده‌رس
پینکها‌توه.

جا شایانی باسه که ئهم به‌رگی دووهمه: (خوا به یه‌کگرتن له
به‌دیینه‌رایه‌تی و په‌روه‌دگاریتیدا) چوارده (14) ده‌رسی یه‌که‌می ئهو
بیست و چوار ده‌رسی گرتونه‌خۆ وه ده‌ (10) ده‌رسه‌که‌ی دیکه‌ش
ته‌رخان کراون بۆ توێژینه‌وه له باره‌ی ناو و سیفه‌ته‌کان (الأسماء
والصفات)ی خوای به‌رزو بئ وینه و خوا به یه‌کگرتن له په‌رستراویتی
(توحید الله فی الألوهية)دا، که به‌رگی سییه‌میان بۆ ته‌رخان کراوه □
خوا پشتیوان بئ-.

جا ئهو چوارده ده‌رسه‌ی که ئهم به‌رگی دووهمه گرتونیه خۆی باس و
بابه‌ته‌کانیان به‌م جو‌ره‌ی خواره‌وه‌ن، له پینج به‌ندان دا:

بەندى يەكەم / سەرەتا ئە پىنچ دەرسى يەكەم (1 تا 5)دا ئە ژىر باسى (رېڭاۋ چۆنەتەى زانين و ناسين)دا، ئە بابەتتىكى گرنگى فيكرىي و فەلسەفەيىمان كۆلىۋەتەو كە بە زاراۋەى ھاۋچەرخ تيۋرى زانست (نظرية المعرفة)يان (تەبىستىمۆلۇژيا)ى پى دەلئىن و نيۋەرۆكەكەى برىتتە ئە لىكۆلئىنەو ەو باس و خواس دەربارەى ئەو رېبازو شىۋازو چۆنەتەىيانەى كە مرۆف دەتوانى لىيانەو بەگاتە زانىارى و زانست و پەى بردن بە شتان (الأشياء).

شايانى باسىشە ئەو پىنچ (5) دەرسەش دەرسى يەكەم و دووھەمان تەرخان كەردوون بۆ قسە كەردن ئەسەر تيۋرى زانست ئە روانگەى غەيرى ئىسلامەو ەەر ئە فەلسەفەى يۇنانىيەكانەو ەتە فەيلەسوفە رۆژئاۋايەكانى سەدەكانى نيۋەرەست و چاخەكانى دوايىش بە تايبەت چاخى رېنسانس.

پاشان سى دەرسى سى يەم و چوارەم و پىنچەمىشمان تەرخان كەردوون بۆ روونكەرنەو ەى ھەلۆيىستى ئىسلام و زانايانى ئىسلام ئە بارەى چۆنەتەى و رېبازى ۋەدەست ھىنانى زانىارى و زانستەو .

بەندى دووھەم / ئنجا ئە دەرسى شەشەمدا ئەژىر سەرباسى (خوا بە يەكگرتن بناغەى بەندايەتسى و بى پروايى و ھاۋبەش بۆ خودا دانان (الائحاد والشرك)يش گەۋرەترىن تاوان و پوۋچترىن ئەفسانەن) تيشكەمان خستۆتە سەر مەسەلەى خوا بە يەكگرتن و ھاۋبەش بۆ خوا دانان (التوحيد و الشرك)و روونمان كەردۆتەو كە خوا بە

یه کگرتن له هەر سیك بوارى به‌دییه‌ن‌رایه‌تیی و په‌روه‌د‌گاریتیی و په‌رس‌تراویتیی (الخالقیة و الربوبیة والألوهیة) دا گه‌وره‌ترین و دره‌شاه‌ترین راستیی‌ه‌و هاوبه‌ش بۆ خوا دانایش له هەر‌سیك بواره‌كاندا پو‌و‌چ‌ترین ته‌فسانه‌و زل‌ترین تاوانه‌.

به‌ندى سییه‌م/ئنج‌ا له پینج ده‌رسی ده‌تم‌و هه‌شتم‌و نۆیه‌م و ده‌یه‌م و یازده‌یه‌م‌دا، له‌ژیر ناوونیشانی: (عه‌قل و زانیاری و فیطه‌رت گه‌وره‌ترین شایه‌دی به‌دییه‌ن‌رایه‌تیی و په‌روه‌د‌گاریتیی خوان)‌دا‌ئه‌و راستیی‌ه‌مان خست‌وته‌ روو که هەر کام له عه‌قل و زانیاری و فیطه‌رت، به‌لگه‌و شایه‌دن بۆ ئیسه‌پاتی به‌دییه‌ن‌رایه‌تیی و په‌روه‌دی‌گاریتیی خ‌وای به‌رزو بی‌هاوتا (تبارک و تعالی) واته‌ هەر که‌سیك به‌و وێژدانه‌وه‌ گ‌و‌ی‌ را‌دی‌ر‌ئ‌ی بۆ هەر کام له عه‌قل‌ی سه‌لیم و زانیاری راسته‌قینه‌و فیطه‌رت و سروشتی‌ ساغ، خ‌و‌ی‌ ناچار ده‌بین‌ی که دان بن‌ی به‌ به‌دییه‌ن‌رایتیی و په‌روه‌دی‌گاریتیی خ‌وای به‌رزو مه‌زن‌دا.

به‌ندى چواره‌م/پاشان له‌ سی ده‌رسی ک‌و‌ت‌اییدا که ده‌سه‌کان‌ی د‌وا‌زده‌و سێژده‌و چ‌وا‌رده‌ن، له‌ ژیر سه‌رباسی (قورئان به‌رزترین شی‌وا‌زی سه‌لماندن‌ی به‌دییه‌ن‌رایه‌تیی و په‌روه‌د‌گاریتیی خ‌وای تێدا‌یه‌)‌دا، خست‌وو‌مانه‌ته‌ روو که چ‌و‌ن چ‌و‌نی قورئانی به‌رزو به‌هێزو پیت‌ز، راستیی به‌دییه‌ن‌ه‌رو په‌روه‌د‌گا‌رو خ‌اوه‌ن بوونی خوا(سب‌ح‌انه‌ و تعالی) بۆ‌بو‌ونه‌وه‌رو کائینات‌ روون‌ ده‌کات و ده‌سه‌لمین‌ی به‌ شی‌وا‌زیک

که ده‌توانی گه‌وره‌ترین مولخیدو زه‌ندیق له چال و زه‌لکاوی کوفرو ئیلحاد ده‌رینی.

به‌ندی پینجه‌م / وه له کۆتاییدا له‌ژێر ناوی (چوار کورته باسی گرنه‌گ)دا (تا) چوار راستی گه‌وره‌مان له باره‌ی به‌دییه‌نه‌رایه‌تیی و په‌روه‌ردگاریتی خوی بی وینه‌و هاوه‌ل (جل شانه‌) باس کردون و کۆتاییمان به‌ باسی (به‌دییه‌نه‌رایه‌تیی و په‌روه‌ردگاریتی خوا) هی‌تاوه‌.

ئیدی ئیوه‌و باس و باب‌ه‌ته‌کانی ئەم به‌رگی دووهمی کتییی (نیمان و عه‌قیده‌ی نیسلامیی له‌به‌ر رۆشنایی قورئان و سونه‌تدا) له دوو تویی چوارده‌ دهرس و چوار کورته‌ باسدا و سه‌هرجه‌م ئه‌و دهرس و کورته‌ باسانه‌ش له پینچ به‌ندی سه‌ره‌کی‌دا.

---

(1) ئه‌و چوار کورته‌ باسه‌ هی کتییی (مسولمانی کامل) □ به‌شی یه‌که‌م-ن که به‌ چاکم زانی له جیاتی چاپکردنه‌وه‌ی دوو باره‌ سه‌هرجه‌م باس و باب‌ه‌ته‌کانی به‌ تۆزێک ده‌ ستکاری و گۆرانکاری یه‌وه‌ ب‌خه‌ مه‌ گه‌ل ئەم کتیی به‌ی (نیمان و عه‌قیده‌ی نیسلامیی...) ، دیاره‌ هه‌ر باس و باب‌ه‌ته‌ ده‌خه‌ینه‌ ئیوه‌ باس و باب‌ه‌ته‌کانی به‌رگی‌که‌وه‌ له به‌رگه‌کانی ئەم کتیی به‌، که له‌گه‌لیان ب‌گونجین و له‌ شوینی خووشی دا ئاماژه‌یان بۆ ده‌که‌ین .

**رېگاو چۆنيھەتى زانىن و ناسين
تيورى زانست (ئەبستمۇلۇژيا)**

ده‌رسی یه‌که‌م و دووهم :

رېځ‌او چۆنیه‌تی زانیڼ و ناسین له روانگه‌ی غه‌یری نیسلام و مسوولمانانه‌وه

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيد الأنبياء والمرسلين
محمد وآله المهتدين بهديه المبين الى يوم الدين.

به‌پێزان: بۆیه بهر ئه‌وه‌ی به‌جینه سه‌ر ئه‌سلی مه‌به‌ست که بریتیه له
قه‌سه‌کردن و باسکردن ده‌باره‌ی به‌دیهینه‌رایه‌تی و په‌روه‌ردگاریتی خوا
(عزوجل)، به‌ پێویستم زانی که وه‌ک رێ خۆش کردنی‌ک بۆ چوونه‌ نیو
ئه‌و باسه‌ گ‌رنگ و پر بایه‌خه‌ باسی مه‌سه‌له‌ی (پێبازو چۆنیه‌تی وه‌ده‌ست
هی‌نانی زانیاری و زانست) (١) بکه‌ین. چونکه‌ هه‌رچه‌نده‌ ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌،
باسی‌کی عیلمیی و فه‌لسه‌فیی تا ئه‌ندازه‌یه‌ک وشکه‌، به‌لام وه‌ک له
باسه‌کانی دوایدا ده‌بینین زۆر پێویستیمان پێی هه‌یه‌. ئه‌به‌ر ئه‌وه‌ی که
خوای په‌روه‌ردگار ته‌نها له‌ رێگای زانیاری و زانست (العلم والمعرفة) وه‌
ده‌ناسرێ، که‌واته‌ تا نه‌زانین ئه‌و (علم ومعرفة) ی که‌ خوای پێی ده‌ناسین
(جل جلاله‌) له‌ بواری په‌روه‌ردگاریتی و ناو و سیفات و ته‌نیا په‌رستراویتییدا
چی‌یه‌و چۆن وه‌ده‌ست دێ و تا چ ئه‌ندازه‌یه‌ک جی‌گای متمانه‌و باوه‌ره‌؟! تا

---

(1) بۆ نووسینی ئه‌م باباته‌ سوودی‌کی زۆر له‌ : (نظرية المعرفة بين القرآن والسنة) ی د.
راجح عبدالحميد الكردي و (مصادر المعرفة في الفكر الديني و الفلسفي دراسة نقدية
في ضوء الإسلام) ی د. عبدالرحمن بن زيد، وه‌رگرتوه‌.

ئه‌وه نه‌زانین □ بیگومان به یه‌کسه‌ر چوونه نیو باسی (خوا ناسیی) و (بروا به خوا بوون) و (خوا به یه‌ک گرتن) هوه باسه‌که‌مان زۆر دامه‌زراو نابیت.

که‌واته ئهم بابته (باسی ریپازو چۆنیه‌تی وه‌ده‌ست هینانی زانیاری و زانست) وه‌ک بنـاـغه وایه بۆ زنجیره باسه‌کانی دیکه‌ی که باسی خوا به‌یه‌ک‌گرتن و پیچه‌وانه‌که‌ی ده‌که‌ن که بریتیه له هابه‌ش بۆ خوا دانان له هه‌ر سێ بواره‌کانی په‌روه‌رد‌گاریتی و ناو و سیفات و په‌رستراویتی‌دا.

شایانی باسیشه ئیمه ئهم بابته به گوشراویی و پوختی له چوار خالی سهره‌کی‌دا ده‌تویژینه‌وه که ئهمانه‌ن:-

- 1- پیناسه‌ی (علم) و (معرفة) و چهند وشه‌یه‌کی دیکه‌ی نزیکیان.
- 2- تیۆری زانست (نظرية المعرفة) چی یه‌و له که‌یه‌وه سهری هه‌ل‌داوه‌؟!
- 3- ئایا زانین و ناسینی شتان (الأشیاء) بۆ ئینسان شتیکی گونجابه‌؟!
- 4- له چ رییه‌که‌وه ده‌ستمان له زانیاری و زانست گیر ده‌بی‌؟!

(خالی یه‌که‌م): پیناسه‌ی (علم) و (معرفة) و چهند وشه‌یه‌کی دیکه که لیپانه‌وه نزیکن:-

له فەرهنه‌نگه‌کانی زماندا بۆ نمونه: (لسان العرب)^(٢٤) که پێناسه‌ی هه‌ر کام له (علم) و (معرفة) ده‌کات، هه‌روه‌ها له (القاموس المحيط) له باسی وشه‌ی (علم) و وشه‌ی (المعرفة) دا، وه هه‌روه‌ها (معجم مقاییس اللغة)^(٢٥)، وه (المختار الصحاح)^(٢٦)، هه‌ر کام لهم قاموسانه وه ته‌وانی دیکه‌ش وشه‌ی (علم) و وشه‌ی (معرفة) زۆر به‌ له يه‌ك نزیک ته‌فسیر ده‌که‌ن و لێک‌ده‌ده‌نه‌وه، که من پێم وایه له کوردیدا ته‌گه‌ر بۆ وشه‌ی (علم) بڵێن: زانین، وه (معرفة) بڵێن: ناسین، ماناکه‌یان پڕ به‌ پێسته، (علم) واته: زانین، (عِلْم) واته: زانی، (معرفة) ش واته: ناسین، (عَرَفَ) واته: ناسی، دوا‌یی لهم بابه‌ته زیاتر پوون ده‌که‌ینه‌وه،

وه وشه‌ی (علم) و وشه‌ی (معرفة)، خوای په‌روه‌ردگار هه‌ردووکیانی له قورئاندا بۆ خۆی به‌کاره‌یناوه، واته که (به‌نده) کان خوای خۆیان ده‌ناسن و سیفه‌ته‌کانی ده‌زانن، به‌لام به‌ تایبه‌تی بۆ خۆی ته‌نیا وشه‌ی (علم) ی به‌کاره‌یناوه دوا‌یی پوونی ده‌که‌ینه‌وه له‌به‌ر چی!!

جا چهند جیاوازی یه‌ك له‌نیوان وشه‌ی (علم) و وشه‌ی (معرفة) دا هه‌ن:

(یه‌گه‌م): جیاوازی یه‌کی بێژیه‌ی (لفظی) یان له‌ نیواندا هه‌یه، چونکه وشه‌ی (عَرَفَ) ته‌نیا به‌رکار (مفعول) یکی ده‌وێ وه‌ك خوای

(1) به‌رگی (9) لاپه‌ره 236 □ 243، و به‌رگی 12 لاپه‌ره 416 □ 422.

(1) ابن الفارس.

(2) الجوهری .

په‌روه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ﴾ (۱) واته: (یوسف)
 علیه السلام- برآیه‌کانی خۆی ناسی، به‌لام ئەوان ئەمیان نه‌ناس
 کرد وه پیتی ئاشنا نه‌بون، لی‌ره‌دا وشه‌ی (عرف) یه‌ک (مفعول‌ای
 ویستوه، به‌لام وشه‌ی (علم) دوو (مفعول‌ای ده‌وین، وه‌ک خ‌وای
 زانا ده‌فرموی: ﴿فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ﴾ (ه). لی‌ره‌دا (ه‌ن)
 (مفعول‌ای یه‌که‌مه‌و (مُؤْمِنَاتٍ) هی دوومه، ده‌فرموی ته‌گه‌ر زانیتان
 ئەو ئافره‌ت‌ان‌ده‌ی که‌ له‌ (مکّه) وه‌ بۆ (مدینه) کۆچیان کردوه،
 بر‌وادارن، ئەوه‌ مه‌یان‌گی‌رن‌ه‌وه‌ بۆ مه‌که‌که‌و بۆ نیو هاویه‌شدانه‌ر
 (مشرک)ه‌کان، دیاره‌ به‌ زۆری به‌م شیوه‌یه‌یه‌ که‌ وشه‌ی (علم)
 دوو (مفعول‌ای ده‌وین و وشه‌ی (عرف) اش (مفعول‌ایکی ده‌وی و
 هیچی دیکه‌. به‌لام جاری واش ه‌یه‌ (علم) یه‌ک (مفعول‌ای ده‌وی،
 جا ته‌گه‌ر ه‌اتو یه‌ک (مفعول‌ای ویست دیاره‌ ئەو کات به‌ مانای
 (عرف) یه‌، وه‌ک خ‌وای به‌ به‌زه‌یی ده‌فرموی: ﴿وَأَخْرَجَ مِنْ دُونِهِمْ لَا
 تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ﴾ (۲) لی‌ره‌دا ه‌م (لَا تَعْلَمُونَهُمْ) یه‌ک (مفعول‌ای
 ه‌یه‌و ه‌م (اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ) یش ه‌ه‌ر یه‌ک (مفعول‌ای ه‌یه‌، جا لی‌ره‌دا
 وشه‌ی (علم) به‌ مانای (عرف) یه‌ واته‌ ناسی.

(3) (یوسف 58) .

(1) (المتحنة 10) .

(2) (الأذفال 60) واته: وه‌ که‌ سانیک‌ی دیکه‌ش ه‌ه‌ن له‌ کافر ■ کان بی‌جگه‌ له‌وان، دُیو ■
 نایانناسن به‌لام خوا ده‌یانناسی.

(دووهم): جیـاوازی له نیوان وشه ی (علم) و (معرفه) دا جیـاوازی یه کی واتایی (معنوی)یه، چونکه وشه ی (علم) زیاتر په یوهـسته به سیفـهت و حال و باآی شتهـوه، به لآم (معرفه) په یوهـسته به خود (ذات) شتهـوه، وهك ده لیی (عرفت أستاذك وعلمت أنه تقی)، واته: ماموستانكه تم ناسی و وه زانیشم كه ته قوای هـیه، (معرفه) ه كـه ی په یوهـندی به خودی ماموستانوه هـیه، به لآم (علم) ه كه په یوهـندی به سیفـهت ه كه یوه هـیه كه ته قوایه، كه واته (معرفه) ته وه یه كه خودی ته و شته له بیرو زانیـن دا تاماده ده بیـت، به لآم (علم) بریتییه له تاماده بوونی سیفـهت ه كانی له بیرو زهین دا، واته: به زانراو (اصطلاح) ی زانیانی ژیریـژایی (منطق): (معرفه) زیاتر وینه هیـنانه بهرچار (تصور) ده گه ریـته وه (علم) یش زیاتر به راست دانان، چونكه (تصور) ته وه یه كه شته كه له نیو میـشكتدا حازری و بیهینیـه بهر ناوینیـه زهین و میـشكت، به لآم (تصدیق) ته وه یه كه تو حوكمی شتیـك به سهر شتیـكدا بده ی و نسبـه تی شتیـك بو لای شتیـك بده ی (الـجـرجانی) له كتیـبی (التعریفات) دا تاوا پیناسه ی (تصور) و (تصدیق) ده كات: (التصور حصول صورة الشيء في العقل، والتصدیق حكم بالنسبة بين الطرفين) واته: (تصور) ته وه یه شته كه له میـشكتدا تاماده بیـت، (تصدیق) یش ته وه یه كه حوكمی شتیـك بو شتیـك دابنیـی واته: ته وه یه كه حوكم له سهر شتیـك بده ی، وهك بلیی ته م شته به راست نازانم.

(سیږم): جیاوازی په کی دیکه تهویه که (معرفه) زیاتر بؤ شتیځ به کار دیت که له دواي ناسرانی فدراموش کرابی، شتیځت نا سیهو دوايي له بیرت چوته وه پاشان که دهیینه وه، دینا سی یه وه تو ده لئی (عرفته) واته: ناسیمه وه، یاخو شتیځ به چدند سیفه تیځ وه سف کرابی، دوايي به هو ی تهو سیفه تانه بینا سی، هدر دوک شیوه کان له قورئاندا به کار هاتون په که میان نایه ته که ی سوورده ی یوسف که ده فدرمو ی ﴿فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُدْكَرُونَ﴾ واته: تهو ناسینه وه به لام برایه کانی نه یان ناسیه وه، دووهمیان: خوی بی هاوئل دهریاری جووله کهو نه صرانییه کان (أهل الكتاب) و شاره زاییان په پیغه مبه رایه تی (محمد) ﷺ ده فدرمو ی: ﴿يَعْرِفُوهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ...﴾ (نه) چونکه (محمد) ﷺ سیفه ت ووه سیفه کانی له کتیبه کانی پیشودا هاتون و باس کراون، ده فدرمو ی: به هو ی سیفه ته کانی یه وه دهیناسن، وه ک چون کوره کانی خویان ده ناسن.

(چواره م): جیاوازی نیوان وشه ی (علم) و (معرفه) تهویه که (معرفه) یان وشه ی نه زانیی (جهل) ی له بهرامبدر دا هیده، یان (غفلة) بی تاگایی، به لام (علم) به نسبت خوی زاناو شاره زاوه تهوا نه ی پیش ناکه وی، به نسبت غهیری خواش ده گوتری: زانی (عِلْمُهُ) یان پیچه وانه که ی ده گوتری نه یزانی (جهلُهُ)، بویه بؤ خوی بی

وینه وشه‌ی (عالم) به‌کاردی، به‌لام (عارف) به‌کار نایه‌ت چونکه (عارف) به‌که‌سینک ده‌لین که کاتیک بووه‌تو شته‌ی نه‌زانی بی‌ دوایی فی‌ری بوویتی، یان‌تو که‌سه‌ی نه‌ناسی‌بی‌ دوایی ناسی‌بیتی، به‌لام خوی پ‌روه‌ردگار هه‌میشه شته‌کان ده‌زانی و که‌سه‌کانیش ده‌ناسی به (علم)‌ی ته‌زه‌لی‌ی و بی‌سه‌ره‌تایی خوی هه‌ر بو‌یه‌ش وشه‌ی (عارف) خوا بو‌خوی به‌کاری نه‌هیناوه‌و دروستیش نیه‌ بو‌ی به‌کار به‌یتری.

(پینجه‌م): جیاوازی‌یه‌کی دیکه‌یان ته‌وه‌یه که (معرفه) بو‌ شتیک به‌کارده‌یتری که به‌ هو‌ی شوینه‌واره‌کانییه‌وه بناسری، به‌لام خودی خوی پ‌دی پی‌ نابری به‌لام (علم) بو‌ شتیک به‌کاردیت که خود (ذات)‌ی ته‌و شته‌ بزانی، بو‌ نمونه: تو ده‌لینی (عرفت الله) واته: خوام ناسی به‌ هو‌ی شوینه‌وار و سیفه‌ته‌کانی یه‌وه، به‌لام نالینی (علمت الله) چونکه (علم) پ‌یه‌وندی به (ذات)‌وه هه‌یه (ذات)‌ی خواش پ‌دی پی‌ نابری، به‌لکو ته‌نیا سیفه‌ته‌کانی پ‌ه‌یان پی‌ ده‌بردری.

(شه‌شم): پینچه‌وانه‌ی (معرفه) بریتی‌ه له‌ نکوولی‌ی لی‌کردن (إنکار) به‌لام پینچه‌وانه‌ی (علم) بریتی‌ه له‌ نه‌زانی‌ی (جهل)، وه له‌ خالی چواره‌مدا باسمان کرد که (معرفه) (جهل)‌ی پینش ده‌که‌وی و (غفلة)‌ی پینش ده‌که‌وی، به‌لام (علم) ته‌وانه‌ی پینش ناکه‌وی.

(هه‌وقه‌م): جیاوازی یه‌کی دیکه ته‌وه‌یه که (معرفه) زیاتر په‌یوه‌ندی به شته به‌ر هه‌ست (محسوس) ه‌کان و مانا جوژئی یه‌کانه‌وه هه‌یه . به‌لام (عِلْم) په‌یوه‌ندی به شتی فامکراو (معقول) و مانا گه‌شتیه‌کان (المعاني الکلیة) هه‌یه .

ته‌وه به کورتی مانای هه‌ردوو وشه‌ی (عِلْم) و وشه‌ی (معرفه) که هه‌ر یه‌که‌یان مانای تایبه‌تی خۆی هه‌یه‌و جاری واش هه‌یه له جیاتی یه‌کتری به‌کار دین، به‌لام ته‌و جیاوازی‌بانه‌یان هه‌یه که باسمان کردن.

ئنجما چهند وشه‌یه‌کی دیکه هه‌ن، که زۆربه‌یان له قورئاندا به‌کار هاتوون و هه‌ر کامیکیان له (علم) و (معرفه) وه‌ نزیکن که ژماره‌یان پازده (15) وشه‌یه‌و هه‌ر به کورتی پیناسه‌یان ده‌که‌ین:

1- (الشعور) که (الزخشری) ده‌ئێ: (شعر یعنی فطن، عِلْم، دَری) (تما).
واته: به مانا هه‌ستی پێ‌کرد، زانی، په‌ی پێ‌برد، (م شاعر) یش
واته: هه‌سته‌کان یه‌کی‌ک ده‌ئێ: شعورم بریندار مه‌که، واته: هه‌ستم بریندار مه‌که، که‌واته ته‌م وشه‌یه شعر زۆر له (علم) وه‌ نزیکه.

2- (الإدراك) به مانای (اللقاء والوصول) دیت (په‌نگه‌ی شتن و خۆگه‌یاندن به شتی‌ک) له عه‌ره‌بیدا ده‌ئێ: (أدرك الغلام) یان (أدركت الثمرة) مندا له‌که بائع بووه، میوه‌که پێ‌گه‌یشتوه، ته‌وه له باره‌ی (پێ‌گه‌یشتن) هه‌وه، ده‌رباره‌ی فریاکه‌وتن و گه‌یشتن به شتی‌کیش خۆی کار به‌جی ده‌فه‌رموی: ﴿فَلَمَّا تَرَأَى الْجَمْعَ بَانَ قَالَ أَصْحَابُ

مُوسَىٰ إِنَّا لَمَذْكُورُونَ ﴿٢٥﴾. واته: هاوه‌لانی موسی (علیه السلام) گوتیان ئیمه ده‌سته و تاقمی (فرعون) پیمان ده‌گهن، له شوینیکی دیدا ده‌فرموی: ﴿لَا تُذِرْكُمُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُذِرُكَ الْأَبْصَارُ﴾ (الان‌هام 103)، واته: چاوه‌کان خوا ده‌رک ناکهن و پیی نا گهن، به‌لام ئه‌و چاوه‌کان ده‌رک ده‌کات، که‌واته (ادراک) ههم به مانای پیگه‌ی شتن و ههم به مانای پدی پی‌بردنی ته‌واویش دیت (الأحاطة الكاملة بالشيء) به‌ته‌واویی ده‌وره‌ی شتیک بده‌ی و بیزانی، هه‌ر بۆ‌یه خوا (عزوجل) (ادراک)ی له باره‌ی خو‌یه‌وه نه‌فی کردوه و فرمویده‌تی چاوه‌کان ده‌رکی ناکهن.

3- (التصور) تو‌یژه‌روه‌ی قورئان (فخرالدین الرازي) له باره‌ی و شه‌ی (تصور) وه^(ه) ده‌لئ: (إذا حصل وقوف القوة العاقلة على المعنى وأدركه بتمام فذلك هو التصور)، واته: ته‌گه‌ر عه‌قل له‌سه‌ر شتیک وه‌ستاو به ته‌واوی زانی ته‌وه پیی ده‌گوتری (تصور) ڤاره که ده‌شگوتری (تصوره) واته: هینانه نیو می‌شکی خوی.

4- (الحفظ) پاراستن (حافضة) به‌شیکه له ده‌صاغ که شته‌کان له خویدا ده‌پاریزی، (الجرجاني) ده‌باره‌ی ههم و شه‌یه گوتوو‌یده‌تی: (الحفظ هو ضبط الصور المدركة)^(م). واته: (حفظ) بریتیه له پاراستنی وینه‌ی شته‌زانراوه‌کان، که‌واته: به‌شی (حافضة) له

(2) (الشعراء : 61).

(1) مفاتیح الغیب لاپه‌ره (282) به‌رگی (1)

(2) مفاتیح الغیب لاپه‌ره (282) به‌رگی (1)

میشکدا ٿو به شه گرنگه يه که فوٽو ڪوٺي شته زانراوه کان ده پار ٿي
وهه ٿان ده گري.

5- (التذكّر) وهك (المجرجاني) ده لئى: برىتيه له (أسترجاع الصور المحفوظة الزائلة عن القوة العاقلة) (٢١)، واته: گيڙا نه وهى وي نه پاريزراوه كانه دواى ته وهى له زهين چوونه دهر وه ده گيڙري نه وه يو نمونه تو كه سيك ده بينى: پ يّت ده لئى: نامنا سى يه وه؟ تو ش ماوه يه كه سه يري ده كهى و سه رنجى ده وهى ته وه لهو كاته دا (ذاكره) ت خه ريكي فا يل هه لدا نه وه يه و ورده ورده له گه ل ته وه كه سه دا به راورد يان ده كات پاشان زور جاران له كه متر له چركه يه كدا جارى وا هه يه له 100/1 ي چركه يه كه (ذاكره) ته و پرؤسه (عملية) يه ته نجام ده دات و دوايى به و كه سه ده لئى تو فلان كه سى، كه رهن گه (20) سال بشتتر تو ته و كه سه ت دتبي!!

6- (الفهم) تیگه‌یشتن، ئەمیش بەم شیوێه پێناسە کراوە (تصور الشیء من لفظ المخاطب) حالێ بوون ئە شتێک ئە بێژە (لفظی ئەو کەسە ی کە ئە گەڵت دەدوێ، وشە ی (افهام) و (تفهیم) یش بریتیه ئە گە یاندنی مانا بو تیگه‌یشتنی بیسەر، وهك (فخرالدین الرازی) ئە تەفسیرە کەیدا پێناسە ی کردووە (ه)، خوای یەروەرد گاریش دەر یارە ی

(1) مفاتیح الغیب لایہ ۲۸۲ (۲۸۲) بہرگی (1)

(2) مفاتیح الغیب لایہ رہ (283) بہرگی (1)

(سلیمان) - علیه السلام- ده‌فرموی: ﴿فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ﴾ (٥).
واته: (سلیمان) مان تیگه‌یاندو لیمان حالی کرد.

7- (الفقه) یش بریتیه له چاک تیگه‌یشتنی شت و به قوولی
تیگه‌یشتنی شت، وه‌ک خوی په‌نه‌انبین ده‌فرموی: ﴿فَمَا لَهُؤَلَاءِ
الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا﴾ (٦). واته: ئه‌و کومه‌له‌ بۆچی
ئاوان؟ هدر نزیکیش نین چاک له‌ قسه‌ حالی بن، (فهم) بریتیه له
هدر جوریک (مطلق)ی تیگه‌یشتن، به‌لام (فقه) ورد
تیگه‌یشتن و چاک تیگه‌یشتنه.

8- (العقل) ئه‌صلی وشه‌ی (عقل) به‌ مانای به‌ستنه‌وه (حس) د یت،
(عقال) به‌و شته‌ ده‌ گوتری که‌ حو شتری پی‌ ده‌به‌ سه‌ قهریته‌وه،
(عقل) یش بۆیه‌ ئه‌و ناوه‌ی لی‌نراوه‌ چونکه‌ ماناو زانیاری یه‌کان له
نیو خۆیدا ده‌به‌ستیتته‌وه، وه‌ له‌ به‌ر ئه‌وه‌ش ئینسان له‌ شتی خراب
ده‌گیریتته‌وه‌ ده‌به‌ستیتته‌وه، وه‌ (عقل) ئاوا پیناسه‌ کراوه‌ له‌ لا یه‌ن
(الجرجانی) یه‌وه: (العلم بصفات الأشياء من حسناتها وقبحها وكمالاتها
ونقصها) واته: عه‌قل بریتیه له‌ ده‌رک کردنی شتان چاکیی و
خراییان، وه‌ جوانیی و ناشیرینیان، وه‌ ته‌واویی و ناته‌واویی یان.
9- (الدراية) ئه‌و وشه‌یه‌ش بریتیه له‌ زانین و ناسینی شتییک به‌
هۆی پیتشه‌کییه‌ک و به‌ هۆی لی‌وره‌ بوونه‌وه‌وه.

(3) الانبياء (79).

(1) النساء (78).

10- (الروية) ئەمیش بریتیه له‌وه که دوای بیرلێ کردنه‌وه شتی‌ک بزانی‌ت.

11- (الحكمة) ئەمیش ئاوا پیناسه کراوه (الأصابة في القول والعمل) (١). پینکان و هه‌نگاو‌تن و له‌ نیشانه‌دان له‌ قسه‌و له‌ کرده‌وه‌دا، (حکیم) که‌سی‌که هه‌م قسه‌ی له‌ جیی خۆیدا بێ و هه‌م کرده‌وی له‌ جیی خۆیدا بێ، خوای په‌روه‌رد‌گاریش (حکمه‌ی) به‌ شتی‌کی زۆر گه‌وره‌و په‌سند داناوه‌و فەر‌موویه‌تی: ﴿وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا﴾ (٢) واته: وه هه‌ر که‌سی‌ک حیکمه‌تی پێ ببه‌خشرێ خێرو چاکه‌یه‌کی زۆر مه‌زن و گه‌وره‌ی پێ به‌خشره‌وه‌.

12- (البدیهة) مانای ئەم وشه‌یه‌ش بریتیه له‌: ناسین و زانی‌نی شتی‌ک به‌ بێ بیر لێ‌کردنه‌وه، وه‌ک ده‌گوتری: ئەو شته‌ شتی‌کی (بده‌یی)‌یه واته به‌‌لگه‌ نه‌ویسته، وه‌ک دوایی با‌سی ده‌که‌ین که زانا‌یان ده‌‌لێ‌ن: له‌ عه‌ق‌لێ ئینسـا‌ندا کۆمه‌‌لێ‌ک یاسا هه‌ن پێ‌یان ده‌گوتری به‌‌لگه‌ نه‌ویسته‌کانی عه‌ق‌ل (البدیهیات العقلية) وه‌ک ئەوه که تۆ ده‌‌لێ‌ی به‌‌ش (جزء) بچووک‌تره له‌ هه‌موو (کل)، واته: به‌‌شی‌کی شتی‌ک بچووک‌تره له‌ شته‌که، یاخود ده‌‌لێ‌ی: دوو شتی دژ به‌‌یه‌ک پێ‌که‌وه کۆ‌نا‌بی‌ته‌وه، بۆ نمونه: نا‌گونی‌ شتی‌ک هه‌شبێ و نه‌شبێ.

13- (الکیاسة) ئەویش بریتیه له‌وه که عه‌ق‌ل له‌ ئەنجامی ر‌اهمان و بیر‌کردنه‌وه بگاته‌ جو‌ره ئەنجام‌گیریی (استنتاج)‌یک که سوودو

(2) (القاموس المحيط) لاپه‌ره (98) به‌رگی (4) .

(1) (البقرة : 269)

به‌رژده‌ندی تیدا یه، وه‌ک پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فرموئ: (الْكَيسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ) واته: (کَیْسُ) که‌سی‌که‌ خۆی سه‌رکۆنه بکات و ئیش بۆ دوا‌ی مه‌رگ بکات، (کَیْسُ) یش بابای عاقل و تی‌گه‌یشتویه.

14- (الْخُبْرَة) واته: شاره‌زایی، که‌ جاری وایه له‌ ری‌گای ته‌زمون (تجربة) وه‌ ده‌ست دئ، ته‌گه‌ر بۆ ئینسان بئ، وه‌ک ده‌ئین: فلان که‌س (خبیره) واته: ته‌زمونی زۆری هه‌یه له‌ کاره‌که‌یداو شاره‌زایی و (خبرة) ی په‌یدا بووه، جاری واش هه‌یه به‌بئ ته‌زمون که‌ دیاره‌ ته‌ویش تایبه‌ته به‌ خۆای په‌روه‌ر گار چونکه‌ یه‌کێک له‌ سیفه‌ته‌کانی خوا (خبیره)، وه‌ک ده‌فرموئیت ﴿وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ (١). چونکه‌ خۆای کار به‌جئ به‌بئ ته‌جربه‌و ته‌زمون شاره‌زایی (مطلق) ی هه‌یه، ته‌سلئ (خبرة) یش ته‌وه‌یه که‌ نی‌وه‌ه‌ی شت و دیوه‌ په‌نه‌انه‌ که‌ی بزانی، بۆیه‌ش خۆای په‌نه‌انبین سیفه‌تی (خبیره) ی بۆ خۆی به‌کاره‌یناوه‌.

15- (الفراسة) به‌م جو‌ره‌ پیناسه‌ کراوه: زانینی په‌نه‌انی شتێک به‌ هۆی پوا‌له‌ته‌که‌یه‌وه (الاستدلال بالخلق الظاهر على الخلق الباطن) (ه‌ا). خۆای بئ‌هاوتاش ده‌فرموئ ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ﴾ (ه‌ه‌). واته: به‌ راستی له‌و به‌سه‌ر هاته‌دا چندان نیشانه‌ هه‌ن بۆ که‌سانێک که‌ (فراسة) و (توسم) یان هه‌بی‌ت، (مُتَوَسِّم) یش هاو واتای

(1) الملك : 14

(2) مفاتيح الغيب ، ب 1 ل 285

(3) الحجر: 75

(متفرس)ه که به نیشانه کانی روالدت له شتی په نهان و نیوده و
(باطن)ی شتان خالی بیت و تی بگات.
ئوه به کورتی پیناسه ی زانیاری (علم) و زانست (معرفه) و ئوه
وشانه ی که لیانه وه نزیکن، ئیستاش نوره ی خالی دوه مه :-

(خالی دووهم): تیوری زانست (نظرية المعرفة) چی یه؟ وه له
که یه وه سهری هه لداوه؟!

له کتیه کانی ژیریتری (منطق) و کتیه کانی فهلسه فو حکمه تدا،
وه له کتیه کانی (عقائد)ی خوماندا، باسی ئوه مه سه له ی (تیوری
ناسین) (ناه کراوه، به لام زانیانی پیشوومان به و زاراویه، که ئیستا باوه
ته عیریان لی نه کردوه، جا شایانی باسه. که ئوه مه سه له یه ئیستا
یه کیك له بابه ته هه ره گرنگه کانی فهلسه فو حکمه ت و زانیاری و
زانسته. که واته با سهرنج به دین و بزاین ئوه بابه ته چی یه و چونه و له
که یه وه سهری هه لداوه، سهره تا ده لئین: له زمانه ئه وروپایی یه کاندا ئه م
مه سه له یه پیی ده لئین: (ئه بستمؤلؤژیا)، که به م شیویه پیناسه یان
کردوه، ده لئین: تیوری ناسین (نظرية المعرفة) ئوه جوړه زانسته یه که له
سهره تا کانی (مبادی)ی شت ناسین ده کوئیتته وه، واته: ئینسان چۆن شت
ده ناسی و په ی پی ده بات، بنچینه کانی شت ناسین چین؟، سروشتی شت

(1) وشه ی (معرفه) هم به مانای (زانست) و هم به مانای (ناسین) یش به کاردی.

ناسینی ئینسان چۆنه‌و چۆن ده‌توانی ده‌رك به‌ شتان بکات؟ سه‌رچاوه‌که‌ی چی‌یه‌؟ قیমে‌ت و به‌های ته‌و شت ناسینه‌ی ئینسان تا چ ته‌ندازه‌یه‌که‌؟ سنووره‌کانی شت ناسین چین و ئینسان، تا چ ته‌ندازه‌و سنووریک ده‌توانی شت بناسی؟ په‌یوه‌ندی له‌ نیوان ئینسان که‌ خودی ناسه‌ره‌که‌یه‌ له‌ گه‌ل شته‌ ناسراوه‌که‌دا چۆنه‌و چ په‌یوه‌ندی یه‌ك له‌ نیوانیاندا هه‌یه‌؟ وه‌ ئایا تا چ ته‌ندازه‌یه‌ك بۆچونه‌کانی ئیمه‌ پر به‌ پیستی ته‌و واقع‌ه‌ن که‌ ده‌یناسین؟ (١).

به‌لێ تیۆری ناسین له‌و شتانه‌ ده‌کوڵیته‌وه‌:-

ئێستاش بۆ ته‌وه‌ی زیاتر ته‌و مه‌سه‌له‌یه‌ روون بکه‌ینه‌وه‌ ده‌لێین، دیاره‌ ئینسان هه‌ر له‌و کاته‌وه‌ که‌ له‌سه‌ر زه‌وی دانراوه‌ یه‌که‌مین ئینسان (ئاده‌م) سه‌لامی خوا‌ی له‌سه‌ر بێ، ده‌ستی کردوه‌ به‌ تیه‌ره‌امان و سه‌ره‌نجانی ده‌رویه‌رو بوونه‌وه‌رو خۆی و ته‌و شتانه‌ که‌ ده‌یانبینی و هه‌ستیان پی ده‌کات، که‌واته‌ سه‌ره‌نجدان و تیه‌ره‌امان و ته‌ماشاکردن و لی‌ووردبونه‌وه‌ یه‌کیکه‌ له‌ تایبه‌تمه‌ندی یه‌کانی ئینسان، چونکه‌ ئینسان عه‌قڵی هه‌یه‌و هه‌ر که‌سی‌کیش عه‌قڵی هه‌بی به‌و عه‌قڵه‌ سه‌ره‌نج ده‌دات، سه‌ره‌تا له‌ ریی پینج هه‌سته‌که‌نه‌وه‌، چاو ده‌یه‌وی ببینی، گوێ ده‌یه‌وی بیستی، هه‌روه‌ها هه‌سته‌کانی «یکه‌ش ده‌یانیه‌وی ده‌رکی شته‌کان بکه‌ن و بیانناسن و لێیان حالێ بن، به‌لێ بیگومان هه‌ول‌دان بۆ دۆزینه‌وه‌ی

(1) المعجم الفلسفي ل 478 ب 2 کتییی (مصادر المعرفة في الفكر الديني والفلسفي) ل 50، لی‌ی وهرگرتوه‌.

نهینه کان، وه خۆناسین و دهو روبر ناسین و پاشان خوا ناسین، پالنه ریکه له پالنه رو غه ریزه خوارسک (فطري) ه کان که خوی په روه ر دگار له دهوونی ئینساندا دایناوه وه که گه لیک غه ریزه هانده ری دیکه ی، تا کو به هویانه وه ته رکی پی شیانیه تی و تاقیکرانه وه هه لگرتنی ته مانه تی خوا جی به جی بکات.

دیاره له روانگهی ئیمه ی مسو لمانه وه ش پیغه مبه ران (عليهم الصلاة والسلام) سه ر قافل ه و پی شره ی ته و ره ته بوون که ته م بوون (وجود) ه به خه لک بناسینن: ئایا بوونه وه چیه؟ ئاسمان و زهوی چین؟! ئینسان چیه؟ له کوپوه هاتوه بوچی و بو کوی ده چی؟ وه خوی بالاده ست چ (ذات) یکه و سیغه ته کانی چین؟ وه ئایا ده بی هه لویستمان له به رامبه ر خوا دا چی بی وه چۆن به ندایه تی بو بکه یین؟! وه پیغه مبه ران (عليهم الصلاة والسلام) ته و مه ی دانه دا وه ک زۆر مه ی دانی دیکه ش سه ر قافل ه و پی شره ی مرز قایه تی بوون، وه خوی کار به جی ده رباره ی یه که مین ئینسان که یه که مین پیغه مبه ریشه ئاده م (عليه السلام) ده فه رموی: ﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ (البقرة: 31)، واته: هه موو ناوه کانی فی ری ئاده م کرد، که واته له روانگهی ئیمه ی مسو لمان و ئیسلامیه و پیمان وایه که سه رچاوه ی زانیاری (علم) و زانست (معرفة) به پله ی یه که م له خوا وه یه و له (وحي) و په یام و دینه وه یه، به لام ئیمه جار ی با سی ته وه ده که یین که ئینسان وه ک ئینسان به بی ته وه ی که به هره مه ند بووی له هی دایه تی

خوا، ئايا له كېه وهو چوڼ دهستی كړدوه بهوه كه شت بزانی و شت دهرک بکات، وه ئايا ئینسان به بې هاوکاری کړدنی (وحي) خواى به خشهرو به بې به هره مه ندبوون له هیدایه تی خوا (تبارك وتعالى) تا کوږ ده توانی شت بزانی و شت بناسی و دهرکی شتان بکات؟! له پیښه وه باسی ته وه ده که ین، دوايي دینه سهر باسی ته وه كه له ری (وحي) یه وه چوڼ مه ته له کان هه موویان حل دهن و چوڼ نه ینییه کان هه موویان بو ئینسان تاشکرا دهن، هه له به ته ته وهی كه خواى کار به جی مه به سستی بیت و بیه وی ئینسان له م ژيانه سهرزه مینییه دا بیزانی.

تاشکراو باوه كه (یونانی) یه کان یه که مین که سانیك بوون كه به فله سده وه حکمه ته وه ناسراون به پیی ته و زانیاریانه ی كه بو ئیمه تو مارکراون و نوسراون له میژودا، ته گهرنا بیگومان پیش ته و انیش (تیغریقیه کان) او پیش تیغریقیه کانیش ته که دی یه کان و میصری یه کان و هتدیش بوون، وشه ی فله سده وه به مانای خو شه ویستی حکمه ت (حب الحکمة) وه حکمه تیش یه کیك له مانا کانی ته وه یه دهرکی نه ینی یه کان شتان بکه ی.

وه یه که مین فله یله سووفیکى یونانی كه باسی ناسین (معرفة) و پدی بردن به نه ینی یه کانی شتی كړدوه (سوکرات) بووه كه له سالی (399) ی پیش زاینی مردوه، واته (400) سال پیش ته وهی (عیسی) (سه لامی خواى له سهر بې) له دایک بې (سوکرات) مردوه و پیشتتر ژیاوه، کاکله ی فله سده وه حکمه تی (سوکرات) یش ته وه بوو كه

گوتوویه تی: (أعرف نفسك بنفسك) خۆت بناسه به هۆی خۆته وه، وه (سوکرات) یه کهم کهس بووه که لهو باره وه شتی نووسیوه، وه زۆر پشتی به عه قل به ستوه و زۆر گرنگی به پینچ ههسته کان نه داوه، له دوا ی نه و (ئه فلاطون) که فیهله سوفیکی دیکه یه و قوتابی (سوکرات) بووه له سهر هه مان رچه ی مامۆستاکه ی رۆیشه وه، تهویش هیهچ بایه خیک ی به پینچ ههسته کان نه داوه و بیردۆزه ی ئایدیاکان (المثل) ی داناه. که ته وه باس و خوا سیکی در یژ ی له سه ر هه یه و کورتیه که ی ته وه یه که (ئه فلاطون) پی وابوه له م بوونه وه رده ا هه ر شتی که هه یه و ده یینری بریتیه له خه یال و سه یبه ری شتیکی راسته قینه له جیهانی مه عنا ر و و حده ا به ته عیری (ئه فلاتون) له جیهانی ئایدیا (مثال) دا. جا له سه ر ته وه زۆر نمونه ی هیانه وه به لام هه مووی شتی خه یالییه. ته وه به حیسابی خۆی ده ئی: هه رچی ئیمه ده یینین له دونیای واقعی دا سه یبه ر و فۆتۆکۆپیه و نوسخه ته صلی یه که یان هه مووی له عالیه می ر و و ح مه عناه دایه لای خوا (سبحانه و تعالی). هه ندیک له زانایان ده ئین: ته فلاتون مه به ستی له و قسه یه ته وه بوو که ته و شتانه ی لای خوا له عیلمی خوا دا هه ن، به لام له راستیدا ته وه به راشکاوی وای نه گوتوه ته گه ر نا ته گه ر وا بلای بیگومان ته و شتیکی راست و به جیه (تم)، به هه ر حال ته فلاتونیش هه ر له سه ر رچه ی (سوکرات) رۆیشه وه له

(1) که له قورئاندا به (لوح محفوظ) و (إمام مبین) ته عیری لیداره و: ﴿هل هو قرآن مجید فی لوح محفوظ﴾ البروج 21-22 ﴿وکل شیء احصیناه فی إمام مبین﴾ (یس 12)

رووی ریپازو چۆنیه‌تی شت ناسین و دهر ککردنی شتانه‌وه‌و گوتوویه‌تی ئینسان به‌س به‌ عقل شت ده‌زانی.

به‌لام (ئه‌رستۆ) که قوتابی ئه‌فلاطون بووه، ئه‌و به‌ پینچه‌وانه‌وه گوتوویه‌تی ئینسان هه‌م به‌ عقل شتان دهرک ده‌کات و هه‌م پینچ هه‌سته‌کانیش زۆر ده‌وریان هه‌یه‌ ئه‌وه‌دا، که ئینسان شتیان پی بناسی و دهرک بکات و مه‌علومات به‌یننه‌وه‌ بو عقل. به‌لام هه‌چ کام له (سوکرات) و ئه‌فلاطون و ئه‌رستۆ به‌ هه‌چ شیوه‌یه‌ک باسی (وحي) و پیغه‌مه‌برایه‌تی و په‌یام دینی خویان نه‌کرده، به‌ پی‌ی ئه‌وه‌ که ئه‌وانه‌وه پیمان که‌یشته‌و له‌ کتیب و به‌ره‌مه‌ نووسراوه‌و تۆمارکراوه‌کانیاندا که مه‌رجیش نیه‌ هه‌موویان بن، چونکه‌ وایه‌ له‌ سهرده‌می ئه‌واندا هه‌چ پیغه‌مه‌بر نه‌هاتون، یاخود ئه‌گه‌ر هاتبیشن ئه‌و براده‌رانه‌ زۆر خۆیان پی زانا بووه‌و گوئیان بو بانگی پیغه‌مه‌بران (عليهم الصلاة والسلام) نه‌گرتوه‌و گرنگی یان پی نه‌داون، وه‌ک خوی زاناو شاره‌زا له‌ ئایه‌تیکدا ئه‌و باره‌وه‌ ده‌فرموی: ﴿ فَلَمَّا جَاءَهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ ﴾ (١)، واته‌: کاتیک پیغه‌مه‌بره‌کانیان به‌ به‌لگه‌ی ئاشکرا وه‌هاتنه‌ لایان ئه‌وان دله‌خۆش بوون به‌و ئه‌ندازه‌ زانیاری‌یه‌ی که له‌ لایانه‌و گوئیان به‌ پیغه‌مه‌بران (عليهم الصلاة والسلام) نه‌دا، هه‌ندیک له‌ توێژه‌ره‌وانی قورئان ده‌لین لی‌ره‌دا مه‌به‌ست پی فدیله‌سووفه‌کانی

یۆنانه چونکه هیچ نه‌توهو گه‌لێك نه‌بووه كه پیغه‌مبه‌ری بۆ نه‌یه‌ت (٢٤)، هه‌ندیکی دیکه‌ش ده‌لێن له‌و ماوه‌ که‌مه‌ی که‌ (سوکره‌ت) و (ئه‌فلاطون) و (ئه‌رستۆ) تێدا ژیاون هیچ پیغه‌مبه‌ری خوا نه‌هاتوون، پیغه‌مبه‌ره‌کانی دیکه‌ش که‌ هاتوون به‌رنامه‌کانیان تیکدراون و شیۆینراون و ئه‌فسانه‌ی زۆریان له‌گه‌ڵ تیکه‌ڵ کران، بۆیه ئه‌و فه‌یله‌سووفانه‌ش متمانه‌یان پێیان نه‌کردوه‌ و ئیعتمادیان له‌سه‌ر عه‌قڵی خۆیان کردوه‌ بۆ ناسینی خوا و ناسینی ده‌وروبه‌رو بوونه‌وه‌ر.

به‌هه‌رحال ئێمه‌ ئێستا باسی فه‌لسه‌فه‌ ناکه‌ین، باسی ئه‌وه‌ ده‌که‌ین ئینسان چۆن هه‌ولێ داوه‌ شت بزانی و بناسی، جا یه‌که‌مه‌ین که‌سانێك ئه‌و فه‌یله‌سووفانه‌ بوون که‌ له‌وباره‌وه‌ داوان و قسه‌یان کردوه‌، وه‌ك له‌ میثرودا بۆمان تۆمارکراوه‌، دیاره‌ زۆر نزیکه‌ له‌ پێش وانیشتدا خه‌لکی دیکه‌ بووبی و شتی زۆر چاکی گوتبی، به‌لام پێمان نه‌گه‌یشتوه‌ ئه‌وه‌ی که‌ نووسرا بیت ته‌نها به‌ره‌مه‌کانی ئه‌وانه‌یه‌ که‌ باس‌مان کردن و هه‌مووشیان له‌ پێش مه‌سیح دا بوون (عليه الصلاة والسلام) .

پاشان هه‌روا له‌سه‌ر ئه‌و رچه‌یه‌ یۆنانی یه‌کانیش و رۆمانی یه‌کانیش رۆیشتوون، هه‌روه‌ها ئه‌وروپا یه‌کانیش، دیسان زۆریك له‌ زانایانی ئایینی

---

(2) وه‌ك خوای به‌ به‌زه‌یی فه‌رموویه‌تی: ﴿وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ﴾ (فاطر 24) ، واته‌: وه‌ هیچ كۆمه‌لێك نه‌بووه‌، كه‌ ئاگادار كه‌ره‌وه‌یه‌کی تێدا په‌وانه‌ نه‌كړی.

نەصرانیی هەتا دواى سەدەکانى نیوەراست (٢)، لەسەر ئەو رچەیه رۆشتوون، تا لە ساڵى (1690) ی زاینیدا فەیلەسووفى ئینگلیزى (جۆن لوك) کتیبىكى چاپکرد ناوی نا: (وتاریك دەربارەى بیرو میشكى ئینسان). ئەو کابرایە هەستا شیتەلى میشكى ئینسانى کرد، کە میشكى ئینسان ئەو بەشە پێك دێت و ئاواشت دەرک دەکات و مەعلومەتەکانى ئەوەندە جیى متمەنەن و ... هتە. بۆیە ئەوروپاییەکان ئەو (جۆن لوك) بە دامەزرىنەرى (تیۆرى ناسین) لە قەڵەم دەدەن، هەر چەندە (ئیمانوئیل کانت) یش یەکی دیکەیه ئەو زاناو فەیلەسووفانەى کە ئەو بوارەدا رۆلێكى گرنگى گێراوە، شایانى باسیشە (کانت) لە ساڵى (1804) دا کۆچى دواى کردووە واتە لە سەدەى هەژدەهەم و نۆزدەهەمدا ژیاوەو مردووەو لیکۆلەرەوان بە زەبر دەستترین کەسى دادەنێن لە دواى (جۆن لوك) کە تیۆرى ناسینى باش پوون کردۆتەووەو باسى کردووە کە ئینسان ئاواشت دەزانى و دەناسى و عەقل ئەوەندە دەورى هەیهو هەستەکان ئەوەندە دەوریان هەیهو ... هتە، هەلبەتە ئەوە بە پێى بیروباوەرى زانا ئەوروپایی و رۆژئاواییەکان، ئەگەرنا بە پێى بیروباوەرى ئیمەى مسوڵمان دەلێین: جارێ هەر لە قورئاندا خۆی پەرورە گار ناسین و دەرکردنى شتى زۆر بە جوانى بۆمان پوون کردۆتەووە وە دواى بە درێژى باسى دەکەین، وە زانایانى ئیسلام پێش (جۆن لوك) دەربارەى

---

(1) سەدەکانى نیوەراست بە نسیبەت ئەوروپا ئەو دە سەدەیهن کە دەکەونه ئیوان سەدەى پێنج و سەدەى شانزەهەم .

تیۆری ناسین (نظرية المعرفة) زۆر شتیان گوتوه نووسیوه، یه کیك له‌وانه (عبدالجبار الهمداني) کتیبیکـی هه‌یه به ناوی (المُعْني) که چه‌ند به‌رگیکه‌و هه‌مووی ده‌باره‌ی عه‌قیده‌یه به‌رگیکـی کتیبه‌که‌ی به‌م ناوونیشانیه (النظر والمعارف) (سه‌رنج‌دان و ناسینه‌کان) که له (70) ورده به‌ش پێک دێت و هه‌مووی ده‌باره‌ی ئه‌وه‌یه که ئینسان چۆن شت ده‌زانێ و ده‌ناسێ؟ عه‌قل چۆنه؟ پێنج هه‌سته‌کان چۆن په‌یوه‌ندی یان به (وحی) یه‌وه چۆنه؟ ئه‌وانه هه‌موو باس ده‌کات.

هه‌روه‌ها (الباقلائي)یش له کتیبی (التمهيد)دا دیسان پێشه‌کیه‌کی گرنگی له‌و باره‌وه نووسیوه، دیسان (فخرالدين الرازي) کتیبیکـی هه‌یه به ناوی (المحصول في علم الأصول) ئه‌ویش به هه‌مان شێوه باسی ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌ی کردوه، (عضدالدين الأيحي)یش کتیبیکـی هه‌یه به ناوی (المواقف) که کتیبیکـی به‌ناوبانگه ئه‌ویش باسی ئه‌و بابه‌ته‌ی کردوه، (شیخ الاسلام ابن عیمة)ش کتیبیکـی هه‌یه که (10) به‌رگه به ناوی (درأ التعارض بين العقل والنقل) (لا‌بردنی تێک‌گیرانی عه‌قل و نه‌قل)، واته عه‌قل و (وحی) که له سه‌رده‌م کتیبه‌که‌دا باسی ئه‌و مه‌سه‌له‌یه ده‌کات، جا به‌ریزان ئه‌وه‌ی که باس‌مان کرد شتیکی زۆر کورت و گوشتراو بوو له باره‌ی می‌ژووی په‌یدا بوونی تیۆری ناسین (نظرية المعرفة) وه ته‌گه‌ر نا ئه‌و مه‌سه‌له‌یه ئق و پۆیی زۆرن و بابه‌تیکی قوول و به‌رفراوانه.

خالی سی‌یه‌م: ئا یا زانین و نا سین بو ئید سان شتیکی
گونجاوه ؟!

مه‌به‌ستمان له‌و پرسیاره‌ ته‌وه‌یه که ئایا ئینسان توانای ته‌وه‌ی پی
دراوه و شایسته‌یی ته‌وه‌ی هه‌یه که په‌ی به‌ شته‌کان به‌ریت و ده‌رک بیان
بکات، وه تا چ نه‌ندازه‌یه‌ک ده‌توانی، ئایا ده‌توانی به‌ مانای و شه‌ په‌ی
به‌ریت به‌ ماهیه‌ت و حه‌قیقه‌تیان، یان هه‌ر وا ده‌توانی زانیاری یه‌کی
کورتیان ده‌باره‌ی بزانی؟

له‌و باره‌وه‌ زاناو فه‌یله‌سوفه‌ ته‌وروپایی و پۆژئاوایی یه‌کان بوونه‌ته‌ دوو
به‌ش: به‌شیکیان گوتوو یانه‌ به‌ ئی ئینسان ده‌توانی شت بزانی و بناسی و
توانای ده‌رک‌کردنی حه‌قیقه‌تی شتانی هه‌یه، ته‌وا نه‌ پی بیان ده‌ گوتری
بروا‌داره‌کان (الاعتقادیون) یاخود پییان ده‌گوتری: شوین که‌وتووانی
ریبازی یه‌قین، به‌شیکی دیکه‌یان گوتوو یانه: نه‌خیر ئین سان ناتوانی

هیچ شتیك بزانی و هەرگیز سه‌ری له هیچ ده‌رناچی، ئەوانه‌ش پێ بیان ده‌گوتری گومان‌داره‌كان (ال شكاكون) بیان پێ بیان ده‌گوتری شوینكه‌وتوانی ریبازی گومان، هه‌لبه‌ته‌ گومان (شك)یش دوو جوړه: گومانی (مطلق) هه‌یه‌و گومانی به‌رنامه‌یی (ال شك المنه‌جی) یش، گومانی ره‌ها فیکره‌ی ئەوانه‌ بووه‌ که گوتووایه‌ ئینسان ناتوانی هیچ شتیك بزانی، ناتوانی بلێ ئەو شته‌ هه‌یه‌ یان نیه‌، بۆ نمونه: له‌ با سی خوی په‌روه‌ردگارا گوتووایه‌: نازانین نه‌ هه‌یه‌ نه‌ نا، یان ئەو خوړه‌ که له‌ به‌رچاوه‌ گوتووایه‌: نازانین نه‌ هه‌یه‌ نه‌ نا، ره‌نگه‌ چاومان به‌ هه‌ له‌دا چوو بیت، ئەوه‌ گومانی ره‌هایه‌، بیان گومانی یه‌ که‌جاره‌کی و راسته‌قینه‌. جوړه‌که‌ی دیکه‌ بیان پێ ده‌گوتری گومانی به‌رنا هه‌یه‌، د یاره‌ ئەو جوړه‌یان له‌ ئیسلام دا جیی ده‌بیته‌وه‌و یه‌ کیك له‌و زانایانه‌ که‌ گو هانی به‌رنامه‌یی کردۆته‌ ریبازیك و پێ دا که‌یشته‌ته‌ یه‌قین هه‌لبه‌ ته‌ به‌ حیسابی خوی و ئیمه‌ش تا ئەندازه‌یه‌ك پشتگیری ده‌که‌ین (أبو حامد الغزالی) یه‌ که‌ خاوه‌نی چەندان کتێبه‌ یه‌ کیك له‌و نه‌ (احیاء علوم الدین) و غه‌زالی زانایه‌کی پایه‌ به‌رزی (زانایاری یه‌ شه‌رعی یه‌ کان) بووه‌ له‌ قوناغیک له‌ قوناغه‌کانی ژیان دا له‌ ن یوان ته‌ هه‌نی (40-50) سالی دا وه‌ك خوی باسی ده‌کات (١). که‌وتۆته‌ گومانه‌وه‌و له‌ دوو دلی دا بووه‌ دواپی چۆن رزگاری بووه‌، ده‌لی: وام لی هات له‌ هه‌موو شتیك دوو دل بووم، ئایا راسته‌ چاوم ئەو شتانه‌ ده‌بینی؟ را سته‌ گویم ئەو

(1) بېروانه (المنقذ من الضلال) که‌ ئیمام غه‌زالی خوا لپی خوش بیت به‌ درێژی به‌ سه‌ره‌اتی که‌وتنه‌ گومانی خوی و که‌ران و پشکنینی و پاشان ده‌رباز بوونی گپراوه‌ته‌وه‌.

شتانه ده‌بیستی؟ عه‌قل ده‌لّی ئەو شته وایه ئایا را بسته، را بست نه‌یه؟ پاشان ده‌لّی له ته‌نجامی زۆر بیر کردنه‌وه‌دا خوای په‌روه‌ردگار هیدایه‌تی دام و دووباره گه‌رامه‌وه سهر ئەوه‌ی که متمانه‌م به عه‌قل و هه‌ بسته‌کانم هه‌بیست، وه سهرنجام گه‌یشتمه‌ یه‌قین، جا ئەو ده‌لّی له مه‌عریفه‌تیکی ده‌روونی یه‌وه گه‌یشتمه‌ یه‌قین، که بی‌گو مان ته‌ گهر گوته‌پای له مه‌عریفه‌تی (و حی) یه‌وه زۆر ته‌عبیره‌ که‌ی با شتر بوو، نه‌ک له مه‌عریفه‌تی ده‌لّی (قلبی) یه‌وه، جا دیاره ئەو زیاتر په‌ سندی ری‌ه‌بازی (تصوف) ده‌کات که ده‌لّی به‌ هۆی (تصوف) و (عرفان) وه له‌ ری‌ه‌بازی ده‌لّه‌وه من گه‌یشتمه‌ ده‌لّیایی (یقین)، جا ههر چه‌نده ئەو وای گوته‌وه به‌لام له‌ راستی دا له‌ ری‌ه‌بازی (و حی) یه‌وه په‌یی گه‌یه‌ شتوه، ته‌ گهر نا ده‌لّی چووزانی ری‌ه‌بازی هیدایه‌ت چیه‌و چۆنه، ته‌گهر (و حی) به‌رچاوی ری‌ه‌بازی نه‌کاته‌وه، به‌ هه‌رحال لی‌ره‌دا مه‌به‌ستمان نه‌یه زۆر باسی ئەو مه‌سه‌له‌یه به‌کەین و ته‌نها بیستم ئاماژه‌یه‌کی پێ بکه‌م.

یه‌کی‌ک له‌ فه‌یله‌سووفه‌ پوژتاوا‌یه‌کانیش که زۆر به‌ خه‌ستی و قوولێ گه‌ڕاده‌ی ئەو دوو ده‌لّی‌یه‌ بووه (دی‌کارت)ه، که له‌ سالی (1650)م مردووه‌و فه‌یله‌سووفی‌کی فه‌ره‌نسی بووه، جا (دی‌کارت)یش به‌ سهره‌اتی که‌وتنه‌ گومانی خۆی ده‌گه‌ی‌یه‌ته‌وه‌و باس ده‌کات که له‌ یه‌کی‌ک له‌ قو‌ناغه‌کانی که‌وتنه‌ گومانی وای لێ هاته‌وه که له‌ هه‌موو شتی‌که‌دا که‌وتۆته‌ دوو ده‌لّی یه‌وه، ته‌نانه‌ت بوون (وجود)ی خۆیشی.

دوایی به‌وه‌ خۆی رزگار کرده‌ که گوتوو یه‌تی (من بیر ده‌که‌ هه‌وه که‌واته‌ من هه‌م) (أنا أفکر إذا أنا موجود)، دیاره ئەو جو‌ره که‌وتنه‌ دوو

دلی و گومانه‌ش هه‌رچه‌نده ئه‌نجام و به‌ره‌می بیرکرد نه‌وی قوو له، به‌لام حاله‌تیکی سه‌یرو ده‌گمهنه‌و جوړه نه‌خوشییه‌کی فیکریه شه، به هه‌رحال (دیکارت) سه‌ره‌تا ده‌باره‌ی بوونی خوی گو‌مانی نه‌ماوه گه‌یه شتوتوه یه‌قین، پا شان ورده‌ورده ده‌باره‌ی شته‌کانی دی که‌ش گه‌یشتوته دلنیا‌یی و له کوتاییشدا له باره‌ی بوونی خوی به‌دیهینه‌ریش گه‌یشتوته حاله‌تی دلنیا‌یی و (یقین).

که‌واته له راستیدا نه‌وانه‌ی که پییان ده‌گو‌تری: (شوینکه‌وتوانی ریبازی گومان و دوو دلی) ته‌نها گ‌یرده بوونی گو‌مانی ره‌ها ده‌گریته‌وه نه‌که‌سانیک‌ی وه‌ک (غذالی و دیکارت).

جا یه‌کیک له‌وه‌فیله‌سووفانه‌ی که‌خواه‌نی گومانی ره‌ها بووه له سالی (380) پیش زایندا مردوه‌وای (جوړجیاث)ه جا ته‌ما شا بکه‌ن (جوړجیاث) بیروبو‌چوونی ده‌باره‌ی ناسین و زاینی شت چونه؟ ده‌لی هیچ شتیک بوونی نیه، وه‌ته‌گه‌ر گریمان شتیکیش ه‌به‌ی نینسان ناتوانی ییزانی و بیناسی، وه‌ته‌گه‌ر گر چمان نینسان ییشینا سی و پ‌یشی پی به‌ری ناتوانی به‌خه‌لکی دیک‌ی بگه‌یه‌نی (۴).

یه‌کیکی دیکه‌ش له‌وانه که‌ره‌نگه به‌دامه‌زیت‌ه‌ری ریبازی گو‌مان (مذهب الشک) دابری فیله‌سووفیک‌ی یونانییه به‌وای (بیرون) که له سالی 275 پیش زاین مردوه، ده‌لی پیویسته متمانه‌مان به‌پ‌ینج هه‌سته‌کامان نه‌بی، وه‌متمانه‌مان به‌عه‌قلیش نه‌بی. وه‌پیویسته به

(1) (فلسفتنا) محمد باقر الصدر لا(109).

بی بیرو را بمینینه وه، وه پیویسته بلین تهو شته نه هدیو نه زیه،
یاخود ده بی بلین هه شه و نیشه!!

ههروه ها (سوفسطائی) یه کان هه بوون که تهوانیش له وانهی رابردو
نزیکن، تهوانیش گوتوویانه: مرؤف له هیچ شتیک نازانی، تهنیا له رپی
پینج ههسته کانه وه شت ده زانی و پینج ههسته کانیش به هه له دا ده چن،
که واته متمان به هیچ شتیک ناکریت، گوتوویانه پینج ههسته کان بدم
شیویه به هه له دا ده چن، بو نمونه: قه له مینک له نیو پهرداخیك تاو
بهاوی سهری ده که ی وا ده زانی که تهو قه له مه شکاوه که چی واش
نیه!، وه ده لین: سهری مانگ بکهو سهری خور بکه وا ده زانی که به
ته ندازه ی یه کدین له قه باره دا که چی خور چه ندان چار له مانگ
گه وره تره، دیاره تهو کات تهو یان زانیوه که خور له مانگ و زوی
گه وره تره، تنجا گوتوویانه: گوی هندی شت ده بیستی به لام به هه له دا
ده چی وه هندی شتیش هه ر نایستی!! به هه ر حال تاوا لهو باره وه
شتیان گوتوه، که پاشان نیمه ره دیان ده دینه وه و باس ده که یین که به
هه له دا چونی پینج ههسته کان به لگه زیه له سهر تهوی که تهو
مه علوماتانهی ده یه نن هیچی جیی تیعتبارو متمان نه زیه. یه کی
دیکه ش لهو فدیله سوفانه (ته بیقور) که له سالی (270) ی پیش
زاینی دا مردوه و تهویش به هه مان شیوه (سوفسطائی) بووه و متمانیه
به عه قل و پینج ههسته کان نه بووه، ههروه ها (رهواقی) یه کانیش هه مان
بیروبو چونیان هه بووه، شایانی باسیشه که تهو فدیله سووفه له

جياتی زانا چاکتر وایه بلّین نه زانانه که بروایان به وه نه بوو! ئین سمان
په دی به هیچ شتیک به ری و هیچ شتیک بزانی، سی به ش بوون؛

یه که م: (نه سه لینه کان) یان عینادی یه کان (العنادیون) که نکوئییان
له حه قیقه تی شته کان کردوه و گوتوویانه هه رچی دهینری هه مووی
وه هم و خدیالّه .

دووه م: عیندییه کان (العندیة) که گوتوویانه هه رشتیک که هدیّه، ته گهر
تو بلّینی هدیّه لای تو هدیّه، لای منیش به جوړیکی دیکه هه یه
لای یه کیکی دی که ش به جوړیکی دی، که واته هیچ شتیک
حه قیقه تیکی چه سپاو (ثابت ای نیه، لای من مادام شته که ده زانم،
هدیه لای یه کیکی دی که ش که شتیک لای ده زانی تا
راده یه که هدیّه، به لای ته و که سهی که هیچی لای نازانی،
شته که بوونی نیه.

سییه م: نازانییه کان (اللاأدارية) ته مانه ش به شیوه یه که بوون ته گهر
لییانته پرسیبایه ئایا ته و شته هدیّه؟ ده یگوت نازانم نه هدیّه نه
نیه، نازانم و نالیم هدیّه یان نا.

ته وه سه رجه م بیرو پای فه یله سووف و رۆژئاواییه کان به گشتی سه باره ت
به وهی که ئایا ئینسان ده توانی شت بزانی و بناسی یان ناتوانی؟!

تنجا ئایا لای ته و زانا و فه یله سووفه رۆژئاوایی یانه که قه ناعه تیان
وابوهه مړؤف شت بزانی، ئایا چون چونی و له چ رییه که وه ده توانی شتان
بناسی و بزانی و په بیان پی به ری، وه ئایا له چ رییه که وه ناتوانی و بوی

مه‌یسه‌ر نابی؟ وه ئایا عقلّ تا چ رادده‌یه‌ك جیی متمانه یه؟ وه پ یینج
هه‌سته‌كان تا چ ئەندازه‌یه‌ك جیی متمانه‌ن؟! به پشتیوانی خوا (ت ببارك
وتعالی) وه‌لامی ئه‌و پر سیارانه و چهند پر سیاریکی دی كه‌ی هاو
.....

دەرسی دووهم

The banner is divided into several sections. At the top, there are two blue bars with the Facebook logo and the text 'Alibapir' and 'پاڤیڕ'. Below these are two red bars with the YouTube logo and the text 'Alibapir' and 'پاڤیڕ'. In the center, there is a portrait of a man with a beard and a turban. To the left of the portrait, there is a QR code and the text 'Alibapir' and 'پاڤیڕ'. To the right of the portrait, there is a QR code and the text 'Alibapir' and 'پاڤیڕ'. At the bottom, there are two QR codes and the text 'Alibapir' and 'پاڤیڕ'.

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على ر سول الله محمد خاتم
النبيين والمهتدين بهديه المبين.

به پتران:-

ئەم دەرسەمان تەواوەکەری بابەتی دەرسی پێشوویدەو خائی چوارەمی
گرتۆتە خۆی:

خائی چوارەم: ئە چ پێیهکهوه دهستمان له زانیاری و زانست
گیردهیی؟!

خوا یاریی ئە چوار برگەدا ئەم خااله رۆن دەکەینهوهو وهلامی ئەو
پرسیاره دهدهینهوه:

یهگهه: ئە سۆنگهی ئەوهه که فەیلەسووفهکانی یۆنان هیچ ئاشنایهتی
یهکیان له گهڵ دینیکی راست و دروستی خوایی نهبووه، بۆیه ئە

کتیبه‌کانی خۆیاندا کهم و زۆر باســــی (وحی) او په‌یامی خۆی
په‌روه‌ردگاریان نه‌کردوه.

جا میژوونوسان دوو شیکردنه‌وه (تحلیل) یان بۆ ئه‌و دیارده‌یه هه‌یه:
ده‌لێن: یان ئه‌وه‌تا که هه‌ندیک مه‌علوومات و زانیارییان ده‌رباره‌ی (دین)
پێ‌گه‌یشتوه، به‌لام ئه‌به‌رئه‌وه‌ی ئه‌و دینه‌ی که به‌وان گه‌یشتوه تی‌کدراوه‌و
شی‌ویندراوه‌و شتی وای تی‌دا بووه که پێ‌چه‌وانه‌ی عه‌قل و ژیری بووه،
بۆیه هه‌رچی پێ‌یان گه‌یشتوه ئه‌و مه‌علووماته‌ دینییه ره‌تیان کردۆته‌وه،
ئه‌مه‌ قسه‌ی هه‌ندیک له‌ میژوونوسانه.

هه‌ندیکیشیان ده‌لێن: له‌ سه‌رده‌می (سوکرات و ئه‌فلاطون و
ئه‌رستۆ) دا که به‌ چاخ‌ی زی‌رینی فه‌لسه‌فه‌ داده‌نری، خۆی به‌رزو مه‌زن
هیچ پێ‌غه‌مبه‌ریکی بۆ شوینی ئه‌وان ره‌وانه نه‌کردوه که ئه‌وان له
(ئه‌سینا) پایته‌ختی ئیستای (یۆنان) بوون.

واش پێ ده‌چێ که بۆچونی یه‌که‌م راس‌تر بی‌ت و شتیکیان پێ
گه‌یش‌تبی‌ت و پێ‌غه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) له‌ سه‌رده‌می
ئه‌وانیش‌دا بوو بن، به‌لام وه‌ک چۆن ئیستا خه‌لک به‌ هۆی به‌ره‌و
پێ‌شچوونی زانست و ته‌کنه‌لۆجیاو پێ‌شه‌سازیه‌وه گه‌یژده‌ی له‌خۆبایه‌بوون
بوون و خه‌لکیکی عه‌لمانی گۆی نادات به‌ (وحی) او په‌یامی خۆی
کاربه‌جی وه‌ بۆ خۆیان له‌ گێژاوی بیردۆزان دا ده‌خوێنه‌وه، ده‌گۆنجی ئه‌و
کاتیش هه‌روا بووی‌ت، ئه‌م دوو ئایه‌ته‌ش به‌ به‌لگه‌ دینینه‌وه که خوا
تی‌یاندا ده‌فه‌رموی: ﴿ فَلَمَّا جَاءَهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِّنْ

الْعِلْمَ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤْنَ ، فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحَدُّهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿١١﴾ واته: کاتیک که پیغمبرانی خویان به به لگه‌ی روون و تاشکراوه هاتن بۆ لایان، بهو که مه زانیاری یه‌ی که له لایان بوو دلخۆش بوون و پشتیان له پهیام و بهرنامه‌ی خوا کردو سهره‌نجام سزای ئه‌وه که گالته‌یان پی ده‌کرد ده‌وه‌ی دان، جا کاتیک که سزاو تۆله‌ی ئیمه‌یان بینى گوتیان: ئه‌وه ئیمان ته‌نیا به خوا هینا، وه هه‌رچی که پیشتەر هاوبه‌شمان بۆ خوا بریارده‌دا ئه‌وه کوفرمان پی کرد، به‌لام بیگومان ئه‌وکاته (چ حاله‌تی سهرمه‌رگ بووبی چ حاله‌تی له‌نیوچوون بوو بی) ئیمان‌ه‌کیان هیچ ئیعتباریکى بۆ دانه‌نراوه، چونکه به ناچارى بووه.

جا به هه‌رحال چ بی‌تاگایی بووبی، یان خو گیلکردن بووبی، گرنگ ئه‌وه‌یه که له به‌رهم و کتیبی فەیلەسووفەکانی یۆناندا باسی (وحی) و په‌یامی خواو ئه‌و زانیاریانه‌ی که له رپی پیغمبرایه‌تی یه‌وه وه‌ده‌ست دین، نه‌کراوه.

وه یۆنانیه‌کان ئیعتیمادیان له‌سه‌ر دووشتان بووه بۆ وه‌ده‌ست هینانی زانیاری و زانست، یه‌که‌م: عه‌قل، دووهم هه‌سته‌کان، ئنجا له نیو خۆشیاندا له‌سه‌ر ئه‌وه که ئایا عه‌قل پێش بخه‌ن یان هه‌سته‌کان، یان هه‌ردووکیان وه‌ک یه‌ک دابنن؟! وه‌کو (سوکرات) و (ئەفلاطون) که پیشتیش باسمان کرد به بی‌باهه‌خی یه‌وه ته‌ماشای ئه‌و زانیاریانه‌یان

ده‌کره که له ریی هه‌سته‌کانه‌وه ده‌ستگیر ده‌بن، بۆیه ده‌توانین بلیین ئەوان
عەقل گەرا بوون و تەنیا پشتیان به عەقل به‌ستوه.

کەچی (ئەرستۆ) پشتی به هەردووکیان به‌ستوه، وه هەندیکیشیان
بوون که پشتیان تەنیا به هه‌سته‌کان به‌ستوه، وهك (سوفسطائی) یه‌کان
که هیچ گوئیان به عەقل نه‌داوه، ئەوه سه‌باره‌ت به یۆنانیه‌کان ئاوا
بووه.

دووهم: له سه‌ده‌کانی نیوه‌راست‌دا (العصور الوسطی)، ده‌رباره‌ی ئەوه که
تایا ئینسان له چ رێیه‌که‌وه زانیاری وه‌ده‌ست یینی؟ فه‌یله‌سووف و
زاناکانی ئایینی نه‌صرانی، واته ئایینی تیکدراو و شیۆیندراوی
مه‌سیح (علیه السلام) چەند رایه‌کیان له‌و باره‌یه‌وه هه‌بووه:

1- هەندیکیان پێیان وابوو که حق و زانیاری و مه‌عریفه‌ت تەنیا له
(وحی) خوادایه وه پتوستان نه به‌عەقله‌و نه‌به پینچ هه‌سته‌کانه،
وه نه به هیچ شتی‌که، واته: تەنیا ئەوه‌یان به زانیاری زانیوه که له
ریی وه‌حیه‌وه ده‌ستگیر ده‌بیت، دیاره ئەو (وحی)یه‌ی ئەوانیش
ئیعتمادیان له‌سه‌ری بووه بریتی بووه له ته‌ورات و له ئینجیله‌کان،
خوا هەر (ئینجیلیکی) ناردوه بۆ (عیسی) (سه‌لامی خۆی له‌سه‌ر
بی)، به‌لام دوا‌یی هەندیک له قوتابیه‌کانی (عیسی) یاخود قوتابی
قوتابیه‌کانی هاتن ئەو رپوایات و به‌سه‌ره‌اتانه‌ی که له (عیسی) وه
ده‌ماوهم گیردرا‌بوونه‌وه کۆیان کردنه‌وه گو‌تیا ئا ئەوه ئینجیلی
(عیسی)یه!! که‌واته: با باش سه‌ره‌نجی ئەو مه‌سه‌له‌یه به‌هین تا‌کو

بۆمان پروون بیتته ووهو بزانی که خه لکی ته وروپا بۆچی له (دین) دوور که وتنه وه؟! خه لکی زاناو فدیله سووف ده یانگوت باشه خوا هدر یه ک ئینجیلی ناردوه، ته دی ته ی پیوانی کلێسا ئیوه ته م هه موو ته و ئینجیلانه تان له کوئ هیناوه؟! چونکه هه ندیک له میژوونوسان ده لێن ژماره ی ئینجیله کان په نجا (50) یان هفتا (70) بوون، دیاره هدر کام له خاوهن ئینجیله کانیش هی خۆی پی راست بوو! به لām سه ره نجام نه صرانیه کانێ دنیا چه ند کۆبوونه وه یه کیان سازداو هه موویان له سه ر (4) چوار ئینجیل ریکه وتن که ته مانه ن (مئی و مرقص و لوقا و یوحنا) به لām ئینجیلیکی پینجه میش هه بوو به ناوی (برنابا) که ته مه یان به بۆچوونی زۆریک له میژوونوسان و لیکۆله وهران راستترین ئینجیله، که تییدا باسی پیغه مبه رمان ﷺ کراوه به هه موو سیفده ته کانیه وه.

به لām نه صرانیه کان ته و ئینجیله یان نه هیشت و بزریان کرد، دوا یی کابرایه کی میصری ته و ئینجیه له ی ده سته که وته وهو بلاوی کردۆ ته وه ئیستاش به چاپکراوی هیه.

وه (بۆس) یه که م که س بوو که له تایینی مه سیح دا (ثالوث)ی داهینا، واته: فیکره ی سی په رستراوی هینایه نیو تایینی مه سیحه وه که گه وهره ترین ته فسانه و خورافیاته، (بۆس) ته وه ی داهینا که گوتی (عیسی) په ر ستراره و (روح القدس) یش به هه مان شیوه و خوا ی په وهره دگاریش سییه می ته و سی په رسترا و (اله)یه! شایانی باسی شه

(بؤلس) کابرایه کی جووله که بوو، پاشان بو به نه صرانی تا کو ئایینی مه سیح له ریشه وه دهر بهیئنی و پری بکات له ته فسانه و شتی پرو پوچ، جا له راستیدا کاره که شی ته نجامداو ته وه ی کردی کردی، کاتی که ته م (ثالثی) داهینا زۆر له زانایانی مه سیحی ته وه بیان رت کرده وه گوئیانی: خه ئکینه ئایینی مه سیح بۆ خوا به یه کگرتن هاتوه (عیسی) بۆ خۆی ده ئی من به نده ی خوا، ئیتر ته وه چۆن قبول ده کن (عیسی) و دایکی یان (عیسا) و (روح القدس) به پهر ستر او (له) داب غریڤ و (عیسا) به کوری خوا له قه ئم بدریت؟!

دوایی به دهستی دهسلات داران زۆری که لهو زانایانه کوژران و زۆریان خۆیان په نادا له ته شکوه ته کاندای سهره نجام تی کدران و گۆردران (تحریف)ی ئایین و بهرنامه ی (مه سیح) (علیه السلام) سهری گرت، دیاره جووله که کان هدر له سهره تاوه که وتنه دژایه تی (عیسی) و ئایینی (مه سیح) چونکه (عیسی) (علیه الصلاة وال سلام) زۆر له هه لهو په ئه کانی جووله کایه تی (یهودی)ی راست کردبووه، بۆیه ئیمانیان پی نه هیناو له لای (قهیسه ر)یش لیی دوان و ته وه بوو وی ستیان بیه ککوژن، به لام خوی زال و کار به جی بۆ لای خۆی بهرز کرده وه دهر بازی کرد، وه خوی بالاده ست فدرموویه تی ﴿وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿(النساء 157-158)، به ئی جا له ته نجامی ته وه دا. که پیشت چنده ها ئینجیل هه بوون و دوایی بوونه چوارو هدر چواره که شیان

زۆر شتی هه‌له‌و ته‌فسانه‌یان تی‌که‌وت و ئی ستاش هه‌ر چواریان دان به‌وه‌دا ده‌نین که (عیسی) کوری خوایه!!.

که‌واته ته‌و زانار فه‌یله‌سووفانه‌ی رۆژئاوا که قه‌ناعه‌تیا‌ن وا بووه بۆ وه‌ده‌ست هینانی زانیاری و زانست گوتوویانه پێویسته ته‌نها پشت به (وحي) و په‌یامی خوا ببه‌ستری، وه ته‌و (وحي) یه‌ی که ته‌وان له‌به‌رده‌ستیا‌ن بووه بریتی بووه له‌وه‌ی که ئی ستا پ یی ده‌ ئین کتی‌چی پیرۆز (الکتاب المقدس) که ته‌ویش دابه‌ش ده‌بی بۆ په‌یامی کۆن و په‌یامی نوێ (العهد القديم والعهد الجديد)، شایانی باسیشه به شیک له په‌یامی کۆن ته‌ورات و به‌شیک په‌یامی نوێش ته‌و چوار ئینجیله‌ن که باسما‌ن کردن و کتی‌به‌کانی نیو په‌یامی کۆنیش به ته‌وراتیشه‌وه له‌ رووی هه‌له‌وپه‌له‌و بی‌سه‌ره‌وبه‌ره‌یه‌وه زۆر له چوار ئینجیله‌کان خراپ‌ترن و من هه‌موو ته‌و کتی‌بانه‌ش که ده‌وری سی هه‌زار (3000) لاپه‌ره‌ن په‌ وردی خویندوومنه‌وه .

2- هه‌ندیکیشیا‌ن گوتوویانه (وحي) ئاما‌نجه‌و عه‌قل هۆیه، له‌ ر یی عه‌قله‌وه (وحي) وه‌رده‌گرین به‌لام ده‌بی عه‌قل خزمه‌ت کاری (وحي) بی‌ت کاری عه‌قل ته‌وه‌یه وه‌ری بگری و ئیی تی ب گات، که ته‌وه بو‌چوونیکی راسته‌و م سو‌لما‌نانیش ئی هان و عه‌قیده‌یا‌ن ئاوا په‌ سه‌باره‌ت به (وحي) راستی خوا، به‌لام گرفتیی ته‌وان ته‌وه‌بوو که (وحي) یه‌که‌یا‌ن شی‌واندرا‌بوو.

3- هندیکی دیکه‌یان پییان وا بوو که هدر کام له عقل و (وحي) بواری تایبه‌تی خوی هدی و عقل بۆ په‌پی‌بردنی له راستیانه‌یه که لهو ۱۱ یوی سرو شته‌وه (ها وراء الطبیعه) (۱)، ته‌وه‌ش تا نه‌دازه‌یه‌ک بۆچوونیکی به‌جی‌یه.

4- هندیکی دیکه‌ش پییان وابوو که با عقل و (وحي) هردووکیان هه‌بن، به‌لام عقل جیگای متمانه‌یه‌و له هدر شوینیک ئا‌یه‌تیکی (وحي) واته: په‌یمانی کۆن و نوی له‌گه‌ل بنچینه‌یه‌کی عقلی تیک بگیرین ده‌بی تایه‌ته‌که لابه‌رین، شایانی باسیشه که هدرگیز وه‌حی راست و عقلی دروست تیک ناگیرین، که‌واته: ته‌وانه‌ی رایان وابوو بۆ زانین و ناسینی شتیان، پشت به وه‌حی به‌ستری، لهو چوار چۆره بوون، هه‌شیان بوو که ته‌نیا بروای به عقل و پی‌نج هه‌سته‌کان هه‌بوو و ته‌وه‌ی له ری‌گای ته‌وانه‌وه ده‌سته نه‌هیترا‌با‌یه ج‌یی ئیعتباریان نه‌بوو وه‌یچ حیساییان بۆ (وحي) نه‌ده‌کرد.

به‌لام ته‌مانه‌ش له‌سه‌ر یه‌ک را نه‌بوون و هدر له سه‌ره‌تاوه له به‌رامبه‌ر ته‌وانه‌دا که زیاتر پشتیان به عقل ده‌سته‌ست واته: عقل گه‌رایه‌کان (العقلانیون) که‌سانیک هه‌بوون که پییان ده‌گوتن هه‌سته گه‌را (الحسیون) که پشتیان به پی‌نج هه‌سته‌کان ده‌سته‌ست، یاخود له دوایی دا که زیاتر زانیاری به سروشتی یه‌کان به‌ره‌و پیش چوون پی‌یان

(1) (میتافیزیک) واته: له دیوی سروشت، که مه‌به‌ست پی‌ی جیهانی مه‌عه‌نوی و هه‌سته پی‌ نه‌کراوه.

گوترا: ئەزمون گه رایه کان (التجربون) که دهیانگوت هەر شتیک له تاقیگه (مختبر) دهره چی که راسته، ئەوه جینگای متمانه نیه!

جا هەر له سهره تاوه کیشه هه بوو له نیوان عه قل گه را و هه ست گه رایه کاند، ئەوه له لایه کهوه له لایه کی دیکه شهوه له بهر ئەوهی که تاینی مه سیح وه گوتمان گۆردرا بوو- به تایبەت که لایه نی سیاسی و کۆمه لایه تی و ئابووری هەر تیدا نه مابوو، ههروه ها زۆر راستی (و حي) ئەو دیو سروشتی تیدا شیوینرابوو و گۆرابوو، بۆیه بۆ پرکردنهوی ئەو بۆشایی (فراغ) یه، دهسته و دایه ری کلێسا نا چار یون که ته به ننی فه لسه فهی یۆنانی بکه ن به تایبەتی ئەوهی که (ئه فلاطون و ئه رستۆ) گوتویانه و ههستان کتیبه کانی ئەوانیان وه (و حي) خوایی حیه سباب کردو گوتیان ئەوهش به شیکه له دیخی مه سیح! وه هەر که سیك قسه یه کی کردبایه پیچه وانهی قسه یه کی (ئه فلاطون و ئه رستۆ) له جیاتی بلین: ئەوه سه ریچی له قسه ی (ئه فلاطون و ئه رستۆ) کردوه، دهیانگوت سه ریچی که نیسه ی کردوه!!

له بهر ئەوه ئەو زانایانه ی که له دیارده سروشتی یه کانیان ده کوژ ییه وه و له ریی ههسته کانه وه هه ولتی شت زانین و ناسینیان ده داو پ شتیان به ئەزمون به ستبوو، زۆر تهنگیان پی هه لچنرا، بۆ نمونه: زانای ئی عالی (برۆنۆ) چونکه گوتی زهوی ده سوو ریته وه، چیخنیکیان تی و هریی چاو نه وتیان پیدا کردو به زیندوویی سوتاندیان!! ههروه ها (گالیلۆ) هەر له سه ر ئەوهی که گوتی زهوی خره و ده سوو ریته وه، بردیان بۆ لای (پاپا) و

داوای په‌شیمان بوونه‌وه‌یان لی‌ی کردو ناچار په‌شیمانی ده‌ربری و گوتی:
نه‌خیر زه‌وی هه‌رگیز خر نه‌بووه‌و خ‌یش نابی!!

هه‌روه‌ها بۆ زانایانی گه‌ردووناس و سروشت ناس به‌ هه‌موو
جوړه‌کانیانه‌و له‌ سه‌ده‌کانی نیوه‌راستدا سانسۆری عه‌قه‌یده‌یی (محاکم
التفتیش)یان بۆ دروست کردن و هه‌ر که‌سی‌ک شتی‌کی گوتبا پی‌چه‌وانه‌ی
قسه‌یه‌کی ئینجیل و ته‌وراتی شیوتندراو بوايه‌ یه‌کسه‌ر ده‌یانکوشت و
ده‌یانسووتاندو سه‌دان زانایان کوشت و سووتاند!!

دیاره‌ ئیستا که‌ش عه‌لمانیه‌کانی ولاتی خو‌مان ده‌لین : دین پی‌چه‌وانه‌و
دژی زانیارییه‌و ته‌گه‌ر دین به‌ره‌و پیش به‌چی زانیاری به‌ره‌ و پاش ده‌چی!!
ئه‌وه‌ هه‌موو قیاسی (که‌شک)ئ له‌ (مه‌شک)ئ ده‌که‌ن! چونکه‌ ده‌یه‌ ستن
که‌ کاتی خو‌ی داموده‌زگا‌کانی کلێساو پیاوانی به‌ ناو زانای ئاینی
نه‌صرانی و قه‌شه‌و پاپا کان دژی زان ست و زانیاری بوون و زانا و
فه‌یله‌سووفه‌کانیان کوشتوه‌و راوه‌دووناوه‌و ته‌فسانه‌و خورافات بیان په‌ره
پیداوه‌، ئنجا واشیان زانیوه‌ که‌ ئیسلام و نه‌ صرانیه‌ت کتومت وه‌ک
یه‌کن و دوو کاله‌کی برکی‌کن! ئیدی له‌وه‌وه‌ □ واته‌ له‌وه‌ پی‌ شه‌کی به‌
هه‌لانه‌وه‌- گه‌یه‌ شتونه‌ته‌ ته‌نجامی‌کی هه‌ له‌و وایان زانیوه‌، که‌
ئیسلامیش وه‌ک نه‌ صرانیه‌ت دژو پی‌ چه‌وانه‌ی زانیاری و زان ست و
پیشکه‌وتنی ژیان و گوزه‌رانه‌!!

به‌لێ له‌ سه‌ده‌کانی نیوه‌راست دا داموده‌زگا‌کانی (کلێ سا) ئه‌وه‌ی
کردوو یانه‌ کردوو یانه‌، له‌ دژایه‌تی زانست و زانیاری و فروشتنی به‌هه‌شت و

دۆزهخ و پسوولهی لیخو شېوون و سزادانی دوا رۆژو ... هتد، به لām کاتیك که جیهانی نه صرانیهت ته وه حاللی بو و ئه وروپا و رۆژ ئاوا له و پهری دوا که وتویی و نه فامیدا دهینالاندو حاللی ئاوا بو، ههر هیخنده که رۆژ ئاوا تیشکیك له خۆری پرشنگذاری ئیسلامی بهرکهوت، را پهرینی زانیاری و زانست (پرنسانس) ی تیدا په یدابوو، په دان پ یداهینانی میژوو نووسانی رۆژ ئاوا یی خویان، تنجا بیگومان له حاللیکی ئاوادا که ته وروپای تیدا بو، ههر لیکوئینه وه یه کی زانستی و ته زمونی و ههر پشت به ستنیك به ههسته کان به زیانی ته فسانه و خورافیات ته و او ده بیت، چونکه وهک ئاماژه مان پێ کرد ههردوو ک په یمانی کۆن و نوی به ته ورات و تینجیله کانیشه و ههلاخرا بون له ته فسانه و شتی بێ جی، دیاره هه می شهش زانیاری و ته فسانه تیك ده گیرین بۆیه پیاوانی کلێ سا پییان ناخۆش بوو زانیاری و زانست به ره و پیش به جی و ته و بازارهی خورافاتیان لی تیك به جی.

سییه م: به لām بیگومان وهک گوتراوه هه رچه نده دنیا زۆر تاریک به یت رۆ شناییه ک له شوینی که وه ههر په یدا ده بیت و سه ره نجام رۆژ ئاوا ییه کان به هوی لیكخشان له گه ل مسو لماناندا، چ له ر پی جهن گه کانی خاچ په رسته کانه وه له گه ل م مسو لماناندا، چ له ر پی ده و له تی ئیسلامی یه وه له (ته نده لوس) □ ئی سپانیای ئی ستا و چ به هوی گه ریده کانیانه وه که ده هاتن بۆ زانکۆکانی (المستند صریة و الازهر والزیتونه) که زانایانی ئیسلامیان ده بینی و له سه ر ده ستیان

زانست و زانیاری یان وه‌رده‌گرت، ورده ورده خه‌لکی ته‌ورویا به‌ی‌دار
 بۆوه و ئاگاداربوو نه‌وه که ته‌وان له چه حاله‌یک دا ده‌ژین و
 مسوولمانایش له چه جیهانیکی پر له زانست و زانیاری دان!! ئیدی
 پاش ته‌فاعول کردنی هه‌ندیک له زانا ته‌ورویاییه‌کان له گه‌ل ته‌و
 زانیاری و زانسته‌ی که له جیهانی ئیسلامییدا هه‌بوو ورده ورده
 چاویان کرایه‌وه هه‌ندیک خه‌لکی زاناو بلیه‌تیاان له نه‌یودا
 په‌یداوون و پیگه‌یه‌شتن، وه‌ك: فه‌یله سووفی ئینگلیزی (روچه‌ر
 بیکون) که له سالی (1294) دا هه‌روه، وه زانیای ئینگلیزی
 (ویلیام توکام) که له سالی (1349) دا هه‌روه، ته‌وانه په‌یداوون و
 بانگه‌ش‌ه‌یان ده‌کرد بۆ گه‌رنگی و بایه‌خی زانیاری به‌ته‌زمونییه‌کان
 (العلوم التجریبه‌یه) ته‌و زانیاری یا نه‌ی که له ری‌ی پی‌نج
 هه‌سته‌کانه‌وه وه‌ده‌ست دین، به‌دانیپنده‌ی‌نانی ژۆریه‌ی می‌ژوونوسان
 (رۆچه‌ر بیکون) له ته‌نجامی وه‌رگیرانی کتیب و به‌ره‌مه‌کانی زاناو
 پیشه‌وایانی ئیسلامه‌وه ته‌و بیروبو‌چونه‌ی تازه‌یه‌ی بۆ په‌یدا بووه.

به‌ئێ به‌رێزان:

ته‌و خولانه‌وه‌یه‌ی ته‌ورویا له گه‌ژاوی ته‌فسانه‌دا هه‌ر به‌رده‌وام بوو
 تاكو چاخێ راپه‌رینی زانیاری (عصر النهضة العلمیه) (١٩) که له سه‌ده‌ی
 شازده به‌ره‌و ته‌ملا ده‌ستی پێ‌کرد، وه زانیاری ته‌زمونی (العلم

(1) که ته‌ورویایی به‌کان (پێنسانس) ی پێ‌ده‌لێن.

التجریبی) ورده ورده گه‌شهی سهندو بوو به ری‌چازو فەل سەفەیه‌ك و له‌سەر پیتی خۆی وه‌ستا، به تایه‌چەتی دوا‌ی ئەوه‌ی كه سی‌ زاناو فەیلە‌سووفی ئەوروپایی په‌یدا بوون: یه‌كه‌م (فرانسس بی‌كۆن) كه زۆر كابرایه‌کی ناوداره‌و له‌ سالی (1626) ز مردوه، دووهم: (جۆن لۆك) كه له‌ سالی (1704) ز مردوه، سی‌یه‌م: (دی‌فید هیۆم) كه له‌ سالی (1776) ز مردوه، یه‌كه‌میان: (فرانسس بی‌كۆن) ری‌گای خۆش كرد بۆ ری‌پره‌وی ئەزمونی (الإتجاه التجریبی) و په‌خندی گرت ئەوه‌ی كه هەر قسه‌ی عه‌قلی رووت به‌ بی‌ ئەوه‌ی ئەزمونی ب‌كه‌ی له‌ دنیای واقیه‌دا حیسابی له‌سەر ب‌كری و پشته‌ی پی‌ ب‌به‌ستری، هەروا خە‌لكی هاندا كه شت ب‌ج‌ه‌ری‌تن. دووهمیان: (جۆن لۆك) هی‌رشیه‌کی زۆر سه‌ختی كرده‌ سەر ری‌بازی عه‌قل گه‌راییی و نكوولی ئەوه‌ كرد كه سه‌ره‌تایه‌ فیتیه‌كان له‌ عه‌قلدا هەبن و گوتی: عه‌قل وه‌ك لاپه‌ره‌یه‌کی سپی وایه‌و له‌ ری‌ی ئەو زانیاری یانه‌ی كه له‌ ری‌ی پی‌نج هه‌سته‌كانه‌وه‌ نه‌قل ده‌ بن و ده‌ستگ‌یر ده‌بن، له‌ عه‌قلدا شت تۆمار ده‌كریت، ئە‌گه‌رنا عه‌قل هیچ شتی‌کی تیدا نیه‌. هه‌لبه‌ته‌ ئەوه‌ وا نیه‌، وه‌ك دوا‌یش بۆ‌تان باس ده‌كه‌م، به‌لام ئەو له‌ كاردانه‌وه‌ی بیركردنه‌وه‌ی ئەفسانه‌یی (كلیسا) دا گوتی هەرگیز عه‌قل ئیعتیمادی له‌سەر ناك‌ری، به‌لكو ته‌نیا له‌ ری‌ی پی‌نج هه‌سته‌كانه‌وه‌ زانیاری ئیعتیباری پی‌ ده‌كری و غه‌یری ئەوه‌ جیه‌ گ‌ای ئیعتیه‌بار نیه‌. سی‌یه‌میشیان: (دی‌فید هیۆم) زۆر زانستی ئینسانی شیتە‌ل كرده‌وه‌ و هه‌موو شتی‌کی گێرایه‌وه‌ بۆ پی‌نج هه‌سته‌كان، وه‌ گوتی: هەر شتی‌ك به‌

پینج هسته‌کان هستی پی نه‌کری نه‌یه، یاره نهو چوره پیر
 کرده‌ویدش سرنجام سهری کیشا بو نکوولیکردنی هه‌بوونی غه‌یری
 جیهانی ماددهو شته به‌ره‌هسته‌کان. وه‌ک خوی پهره‌ردگارو قیا هه‌ت و
 روح و... هتد. به‌زاراوه‌ی خو‌یان (میتافیزیکا) نهو دیوی سروشت، نجا
 پاش نه‌وه‌ی که‌ رپره‌وی نه‌زمونکاری (الاتجاه التجریبی) نه‌ به‌رام‌به‌ر
 رپره‌وی عقلی (الاتجاه العقلي) دا سهرکه‌وت، هه‌ر زانا یه‌ک قسه‌یه‌کی
 کردبایه‌ پینان ده‌گوت به‌لگه‌ت چیه؟ ئایا نهو شته نه‌ تاقیه‌گه‌دا
 ده‌ده‌چیت؟ ئایا به‌ پینج هسته‌کان هستی پی ده‌کریت؟ ئایا به‌لگه‌ی
 سه‌لینه‌ری به‌ره‌هستت به‌ده‌سته‌وه‌ هه‌یه؟ نه‌گه‌ر ئا نه‌وه‌ باشه. نه‌گه‌ر نا
 که‌س گو‌یی نه‌ده‌گرت، تا وای نه‌هات که‌ پشت به‌ستن به‌ عقل و
 به‌ره‌مه‌کانی زور لاواز بو، به‌ تاییه‌ت دوا‌ی نه‌وه‌ی که‌ نه‌ رپی
 ئیعتیماد کردن له‌سهر نه‌زمون و پینج هسته‌کان، زانست به‌ره‌و پیشه‌وه
 چو، هیتی هه‌لم (قوة البخار) دوزرایه‌وه، پاشان زانایانی دیکه‌ نه‌ینی
 دیکه‌یان دوزیه‌وه، ورده‌ ورده‌ زوریک له‌ یاسا سروشتی یه‌کان دوزران‌وه‌وه
 ژیان‌ی خه‌لک‌ گو‌را، پیشتر که‌ نه‌وروپا له‌ زه‌ل‌ ککاو‌ی نه‌فامیه‌یدا
 ده‌ینالاند، ئالو‌گو‌ری به‌سهر‌داهات و داهیتانی پیشه‌سازی ده‌ستی پی‌کردو
 له‌ لایه‌نی ئابووری و سه‌ربازی و سیاسی و ئیداری و کومه‌لایه‌تی و
 فده‌هنگی ... هتددا ژیان‌ی خه‌لک‌ به‌ره‌و پیش‌چوو.

زور له‌و زانا و فیه‌له‌سووفانه‌ی، که‌ له‌ نیو‌نه‌وروپایه‌که‌کان جیه‌گای
 ئیعتیبار بوون و ریزیکی تاییه‌تی یان هه‌بوو، نه‌وانه‌ش هه‌موویان پشتی

ریره یی ئه زمونگه رایییان گرت، وهك (جیرلی بنتام) كه له سائی (1832) مردوهو (جیمس مل)، كه له سائی (1836) مردوهو (جۆن ستیوارت مل). كه له سائی (1827) مردوهو. (هرنت سبنسر). كه له سائی (1903) مردوه، ههروهها زۆری دیکهش ئهوانه هه موویان پشتگیری ئه و ریره ییان کرد.

سه ره فجام له کۆتایی سه ده ی هه ژده و سه ده ی نۆزده و سه ده ی سده ی بیستدا سی قوتابخانه له سه ر بناغه ی ریره یی (ئه زمون گه راییی) بنیات نران، كه گه وره ترين کاریگه ری یان هه بوو له وه دا كه ئه وروپا به گشتی به ره و بی دینی و ئیلحاد پروات.

یه كه م / قوتابخانه ی وه زعی (المدرسة الوضعية) كه یه كێك له زانایان به ناوی (ئۆج ست كۆنت) له سائی (1798) ز دا بنیاتی نا پوخته كه یشی ئه وه یه: كه هه ر شتیك به پینچ هه سته كان هه سستی پی نه كری به هه بوو (موجود) دانانری، وه پرواشی به وه نه یه كه عه قل به لگه نه و یسته كان (البدیهیات) ی تیدا هه ن، به لكو پروای وایه كه عه قل لا په ره یه کی سپی یه و هه ر شتیك له ریی هه سته كانه وه تییدا تۆمار نه كری، تییدا نه یه وه به هه یچ جۆرو شیوه یه كیش پروای به جیهانی په نهایی (غیب) نه .

جا په یره وانی ئه و قوتابخانه یه به حیسابی خۆیان پێ یان وا یه كه مرۆڤایه تی به سی قوناغ دا تیپه ریوه:-

1) قوناغی (لاهوتی) ده‌لێن: ئەم قوناغەدا هەر شتێک پەروە
ئێنسان گوتووێتی: ئەوە خوا و دەکات، ئەوە جووری بێرکردنەوێ
مروفت و شیکردنەو (تخلیل) ی بوو بۆ پەروە و کارەساتەکان بە
خەیاڵی (ئەو قوتابخانە) چونکە ئێنسان ئە قوناغی سەرەتایی دا
بوو!

2) قوناغی (میتافیزیکی) ده‌لێن: ئەم قوناغەدا ئێنسان ئە جیاتی خوا
پەنای بردۆتە بەر هەندێک زاراوەی مەعنەویی بۆ تەفسیرکردنی هۆی
پیدا بوونی دیاردە سروشتی یەکان، وەک (ماهیەت، عقل، هۆکار،
نەفس، روح) واتە: ئێنسان گوتووێتی ئەو شتێکە دیاردە پەنای
یەکان پەیدا دەکەن، هەڵیان دەسوڕێن و دەیانگێڕن.

3) قوناغی (واقیعی) کە دەلێ ئێنسان پێوێستە ئەنیا سەرگەرمی
ئەو بێ کە بە پێنج هەستەکانی هەستی پێ دەکات و گۆی بە شتە
نا بەرەستەکان و پەنەکان نەدات، جا پەڕەوانی قوتابخانە
ناوبرای ئەو قوناغە ده‌لێن: ئەو قوناغەش ئەوێ کە ئێستا ئێنسان
پێی گەیشتو و پێشتر ئێنسان هەر ئە ئەفسانەدا ژیاو.

شایانی باسیشە کە قوتابخانە ناوبرا کاربەرییەکی زۆری هەبوو
ئەوێ کە ئەوروپا پەلکێش بکات بەرەو کوفرو تیلحادو پەنای
هیچ دینی، چونکە ئەو دینە ناوەرانی پێی ئا شەنا بوون شیوێنراو
هەڵاخنەراو بوو ئە ئەفسانەو، ئە ئایینی راست (ئەسلام) یەش بێ ئا گە

بوون و وایان زانیوه، که دین هه مووی وهک ئه وهی وان وایه!، وه (مارکس) که گوتوویه تی، (ئاین تلیاکی گهلانه) به ن سبهت نه صیرانیه ته وه تا رادهیه کی زۆر پینکاویه تی و راستی کردوه، به لām به ن سبهت ئیسلامه وه که ئه و ئی بی ئاگاو هه وال بووه به هه لدا چوه، ئه گه رنا راسته کاتی خۆی قه شه و پاپا یه کانی نه صیرانیی له گه ل دهره یه گ و پا شاکان دا ریککه و تبه وون و خه ئکیان ده چه و ساندوه (تا).

دووهم / قوتابخانه ی (مارکسیزم) که ئه ویش له سه ده ی نۆزده هه م دا پهیدا بوو و (مارکس) به هاوکاری (ئینگلس) بنیاتی نا، که ئه میش هه ر له سه ر بناغه ی قوتابخانه ی وه زعی بنیات نرا، به لām (مارکس) هه ستا مه سه له ی ئابووری و گه شه سه ندنی کۆمه لایه تی و ئه وانه شی تیکه ل کرد، بۆ ئه وه ی له واقیه ی ژایا ندا چاک تر بیچه سپینن، و له راستیشدا ئه وه ی که پینشتر قوتابخانه ی وه زعی به شیوه ی تیووری (نظری) ی ده یگوت (مارکسیزم) له سه ر زه مینه ی واقع چه سپاندی، وه دوو شۆرشی گه وری له سه ر بناغه به رپا کران: یه کێک له روو سیا که شۆرشی ئۆکتۆبه ره وه له سال ی (1917) دا (لینین) له سه ر بناغه ی مارکسیزم به رپای کرد، وه دوو مه شییان له چین (ماوت سی تۆنگ) هه ر له سه ر بناغه ی ئه و بیه ردۆزه یه به رپای کرد، جا به هو ی به رپابوونی ئه و دوو شۆرشه گۆرانکارییه کی زۆر له دونه یادا سه ری

(1) له کتێبی (ئیسلا م و پێچکان) دا ئه و باب ه ته مان توێژیوه ته و، بپرو نه لا په ره 97- (152) و توێژی سی ئیه م (ئیسلا م و وریا که ره وه یه نه ک تلیاک) چاپی سی ئیه م 2006 ز .

هه لدا له دژي سيستمی تابووری سهرمايه داریی (کاپیتالیزم) و به حساب بۆ له سهرکردنه وهی چینی پرؤلیتاریا و خه لکی رهش و پروت و بهش خوراو، به لام له حقیقه تدا وانه بوو، به لکو تهویش هه مووی له خزمه تی چینیکی نوئ دابوو که چین (طبقة) ی بهرپرسانی = ییزب بوو!، بۆیهش له دوايیدا هه موو تهو قهواره و دهوله تانهی که له سهر بناغه ی فله سده ی (مارکسیزم) و (ماتریالیزم) بنیات نرا بوون، تیگرایان له ژیر کاریگری فیه قهرهت و عه قل و واقیه ی ژیان و داخوازی یه سروشتی یه کانی ئینساندا له بهر یه که هه لوه شان و خه لک توپی دان و فرپی دان.

به لئ بهر پیزان !

مارکسیزم ره هه ند (بعد) یکی کۆمه لایه تی و تابووری به خ شی به مه سه له ی ماده ییگه رای و ئیلحادو بی دینایه تی، تهویش تهو بهو که گوته هه موو شتیگ بریتیه له تابووری، وه هۆ یه کانی بهر هه مه یئان مه کینه و داینه مو ی وه گه ر خستن و جوولاندنی میژوون و هه رچی کیشه و هه رایه هه مووی له سهر تابووری و گه ده و گیرفانه، واته (مارکس) و فله سده که ی کیشه و هه رای ئینسانی هه موو هیئایه وه سهر کی شه ی

چینه‌کان، له‌سه‌ر هۆیه‌کانی به‌ره‌م هێنان، له‌سه‌ر ئەوه‌ که‌ کۆ پارووی چه‌ورتر بێ و کۆ جینگای گه‌رم و نه‌رم‌تر بێ (١)!!

سییه‌م / قوتابخانه‌ی کۆمه‌ڵایه‌تی (المدرسة الاجتماعية) ته‌میشه‌ له‌سه‌ر ده‌ستی کۆمه‌ڵێک زانای کۆمه‌ڵناس پێک هات که‌ له‌ سه‌رووی هه‌موویانه‌وه (ئه‌میل دورکایم) بوو که‌ کابرایه‌کی فه‌یله‌ سووفی فه‌ره‌نسی بوو و له‌ ساڵی (1917) زدا مرده‌وه.

قوتابخانه‌ی کۆمه‌ڵایه‌تی پێی وایه‌، که‌ کۆمه‌ڵگایه‌ هه‌ست و شعورو هه‌موو شتیکی تاک (فرد) دروست ده‌کات و به‌ کورتی ئینسان و تاک به‌ سابوونێک ده‌شوبه‌ینی که‌ له‌ قالیبی سابوون ده‌رده‌چێ، ده‌لێ هیچ ئیراده‌و ئیختیارێکی نیه‌ له‌ به‌رانبه‌ر کۆمه‌ڵگا دا!!

هه‌لبه‌ته‌ ئیمه‌ ئیره‌دا کاتی ئه‌وه‌مان زیه‌ و نامانه‌وی خۆ مان به‌ پوچانه‌نه‌وه‌ی ئه‌و فیکره‌ و بیردۆزانه‌ خه‌ریک بکه‌ین، ته‌گه‌ر ئا پێمان وه‌ک ئاو خواردنه‌وه‌ وایه‌ (٢)، به‌لکه‌ ئێمه‌ ئیره‌دا ته‌نها مه‌به‌ ستمان روونکردنه‌وه‌ی چۆنیه‌تی سه‌ره‌ه‌ڵدانی ئه‌و ته‌وژمه‌ فیکریانه‌یه‌ که‌ له‌ ئه‌وروپا و رۆژئاوا دا سه‌ریان هه‌لدا، له‌ کاتی‌که‌دا که‌ ده‌ گه‌ران به‌دوای

(1) له‌ کتێبی (ئیسلاام و پێچکان) دا ئا راده‌یه‌کی باش به‌رپه‌رچی ئه‌و وێژانه‌ی مارکس و سه‌رجه‌م ماده‌دیگه‌را به‌کان دراوه‌ ته‌وه‌، به‌ر و نه‌ چاپی سییه‌م/2006، نو سینگی ته‌فسیر.

(1) له‌ کتێبی (خواناسیی، ئاین، ئیمان) چاپی یه‌که‌م / نو سینگی ته‌فسیر، ئا راده‌یه‌ک به‌رپه‌رچی ئه‌و جوژه‌ بیردۆزانه‌ دراوه‌ته‌وه‌ .

دوژینه وهی سهرچاوه کانی زانیاری و زانستدا پاش ئه وهی له ئایینی شیوینراوی نه صرانی نا ئومیدو ته ما براو بوون.

شایانی باسیشه وهك پیتشتیش تاماژه مان پیدایا که تهووپا و رۆژتاواش میراتگرو درێژه پیدهری تهو بیرو فه لسه فه یه ن که له نیو ئیغره یه کان و رۆمانی یه کان و یۆنانی یه کاندایا هه بوو، تهوانیش هه ر له سه ره تاوه کی شه یان بووه له گه ل دین (ع) (وحي) دا، له گه ل تهو زانیاری یه بی هه له و په له یه ی که له لایه ن خواوه بۆ پیتغه مبه ران (عليه الصلاة والسلام) هاتوه جا دیاره تهو حاله ته ش گه لێك هۆکاری هه بوون، یه که میان تهو بوو که تهو ئایینه ی له نیو تهوان دا بووه ئایینی مه سیح (عليه الصلاة والسلام) بوو، جارێ تهووپا یه کان دینه که یان هه ر له سه ره تاوه قه چوول نه کردو (عیسی) (سهلامی خوی له سه ر بی) به درێژایی ژ یانی هه ر چهو ساوه راوه دوونراو بوو، جووله که کان به رنامه و شه ر یه عه تی عیسا یان قه بول نه کرد، چونکه زۆر له هه له کانی تهوانی را ست ده کرده وه تهو کاته ش جووله که کان تا بناگۆی به دونیا په رستی و ئاره زو په رستی و فیل و ته له که دا نو قم ببوون. به لام (عیسی) بانگه شه ی ده کرد بۆ دوا رۆژ و به که م سه ر کردنی دونیا و بۆ ژ یانی مه عنه ویی و رووحی، بۆ برا یه تی و خوشه ویستی و دژی تهو رپه ره ماده ی و ئاژه لی یه بوو که تهو کاته رۆمانی یه کان تی پیدایا بوون، هه ره ها رۆمانی یه کانیش به ده م بانگه وازه که یه وه نه چوون، دیاره (عیسا) ش (عليه السلام) ده سه لاتی

(2) واته (دین) به چه مک و واتا باوو عورفی یه که ی که بریتی یه له به رنامه و په یامی خوا بۆ مرقف.

نه‌بوو چونکه ته‌نیا کۆمه‌لێک هاوه‌ل (حواری) که‌می له‌گه‌ل دا به‌وون، بۆیه‌ش ئیعلانی جه‌نگی نه‌کرد. پی‌غه‌م به‌رانی‌ش (عليهم‌الصلوة و السلام) خۆی په‌روه‌ردگار هه‌ر ته‌وه‌نده‌ی داوا لێ‌کردوون که له‌ توانایاندا به‌وه، (عیسا)ش (عليه‌السلام) ته‌وه‌نده‌ی خه‌لک له‌ گه‌ل نه‌به‌وه که بتوانن کۆمه‌لگا بگۆژن هه‌ر چه‌نده که‌مته‌رخه‌میشی نه‌کردوه بۆیه هه‌ر به‌ چه‌وساوه‌یی ماوه‌ته‌وه.

به‌لام پیتان وا نه‌بێ که گرفت و کێشه‌ی ئایینی مه‌سیح هه‌ر ته‌وه‌نده بوو، به‌لکو سه‌رباری ته‌وه‌ش پاش عیسا زۆریان گۆڕی و ده‌ستکاری کرد، تا‌کو له‌گه‌ل فه‌لسه‌فه‌و نه‌ریتی خۆیان بگۆنجی!! جا ئیستا تا‌کو بو‌تان ده‌ربکه‌وێ ته‌وه‌ ئایینه به‌ چ ده‌ردێک چووه‌و چی به‌سه‌ر هاته‌وه سه‌یر بکه‌ن ئیستا له‌ رۆژتاوا داوین پیسی به‌ هه‌موو شتیه‌کانی یه‌وه ره‌وا یه، وه هه‌رچی گوناح و تاوان و سه‌رپیچی هه‌یه مه‌گه‌ر چۆن ده‌ نا هه‌مووی ره‌وا یه، که چی دام و ده‌زگای کلێسا بیده‌نگه و دژی ناوه‌ستی، بۆ چی؟ چونکه ئاواش خه‌لک ئاماده نیه نه‌صرانیه‌ت قبول بکات، داموده‌ز گای کلێسا‌ش ده‌یه‌وێ ته‌گه‌ر ئاواش بیت هه‌رچۆنێک بیت خه‌لک هه‌ر خۆی پێ هه‌لبواسی و بازاری گه‌رم بی! ته‌گه‌ر نا نه‌صرانیه‌ت کاریکی پێکراوه که قه‌شه و پاپایه‌کان زۆربه‌یان خوشیان بر‌واو قه‌ناعه‌تیان پێی نیه، چونکه دینی حه‌ق نه‌بێ له‌ دل و می‌شکی ئێه‌ سان دا ناچه‌ سپی و ئێه‌ سان قه‌ناعه‌تی ته‌واوی پێ نایه‌ت.

کورت‌ه‌ی قسان:

له سده کانی نیوه راست دا زانا و فدیله سووفه کان تا ئه ندازه یه ک
 حسابیان بۆ ئاین و (وحي) کردوه، به لām پاشان که رپرهي عه قلیی زال
 بووه کلّیسا و پساوه کانی له بهرانبه ری دا به چۆک داهاتوون و ته سلیمی
 بوون و خه لکیش به گشتی له ژیانیا ندا هی دی هی دی ته به ننی یان کردوه و
 ئه زموون گه رایي به هیژ بووه، یه کجاری پیاوانی کلّیسا ته سلیم بوون و
 چه کیان فری داوه بۆ خو یان چوونه ته گۆ شه و که ناره کا نه وه، به
 تایه تیش دوی شوړشی فەرهنسا له سالی (1789) ز که یه کینک له
 دروشمه زه که کانیان نه وه بوو ده یانگوت (دواین پاشای ستم کار به
 ریخۆله ی دواین قه شه له سیداره بدن) چونکه ده یانگوت نه وانه وا ته:
 پاشا و پاپا هه ردووکیان دژی میلله ت یه کیان گرتوه، که له راستی شدا
 وابوو.

که واته خه لکی ته وروپا و رزژتاوا که پرویان له (سیکۆلاریزم) کرد
 بۆ ته وان کا تیک سهری هه لومهرجه که یان ده که یان و شیکردنه وه
 (تحلیل) یکی باب ته یانه ی بۆ ده که یان، شتیکی ئاسایی یه و سهر نه یه،
 به لām عه لمانی یه کانی لای خو مان که له گه ل دینی ک پرو به پرو بونه ته وه، نه
 پیچه وانه ی زانیاری و عه قلّه و نه ریگا له زانیاری و عه قل ده گری به لکو
 بیرکردنه وه و ده ده ته یینانی زانیاری فهرزیش ده کات، وه که له چه ندان
 ئایه ت و فهرمووده دا هاتوه، پاشان ته و دینه حه قه نه که هه ر چه کی
 ده سته ی ستمکاران نه بووه بۆ گیانی هه ژاران، به لکو زیاتر دینی چینی

رەش و پروتە و رینگا ئە چەوساندنەوه دەگری و دژی چینی ستمکارو
چەوسێنەرەوێه هەلۆیست وەرگرتنی سەلبی ئەوان (واتە عەلمانی یەکان)
ئە بەرانبەر ئیسلام دا هەلۆیستیکی نا مەنتیقی و بی ماناو سەیره!!
و هەلۆیستە کەیان وەک ئەوه وایە کە سێک بێنی کە دان ئیشی ئی
بیت و ئەتاو ئازاری ددانی سەری خۆی بە دارو دیواردا بکێشی، ئەویش
یە کسەر بێ ئەوهی دانی بێشی سەری خۆی بە دارو دیواردا بکێشی تەنیا
ئەبەر چاولیکەری!!

ئاخر بابای رۆژئاوایی کە پەنای بۆ (سیکۆلاریزم) بردو ناچار بوو،
بەلام برادەری عەلمانی کورە خۆ تۆ ناچار نی!!

ئەنجا پێویستە ئەویش بە گوتری: کە رێڕەوی صاددی گەراییی و
هەستگەراییی و ئەزموون گەراییی، ئە دواوای سەدهی نۆزدە یەم و
سەرەتای نیوهی سەدهی بیستەمدا وەرە وردە بازاری شکاو سارد بوو،
بۆچی؟ چونکە ئە سەدهی حەفدە یەم و هەژدە یەم و نۆزدە یەمدا زانیاری
تازە ئە سەردەمی گرو گال دا بوو، سەرەتای دۆزێخەوهی یا ساو
نهیئییەکانی سروشت بوو، کە بوو هۆی بەرەوپێش چوونی پیشەسازی و
ژمارە یەکی زۆر ئامیرو کەلوپەل داھێنران، بۆیە خەلکە کە بە گشتی و
بە تایبەتی زانیان زۆر ئە خۆبایی بوون بە هۆی ئەو زانیارییە کە هە
هەیان (١) بوو و حیسابیکی وایان بۆ خواوەحی نەدە کرد، بەلام پا شان
پێ بەپێ کە زانیاری زیاتر قوول بوو، بە تایبەتی زانیاری فیزیای کیمیا

(1) وەك خوا فرمویەتی: ﴿ فَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولُهُمْ بِأَلْبَانَاتٍ قَرَحُوا بِمَا عَنْهُمْ مِنَ الْعِلْمِ ﴾ غافر 83

سه‌یریان کرد مادده که پییان وا بوو ته‌سلی بوون (وجود) ه و ناسینی له هه‌موو شتیک تاسانتره، هه‌تا زیاتر پییدا ده‌چ نه خواره‌وهو ئییی ورد ده‌بنه‌وه ئییان تالوزترو مه‌ته‌لاوی تر ده‌بی، به تایبته‌ت په‌یوه‌ندی ن‌ییوان وزه‌و مادده‌و کامییان ته‌سه‌له‌ و... هتد؟!

به‌ئیی پاش ته‌وه‌ی زیاتر به‌ زانیاری دا قبول بوو نه‌وه، زۆر پک له زانیانی گه‌وره‌ گه‌وره‌ په‌یدا بوون که‌سانی وه‌ک (برگسۆن) که‌ له‌ سالی (1941) ز دا مردوه‌ که‌ بروای وا بوو ئین سان وه‌ک له‌ ریی دل و ده‌روونه‌وه‌ ده‌توانی زانیاری وه‌ده‌ست بیئیی و په‌ی به‌ شتان به‌ری له‌ ری پینج هه‌سته‌کان و عه‌قله‌وه‌ ناتوانی، واته‌ (برگسۆن) بروای به‌جۆریک له‌ تیلهام بووه، که‌ پیی ده‌ئیی (الح‌دس) و له‌ سه‌ره‌تای ده‌ر سی یه‌که‌ هه‌وه‌ پیئاسه‌ی (ح‌دس) مان کرد.

وه‌ هه‌روه‌ها (ته‌نیش‌تاین) زانیه‌کی دیکه‌ په‌ له‌و جۆره‌ زانیانه‌و خاوه‌نی بیردۆزه‌ی نیسبی یه‌و له‌ به‌ره‌ی په‌یوه‌ندی ن‌ییوان (دین) و (زانیاری) و پیویستبوونی هه‌ردووکیان گوتوویه‌تی: (تاییینی بی زانست وه‌ک پیایوی شهل وایه‌و زانستی بی تاییینیش وه‌ک پیایوی کویر وایه‌) که‌ مه‌به‌ستی زانستی ته‌زموونی و سروشتی یه‌، ته‌ گه‌رنا پین بو خوی گه‌وره‌ترین جۆری زانسته‌.

وه‌یه‌کیکی دیکه‌ له‌وانه‌ (ماکس پلانک) ه که‌ له‌ (1947) هه‌ردوه‌، یه‌کیکی دیکه‌یان (سیر جیمس جینس) ه که‌ هه‌رکامییان زانیای زۆر گه‌وره‌و به‌ناوبانگن له‌ فیزیای گه‌ردوون ناسیی دا، وه‌ یه‌کیکی دی که‌کیان (ئالکسیس کاریل) ه که‌ خاوه‌نی خه‌لاتی (نوبل) ه له‌ ئاداب داو

کتیبکی ههیه به ناوی (مرؤژ ئو نه ناسراوه) (الأنسان ذلك المجهول) ههروه ها دهیان زاناو پسیوړی دیکه له زان سته جیاجیاکا ندا (٢٦). چا ئه وانه سه رجه م دانیان به ودها هیئاوه که به ئی: دنیاو بوون ته نیا ئه و مادده و رواله ته نیه، به ئکو جیهانیکی دیکه ی ئه و دیو ئه م سرو شته ههیه، خوا ههیه رروح ههیه.. هتد، جا دیاره ئه وانه زۆربه یان مسوئلمان نه بوونه و بگره به هیچ ئاینیکه وه پایه ند نه بوونه له سۆنگه ی ئه و وه که ئاینه که ی خویان گوړدراوه و شیویندراوه له ئه فسانه سیخناخ کراو بووه به ئیسلامیش ئاشنا نه بوون!

جا هه ندیکیان گوتوویانه: ئیمه پیویست ناکات دین هان هه بیته و زانسته و زانیاری شتمان بو ړیک ده خات، به لām هه ر ده بی خوا بنا سین و لایه نی روهی و ئه خلاقیمان هه بی، وه گوتمان دینه که یان ړیگای له زانیاری و عقل ده گرت و پرېوو له ئه فسانه . واته: ئه وانه له لایه ک عقل و زانیاری و (منطق) پییان ده گوتن: په روه رد گارو به دیه یته ریـک هه یه و رروح هه یه و ژیان ته نیا بریتی نیه له و رواله ته ماددییانه! له لایه کی دیکه شه وه هه ر باسی خویان کردبایه، کلئسا به هانه ی ده ست ده که وت که بلئ مادام وایه وهرن پایه ند بن به منده و! که گه رابانه وهش بو کلئسا ده بو واز له زانیاری به یتن و دژی بوهستن و بروا به ئه ف سانه بیتن، بویه به ناچاری گوتوویانه بروامان به خوا ههیه به لām به دین نا! دیاره (دین) ی راست و دروست که ئیسلامه ئه گه ر ئه و کات له به رده ستیان دابایه و پییان گه یشتبایه ییگومان هه موویان یان

(1) له کتیبی (الله يتجلى في عصر العلم) دا باسی ژماریه کی زۆر له و زانیانه کراوه .

زۆریه‌یان مسوڵمان ده‌بوون، وه‌ك ئیستا ده‌بینن زانایانی پوژئاوا زۆریه‌یان كه ئیسلامیان ده‌كه‌ویتته به‌رچاوو قورئان و سونه‌تی راستی پیغه‌مبه‌ری ئیسلام ده‌بینن، بئ سئ و دوو ئیمان ده‌هینن و كتیبی باش باش ده‌نووسن ده‌رباره‌ی راستییه‌كانی ئیسلام، كه له شوینی خۆیدا ئاماژه به هه‌ندی‌کیان ده‌كه‌ین یه‌كێك له‌وانه (پو‌جیه گارودی)یه كه كاتی خۆی ناودارترین فه‌یله‌سووفی بیرى ماددی مارکسی بوو.

كه‌واته: زانیاری هه‌تا سه‌ر كیڵ و ساده (سطحي) بوو له گروگالدا بوو، هه‌ل‌ئۆیستی هه‌له‌و ناماقوولئ هه‌بوو له به‌رامبه‌ر خوای په‌روه‌ردگارداو له به‌رامبه‌ر دیندا به‌گشتی، به‌لام كه ورده‌ورده كامڵ بووه فراوانتر بوو و به‌رچاوی پوونتر بۆوه، پئ به پئ گه‌راپه‌وه بۆ ئه‌ده‌ب و ریزو حورمه‌ت نیشان‌دان به‌رانبه‌ر به‌ خوای په‌روه‌ردگارو به‌رانبه‌ر به‌ تاییب و به‌رنامه‌ی خوا، هه‌رچه‌نده ئه‌و زاناو شاره‌زایانه تی‌بینی و سه‌رنجی زۆریشیان هه‌بووه سه‌باره‌ت به‌و دینه‌ی كه له نیویاندا باو بووه.

سبحانك اللهم وبحمدك أشهد أن لا إله إلا انت أستغفرک وأتوب إليك

پاڤانڤانی مەکتەبی علماستە عەلی بابێر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

QR CODE

عەلی بابێر/Alibapir

Alibapir/عەلی بابێر

QR CODE

ده‌رسی سییه‌م و چواره‌م و پینجه‌م:

رئیازو شیوازی وه‌ده‌ست هینانی
زانباری و زانست له روانگهی ئیسلامه‌وه.

ده‌رسی سییه‌م:

ناسین و زانینی شتان له روانگه‌ی ئیسلامه‌وه

الحمد لله رب العالمين وصلى الله تعالى وسلم وبارك على خاتم الانبياء والمرسلين وعلى اله اجمعين.

به‌ریزان: به‌رله‌وه‌ی بچینه سه‌ر ئه‌سلّی مه‌به‌ست، به‌ پێویستی ده‌زانم که سێ روونکردنه‌وه‌تان پێشکه‌ش بکه‌م:

یه‌که‌م: چۆنیه‌تی هه‌لگه‌رانه‌وه‌ له‌ دین و له‌ خوا دوورکه‌وته‌ هه‌وه‌ی خه‌لکی ته‌وڕووپا و پۆژئاوا به‌ گشتی، ئاوا بوو: سه‌ره‌تا له‌ کلێ ساو پیاوه‌کانی هه‌لگه‌رانه‌وه‌، پا شان له‌ خودی دینی (نه‌ صرایی) هه‌لگه‌رانه‌وه‌ وواتر هه‌ر له‌ خوا پهره‌ردگاریش هه‌لگه‌رانه‌وه‌، به‌ یه‌که‌جاری له‌ هه‌ر شتی‌ک دوورکه‌وته‌وه‌ که هه‌ر بۆنی دینی لی‌وه‌بی و

په یوهندی به خواوه بیټ، وه سهره کیتړین هوکاری ئەم هه لویسته شیان
دوو شت بوون:

(په کهم): شیویندران و گوږدران (تخریف و تخیر)ی ئەو کتیبه
خوایینهی که له بهردهستیان بوون وهک (تهورات) و (ئینجیل)، د یاره
خه لکی تهوروپاش بینجگه لهوانه وهک سهرچاوهی (وحی) و په یامی خوا
هیچ شتیکی دیکه یان له بهردهست نه بوو، وهک پیشترباسمان کره که یان
ئیسلامیان هه پینه گه یشتبوو، یان تهوانه ی که پیه شیان گه یشتبوو
له بهر ده مارگیری (تعصب) گوئی یان پیه نه دا.

د یاره سهرباری دهردی گوږران و شیوینران گرفت و نه خوشی یه کی
دیکه شرووی کرده ئاینی نه صرانیی تهویش بریتی بوو له ئاویتته بوونی
فهلسفه ی یۆنانی له گه ئیدا به تایهت کتیب و بهر هه مهکانی
(ئه فلاتوون و ئه رسطو) چونکه پیاوانی کلینسا بو پرکردنه وهی که لینه
بو شاییهکانی ئایینه گوږراوه که یان، ته به ننی یان کردن له حالیکدا که
پر بوون له شتی پروپوچ و نه فسانه!! ئنجا دهردیکی کوشندهی دیکه ی
سییه می نه صرانیه تیش تهو بوو که چینی ته کلیرۆس و ده زگای کلیه سا
زۆر به توندی روو به روو بووه له گه ل زان یاری یه سرو شتییه کان
(الطبیعة) دا و ههه جوړه بیرکردنه وهیه که له بوونه وههرو دهورو بهر که
پینچه وانیهی (تعالم) و زانیارییهکانی نیو تهورات و ئینجیل بیټ، له بهر
تهوانه خه لک له دین دوور کهوتنه وه و ئەو کتیبانه ی که له بهر ده سستی
ئەو خه لکه بوون جینگه ی متمانه و ئیعتبار نه مان و بۆیان دهرکهوت که

شتی هه‌له‌و نابەجییان تێدایه که له‌گه‌ڵ عه‌قل و زانست و مێژوودا ناگۆنجی، ئه‌وه‌ سه‌رده‌کی‌ترین هۆی له‌ خوا دوورکه‌وته‌وه‌ی خه‌ڵکی ئه‌ورووپا و رۆژتاوا بوو.

(دوهم): ده‌ست تێکه‌ڵکردن و ته‌ون تێک هه‌ڵبه‌ستنی پیاوانی کلێسا له‌گه‌ڵ پادشاو ده‌ربه‌گ و سه‌رمایه‌داره‌کان، که‌ بێگومان مارک سیزم و جموجۆلی کۆمۆنیزم له‌ کاردانه‌وه‌ی ئه‌وه‌دا زیاتر په‌یدا بوو، وه‌ بۆیه‌ش دوا‌یی خه‌ڵک جه‌نگی‌کی زۆر بێ ئامانیا‌ن له‌ دژی (دین) به‌ گشتی به‌رپا کرد، چونکه‌ ده‌یان‌بینی کابرا له‌ به‌رگی دیندا بوو پیاوی^(تر) دینی بوو که‌چی له‌ خزمه‌تی پادشا و پاره‌دار و خاوه‌ن زه‌وی یه‌کان دا بوو، به‌ گه‌ره هه‌ندێک له‌ قه‌شه‌و (پاپا) یه‌کان زۆر له‌ مه‌لیک و پادشا‌کان پاره‌دار‌ترو ده‌سته‌لات‌دار‌تر بوون، هه‌تا هه‌ندێک جار پادشا ته‌گه‌ر (پاپا) بۆی ئی‌عزا نه‌کرد‌بایه و پشت‌گیری نه‌کرد‌بایه نه‌ده‌بوو به‌ پادشا، وه‌ جاری‌وا هه‌بووه که‌ ته‌گه‌ر پادشایه‌ک له‌ (پاپا) هه‌ل‌گه‌را‌بایه‌وه، یه‌کسه‌ر ئه‌مری فه‌صل کردنی داوه‌ له‌ ریزی نه‌ صرانییه‌تی ده‌ر کرده، ته‌نیا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی بێ‌ئ‌مری (پاپا)ی کرده، دوا‌یی پادشا به‌ ناچاری چۆته‌وه‌ بۆ خزمه‌ت (پاپا) و ده‌ستی ماچ کرده‌و په‌ شیمانی ده‌رب‌ریوه!! چا ئه‌و ده‌ست تێکه‌ڵ‌کردنه‌ی پیاوانی کلێسا له‌ گه‌ڵ ده‌سه‌لات‌دارانی خو‌سه‌پێن و دیکتاتۆرو ده‌وله‌مه‌ندو سامان‌دارانی له‌ ریی حه‌رام سامان وه‌ سه‌رێک نه‌رو هه‌ژار چه‌وسینه‌رو خه‌ڵک چه‌وسینه‌روه به‌ ناوی دی‌خه‌وه، ئه‌وه‌ش

(تر) پیاوانی ئایین (رجال الدین). زاراوه‌یه‌کی تایه‌به‌ت به‌ نه‌صرانییه‌ته‌و له‌ ئیسلام دا هه‌موو پیاوانی مسو‌لمان و ئافره‌تانی مسو‌لمان له‌ به‌رامبه‌ر (دین) دا به‌رپرسیارن.

دهوریکی زوری هه بوو له دوور کهوت شهوهی خه لک له دین و به ره و بی پروایی چووندا.

به لای ته م دوو هویه واته: یه کهم: گۆرران و شیوینرانی کتیبه کان و متمانه نه مانی خه لک به (وحي) و په یامی ئا سمانی، دووهم: به ناوی دینه وه خه لک چه وساند نه وه دهست تیکه لکردنی پیاوانی کلێسا له گه ل پادشاو دهسته لاتداره کان و دهوله مندو سامانداره کاندایه وه خه لکی بی متمانه کرد بهرام بهر به ته صلی (دین) و له دام و ده زگایانهی که به ناوی دینه وه قسه بیان ده کرد. بویه خه لکی رۆژئاوا به گشتی روهی له کوفرو بی پروایی کرد.

دووهم: ته وهیه که خه لکی ته وروپاو رۆژئاوا چ له باری زانست و زانیاریدا و، چ له باری سیستم و رۆژیهی سیاسی و پیکه ی خانی دهوله تدا پشتیان له دین کرد و روهیان له بی دینی کرد، له راستیدا له خوشی خویان نه بوو و وه نه بی تیکه یاریکیان بوو و سهره پ شک بووین کهوا بکه ن یان وا نه که ن، چونکه دیخی (نه صرانیی) به که لکی ته وه نه ده هات که بینای دهوله تی له سهر ب که ن و کی شه و گرفته کانی خویانی پی چاره سهر ب که ن له سهر جه م بواره کانی تابووری، فیکری، سیاسی، کۆمه لایه تی ... هتدا. که له هه موو ته و بواره شدا کیشه ی زوریان هه بوو، به لای هیچ چاریان نه بوو که روه له شتیکی دیکه نه که ن، به لام به ته نکید ده گونجا که له خوی په ره ر دگار هه لته گه رینه وه وه هه ندیک له عاقله کانیان ده یانگوت ته و دینه ته وه نیه که خوا نار دوویه تی، که واته بۆچی نیوانی خۆمان

له گهل خوا تیکبده یین و بۆچی دژایه تی ئەسلای دین و وه حی بکه یین و دژایه تی ئەو شتانه بکه یین که سروشت (فطره) ی ئینسان داخوازیان ده کات!، به لām ٥ یاره زۆر به یان ئەو دوور به حی و لیکدا نه وه و بیره کردنه وه بابه تی یانه یان نه بوو، بۆیه هه ندیک له فدیله سووف و زاناکانیان که باسی دروست بوونی ئینسانیان کردوه ره خه یان له بیردۆزی (داروینیزم) گرتوه و زۆریه یان پییان هه ئەو په ئە بووه گوتوویانه هه موو مه خلوقیک به دانسته دروست بووه و هیچ ریی تی ناچی که له ته نجامی که شه کردن (ت طور) دا له گیاندارانی دیکه وه هاتبی به زۆر به لگه ش ئەوه یان سه لماندوه، که چی گوتوویانه: هه رچه ند ریشی تی ناچی به لām ناچارین که بیردۆزی (داروینیزم) هه ر قه بوول بکه یین، چونکه هه رچه ند (داروین) هه لاه ش بی، به لām ته گه ر بلین را ست نا کات ده بی بکه رییه خه وه بۆلای پیاوانی (کلێسا) و دووباره پیری کلێسا بیته وه گۆری! که وا ته هه رچه ند زانیاری و عه قلیش قبوولی ناکات به لām به نا چاری هه ر ده لین (داروین) راست ده کات، قهیدی ناکات با هه ر بلین نیمه مه یوون زاده یین گه رگ ئەوه یه چاریکی دی نه چینه وه به رده ستی قه شه و پاپاکان و نه مان چه وسینه وه! ئنجا وه ک پیشینه نامان ده لین (ته گه ر ئینسان به پروباری داچو نا چار ده ست بۆ پوو شیش ده بات). به راستی خه لکی رۆژئاواش ئاوا ی لئ هات، وه بۆ زانینه تان دی حی نه صرانیی هه ر له ئەصل و بنچینه شدا بۆیه نه هاتبوو که کیه شه و گیرو گرفته کانی مرۆفایه تی هه ل بکات له دوا ی (عید سی) (علیه

الصلاة والسلام)، به تاییدت له دواى هاتنى پیغمم بهری کۆتایی (حمد) (عليه الصلاة والسلام) چونکه بهرنا هدی (مه سیح) له تهصلدا بۆیه هاتبوو که له سهردهمی (عیسی) (عليه الصلاة والسلام) تهو کهم وکووری ولادانهی که جووله که کان له دینداریهیدا پهیدایان کردبوو چارهسهریان بکات و راستیان بکاتهوهو بهروه خوا بیان گیریتتهوه، بۆیه نه نیردرابوو که له سهدهکانی نیوهراست و له سهدهی بیستمدا گیروگرفتی خه لک حهل بکات! بۆیه نه صرانییهت ههر له تهسل دا تهوهی له توانادا نهبوو و ته گهر نه شگۆرپابایه کیشهکانی مرۆفایهتی ههر پئی چاره سهر نهدهکرا له بواره جوراوجۆرهکانی ژیان دا چ جای تهوهی که گۆردرا بوش!! ته دنیا ئیسلام بۆ تهوه نیردرابوو که تهو کیشهو گیروگرفتانه چارهسهر بکات کهچی تهوانیش بروایان به ئیسلام نههیناو له بیبروایی دا نهخرۆ بوون و سهدهنجام هه ئسان بوخۆیان (دین) یکیان داهینا که بریتیه له سیکۆلاریزم!

سییهم: ههرچهنده ههم عهقل و فهلسهفه، ههم پینچ هه ستهکان و زانیارییه تهزمونییهکانیش له بواری هه ئسوکهوت له گه ل هادهو دهووبهرو کۆمه لگادا تا ته ندازه یه ک زادهو بهر ههمیکى با شیان هه بوو، به تاییهتی زانیارییه سرو شتیهکان که له ته نهجامی تهزمونکاریهوه وه دهست هاتن و سیماو روخساری ژیانى رۆژئاواو ته ورووپایان گۆری، لهوپهری دواکهوتوویهوه، له بواری پیشه سازی و ژیان و گۆزه رانیان له رووی ماددی یهوه، بۆ تهوپهری پیه شکهوتن،

به لّام دیاره له رووی ئینسانی و مه‌عنه‌ویی و ئەخلاقی یهوه هەر له
دواکه‌وتوویی خۆیاندا مانه‌وه، به‌لکو زیاتریش به‌ره‌و دوا چوونه‌وه،
چونکه له پێشدا له رووی ته‌کنۆلۆجیاو پیشه‌سازی و ماددیه‌یه‌وه
به‌لّی له دوا بوون، به‌لّام له رووی مه‌عنه‌ویی و ئەخلاقی و
ئینسانیه‌وه زۆر شتی باشیان هه‌بوو، چونکه (دین) هه‌رچنده‌ تێک
بدری و بگۆردری هەر چۆن بی هەر چاکتره له بی‌دینی، به‌لّام دوايي
له سۆنگه‌ی نه‌وه‌وه که که‌وتنه‌ دژایه‌تی کردنیکی خه‌ست و خۆلی
کلّیساو پیاوانی و له پشت کلّیساشه‌وه له‌گه‌ڵ دیندا به‌شه‌ر هاتن و
پاشان له‌گه‌ڵ خوای په‌روه‌ردگاریش نیوانی خۆیان تێکدا، له رووی
مه‌عنه‌ویی و ئەخلاقی و ئینسانی و له رووی خه‌سله‌ت و به‌ها
به‌رزه‌کانی مرۆڤایه‌تی یهوه به‌راستی زۆر به‌ره‌و دوا چوونه‌وه‌و ئیستاش
هەر به‌ره‌و دوا ده‌چن، جا تا یا بۆ چی له‌و پروانه‌وه به‌ره‌و دوا
گه‌رانه‌وه؟! چونکه چه‌کی نه‌و مه‌یدانه‌یان پێ نه‌بوو که بریتیه له
وه‌حی و په‌یامی راسته‌قینه‌ی خوایی که له زانیاری بی‌سنووری خواوه
سه‌رچاوه‌ ده‌گرێ، پێش‌تریش با سمان کرد که عه‌قل و پێنج
هه‌سته‌کان ده‌توانن له‌ گه‌ڵ پواله‌ ته‌ هاددی و به‌ر هه‌سته‌کاندا
هه‌لّسوکه‌وت بکه‌ن، به‌لّام بۆ هه‌لّسوکه‌وت له‌گه‌ڵ نه‌و دیو هادده‌و
نه‌و دیو سروشت، پێویستیمان به‌ ئامرازێکی دیکه هه‌یه که له‌وان
پێیان نه‌بوو، بۆیه رۆژئاوایی یه‌کان مه‌گه‌ر چۆن ده‌نا هەر
قسه‌یه‌کیان کردبی سه‌باره‌ت به‌ دینداری و نه‌و یوسروشت و

خوای په‌روه‌ردگار، نه‌ك هه‌ر نه‌یان پێكاوه به‌لكو زۆری شی له‌ سهر
قه‌رزدار بوونه‌ته‌وه، چونكه وه‌ك شاعیریك ده‌ڵێ:

(ترجوا النجاة ولم تسلك مسالكها)

ان السفينة لا تجري على اليبس)

واته: (به‌ ته‌مای رزگاربوونی به‌لام رێگا نا‌ سایی یه‌ كه‌ی خو‌یت بۆ
نه‌گرتوه، بێگومان كه‌شتی له‌سهر وشكانی ناروات).

ئێستاش پاش ئهم سێ روونکردنه‌وه‌یه‌ كه‌ له‌ راستیدا زیاتر ته‌كه‌ید
کردنه‌وه‌و تیشکی زیاده‌ خستنه‌ سهر هه‌ندێك بابته‌ی پێشوو بون، با
بچینه‌ سهر ته‌سلێ مه‌به‌ست و بزانی ئه‌ سلام سه‌باره‌ت به‌ زانی و
ناسینی شته‌كان له‌ لایه‌ن ئینسانه‌وه‌ هه‌لۆیستی چیه‌؟!

شت زانی و ناسینی مرو‌ف له‌ روانگه‌ی ئیسلامه‌وه‌

خوا پشتیوان بێ ئیمه‌ ئهم بابته‌ له‌ چوار خاڵی سه‌ره‌کیدا
ده‌تویژینه‌وه‌ كه‌ سییان ئهم ده‌رسه‌ ده‌یانگري‌ ته‌ خۆی و چواره‌مه‌ شیان
ده‌رسی داهاتووی بۆ ته‌رخان کراوه‌ كه‌ ته‌مانه‌ن:

1- شت زانی و شت ناسین بۆ ئینسان له‌ روانگه‌ی ئیسلامه‌وه‌ شتیکی
ناشکرا و روونه‌.

2- خوای زانا سه‌رچاوه‌ی زانست و زانیاری و فێربوون و تیگه‌یشتنه‌.

3- رێ یه‌كانی وه‌ده‌ست هینانی زانیاری و زانست به‌ گه‌شتی پێنج
هه‌سته‌كان و عقل و (وحي)ین.

4- وه‌حی خوا به‌رزترین و راستترین و بی‌هه‌له‌و په‌له‌ترین سه‌رچاوه‌ی زانیاری و زانسته.

خالی یه‌که‌م:

(شت زانیین و شت ناســــین بو ئینسان
له‌ پروانگه‌ی ئیسلامه‌وه‌ شتیکی ئاشکرا و پروونه‌)

پیشتر باسمان کرد که یه‌کیک له‌و مه‌سه‌له‌ فیکریی و فه‌ل سه‌فیانه‌ی که ماوه‌یه‌کی زۆر خه‌لکی (یۆنان) و پاشان نه‌صرانییه‌کان له‌ سه‌ده‌کانی نیوه‌را ست و دوا یی خه‌لکی ته‌وروپای له‌ دوا یی سه‌ده‌کانی ناوه‌راستیشه‌وه‌ زۆر مه‌شغول و سه‌رقال کردو توو شی ده‌ مه‌قائی و مشتومری کردن، ته‌وه‌ بوو: ئایا ئینسا ده‌توانی شت بزانی یان ناتوانی؟ جا ته‌وه‌ بوو که هه‌ر کام له‌ گومان په‌یدا که‌ره‌کان (ال شکاکون) به‌ هه‌موو جوژه‌کانیا ته‌وه‌ به‌ (العنادیه، والعندیة، اللأدریة) هه‌روه‌ها سوفسطاییه‌کان ته‌وانه‌ هه‌موویان رایان وابوو که نه‌خیر ئینسان ناتوانی

هیچ بزانی و هیچ ئامرازیکی پی نیه که زانیاری یه کی متمانه پیکراوی پی وده ست بینی.

به لām له نیسلا مدا هەر له رپوه ئەو گرفته چاره سەر کراوه و خوای به دیهتەر (سبحانه و تعالی) که به دیهت خهری ئین سنان و درو ستهکهری عهقل و سروشت و پینج ههسته کان و دروستکههری ئەو بوونه وهره پان و پۆرو پر ورده کاری و فراوانه یه، هەر له سهره تاوه مه سه له ی ئەوه که ئینسان ده توانی شت بزانی به شتیکی پروون و بی چهندو چوونی داناوه، بۆیه له نیسلا مدا مه گهر ئەوانه ی که وتبه ژیر کاریگهری فەل سه فە ی (یۆنان) ی ئە گهرنا هەرگیز که سانی وهک: خاوهن گوما نه کان (الشکا کون) و سه فسه طه چیه کان (السوفسطائیون) پهیدا نه بوون، ئەوانه ی که گومانیان هه بی ئەوه دا که ئینسان بتوانی شت بزانی به لکو به پینچه وانه وه که سانی وهک (معتزله) پهیدا بوون، که ز پیده رپویی بیان کردوه له زۆر تیروانی عهقل و له بهر زۆر پشت به ستن به عهقل، گیرۆده ی هه ندیک هه له و لادا نی فیکری سه یربوون: بۆ نموونه گوتوویانه: هەر کاتیك (نقل) و (عقل) واته دهق و عهقل، تیگیگران ده بی عهقل سهر بخری! که بیگومان رپه وه که بیان هه له یه. چونکه به ئی عهقل جیی متمانه یه به لām و اشنا که به سهر (و حی) دا زال به کری، چونکه (و حی) یانی زانیاری بی سنووری خوا، عهقلیش یانی زانیاری مرۆف، دیاره شتیکی زۆر ناماقوول و بی مانایه که تو زانیاری خۆت

به سهر زانیاری بی سنووری خوادا سهر خدی! مدهست تهوه یه که له نیسلا مداو له گو مه لگه ی نیسلا میدا به ته ندازه ی تهوه ی که م سولمان گو پرایه لی (وحي) و گو پرایه لی قورئان و سوننهت بووبن، هه رگیز تهو مهسه له یان نه هیتاوه ته پیش که تاپا ده گو نجی نیسان شت بزانی یان ناگو نجی؟ به لکو تهو پرسیار هه دروست نه بووه، چونکه له ئی سلام دا شتیکی روون و به لگه نه ویسته که نیسان ده توانی شت بزانی به پ ییج ههسته کان مامه له له گه ل مادده و دهو روبه ری دا دهکات و به عهقل ده توانی بیر بکاته وهو شت شی بکاته وهو شت بزانی و پرای ری و هۆکاری (وحي) که تایبه ته به پیغه مبه رانه وه (علیهم السلام).

جا تهوه بیگومان مهسه له یه کی زۆر گرنگه که خوای کار به جی مسولمانانی پاراستوه تهوه که خه ریکی شه ره دهن دوو کهو شه ره ق سه ی بی جی بن له سهر شتیکی روون و ئاشکرا سهر به کهن له یه که مین تاپه تدا که بو پیغه مبه ر (علیه الصلاة والسلام) هاتوه خوای به رزو مه زن تهو مهسه له یه ی چاره سهر کردوه هه لبرپوه، که فهرموو یه تی: ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾ (تا). بخوینده و فیتر به به ناوی تهو په روه رد گارهت که هه موو شتیکی دروست کردوه! که واته تهوه که مرۆ ف ده توانی شت بزانی و بناسی و زانیاری و زان ست فیتر بی و وه ره بگری شتیکی روون و ئا شکرایه، ئه ججا وهک پیش تر بو تانم با سکرد له

تایه ته کانی قورئاندا زۆر به روونی ده رده که وی که له را ستیدا پا ساو (مبّر) ی تهوه که ئینسان شایسته ی تهوه بی له م سهر زهویییه ی خوا دا جینشینایه تی خوا بکات و سهر زهوی تاوه دان بکاته وه ته مانه تی خوا هه لېگری، تهوه یه که توانای هه یه شت بزانی و شایسته ی تهوه ی هه یه که شت فیڕ ببی، وه ک خوی زانا (عزوجل) له م تایه ته دا ده فدرمو ی: ﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (31) قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ (32) قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إَلَيَّ أَغْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ﴾ (٣١). دوا ی تهوه ی فریشته کان له رووی پرسیار کردن و بۆ روون بوونه وه گوئیان: ته ی پهروه ردگارمان چۆن ئینسانیک ده که ی به جینشین له سهر زهوی که تاوا تاوا ده کات؟ خوی کار به جیش له وه لا هدا فدرمو ی: تهوه ی من ده یزانم که بۆچی تاده م شایسته ی تهو ته رکه یه ئیوه نایزانن، پاشان خوی بهرز حیکمه ت و پاساوی تهو جینشینایه تی یه ی تاده می بهوه خسته پروو که ناوه کانی فیڕی تاده م کرد، جا زانایان له باره ی تهو ناو فیڕکرانه ی (تاده م) دوو رایان هه ن:

یه‌که‌م: (ابن عباس) خوا لێی رازی بێ، ده‌لێ: خوای په‌روه‌ردگار ناوی هه‌موو شتیکی فی‌ری ئاده‌م کرد به‌ وردو درشته‌وه، (ابن عباس) ناوی زۆر که‌لوپه‌لێ ورده‌شی بردوه (تر).

دووهم: که من ته‌مهی دووه‌میانم پێ به‌هێزتره ده‌لێن: خوای زاناو به‌ توانا تواناو ئاماده‌یی (استعداد) یکی وای له (ئاده‌م) دا خوێشاند که بتوانی ناو له شت بئی و ناو بۆ شت بدزیتته‌وه، بۆیه‌ش گوتم ته‌م رایه‌یان به‌هێزتره، چونکه ته‌گه‌ر ئاده‌میش ته‌و ناوانه‌ی که له سه‌رده‌می خۆیدا هه‌بوون فی‌ریان بووه، ته‌دی دوا‌یی چۆن ناوه‌کانی فی‌ری پۆله‌کانی کردوه چونکه دوا‌یی که ورده ورده پۆله‌و نه‌وه‌کانی به‌سه‌ر زه‌ویدا بلا‌وبوونه‌وه، خۆ هه‌ر زمانیک نه‌بووه!، پاشان ئێستا ده‌رکه‌وتوه له ته‌نجامی لیکۆلینه‌وه‌ی ته‌و می‌ژوونووسانه‌ی که له (فقه اللغة) ده‌کوڵنه‌وه که زمان ئینسان دایه‌یتناوه، به‌لێ به‌هۆی په‌یام و فی‌رکردنی پی‌غه‌مبه‌رانه‌وه (عليهم الصلاة والسلام) ئینسان هه‌موو شتیک که بۆ ژیا‌نی پێویست بێ فی‌ر بووه، به‌لام ئینسان توانای هه‌یه ناو بۆ شت دابنێ ئنجا که ناوی شتی بۆ شت دانا، ده‌توانی دوا‌یی ناوه‌کان پیکه‌وه رێک بخات به‌هۆی کردار (فعله) وه، دیاره زمانیش له‌و سه‌ی شتانه پیکدی‌ت: ناو و کردارو پیتیک که به‌ یه‌کیانه‌وه ده‌به‌ستیتته‌وه، به‌ هه‌رحال خوای به‌خشه‌ر هه‌موو ناوه‌کانی

(تر) وه‌ک: ته‌ور، بی‌ل، گوریس، مه‌نجه‌ل، قاپ ... هتد.

فیری ئادهم کرد، پاشان رایواندن له سهر فری شته کان، فهرمووی ههواڵم پی بدن ئه و شتانه ناویان چیه ته گهر راست ده کهن ئه یوه شایسته ترن به جینشینایه تی؟! گوتیان پاکی بو تو ئیمه زانیاریمان نه یه بیج که له وهی تو فیڕ هان ده کهی، زانا یان ده لێن: تایبه ته ندیه کی فریشته کان ئه وه یه که له وهی خوا فیری نه کردبن له کاتی خولقاندنیان دا نایزانن^(٢)، به لām ئینسان ده توانی شت فیڕ بیت، خوا ئاماده یی (استعداد) یه کی وای به ئینسان داوه که بتوانی شت فیڕ بیت، به لām فریشته کان زانیارییان زیاده کهم ناکات و خوا چه ندی پیداون هه ر ئه و نه ده یه، نه چا دوا ی له وهی فری شته کان گوتیان: ئیمه نازانین ته نیا ئه وه نه بی که تو فیڕ هان ده کهی، بیگومان هه ر ئه تزی زانی کار به جی، خوا فهرمووی: ئه ی (ئادهم) هه واییان پی بده به ناوی ئه و شتانه، جا کاتی که هه وایی پیدان و ناوی شته کانی پی گوتن، خوا (جلّ و علا) فهرمووی: ئا یا ئه ی فریشته کان من پیم نه گوتن که نه ییه کانی ئا سمان و زه ی ده زانم، وه ده زانم له وهی که ئیوه ئاشکرای ده کهن وه ئه وه ش که ده یشار نه وه؟! که واته ئه وه که (ئادهم) شایسته ی ئه وه یه که له سهر زه ی بیی ته جینشینی خوا، ئه وه یه که ده توانی زانیاری و زانست وه ده ست بیی غی و خوی بی وینه ش فهرمانی کردوه به زانیار به وون و شت فیڕ به وون،

(٢) واته: توانای که شه سه ندن (تطور) ی خودی (ذاتی) یان نیه وه که مرۆف.

فه‌رمانی به گه‌وره‌ترین ئینسان کردوه که (محمد) ﷺ : (فاعلم انه لا اله الا الله) (تر)، هه‌روه‌ها پیی فه‌رمووه: ﴿وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾ (ه).
واته: بلی په‌ره‌رد گارم زانیاریم بۆ زیاد بکه، که‌واته ئینسان ده‌توانی شت فی‌ر بی‌ت و زانست و زانیاریش زیاد بکات.

خالی دووهم:

خوای زانا سه‌رچاوه‌ی زانست و
زانیاری و فی‌ربوون و تی‌گه‌یش‌تته.

له‌و ڕوه‌وه که ئینسان عه‌قل و پینج هه‌سته‌کانی هه‌ن و خواش به‌دی‌هێنه‌رو به‌خشه‌ری عه‌قل و پینج هه‌سته‌کانه‌و له‌ ڕیی عه‌قل و هه‌سته‌کانیشه‌وه ئینسان ده‌توانی کۆ مه‌لیک زانیاری و مه‌علومات کۆبکاته‌وه، بۆیه ده‌لیین خوا سه‌رچاوه‌ی زانسته، وه‌ له‌و ڕوه‌شه‌وه که

(تر) (محمد، 19).

(ی) (طه، 114).

خوا (جلّ جلاله) به فریشته‌کانیدا (وحی) و په‌یامی خو‌ی ناردوده بو
 پیغهمبه‌ران (علیهم‌الصلوة‌ وال‌سلام) ته‌وانیش گه‌یاندوویا نه به
 ئینسانه‌کان، دیاره (وحی) اش له (علم‌ی بی سنووری خواوه سهر چاوه
 ده‌گری و زانیاریه‌کی بی هه‌له‌و په‌له‌ی تیدایه، که‌واته له‌و پروه شه‌وه
 دیسان خوا‌ی بی هاو‌ل سهرچاوه‌ی زانیاریه، خوا (عزّوجل) سهر چاوه‌ی
 زانیاریه وه‌ک ئامرازه‌کانی که عه‌قل و پی‌نچ هه‌سته‌کانن، وه سهرچاوه‌ی
 زانیاری یه وه‌ک په‌یام ناردنی خو‌ی که زانیاریه‌کی بی هه‌له‌و په‌له‌ی
 تیدایه، ههر بویه‌ش فریشته‌کان گوتوویانه: (سبحانک لا علم لنا الا ما
 علمتنا) پاکیی بو تو نازانین مه‌گهر ته‌وه‌ی تو فی‌ر سان ب که‌ی، له
 سهره‌تاوه فی‌رمان بکه‌ی یاخود ئامرازی وه‌ده‌ست هی‌خانی سان بخه‌یه
 ده‌ست، که به‌و واتایه ئینسانیش ده‌گریته‌وه، هه‌روه‌ها خوا (عزّوجل)
 فەر‌موویه‌تی: ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ﴾ (١٦)، هیچ
 که‌سی‌ک ناتوانی هیچ شتی‌ک له زانیاری خوا بزانی مه‌گهر ته‌وه‌ی خوا
 بیه‌وی، به‌ئی، به ئیراده و یستی خوا نه‌بی ئینسان ناتوانی هیچ شتی‌ک
 فی‌ربی، وشه‌ی (علم) لی‌رده‌ا یان ههر به مانای زانیاری (علم‌ه)، یاخود
 به مانای زانراو (معلوم‌ه)، که‌واته هیچ شتی‌ک له زانراوه‌کان □
 دروست‌کراوه‌کان-ی خوا ده‌رک ناکرین و نازانرین مه‌گهر به و یستی خوا.
 به‌لام پی‌ویسته بزانی که زانیاری خوا (سبحانه‌وتعالی) له قه‌ده‌ر
 خاوه‌و زانیاری ئیمه‌ش له قه‌ده‌ر ئیمه‌یه، له (صحیح‌ی (بخاری‌دا

هاتوه که (موسی) (علیه الصلاة والسلام) رۆژێک و قاری بۆ (بنی اسرائیل) دهدا، یه کیێک لێی پرسی: کێ له ههموو کهس زاناتره؟ گوتی: من، دیاره راسته له نیو خه لکدا له ههموان زاناتر بوو به دین و په یامی خوا، چونکه پیغه مبهری خوا بوو، به لām نه ده بوو ئاوا به ره هایێ گوتبای من، چونکه جوړێک له ره چاو نه کردنی ئه ده بی له به رام بهر خوای زانا تیدا بووه، به هه ر حال خوای بالاده ست ویستی تییبگه یه نی که ئه ی (موسی) وایه که پی ت وایی تۆ له هه موو کهس زاناتری، جا خوا پی ی فهرموو که من به نده (عبد) یکم هه یه له هه ندیک شتدا له تۆ زاناتره! موساش (علیه السلام) گوتی: هه ز ده که م به زانم ئه و به نده زانایه له کو ی یه بۆ ئه و ی به چم بۆ لای و هه ندیک له و زانیارییه ی لایه تی لێی فی ر ببم، ئه و ده بوو چو بۆ لای، به هه ر حال به سه رهاته که ی دوو رو درێژه خوای به خشه ر له سوو ره تی (الکھف) دا با سی فهرمووه، به لām مه به ست لی ره دا ئه و یه که موسا (علیه السلام) له گه ل ئه و به نده زانایه ی خوا دا ده چن بۆ سه ر لی واری ده ریایه ک را ده وه ستن، سه یر ده که ن بالنده یه ک به دهن دوو که به چو و که که ی تۆ زی ک ئاوی له ده ریاکه هه لگرت، ئه و عه به ده صالحه که هه ندیک ده لی ن ناوی (خضره) به موسا ده ئی: ئه ی موسا! زانیاری من و تۆ له قه ده ر ه ی خوا وه ک ئاوی ده ندو وکی ئه و بالنده یه وایه له چاو ئاوی ده ریایه که، واته: دلۆ بی ت له ده ریایه ک، که واته زانیاری خوا له قه ده ر خوا یه و زانیاری ئین سه انیش له قه ده ر ئین سه انه، ئین سه ان دروست کراوی کی به چو وکی خوا یه و زانیارییه که شی له

قه‌در خویه‌تی، وه‌ک خوی زاناو شاره‌زا ده‌فرموی: ﴿وَمَا أَوْثَقُ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (تا)، واته: که‌میک نه‌بی زانیاریتان پی نه‌دراوه، که‌واته ته‌وش که وه‌دستتان هی‌ناوه هی‌خوتان نیه به‌خشراوه، مادام وایه نابی نینسان پی وایی به‌ونده زانیاریه‌ی پی‌دراوه ته‌و عقل و نامرازا نه‌ی پی‌دراون، ده‌توانی ه‌موو شتیکیان پی‌بزانی و ه‌موو مه‌ته له‌کانیان پی‌حل بکات و ه‌موو نه‌نییه‌کانی بونه‌وریان پی‌که‌شف بکات!

خالی سییه‌م:

پئی‌یه‌کانی وه‌ده‌ست هی‌نانی زانین و زانست به‌گشتی:
پی‌نج ه‌سته‌کان و عقل و (وحی) خوی به‌رز و مه‌زن:

به‌ریزان! ته‌و مشتومرو کی‌شه‌یدی که پیشتر باسمان کرد له‌نیوانی ه‌سته‌گه‌رایه‌کان (الحسیون) و عقل گه‌رایه‌کان (العقلانیون) له‌لایه‌که‌وه‌و له‌لایه‌کی یک‌وه‌و له‌نیوان ه‌سته‌گه‌راو عقل گه‌رایه‌کان و دینییه‌کاندا (ته‌وانه‌ی ده‌یانگوت زانیاری به‌س ته‌ویه‌که له‌ری‌ی وه‌حی

خواوه دیت) ئەو کیشەو مشتومرە لە ئیسلامدا دروست نەبووه، چونکە
 ھەر لە ڕێوہ خوای پەرودەرگار لە دەیان تايه تی قورئاندا فرمانی کردوہ
 بە مڕۆڤ و لەسەری پێویست کردوہ کہ ھەم پینج ھەستەکان و ھەم
 عەقڵیشی بە کار بێنێ، فەرموویەتی سەرنج بدەن! تەماشای بکەن! گوێ
 بگرن! بێر بکەنەوہ با ڕابمێنن! عەقڵی خۆتان بخەنە گەرۆ بە کاری بێنن!
 وەك چۆن فەرمانیشی کردوہ کہ گوێ بۆ (وحی) بگرن و پەيامی خوا
 وەر بگرن، بە ئی خوای کاربەجێ ھەر لە سەرەتاوہ ئەو کیشەیدە چارەسەر
 کردوہ، کہ تايای بۆ شت زانین و ناسین پشتمان تەنیا بە عەقڵ ببەستین؟
 یان بە پینج ھەستەکان؟ یاخود ھەر متمانە بە وەحی بکەین؟ یاخود
 گوێ نەدەین بە ھیچ کامیان؟ خوای کاربەجێ ئەو مەسەلانە بە ڕوونی
 بۆ چارەسەرکردوین و بۆی ھەڵ ڕیوی بەو جۆرە کہ ھەر کام لە پینج
 ھەستەکان و عەقڵی بە جێی ئیعتبار و متمانە داناوہ و وەحی و پەيامی
 خوشی بە چلەپۆپەو ئووتکە ی ھەرە بەرز ی زانیاری و زانست داناوہ،
 چونکە: پینج ھەستەکان کہ چەند تۆڕو شەداویکن دەتوانن نێچیری
 دەنگەکان و وێخەکان و تمامکراوہکان و بۆنکراوہکان و دەست
 لێ دراوہکان، (الا صوات، والصور، والذوقات، والمشمومات، و
 الملموسات) بگرن، پینج ھەستەکانیش: ھەستی دین، بیستن، تامکردن،
 بۆنکردن، دەست لێ کوتان، خوای پەرودەرگار لە چەندان تايه تداوا ی
 لە مڕۆڤ کردوہ کہ ئەو ھەستانە بە کار بێنێ.

تڼجا له باره ی سه فسه ته چي په کانیسه وه که گوتوویانه: له سؤنگه ی
ته وه وه که پینچ هسه ته کان به هه لده دا ده چن، له بهر ته وه زانیاریان لی
وهر ناگیرئ و متمانہ یان پی ناکرئ، نیمه ده لیین: به پیچه وانه وه هر
خودی به هه لده داچونی پینچ هسه ته کان به لگه یه له بهر ته وه ی که
زانیاریه که یان جیگای متمانہ یه، چونکه تو ده یان جار شت به چاو
دهینی، جار یك نالیی چاوم به هه لده داچووه جار یك له چاران به
دهگمن قه لده میك له نیو پرداخیک تاودا دهینی یان گوچانیك له ناو
حهوزیکي تاودا دهینی له پیش چاوت دهینی شکاوه ته وه درایی بۆت
دهر ده که وی ده لیی چاوم به هه لده دا چووه! جا تایا چۆن زانیت ته و جارہ یان
چاوت به هه لده دا چووه؟! چونکه سده ان جاری دیکه چاوت پیکاو یه تی
بۆیه زانیت لیړه دا چاوت به هه لده دا چووه، واته ته گهر هه میشه به هه لده دا
چووبایه ئینسان لیی حالی نه ده بوو که ته و جارہ یان به هه لده دا چووه،
ئینسان کاتیك ده زانی که ته و شته سپیبه که شتی رهش له بهرام به رید
هه بیټ وه کاتیکیش ده زانی ته و شته راسته که هه لده ی له بهرام به رید
هه بی، که واته: هر به هه لده داچونی پینچ هسه ته کان به لگه یه له بهر
ته وه ی که زور جاریش به هه لده دا ناچن، به لی جار جاریش به هه لده دا
ده چن، بۆیه ش خوی زانو شاره زا نه یفرمووه هه موو شتیك له ری پینچ
هسته کانه وه وهریگرن!.

تنجا عقلیش به هه‌مان شیوه هه‌ندیك شت هه یه له عقل‌دا
جیگای ناییته‌وه، بۆیه خوای به‌رز (عزوجل) نه‌یفه‌رمووه که بۆ هه‌موو
شتیک ئیعتیماد له‌سه‌ر عقل بکری هه‌ر بۆیه‌ش (وحي) خۆی ناردوه
تاكو چون عقل هه‌له‌ی پینج هه‌سته‌کان را ست ده‌کاته‌وه وه‌ح عیش
هه‌له‌و په‌له‌ی عقل راست بکاته‌وه که ئینه‌کانی پر بکاته‌وه! ئه‌وه له
لايدك و له لایه‌کی دیش: ته‌زموون گه‌راو هه‌ست گه‌رایه‌کان له‌وه‌دا به
هه‌له‌داچوون که وایان زانیوه عقل له گه‌ل پینج هه‌سته‌کاندا
دوژمنایه‌تییان هه‌یه! که بیگومان وایه، بلکو پینج هه‌سته‌کان له
خزمه‌تی عقل دان و عقل به‌کاریان دینی، وه کاتیك پینج هه‌سته‌کان
به‌هه‌له‌دا ده‌چن عقل بۆیان راست ده‌کاته‌وه، بۆیه شتیکی زۆر هه‌له‌و
ناره‌وا یه که ک‌یانی مرۆف و پیکها ته‌کانی هه‌ندیکیان له گه‌ل
هه‌ندیکیاندا به‌شه‌ر به‌دی، که فه‌لسه‌فه‌ی رۆژئاوایی عاده‌تی وایه‌وه،
عقل به‌گژ رووحدا ده‌کات، پینج هه‌سته‌کان به‌گژ عقل دا ده‌کات،
(وحي) (شیوینراو) به‌گژ عقل و زانست دا ده‌کات، سۆز (عاطفه)
به‌گژ بیر (فکر) دا ده‌کات، دین به‌گژ ژین دا ده‌کات، هه‌دده به‌گژ
رووحدا ده‌کات!! به‌لام ئیسلام ده‌لێ نه‌خیر ته‌وانه هه‌موویان به‌یه که‌وه
پیکه‌وه گونجان (انسجام) یان هه‌یه‌و ده‌ستبار بۆ یه‌کدی ده‌گرن، عقل
هه‌وکاری پینج هه‌سته‌کان ده‌کات و سه‌ره‌رشتی و چاودیری یان ده‌کات و

به کاریان دینیت، وه هه له شیان بو راست ده کاته وه، پینج هه سته کانیش وهک سهربازیکی چالاک له خزمه تی عه قل دان.

نیستاش با سهرنجی چهند تا یه تیکی قور ئان بدهین که خوی کاربه جی تیئاندا فهران ده کات که ههم پ پینج هه سته کان و ههم عه قلیش به کاربه یترین و ههم هاو کاری یه کدی شیان پی به کروی و ده ستباری یه کدیشیان پی بگیری: ﴿قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ﴾ (تا)، واته: بلی خوا ئه و زاته یه که ئیه ی پیگه یانده وه، وه بیستن و چاره کان و عه قل له کانی پی داو به لام زور به که می سوپاسی خوا ده کن! وهک ده بین خوی به خشهر به خشینی بیست و بین و عه قل به نیعمه تیکی هه ره گه و ره داده نی، هه و ره ها هه ره ئه و باره ی وه فهرمو یه تی: ﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ وَالْأَفْئِدَةَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا﴾ (ها). واته به دوی شتیک مه که وه زانیاریت ده باره ی نیه، چونکه بیستن و دیتن و عه قل هه رکامیــــــــــــــــک له وانه ئیی ده پرسریتته وه، ئه م ئایه ته به را شکاوی پی رای ده گه یه نی که ههم له ریگه ی بیستنه وه زانیاری وه ده ست دی و ههم له ریگه ی دیتنه وه و ههم له ریگه ی عه قلیشه وه، چونکه خوی زا ناو شاره زا فهرمو یه تی: ئه ی مرؤف به دوی شتیک دا مه که وه که زانیاریت ده باره ی نیه، چونکه هه رکام له بیستن و دیتن و عه قل به رپر سیارن و

(تر) (الملك 23).

(یر) (الإسراء 36).

لیپرسینه‌وه‌یان له باره‌وه له گه‌ل مرۆ ق‌دا ده ک‌ری. دا خو زان ییاری و
 شاره‌زایی راست و به سوودی پی وده‌ست هی‌نان یان نا؟! ه‌روه‌ها
 ف‌رموویه‌تی: ﴿وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِّنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ شَيْئًا وَجَعَلَ
 لَكُمْ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ﴾^(٦٦)، واته: خوا ئیه‌ی له
 س‌ک (مندا‌لدان) ی دایکتان ده‌ره‌یناوه هی‌چ‌تان نه‌ده‌زانی، به‌لام پا شان
 بیستن و دیتی و عه‌قلی پی‌تان به‌خشیوه، جا به‌ریزان ته‌گ‌ر تی‌بینی ب‌کن
 ده‌بینن ه‌میشه خ‌وی بی‌وینه پی‌نج ه‌سته‌کان پی‌ش عه‌قل ده خ‌ات،
 د‌وایی بو‌تان روون ده‌که‌مه‌وه که له‌به‌رچی وایه! ه‌روه‌ها خوا (س‌بحانه و
 تعالی) ف‌رمانی کرده که ئینسان س‌هرنج بدات و ه‌ستی ب‌یین
 به‌کاری‌نیت، بو‌ نمونه ده‌ف‌رموی: ﴿فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰى طَعَا مِهٖ﴾^(٦٧).
 واته: با مرۆف س‌هرنجی خو‌راکه‌کی بدات. وه ده‌ف‌رموی: ﴿وَفِيْ اَنْفُسِكُمْ
 اَفْلاَ تُبْصِرُوْنَ﴾^(٦٨)، واته: وه له خو‌تان دا نه‌ شانه زۆرن بو‌ چی س‌هرنج
 ناده‌ن؟! وه ده‌باره‌ی به‌کار هی‌نانی ه‌ستی بی‌ستنی‌ش ئایه‌ت زۆرن، بو‌
 نمونه خوا ده‌ف‌رموی: ﴿وَلَا تَكُوْلُوْا كَمَا لَظُنَّ قَالُوْا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا
 يَسْمَعُوْنَ﴾^(٦٩)، واته: وه ته‌وانه م‌ه‌بن که گو‌تیان ته‌وه بی س‌تمان به‌لام
 نه‌شیان بیست، یان ده‌ف‌رموی: ﴿خُذُوْا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَّاَسْمَعُوْا﴾^(٧٠).

(٦٦) (النحل 78).

(٦٧) (عبس 24).

(٦٨) (الذاریات 21).

(٦٩) (انفال 21).

(٧٠) (البقرة 93).

واته: ئه‌وه‌ی پیمان به‌خشیون له (وحي) وه‌ریبگرن به‌هیزه‌وه، وه بیستن، ته‌گهر سه‌رنجستان دابی له قورئاندا به‌ زۆری له پینج هه‌سته‌کان هه‌ر باسی بیستن و دیتن (السمع والبصر) ده‌کری، چونکه‌ بیه‌ستن (سمع) هه‌رچی له‌ رابردوودا بووه، پیتی ده‌زانێ و دیتن (بصر)یش هه‌ر چی له‌ ئیستادا هه‌یه‌ پیتی ده‌زانێ، (وحي)یش ئه‌وه‌ی ئیستاد ئه‌وه‌ی رابردوو ئه‌وه‌ی داهاتووی پیتی ده‌زانێ، به‌ئێ هیزی (بیستن) ئه‌وه‌ی له‌ رابردوودا بووه‌ پیتی ده‌زانێ جا چ له‌ ریگه‌ی گویگرتن بۆ خویندنه‌وه‌ی میژوو بیان گه‌ران و په‌شکنینی زانا بیان، پیش هه‌موو شی ئه‌وه‌ی که‌ خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی هه‌وائیان پیداوین ده‌رباره‌ی رابردوو گۆی لێ رابگرین، وه‌ بۆ داهاتووش هه‌روا، چاو (بصر)یش ئه‌و شتانه‌ی که‌ ئیستا هه‌ن شته‌ ماددی‌ه‌کان ده‌توانێ بیان بینێ و سه‌رنجیان بدات.

به‌لام سێ هه‌سته‌کانی تری، بۆنکردن و تامکردن و ده‌ست لێدان، به‌و جو‌ره‌ نین و زانیاری زۆریان پیتی و ده‌سته‌ست نایه‌ت، بۆیه‌ش خواي کاربه‌جی باسی نه‌کردوون.

ئنجانه‌که‌ هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ که‌ خواي په‌روه‌ردگار فەرمانی کردوه، په‌ پینج هه‌سته‌کان به‌کار بینین و عه‌قل به‌کار به‌یین بۆ و ده‌سته‌ست هی‌خانی زانیاری، به‌ئێکه‌ فەرموویه‌تی که‌سانیک که‌ پینج هه‌سته‌کان و عه‌قلی خۆیان ناخه‌نه‌ گه‌ر و به‌کاریان ناهینن بۆ دۆزه‌خ ئا هه‌ده‌کراون وه‌که‌ فەرموویه‌تی: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لِحْجَهُمْ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنَّ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا

يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُنْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٦٦﴾ (نما)، واته: خه‌لکی زۆرمان له ئاده‌می و جنۆکه بو دۆزه‌خ ئاماده کردوه، چونکه دلیان^(ه) هه‌یه پیتی تی ناگهن، وه گویی‌یان هه‌ن پیتیان نابیستن، چاویان هه‌ن پیتیان نابینن!! وه سه‌ره‌نجام به هوی ته‌وه‌ی که ده‌زگا‌کانی وه‌رگرتن (اجه‌زه‌ الاستقبال) یان له خویاندا له کار خسته‌وه زۆر خراپیان به‌سه‌ر هاتوه ﴿أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ﴾ ته‌وانه وهك ئاژه‌ل وان، به‌لکو گوهراتریشن ته‌وانه‌ن بی‌ئاگایان، چونکه ئاژه‌ل هه‌واله‌ی عه‌قل و دیتن و بیستنی خوی نه‌کراوه به‌لکو مه‌حکوومی غه‌ریزه‌کانیه‌تی و هه‌ر چۆن بی‌حالی له هی مرۆفییکی بی‌ئاگای به‌هه‌ره وه‌رنه‌گرتوو له عه‌قل و چاو و گویی هه‌ر چاکتره‌!

که‌واته وهك پێشتر ئاماژه‌مان پێ‌کره له روانگهی ئه‌ی سه‌لامه‌وه ته‌وه کێشه‌وه مشتومره‌ی نیوان عه‌قلانییه‌کان و هه‌ستییه‌کان (اله‌ سیون) شتیکی بۆش و به‌تاله‌، (فرانسیس بیه‌کۆن) که‌یه‌کی که‌ له‌ زانا ته‌وروپاییه‌کان له‌وه به‌اره‌وه نمونه‌یه‌کی جوان ده‌هینی ته‌وه‌، ده‌لی: (ته‌وانه‌ی که‌ پ شتیان به‌ پ پینچ هه‌سته‌کان به‌سته‌وه ته‌نیا ته‌وه‌

(تر) (الاعراف 159).

(یر) دل (قلب) له به‌کاره‌یدانی قورئاندا ئاوه‌ز (عقل) یش ده‌گریته‌وه که‌ مه‌لبه‌ند و کاڭگای بیره‌، (قلب) یش ده‌گریته‌وه که‌ مه‌لبه‌ندی سو‌ز (عاطفة) و ئیراده‌و ویستن نه‌ویستن و ده‌ف‌ز و قه‌بووله‌.

زانیا ریسانه یان پی راسته که له ری پی پنج هسته کان وده دست دین، وهک (میرووله) بیر ده که نه وه که تنیا له دهره وهی خویده وه دانه ویله و شت دینیت بو نیو شاره میرووله که ی خو ی و کوی ده کاته وه، وه تده وانه ش که پیان وایه نینسان تنیا به عقل دته وانی زان یاری وده ست بی غی و دهرکی شت بکات وه کو (جال جالو که) وانه که تنیا له نیو هه ناوی خویدا له (لیک) ی خو ی خانووی خو ی دته نی و ده چنی، یا خود کر می (تاو ریشم) که له (لیک) ی خو ی قوزاخه به دوری خویدا دته نی! به لام تده وانه ی که ده لئین: مرژف هه م له ری پی پنج هسته کانه وه هه م له ری پی عقله وه دته وانی زان یاری وده دست بی نی، وهک (میش هه نگ) وان که هه م له دهره ی خو ی شت دینی که شیله ی گولان دهری و هه م له نیو خوشی دا کارلیک (تفاعل) ی کیمیایی دروست ده کات و له تده نجا هدا هه نگوین دروست ده کات! جا تاین و به رنامه ی راستی خوا ویستوویده تی نینسان وهک (میش هه نگوین) بیت، نهک وهک (جال جالو که) و (کر می تاو ریشم) یان (میرووله)!! تنجا تده وانه ی که بو سه رختنی ری چکه ی تهموون گه رای ی ره خنه یان له عقل و له سه ره تا عقلیه کان (الأولیات العلقیه) یا خود به لگه نه ویسته خوا رسکه کان (الهدیهیات الفطریه) گرتوه، هه لویسه ته که یان تیپه راند (افراط) یکی زوری تیپه یه. هه م له وده دا که گوتوو یانه (عقل) وهک کاغه زیکی سپی وایه و هی چی تیپا نیه و هیچی له باراندا نیه. هه م که ره خنه یان له سه ره تا رۆشن و

به لگه نه ویسته عه قلیه کان گرتوه که هیچ خاوهن عه قلیکی به و یژدان
لام و جیمی یان تیدا ناکات، بۆ نمونه: (1) دوو دژ پیکه وه کۆنا به وه
(لایتجتمع النقیضان) بۆ نمونه: ناگونجی بگوتری: نهو شته هه شه و
نیشه، (2) بهش له هه موو بچوو کتـره (الجزء اصغر من الکل).
(3) هه موو پهیدا بوویه ک پهیدا که ریکی هه یه (الکل حادثٌ مُ حَـدِثٌ)
دیاره هه ر کام لهم یاسایانه شتی روون و به لگه نه ویستن و هه موو خاوهن
عه قلیک قه ناعه تی پیانه، وهک ده گێرنه وه که جاریکیان له دهشتیک دا
پرسیار له کابرایه کی عه ره ب کرا که تایا به لگه ت چیه له سه ر به وونی
خوا؟ هه لبه ته کابرا شوان بوو تاوای وه لام دایه وه گوئی: (البعرة تدل
على البعير، والخطوة تدل على المسير، ف سماء ذات ابراج، وارض ذات
فجاج، و بحر ذات امواج، الا تدل على العليم القدير) واته: ق شپیل
به لگه یه له سه ر ووشتەر، شوین پی به لگه یه له سه ر نه وه که که سیك
لیره وه رویشته وه. جا تایا ئاسمانیکی خاوهن ته ستیره و رازا وه زه وی یه کی
خاوهن دۆل و شیوو، ده ریایه کی خاوهن شه پۆل به لگه نه یه له سه ر
خوایه کی خاوهن دهسته لاتى زانا؟! به لئى هه ستگه راییه کان که گوتوو یانه
عه قل هیچ سه ره تاو هیچ مه به ده ئیکی تیدا نه یه ج که له و
مه علوماتانده کی که له ریوی پینج هه سه کانه وه وه ده ست = ین،
قسه که بیان ده عوایه کی بی به لگه ی رووته و بۆ به رپه رچدان وه ی هه ر به
کورتی ده ئین: چاکترین به لگه له و به ره وه نه وه یه که نه و سه ره تا

عقلیانه (المباديء العقلية) زور وون و بی چندوچوون، بو نمو نه:
 $(4 = 2 + 2)$ مه گهر کابرا شیت بیت ته گهر نا نالئی ده کا ته (5)،
 یان بهش (جزء) بچوو کتره له هه موو (کل)، یان: یه ک شت له یه ک کاتو
 شویندا بلئی هه یه و نه!، که واته هدر پرونی و بی چندوچوونی ته و
 سهره تا عقلیانه باشتین به لگه یه له سهر را سیتیان، پا شان ته وانه
 یاسای گشتی (عمومی) و بو هه موو که س وه ک یه کن نه ک بلئی
 فدیله سو فیئک ده زانی که $(4 = 2 + 2)$ به لام جووتیار یئک نازانی!
 یاخود بلئی زانایه ک ده زانی که (هه موو په یدا بو یه ک په یدا که ریکی
 هه یه) به لام شوانیئک نازانی! نه خیر، به لکو ته و بنچینانه له عه قلی
 هه موو که سیئکدا هه ن، پاشان تیمه سهر ده که ین ته م به ره و پیش
 چوونی زانیاری و زانست و دزینده ی نه نییه کانی بوونه وهر، به هوئی
 ته و یاسا عقلیانه وه یه، بو وینه: ده بی چند که س له پیش (نیوتن) دا
 هه زاران سیوی دیبی که وتبیتته نیو کانی یه ک، بیگو هان زور که س،
 سیوی بینیه، هه ناری بینیه، وه هه موو جوړه میوه یه کی دی، به لام
 بوچی له پیش (نیوتن) دا که س نه یگوت: (به ربوونه وه ی ته نیک له
 سهره وه بو خوارئ به لگه یه له سهر ته وه ی که هیزی کیشنده هه یه) له بهر
 ته وه ی هیچ که س وه ک (نیوتن) باش سهرنجی نه داوه، به لام ته و زور به
 باشی ور. بوته وه سهرنجی ته و دیارده ساده یه ی داوه له سهر بن چینه ی
 ته وه که زانیویه تی هه موو په یدا بو یه ک په یدا که ریکی هه یه و هیچ

(مُسَبَّب) ښه بڼه (سبب) ناییت، کهوتنه خواره وې تهو سیوه سهرنجی راکیشاوهو گوتوویه تی تهو کهوتنه خواره ویه هویه کی هیه ېزانم تهو هویه چیه؟ ئیدی ئینی کولیو تهوهو زانیویه تی که هیزی کیشنده کیشی دهکات بهرهو لای خوئی، کهواته به هوئی تهو سهرهتا عقلی یا نهوه دۆزینهوهی نهیئی یه کانی بونهوهر هاتوته دی.

دیسان قسه ی ههسته گه رایه کان که ده ئین: ئینسان هیه شتیکی له میشکدا نیهو میشک وهک پهریکی سپی وا یهو زان یاری له پینج ههسته کانهوه دیت و دهچیت بو نیو می شک و ده بیت به زانراوه کان (معلومات) وه قسه ی عقل گه رایه کانیش که ده ئین: عقل پیویستی به پینج ههسته کان هه نیهو بو خوئی هه موو زانیاری یه کی تیدایه، ئایا کامیان راسته؟! له وهلامدا ده ئین ته گهر له روان گه ی ئی سلامه وه دیقه تی تهو مهسه له یه بدهین. ده بی بلیین هیچ کامیان راست نین!! با سهرنج بدهین خوی کار به جی دهرموئی: ﴿وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِّنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ (قرآن) واته: خوا ئیوهی له سکی دایکتان دهره ی خا که هیچ شتیکتان نه ده زانی، پاشان بیستن و دیتن و عقلی پیدان... که واته: تهوهی لهو باره یه وه لهو ئایه ته به پیزه وهرده گیرئ تهوه یه که: مرو ف سهرهتا پینج ههسته کانی ده که ونه جو چوئل، دوا یی ورده ورده عقل

مه‌علووماتی په‌یدا ده‌بی و ئه‌ویش ده‌که‌وێته‌ جه‌وجۆل پاش ئه‌وه‌ی له‌ لایه‌ن هه‌سته‌کانه‌وه‌ که‌ره‌سه‌ی بۆ فه‌راهه‌م ده‌هێنرێ.

بۆیه‌ قسه‌ی هه‌ستگه‌رایه‌کان به‌ ره‌هایی راست نیه‌، که‌ له‌ رێ گه‌ی پینچ هه‌سته‌کانه‌وه‌ نه‌بی عه‌قل هیه‌ چی له‌ ده‌ست نایه‌ت، به‌لکو راستییه‌که‌ی ئه‌وه‌یه‌ که‌ عه‌قل له‌ خودی خۆیدا توا نای هه‌یه‌ که‌ شت بزانی و فیریی، به‌ تایبه‌ت یاسا به‌لگه‌نه‌ویسته‌کان، به‌لام هه‌تا پ پینچ هه‌سته‌کان به‌کارنه‌هێنێ ئه‌و شتانه‌ی به‌ کرده‌وه‌ (بالفعل) ت ییدا په‌یدا نابن.

پاڤانی مکتبی مکتبی مکتبی مکتبی

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

QR Code

نه‌ به‌وه‌ ده‌که‌وێته‌ گه‌ی گه‌ی گه‌ی

نه‌ به‌وه‌ ده‌که‌وێته‌ گه‌ی گه‌ی گه‌ی

نه‌ به‌وه‌ ده‌که‌وێته‌ گه‌ی گه‌ی گه‌ی

نه‌ به‌وه‌ ده‌که‌وێته‌ گه‌ی گه‌ی گه‌ی

Alibapir

QR Code

دهرسی چوارهم

دەرسى چوارەم

خالى چوارەم:

وەحى خوا بەرزترين و پاست ترين و
بى هەلە و پەلە ترين سەرچاوەى زانبارى و زانستە.

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيد الأنبياء والمرسلين
محمد وآله المهتدين بهداه الى يوم اللقاء..

به ريزان:

ته صلی وشهی (وحي) له زمانی عه ره بیدا هدم به خیرایي (سرعة)
ده گوتړی، هدم به قسهی پدنهان ده گوتړی و هدم به ثامازه (اشارة) یش،
به لّام له زاروی شه رعدا (وحي) بریت یه لهو په پیام و بهرنا مه
(شریعت) یه که خوی په روه ردگار له ری (جبریل) وه بو پیغه مبه رانی
خوی (عليهم الصلاة والسلام) ره وانه کړدوه، وه کو فدرموویده تی: ﴿قُلْ
بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿٢٦٤﴾ عَلَىٰ قَلْبِكَ﴾ (٢٦٤) واته: تم قورئانه (روح الامین) که
(جبریل) ه دایبه زانده بو سهر دلی تو تهی محمد (عليه الصلاة والسلام)
جا (وحي) خوی کار به جی بو پیغه مبه ران (عليهم الصلاة والسلام) و
ته وانیس که به ئینسانه کانیان گه یانده وه ک پینج ه دسته کان نیه، که
ته نیا باسی دیارده بهر ه دته (محسوس) ه کان بکات، وه وه عه قلیش نیه
ته نیا ه دسوکهوت (تعامل) ی له گدل بابته عه قلییه کان دا بی، به لکو
(وحي) ی خوی به خشر باسی وردو درشت و باسی سهر له بهری بوون
(وجود) به بینراو نه بینراوه وه به سروشت و تهو د یو سروشت و به
تاشکراو پدنهان و به دنیاو دواړو ژو، به رابردوو و داهاتوویه وه ده کات، به

کورتنی (وحي) ای خوا (تبارك وتعالى) ره هایى با سی بوون (و جود) دهکات به گشتی و به ره هایى که خواى پهروه دگار له قورئان دا و شهى (الغيب) و (الشهادة) ی بۆ به کارهیناوه، له گهل و شهى (ما تبصرون) و (وما لا تبصرون) جا (غيب) واته: نادیارو (الشهادة) واته: بینراو، وه (ما تبصرون) واته: تهو ی که ده بینن و (وما لا تبصرون) واته: تهو ی که نایینن، وهک ده فهرمو ی: ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ (٢١). واته: خوا تهو خوایده که ته نیا تهو په رستراوه، زانای په نهان و تاشکرایه، و تهو به به زه یی و به خشنده یه، وه فهرمو یه تی: ﴿فَلَا أَقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ، وَمَا لَا تُبْصِرُونَ، إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ﴾ (٢٢)، واته: نه خیر سویند ده خۆم بهو ی که ده بینن، وه به وهش که نایینن، بیگومان تهم قورئانه قورئانیکی به ریزو به پیژره.

دیاره تاکه (وحي) یه کی خواى به رزو مدزیش بۆ مرؤقایه تی که به مسؤگهری و دلنیا ییه وه متمانه پی کراوه جیی باوهر بیت و به ده ست ئینسانه وه ماییت ته نیا قورئان و سوننه تی راستی پیغه م پهره (عليه الصلاة والسلام).

به ئی ئیمه بروامان به هه موو تهو کتیبانه هه یه که خوا (تبارك وتعالى) بۆ پیغه مبه رانی خو ی (عليهم الصلاة والسلام) ناردوون، وهک خواى زاناو توانا له سهر زمانى مسو لمانان فهرمو یه تی: ﴿لَا تُفَرِّقُ بَيْنَ

(تر) (الحشر 22).

(ی) (الحاقة 38، 39، 40).

أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ ﴿٢٤﴾. جیوازی ناخهینه نیوان هیچ کام له پیغه مبه رانی و هم موویان جیگه ی ریژو حورمه تن، وه په دیام و کتی به کانی خواش به راست ده زانین و پرومان به هم موویان هدی، به لام بیجگه له قورئان و سوننه تی پیغه مبه ر (علیه الصلاة والسلام) نیمه (وحی) یکی دی که ی پاریزرومان له به رده ستدا نیه، واته پرومان به ته صلی ته ورات و ئینجیل هدی به لام ته و ته ورات و ئینجیل هدی ته ستا که به ده ست جووله که و نه صرانیه کانه و هن هیچ گوما نمان نیه که گوررون و ده ستکاری کراون. هه روه ها کتی به کانی دی که ش وه (زبور)ی داود و (صحف)ی ابراهیم (علیهما الصلاة والسلام)، به ئی هم موو په یامه کانی خوا که له قورئاندا یاس کراون راستن و پرومان به هم موویان هدی وه دواپی به دریژی باسیان ده که ین، به لام به دروستی نازانین شوینی هیچ کامیان بکه و ین، له به رته و هی خوی زاناو شاره ز به ده قی قورئان پیی راگه یاندو و ین که خاوه ن کتی به پی شووه کان تی کراو به تاییه ت جووله که و نه صرانیه کان کتی به کانیا ن گور یون، وه له باره یانده و فرمو یه تی: ﴿يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ﴾ (ه)، ﴿فَذُكِرُوا حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُوا بِهِ﴾ (س)، ﴿يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ﴾ (ش). که واته:

(تر) (البقرة 285) .

(یر) (النساء 46) .

( ) (المائدة 14) .

( ) (المائدة 41) .

ټهوهی ئیستا بتوانین بلین: ټهوه کتیب و فهرموودهی خوایه بهراستی و سهلامهتی ماوهتهوه تنهها قورئانه. دیاره سورونه تیش وهی ناراسته وخوی خوایه و خستوویده ته دلې پیغه مېهرو ټهویش به قسه و بریارو کرداری خوی پرونی کردژتهوه و بهرجه ستهی کردوه.

ئیستاش له پاش ټه و بره پیناسه و پروونکردنه و یه (7) خالاندا باسی (وحي) ای خوی پهروهر دگار ده که ین داخوچ دهوړیکي هه یه له بواری وه دهست هینانی زانیاری و زانستدا.

یه که م: پینچ ههسته کان (الحواس الخمس) تهنیا توانای هه ټ سوکه و تیان له گه ټ دیارده ماددی و بهر هه ست (حسوس) هکاندا هه یه بویه به کار هینانی پینچ ههسته کان له دهروهی جوغزو باز نهی دیارده ماددیه کان شتیکی بیجی یه، چونکه له دهروهی ټه و باز نه یه دا توانایان نیه.

تنجا ټه و مهسه له یه ش هینده پروونه پیویستی به سهلماندن ناکات، تاخر (چار) جگه له دیمه نه ماددیه کان و (گوی) بیجگه له دهن جگه بهر ههسته کان و ... هتد، ناتوانن دهرک بکه، بویه که سیک به ته ما بیت له ری پینچ ههسته کانه و شتی غهیره ماددی بزانی بیت بیگو هان توشی هه ټه ده بیت و وه که سیکی لی دیت که بیهوی به توړی ماسی پیگرتن هه و بگریت، یاخود تیشک بگریت!! که بیگومان به ده سستی به تاله و ده گهریته و، چونکه پینچ ههسته کان راوچی یه که ین که بتوانن راوی ټه و جوړه نیچیرانه بکه.

دووه‌م: عقل، له سۆنگه‌ی ئه‌وه‌وه که بێج گه له به‌ڵ گه نه‌وێ سته خوارسکه‌کان (البديهات الفطرية) واته ئه‌و بنچینه‌و یاسایانه‌ی که خوای گه‌وره له عقل دا دایان و هه‌موو ئین سانه‌کان تی‌ی‌ان دا به‌شدان وه‌ك پێشتر باسمان کردو نمونه‌مان له‌سه‌ر هینایه‌وه، عقل بێجگه له‌وه، وه بێجگه له‌و مه‌علومات و زانیاریانه‌ی که له رپی پینج هه‌سته‌کانه‌وه بۆ دینه‌وه، هه‌چی دیکه‌ی نه‌یه. له به‌ر ئه‌وه عقلیش له‌گه‌ڵ جیهان (عالم‌ی ماده‌ده‌دا نه‌بی ناتوانی هه‌لسوکه‌وت بکات، ئه‌وه‌نده هه‌یه که ئیمتیازو (فضله‌ی عقل به‌ سه‌ر پ پینج هه‌سته‌کانه‌وه ئه‌وه‌یه که پینج هه‌سته‌کان به‌س وێ‌خه بۆ عقل ده‌گرن، چاو وینه‌ی دیمه‌نه‌کان ده‌گریت، گوێ ته‌نیا ده‌ن گه‌کانی بۆ تۆمار ده‌کات وه هه‌روه‌ها باقی هه‌سته‌کان، به‌لام عقل شت (تحلیل) ده‌کات و شی ده‌کاته‌وه‌و بنچینه له سه‌ر ئه‌و زانیاریانه دروست ده‌کات، وه ته‌نجام گیرییان له‌ده‌کات، به‌لام ته‌گه‌ر به‌ته‌وی له رپگه‌ی عقله‌وه جیهان (عالم‌ی په‌نه‌ان (غیب‌و میتافیزیک (ما وراء الطبيعة) ده‌رک بکه‌ی و بناسی و په‌ی پێ به‌یه، ئه‌وه‌ش دیسان شتیکی بی‌جی‌یه و به‌کاره‌ینانی عقله له غه‌یری به‌وارو مه‌یدانی خۆیدا، هه‌ر بۆیه‌ش فه‌یله‌سووفه‌کانی یۆنانی له‌و ڕوه‌وه زۆر به‌هه‌له‌دا چوون که ویستوویانه ته‌نیا له رپگه‌ی عقله‌وه سه‌ له‌ خواو فریشته‌کان و سه‌رجه‌م شته نادیاره‌کان بکه‌ن.

سییه‌م: به‌لام وەك چۆن پینچ هه‌سته‌كان ته‌گەر بۆ خوشیان نه‌توانن له شت حالتي بن، به‌لام ده‌توانن زۆرباش ده‌ستبار بۆ عه‌قل ب گرن و مه‌علووماته‌كاني بجه‌نه به‌رده‌ست، پاشان عه‌قل بۆ خۆی ته‌نجام گیري یان لێ بکات، عه‌قلیش ده‌توانی ده‌ستبار بۆ وه‌حی بگرێ لێره‌دا بۆ روونکردنه‌وه‌ی مه‌به‌ست با ئه‌م به‌سه‌رهاته‌تان بۆ بگێرمه‌وه (٢٤).

ده‌گێرنه‌وه‌ کاتی خۆی (لینین) نوێ عه‌ریکی خۆی ده‌ن یێری بۆ لای خه‌لکی شاری (سه‌مه‌رقه‌ند) که خه‌لکه‌که‌ی مسوڵمان بووه تاکو به‌ره‌و ئیلحادو مارکسیزم بانگیان بکات و تووێژیان له‌گه‌ڵ ب کات ده‌ر به‌ره‌ی بوونی خوا، یه‌کیک له‌ زانایانیان ده‌چیت دوو تۆپی بچوکی یاریکردنی مندالان له‌گه‌ڵ خۆیدا ده‌بات که یه‌کیکیان له‌ ئاسن درو ست کرا بوو یه‌کیکیشیان له‌ ته‌خته‌دار دروست کرابوو، به‌لام هه‌ردووکیانی به‌ یه‌ك بۆیاغ ره‌نگ کردبوو که نه‌ده‌زانرا کامیان ئاسنه‌و کامیان ته‌خته‌یه‌. دوا‌ی ته‌وه‌ی داده‌نیشن و ده‌ست به‌ قسه‌ ده‌کریت نوینه‌ره‌ که‌ی لێنین ده‌ لێ: ئیوه‌ی مسوڵمان ته‌نیا به‌ دوا‌ی ته‌فسانه‌ که‌وتوون، چونکه‌ بیجگه‌ له‌وه‌ی که به‌ پینچ هه‌سته‌كان هه‌ستی پێ بکریت بوون (وجود) ی نه‌یه‌! زانا مسوڵمانه‌که‌ش به‌ شینه‌یی پێی ده‌لێت: تۆ پیت وایه‌ هه‌ر شتیك بوونی هه‌بیت ده‌بی به‌ پینچ هه‌سته‌كان هه‌ستی پێ بکریت و بزانییت؟! کابرا

(تر) ئه‌و به‌ سه‌رهاته‌م به‌ کورت کراوه‌ یی و تۆزێك ده‌ ستکاریه‌و ■ له‌ کتێبی (ئیسلام و ریڤچکان) خواستوه، به‌روا نه‌ لا په‌ر ■ (46 و 47) چاپی سییه‌م، 2006، نوو سینگی ته‌فسیر.

ده‌لئی به‌لئی: زانا که ده‌لئی: یانی پیّت وایه که هیچ شتیک نه یه که
 پینج هه‌سته‌کان په‌ی پی نه‌به‌ن و نه‌یزانن؟! کابرا ده‌لئی به‌لئی: ئه‌وه‌ی
 پینج هه‌سته‌کان په‌ی پی نه‌به‌ن و نه‌یزانن نیه! زانایه م سولمانه‌که‌ش
 پیی ده‌لئی: من به‌لگه‌ت بۆ ده‌هینه‌هوه که شتی وا هه‌یه په‌ی پینج
 هه‌سته‌کانیش هه‌ستی پی ناکه‌ن و هه‌شهو ژۆر با شیش هه‌یه، کابرا
 ده‌لئی کوا نمونه‌م بۆ بی‌خه‌وه، زانا م سولمانه‌که‌ش دوو تۆپه که
 ده‌رده‌هینیت و له‌ به‌رده‌می کابرا دایان ده‌نیت و ده‌لئی: فهرموو ئه‌م دوو
 تۆپه یه‌کیان له‌وی دیکه قورس تره، ده‌ فهرموو ئه‌ گهر را سته په‌ی پینج
 هه‌سته‌کان هه‌موو شتیک ده‌زانن ته‌ماشایان بکه‌و بۆیان بکه‌و تام یان
 بکه‌و گوئیان بۆ بگه‌وه ده‌ستیشیان ئی‌ده‌ بزانه کامه‌یان که قورس
 تره هه‌ر پینج هه‌سته‌کانت به‌کاربه‌ینه؟! کابراش سه‌یریان ده‌کات و
 ده‌لئی ئایا هه‌ردووکیان وه‌ک یه‌ک نین؟! زانا که ده‌لئی نه‌خیر یه‌کیان
 قورس تره له‌وی دیکه‌یان و به‌ پینج هه‌سته‌کانت بزانه‌وه‌ری بخه‌ دا خۆ
 کامیان قورس تره، کابرا پینج هه‌سته‌کانی به‌کار دینه‌یت و سه‌ره‌نجام
 ده‌لئی: نازام کامیان قورستره، به‌لام با هه‌لیان سه‌نگینم، زانا که ده‌لئی
 نه‌خیر چونکه هه‌لسه‌نگاندن کاری هیچ کام له‌ پینج هه‌سته‌کان نه‌یه‌وه،
 عه‌قل پیّت ده‌لئی هه‌لیان سه‌نگینه! کابرا به‌ مل که‌چی یه‌وه ده‌لئی:
 راسته‌ وایه، زانایه‌که‌ش ده‌لئی: که‌واته هه‌ر عه‌قلیش پیّت ده‌لئی خوای
 په‌روه‌دگار هه‌یه، با پینج هه‌سته‌کانیش هه‌ستی پی نه‌که‌ن!

به‌لئی پینچ هسته‌کان مه‌علومات کۆده‌که نه‌وه بۆ عقل وهک
پیشتر باسمان کردو نمونه‌ی (میش هه‌نگوین) مان هینایه‌وه. عقلیش
له‌و مه‌علومات و زانیارییه‌ی پینچ هسته‌کان که‌لک وهرده گری و
ته‌نجامگیریه‌یانی لئ ده‌کات و پاشان کۆمه‌لێک بنچینه‌ی عقلیه‌یانی لئ
دروست ده‌کات، که‌واته پینچ هسته‌کان بۆ خۆیان ناتوانن دهر کی
حقیقه‌تی شته‌کان بکه‌ن، به‌لکو نه‌وه عقله‌که به‌هاو کاری پ پینچ
هسته‌کان نه‌و کاره ده‌کات.

ئنجا عقلیش ناتوانی دهر کی نه‌ودیه‌و سروشت بکات و یه‌کسه‌ر بلئی
خوا ئاوايه‌و سیفه‌ته‌کانی ئاوان و قسه‌ دهر به‌اره‌ی فریه‌ شته‌کان و رۆژی
دوایی و شته‌ غه‌یبیه‌ی یه‌کان بکات.

به‌لام عقل ده‌توانی ده‌ستبار بۆ (وحی) بگری به‌و واتایه‌که سه‌رنجی
ئه‌م بوونه‌وه‌ره‌ بدات به‌ پیتی بنچینه‌ عقلیه‌ی یه‌کان بلئی: ئه‌م بوونه‌وه‌ره
خواه‌نیکه‌ی هه‌یه، به‌لام عقل ناتوانی قسه‌ دهر به‌اره‌ی چۆنیه‌تی نه‌و خواهنه‌و
ناو سیفه‌ته‌کانی بکات، به‌لئی ده‌توانی به‌لئی زۆر به‌توانا و زانوار
کار به‌جیه‌یه، به‌لام ناتوانی به‌وردی پیناسه‌و وه‌سفی بکات، چونکه‌ نه‌وه
ئیشی عقل نیه، عقل تا سه‌رسوئی جیهانی ماده‌ ده‌روات و له‌و
به‌ولاره جیهانی نه‌ودیه‌و سروشت (میتافیزیک) ده‌توانی هه‌یچی دهر به‌اره‌ی
بلئی مه‌گه‌ر به‌گومان و ته‌خمین که‌ دیاره‌ قسه‌ی گۆتره‌و گو هانیش
حیسابی له‌سه‌ر ناگری.

که واته: ده بی پینج هسته کان له سنووری خو یان نه چنه ده ری
 ته گه رنا تووشی هه له ده بن، دیسان عه قلیش له سنووری خو ی نا بی
 بچیته ده ری. ئنجا یه کیك له و مه سه لانه ی که بوته ما یه ی = شتومرو
 تیگگیرانی زاناو پی شه وایانی ئه سلام له گه ل بیدعه چیه کان (ا هل
 البدع) دا به تایبته موعته زیله ته وه بووه که (معتزله) گوتو یانه: هه ر
 (نص) یکی قور ئان و سوننه ت که له گه ل عه قل نه گوچی ده بی (تاویل)
 بکری، زاناو پی شه وایانیش گوتو یانه: نه خیر به لکو به پیچه وانه وه هه ر
 کات ئیمه د ئنیا بووین له وه ی که ته وه ده ق (نص) ی قور ئان و سوننه تی
 پیغه مبه ره ﷺ مانای وایه ته وه ده ق (نص) له زان یاری بی سنووری
 خوا وه هاتوه، که واته ده بی زائی بکه ی به سه ر هه موو شتی کدا و هه ر کات
 عه قل له گه لی تیگگیرا ده بی بگوتری دیاره عه قل که ته وا و نیه. نه ک
 ده ق که که زانیاری و (وحي) خواجه! به لام به مه رجی ته وه که د ئن یایی
 له وه ی ده ق که (وحي) یه، چا ته گه ر قور ئان بوو ته وه با شه و
 به لگه نه ویسته که قور ئان هه مووی (وحي) یه وه ته گه ر سوننه تی
 پیغه مبه ریش ﷺ بوو ده بی لیی بکو ئر ته وه و ساغ بکری ته وه دا خو چ
 جو ریکه و چ پله یه کی هه یه، چونکه ییگومان سوننه ت له و رووه وه پله
 پله یه و یه ک جو ر نیه. = یاره هیچ کات یکیش ده ق (نص) ی را ست
 (صحيح) له گه ل عه قلی ساغ (صریح) دا تیك ناگیرین وشتیکی نه گونجا و
 (مستحیل) که ئایه تیکی خوا یان فه رما ی شتیکی پیغه مبه ر ﷺ
 له گه ل عه قل و زانیاریدا تیك بگیری و هه ر کات تیگگیران یان به ل گه

عقلیه که تعاونیه. یان ده‌قه که ده‌قیکه راست نیه له روی سنده‌ده و یان له روی مانا لیدانه‌ده و ته‌فسیرکرده که راست نیه و هله‌یه.

تنجا عقل دوی ته‌دهی که ئیمانی به (وحي) هینا ده توانی لایی حالتی بیت و شی بکاته‌ده و ته‌فسیری بکات و پراکتیزه (تطبيق) ای بکات له‌سەر ئهرزی واقع، وه‌ک چون عقل به‌ر له‌ده هه‌قی خو‌یده‌تی که لی‌بکولیتته‌ده بو ته‌دهی دنیا بیت له‌دهی که ته‌ده که سدی ده لئی من پیغه‌مبه‌ری خوام به‌لگه‌ی چیه، چونکه پیغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) هیچ کامیان به‌بی به‌لگه نه‌نیردراون وه‌ک خوا فهرموو یه‌تی: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ﴾ (١٦). واته: بی‌گومان پیغه‌مبه‌رانی خومانمان (عليهم الصلاة والسلام) به به‌لگه‌ی ئاشکرا و رونه‌ده ناردوون، دوا یی له شوینی خویدا ته‌م بابه‌ته ده‌تویژینه‌ده.

چواره‌م: وه‌ک چون پینج هه‌سته‌کان و عقل هیچ ناکوکی و دووبه‌ره‌کییه‌کیان له نیوان دا نیه، به‌پێچه‌وانه‌ی ته‌دهی که هه‌ستگه‌رایه‌کان و عقل گه‌را یه‌کان ده‌یانگوت به‌لکو پینج هه‌سته‌کان له‌خزمه‌تی عقل دان، وه‌عقلیش سه‌ره‌رشتی پینج هه‌سته‌کان ده‌کات و هه‌رکات به‌هله‌دا بچن بۆیان راست ده‌کاته‌ده، به‌هه‌مان شیوه‌ش له‌نیوانی پینج هه‌سته‌کان و عقلیشدا له‌لایه‌ک و (وحي) و په‌یامی خوا له‌لایه‌کی دیکه‌ده، هیچ دژایه‌تی و ناکوکی یه‌ک نیه‌و، هیچ کاتیک عقل له‌گه‌ل (وحي) تیک ناگیرئ، وه‌ک چون

هه‌رگیز پینج هه‌سته‌کان و عه‌قل به‌یه‌که‌وه تیڤ ناگیرین، به‌لکو عه‌قل له‌گه‌ل سه‌ربازه‌کانیشیدا که پینج هه‌سته‌کانن له‌خز مه‌تی (وحي) دان و (وحي)یش سه‌رپه‌رشتی عه‌قل و پینج هه‌سته‌کان ده‌کات و رینمونییان ده‌کات، که‌واته ئه‌وه‌ی که له‌سه‌ده‌کانی نیوه‌راستدا (العصور الوسطی) ئه‌وه‌ه‌راو کیشه‌یه‌ی که له‌نیوانی پیاوانی که‌نیه‌سه له‌لایه‌که وه‌فیه‌سه‌ووف و زانایانی سروشتناس (علماء الطبيعة) له‌لایه‌که هه‌بوو، له‌راستیدا ئه‌وه هه‌راو کیشه‌یه‌که نه‌بوو له‌نیوان عه‌قل و زانیاری له‌لایه‌که و دین و (وحي) خوا له‌لایه‌کی دی، به‌لکو کیشه‌یه‌که بوو له‌نیوان عه‌قل و زانیاری له‌گه‌ل ته‌فسانه‌و فیکری هه‌ئیه‌ی به‌ناو دین دا، چونکه وه‌که با سمان کرد جووله‌که‌وه نه‌صرانییه‌کان دینی خویان گۆری بوو و پریان کربوو له‌ته‌فسانه‌و شتی پرپوچ، وه‌هه‌ندیک پیروپاو پیردۆزه‌ی فه‌لسه‌فه‌ی (یونانی)یان ته‌به‌ننی کردبوو که له‌گه‌ل عه‌قل و زانیاری دا نه‌ده‌گونجاو خه‌لکی زاناو هۆشیار په‌تی ده‌کرده‌وه‌و پیاوانی کلێ ساش ده‌یانگوت ئه‌و خه‌لکه‌که دین په‌ت ده‌کاته‌وه‌و دژی دین ده‌وه‌ستی! به‌لام له‌راستیدا خه‌لکه‌که ته‌فسانه‌ی په‌ت ده‌کرده‌وه‌و، به‌لام له‌نیسلامدا قه‌ت حاله‌تیکی ئاوا نه‌هاتۆته پێش، چونکه نیسلام (وحي)ی که‌ی راستی پارێزراوه له‌ده‌ستکاری و گۆران و، عه‌قل و نه‌قلی راست و ساغیش هه‌رگیز تیڤ ناگیرین!

ئنج‌ا له لایه‌کی دیشه‌وه وه‌ک چۆن پینج هه‌سته‌کان به‌ دیلی عه‌قل
نین و عه‌قل‌یش بێ نیاز نیه له پینج هه‌سته‌کان، به هه‌مان شیوه‌ش
عه‌قل به‌ دیل نیه بۆ (وحی) چونکه عه‌قل ته‌نیا تا سنووریک ده‌توانی
بڕ بکات، له‌و سنووره به‌ولاره ده‌بی خوای په‌روه‌رگار پ‌ی‌ی به‌فرموی:
ئه‌ی عه‌قل! ئیره به‌ولاره باس و خواس و هه‌وال ئاواو ئاوایه! به‌لام دیسان
(وحی) یش له عه‌قل و پینج هه‌سته‌کان بێ منه‌ت و بێ نیاز نیه.

به‌لکو ته‌ویش له ریگه‌ی ته‌وانه‌وه په‌یوه‌ندی ده‌کات به‌ جیهانی
ماده‌وه‌و سه‌ره‌رشتی ژیا‌نی ئینسان ده‌کات، ته‌وه‌تا خوای کار به‌جی
ده‌فرموی: ﴿وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ (تر).
واته: دۆزه‌خیه‌کان له دۆزه‌خدا په‌شیمان ده‌بنه‌وه ده‌لێن: ئه‌ گه‌ر ئێه
بیستبامان و عه‌قلمان به‌کاره‌ینابایه ئیستا نه‌ده‌بوینه هاوه‌لی دۆزه‌خ.
مانای وایه وه‌حی خوای زاناو شاره‌زا گله‌یی له خه‌لك ده‌کات کاتیک
عه‌قل و هه‌سته‌کانی خویان به‌کار ناهێنن بۆ دۆزینه‌وه‌ی حه‌ق.

پینجه‌م: ئیمتیازیکه‌ی دیکه‌ی ئیسلام له‌ بواری (وحی) دا ته‌وه‌یه که وه‌ک
په‌ندیکی پیشینان ده‌لێ: (نان بۆ نانه‌واو گوشت بۆ قه‌ساب)،
دینی خوای بێ وینه جوغزو بازنده‌یه‌کی دیاری کردوه بۆ پ‌ی‌نج
هه‌سته‌کان، وه جوغزو بازنده‌یه‌کی دیکه‌ی دیاری کردوه بۆ عه‌قل،
پاشان جوغزو بازنده‌یه‌کی به‌رفراوانتری دیاری کردوه که ده‌وری
هه‌موویانی داوه بۆ قه‌له‌مه‌روی (وحی)، واته: ئه‌گه‌ر ویستت شتی

ببینی، یان دهنگیک بیستی، یان شتیک بۆن ب کەدی، قام ب کەدی،
لەمس بکەدی، ئەو پینچ هەستەکان، وە ئەگەر ویستت شتیک شی
بکەیتەو تیی بفری ئەو عەقل، بەلام ئەگەر ویستت لەو سنوورە
بەولاه بچی و بزانی لەودیوچ با سە، پیوی سە بگەرێت ئەو پۆ
(وحي) خۆی زاناو تواناو لە ڕینگای پینچ هەستەکان و عەقڵەو
ئەو دەستگیر نابێ، ئیستا با بۆ ڕوونکردنەوی مەبەست چەند
نموونەیک بهیئینەو:

* ڕۆژیک پرسیار کرا لە پیغمبەر ﷺ دەر بارە (روح) گیان،
خۆی بەخشندە فرموی: ﴿وَسْأَلُوكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي
وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (تما). واتە: پرسیار لە تۆ دەکەن دەر بارە
(روح) گیان، تۆ بلی گیان لە ئیشوکاری پەرورەدگارمەو تاییبەتە بەو،
وە ئیوەش کەمیک نەبی زانیارتان پێ نەدراو.

واتە: بەو زانیاری یە کە هەدی کە پێتان دراوە ناتوانن دەر کی
حەقیقەتی ڕووحی پێ بکەن، ڕووح هەدی بەلام زانیارییە کەمەکە ئیوە
هەر بایی ئەو یە کە بوونی ڕووحی پێ بزانی و دەرک بکەن نەک دەر کی
حەقیقەتەکە بکەن، سەرئێوە بەو خۆشەویستترین دۆست و هاوڕێ
هەتا لە ژیان دایە حەز دەکە هەمیشە ئەبەر چاوت بێ، بەلام هەر کە
مردو گیانی لە لاشە دەرچوو حەز دەکە هەتا زووترە ئەبەر چاوت و
بیت بۆچی؟! چونکە ئەو تۆ پێی ئا شناو هۆگر (هأنوس) بووی

گیانه‌ک‌ه‌ی بووه و تئویش سه‌فه‌ری کرده! دیاره ئیمه ئیستا ناما نه‌وی
 قسه له‌سه‌ر سه‌لمان‌دن‌ی بوونی رووح بکه‌ین، به‌لکو ده‌مانه‌وی تئوه نیشان
 بده‌ین که قسه‌کردن ده‌باره‌ی رووح یان جیهانی ناد یار (غیب) به‌و
 زانیاری به‌کمه‌ی که ئینسان هه‌یه‌تی و به‌و عه‌قله‌ سنوورداره‌ی
 هه‌یه‌تی شتیکی بی‌ناکام و نابه‌جی به‌و، به‌لکو له‌و باره‌یه‌وه ده‌بی گوی
 بو (وحي) بگری.

* پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فرموی: (تفکروا فی خلق الله ولا تفکروا
 فی الله فانکم لن تقدروا قدره) (١). واته: بیر له‌ درو سترکرای خوا
 بکه‌نه‌وه و بیر له‌ خوا مه‌که‌نه‌وه، چونکه ئیوه وه‌ک پیویست و وه‌ک تئوه‌ی
 که شایسته‌یه بو مه‌قامی خوا (سبحانه و تعالی) تاوا ناتوانن هه‌قی
 خوی پی‌بدن، بوچی؟! چونکه هه‌رچی بیته نیو بیرو زه‌ین و عه‌قلی
 ئینسانه‌وه وینه یان سیبه‌رو خه‌یالی شتیکی صاددی به‌و، خوی
 په‌روه‌ر‌دگاریش ﴿لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْءٌ﴾ (٢)، هیچ شتیکی وه‌کی نه‌یه،
 که‌واته عه‌قل ناتوانی ده‌رکی تئوه حه‌قیقه‌ته بکات، به‌لکو ته‌نیا ده‌بی
 له‌ ریگه‌ی (وحي) به‌وه له‌ باره‌ی خوی مه‌زن (سبحانه و تعالی) و ناو و
 سیف‌ت و... هتدیه‌وه قسه‌ بگری.

(١) أبو نعیم عن ابن عباس.

(٢) (الشوری ١١).

ههروه ها له فەرمووده یه کی دیکه دا ده فەرموی: (تفکروا فی آلاءِ الله ولا تفکروا فی الله) (٢١). واتە: بیر له نیعمەتەکانی خوا بکە نەو ه بەلام بیر له خوا مەکە نەو.

* ئەو هه رباره ی خۆی بی وینه و هاوئاو هه رباره ی رووح، به لام هه رباره ی دیمەن و دیارده سروشتیه کان، هه رباره ی بوو نەو هه رو دورو بهر، خۆی پهروه ر دگەر نه ک فەرموویه تی بیرى لى مەکە نەو هه گۆی مەدەنى، به لکو بیر لیکنه وه یانی فەزیش کردو هه چەندان ئایەت لهم پوه وه هەن، بۆ وینه ده فەرموی: ﴿أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ﴾ (٢٢). واتە: ئایا تەماشای هه لکی به رفراوانی خویان نه کردو هه ئاسمانه کان و زه ویدا وه هه ر شتی که خوا درو سستی کردو ه، بۆ سه رنجی نادەن و لى ورد نابنه وه!!

ههروه ها ده فەرموی: ﴿قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ (٢٣). واتە: پێیان بلێ سه رنج بهن که چی له ئاسمانه کان و زه وى دا هه یه! وه ده فەرموی: ﴿وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ (20) ﴿وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾ (٢٤). واتە: له زه ویدا چەندان به لگه هەن بۆ ته وانه ی که

(تر) الطبراني في (الوسط)، والبيهقي في (شعب اليمان) عن عبد الله بن عمر، له كتيبي (كشف الخفا ومزيل الالباس) العجلوني، به رگی (1) لاپه ره 37.

(بر) (الاعراف 185).

(□) (يونس 101).

(□) (الذاريات 20 □ 21).

عقل و زانياري يان هه يه وه له نه ف سي خو شتاند ا بو چي ته ما شا ناکه ن!!

به ئي به ريزان: وه جي راست و دروستي خوا له بهر ئين سانه کاني فهرزو پيوست کرده که لهو مهيدان و لهو بواره دا که ده توانن ته سپي خويان تاو بدن به هو ي پينج ههسته کانه وه، به هو ي عقل و ب يرو هو شه وه، سه رنج بدن و لي بکو لنه وه، که واته ته گهر که سانيک به نه زاني پيان وا بيت که ئيسلام ري له وده ست هيناني زانياري گرتوه يان ري له به کار هيناني عقل و ري له وه گرتوه که له ري ي پينج هه سته کان نهيني و راستييه کاني بوون که خوا وه چنده ياسايه ک تييدا دايان، بدوزنه وه ته وه له نه زاني خويه وه قسه ده کات، يا خود د يار قيا سي که شكي له مه شكي ده کات و واده زاني که بهرنامه ي راستي خوا که ئيسلامه وه ته دينه شيو تيراهي روظاوا وايه که له گه ل عقل و زانياري دا نه ده گونجا.

شه شه م: هيچ کاتيک (وحي) خوي کار به جي و عقلی ساغي ئينسان و تهو زانياري به ته واهي که به ده ستی دينی، دژ ناوه ستن وتيک ناگيرين. سه ير بکه ن: بو عقل قه يدي (ساغ) مان داناوه، بو زانياري قه يدي (ته واه) مان داناوه، چونکه بيگومان عقلی نه خوش له گه ل (وحي) خوا دا تيک ده گيري، وه چو ن ئينساني نه خوش ئاييکي شيرين و زولا لي له زاري تاله! که دياره ته وه به لگه نيه له سه ر ته وه که ئاوه که تاله، به لکو ته وه که سه خوي ميزاجي تيکچوه، به هه مان شيوه ش که سي وا

هه‌یه عه‌قله‌که‌ی نه‌ساغه شتیځ که زور حه‌ق و راسته له به‌رنا مه‌ی
خوادا ته‌و به‌ناته‌واوی ده‌زانی، جا بی‌نگومان قه‌ناعه‌ته‌که‌ی وی به‌لگه‌ نیه
له‌سهر ناته‌واوی به‌رنامه‌که‌ی خوا، به‌لکو به‌لگه‌یه له‌سهر تیځه‌ی چوونی
میزاج و باری ناسایی ته‌و که‌سه‌ خوی، بویه‌ ده‌بی عه‌قل ساغ به‌یت
ته‌وجا له‌گه‌ل (وحي) خوادا تیځ ناگیرئ، وه‌ ده‌بی زانیاریش ته‌واو به‌یت،
به‌لام شتیځ به‌ناوی زانیاری یه‌وه به‌یت، وه‌ک به‌ی‌ردوزه هه‌له‌و پر
ته‌فسانه‌که‌ی (فرۆید) له‌ بواری (جینس) داو بیردوزه‌که‌ی (مارکس) له
بواری می‌ژووناسیدا و بیردوزه‌که‌ی (داروین) له‌ بواری گه‌شه‌ سهندنی
گیانداراندا، که‌ دواپی ده‌رکه‌وت ته‌وانه هه‌موویان بیردوزه‌ی پر له
ته‌فسانه‌و دوور له‌ زانیارین، ته‌وه بی‌نگومان تیځگیرانی ته‌و جوړه‌ شتانه
له‌گه‌ل (وحي) دا، پی‌ ناگوترئ: تیځگیرانی (وحي) او زانیاری! به‌لئ هیچ
کاتیځ (وحي) خوا به‌ مه‌رجیځ ته‌و (وحي) یه‌ش نه‌گورابیت، هیچ
کاتیځ له‌گه‌ل عه‌قلی ساغ و له‌ گه‌ل زانیاری ته‌واودا تیځه‌ناگیرئ،
بوچی؟! چونکه (وحي) خوا بریتیه له‌ فەرماي شتی خواو زانیاری و
زانستیش بریتیه ته‌و نه‌یتی و یاسایانه که‌ عه‌قل په‌بیان پی‌ ده‌بات له
دروستکراوه‌کانی خوادا، که‌واته زانیاری که‌ شفی نه‌ی‌خی و یا ساکانی
دروستکراوه‌کانی خوا ده‌کات و، دین (وحي) یش فەرمايشتی خوايه، په
واتا یه‌کی دی: (دین) فەرمووده‌ی خوا یه‌و زانیاریش وه‌ سفی
دروستکراوه‌کانی خوايه، ده‌شتوانین به‌لئین: (وحي) زانیاری خوا همان

ده خاته به رده ست و (زانیاری) یش (٢١) کرده و دروس — تکراری خوا مان
 پوره سف ده کات، ■ پاره ق سه و کرده ی خوا، بیان زان یاری و
 دروس تکرار و انیشی پیکه وه دژو ناکوک و ناته با نابن! چونکه خوی
 په روره دگزار دهر باره ی فرمای شتی خوی فرموی یتدی: ﴿وَكَلِمَتُ
 كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (٢٢).
 وات: بیگومان فرموده ی په روره دگزارت هم له رووی راستی یه وه
 هم له رووی داد گه ریه وه ته واه، چونکه فرمای شتی خوا دوو به شه:
 به شییکی هه وائده و به ش — یکی دی حوکم دا نه، هه وائده کدی
 هه مووی را سته. حوکمه که شی هه مووی داده، هه روه —
 فرموی یتدی: ﴿... وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا﴾ (٢٣). وات: هه
 فرمای شتی کی له هی خوا راستتره؟! که واته فرمای شتی خوا
 ده بی راست بی، چونکه خوی بی هاوتا له هه مووی سیف دتیک دا له
 ته وپه ری ته وای دایه: (وَلِلَّهِ الْمُلْكُ الْأَعْلَى ...) (٢٤). وات: هه خوا
 خاوه نی سیف دتی هه ره به رزه، هه روه ها درو ستر اوه کانی خواش
 ناریکی و که مو کووری بیان ته یدانی — هه، وه
 فرموی یتدی: ﴿مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ فَارْجِعِ إِلَى صَرَفِ هَلْ

(٢١) مه به ست شه زانیاری به یه که پینج هه سته کان و عه قل و نه زمون به ره می دینن .

(٢٢) (الانعام 115) .

(٢٣) (النساء 122) .

(٢٤) (النحل 60) .

گَرِی مِنْ فُطُورِ ﴿٤﴾، واته: له دروستکراوه‌کانی خواډا نارِیکی نابینى،
 چار له دواى چار سدرنج بدهو جوان سدير به ککه بزا نه هيج نارِیکی
 ده‌بینى...!! خواى بى نیاز و جِی نیاز، خه‌لکى بى م‌خه‌ت کردوه
 ده‌فرموى جوان جوان ته‌ماشای دروستکراوه‌کانم و به‌رهم و شوینه‌وارى
 سیفه‌ته‌کانم بکمن، بزائن نارِیکیه‌کى بچووکیش ده‌بینن!! که‌س هه‌یه
 بلئى نه‌ده‌بوايه ته‌و شته وابوايه، هيج زانایه‌ک هه‌یه بلئى: نه‌ده‌بوو خۆر
 قه‌باره‌که‌ی ته‌ونده بى، یان زه‌وى نه‌ده‌بوو به‌و خیراییه به‌ده‌ورى خۆ یدا
 بخولیتته‌وه، یان به‌ده‌ورى خۆډا بسوریتته‌وه، یان مانگ نه‌ده‌بوو ته‌ونده
 له زه‌وى دوور بى، یان نزیک بى، یان بلئى: چینه‌کانى هه‌وا نه‌ده‌بوو
 ته‌ونده ته‌ستور بن و ده‌بوايه ته‌نکتر بوونایه‌و ... هتد، نه‌خیر به‌لکو
 زانست و زانیاری ده‌لئى: ده‌بوو هه‌موو شتیک هه‌ر تاوا وه‌ک خوا دروستى
 کردوه هه‌روا بووايه، به‌لکو هه‌ر شتیک وه‌ک حاله‌تى ئیستای نه‌بووا یه
 هه‌رگیز ژيان و گوزهران نه‌ده‌گونجا! که‌واته: له دروستکراوه‌کانى خواډا
 هيج نارِیکی و بى‌سهروبه‌رى یه‌ک نیه.

که‌واته مادام فرمایشتى خوا هه‌مووى راسته‌و دروستکراوى خواش
 هه‌مووى ریکوپینکه‌و دووشتى راست و ریکوپینکیش پیکه‌وه دژ ناوه‌ستن و
 قسه‌ی راست له‌گه‌ل کرده‌وى راست هه‌رگیز پیکه‌وه دژ ناوه‌ستن و
 تیکناگیرین، که‌واته: به‌هيج شيوه‌یه‌ک ناگونجى زانیاری هه‌له‌یجراو له

دروستکراوی ریکوپییکی خواو (وحي) و دینی سەرچاوه گرتوو له زانیاری و
حیکمهتی بێ سنووری خوا تێک بگێرین.

حهوتهم: به ئهگه‌ی ئیساپاتی راستیی (وحي):

ئیمه چون بزانی که پیغه مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) ئه‌وه‌ی
فهرمويا نه‌ خواى په‌روه‌ردگار پ یی فهرموون و (وحي) و
فهرمايشتی ئه‌وه؟! به واتایه‌کی دی: چون پیغه مبه‌رانی را بستگۆ
له‌ گه‌ڵ لاف لێده‌رانی پیغه مبه‌رایه‌تی درۆزن و، (دَ بَی) له‌ گه‌ڵ
(مُتَبَی) له‌ یه‌ك جیا بکه‌ینه‌وه‌؟!

دیاره‌ لێره‌دا ئیمه‌ ته‌نیا قسه‌ له‌ پیغه مبه‌ری خو‌ صان (ع‌ حد) ﷺ
ده‌که‌ین، که‌ کۆتایی پیغه مبه‌رانه‌و سهرجه‌م پیغه مبه‌رانی پیش خۆیشی
به‌راست ده‌زانن، وه‌ ته‌گه‌ر ئیساپاتی پیغه مبه‌رایه‌تی پیغه مبه‌ری کۆتایی
کرا دیاره‌ ئیساپاتی پیغه مبه‌رایه‌تی هه‌موویان ده‌کرێ، جا ئیمه‌ لێره‌دا
هه‌ر به‌ کورتی چوار به‌ ئه‌گه‌ی سه‌ره‌کی باس ده‌که‌ین له‌ سه‌ر ئه‌وه‌ که‌
(وحي) یه‌ك که‌ بۆ پیغه مبه‌ری کۆتایی هاته‌وه‌ رێک و راست و ته‌واوه‌ له‌
خواوه‌یه‌و موحه‌مه‌دیش ﷺ پیغه مبه‌ری خوایه‌.

یه‌که‌م: پیغه مبه‌ر محمد ﷺ هه‌ر بۆ خۆی به‌ ئه‌گه‌یه‌ له‌ سه‌ر راستی و
ته‌واویی خۆی و به‌ ئه‌گه‌یه‌ له‌ سه‌ر ئه‌وه‌ که‌ راسته‌ پیغه مبه‌ری خوایه‌و
راسته‌ خوا (وحي) بۆ ناردوه‌ چۆن؟! (مه‌وله‌وی) شاعیری کوره‌ له‌و
باره‌وه‌ جوان ده‌ئێ:

هه تیو وه ته دهو. ئومسی عه للامه

له مه موعجیزه تر، موعجیزه کامه

هه ئبه ته ته ده دیاره که پیغه مبه ر ﷺ هه ر له سکی دایکیدا بووه
(عبدالله) ی باوکی مردوه له ته مه نی شهش سالی شدا (تامیه خه ی)
دایکی مردوه، پاشان (عبدالمطلب) ی باپره شی که مرد ته مه نی ههشت
سالن بووه و دواپی چۆته لای (أبوطالب) ی مامی و تهو سه رپه ر شتی
کردوه، که واته به هه تیوی و بی باب گه وره بووه، دیسان پیغه مبه ر ﷺ
نه خوینده وار بووه، وه زۆریه ی تهو خه لکهش که له نیویان دا بووه
نه خوینده وار بوون وه خوا ده رمویه تی: ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ
رُسُولًا مِنْهُمْ﴾ (نما)، وه پیغه مبه ر ﷺ وه عایشه ره زای خوی له سه ر
بی لی ده گیریتیه وه که (بخاری) هیناویه تی: کاتیک (جبریل) له
تهشکه وتی (حبراء) دا به خۆیه وه ده یگوو شی و ده لی: بخوی خه (اقرأ)
پیغه مبه ر ﷺ ده فرموی: خوینده وار نیم (ها أنا به قاری) که واته
نه خوینده وار بووه، هه روه ها خوی زاناو شاره زاش ده فرموی: ﴿وَمَا كُنْتَ
تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ يَمِينُكَ إِذَا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ﴾ (ها، واته:
ته ی موحه مه دا تو نه له پیش قورئاندا کتیبیکت خوینده و ته وه نه هیچ
شتیکت به دهستی راستت نویسوه، چا ئا یا حیکه هه تی چیه که

(تر) (الجمعة 2) .

(یر) (العنکبوت 48) .

پيغهمبر ﷺ نه خویندهوار بووه؟! خوا ده فهرموئ ته گهر خوږ خهرو نووسه ر بووايه ته وانهی که ته هلی به تائن ده که وتنه گومانده.

بویه خوا پيغهمبريکی نه خوږ خهرواری نارد، تا هيچ که سيک گومانی بو ته وه نه چي و پيی وايی که ته و کابرايه ههر خوږ فديله سووف و زاناو بلي همت بووه، وه بو يه له نيو گه ليکی نه خویندهواردا ناردی. نه که له نيو روم و فارس و يونانيه کان دا، تا هيچ کهس نه لي: روم و فارس و يونانيه کان ههر خوږيان خاوهنی فلهسه فو حیکمت بوون و ته و کابرايهش ههر له ته وان شتيک فير بووه!.

تنجا له رووی رهوش (اخلاق) وه به مانای فراوانی وشي رهوش، ته گهر سهيري که سايه تي پيغهمبر ﷺ بکړی، ته ماشا ده که ی ته موحه مده ی بي باب گه وره بووه ﷺ له هه مو رهوش و تا کاريکی به رزو په سنددا له لوتکه ی هره به رز دايه و هيچ کهس ناتواني ههر ليشي نزيک بيته وه چ جای ييگاتي! چا بيگو مان که سيک هه تيوو، نه خویندهوار بي و له نيو گه ليکی نه خوږ خهرواري وايی و که سيکی تاواشي لي درېچي، به راستي ته وه خوږ گه وره ترين موعجيزه يه، به لي که سايه تي (محمد) ﷺ نه که ههر زانا يانی م سولمان به لکو خه لکانی ديش له روزهلات و روزهتاوا زور سه رسامن به که سايه تي ته و پيغهمبره ﷺ و يه کيک ته و زانا روزهتاوا ييانه به ناوی (مايکل هارت)

له کتیبی (سهد کهسه یه کهمه کان) (تر). که ژ یانی (100) که سی نووسیوه، هه رچهند خوښی نه صرانییه به لām هاتوه پیښم بهری خوا (محمد) ﷺ ی به یه کهم کهس ژماردوه، که پیی وایه تهو (100) سهد کهسه به دریژایی میژوو له هه موو کهس زیاتر کاری گهریيان بووه له سهر رهوتی میژوو ی نینسان و له سهر فیکرو فدر ههنگی تین سان و له سهر ژیانی نینسان، وه بو خوی ده لئ: که (محمد) م به یه کهم کهس و له پله ی یه کهمدا هیئاوه، به لām (عیسی) م چهند پله یه که له خوارتر هیئاوه و رهنگه نه صرانییه کان گله ییم لئ بکن، به لām بلیم چی واقع هی میژوو و دنیا وایه وایه وایه شان ددها که (محمد) ﷺ له هه موو نینسانه کان زیاتر رۆلی ئیجابی له ژیانی به شهردا گیراوه و کاری گهری له سهر مرؤفایه تی بووه!!.

دووهم: موعجیزه کانی پیښم بهر (علیه الصلاة والسلام) که یه کیك له موعجیزه کانی بریتی بووه له له تکر دنی مانگ (شق القهر) وه خوا ده فدرموی: ﴿اقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَالشَّيْءُ الْمَعْرُوفُ﴾. ته م تایه ته تاماژهی پی کردوهو (بخاری وم سلم) یش هیئاوایا نه که شهو یك هه ندیک له هاوبه ش دانهر (مشرک) ه کان به پیښم بهری خوا ﷺ ده لئ به لگه ت چیه که تو پیښم بهری خوی؟! ئیدی سهره نجام دوی

(تر) تهو کتیبه به عهره بی ته رجه مه کراوه له ئینگلیزی یه وه به ناوونیه شانی: (المائة

الأوائل).

(یر) (القمر 1).

وتووژو مشتومر کافره‌کان پی‌ی ده‌لین: مانگمان بو له‌ت ب که پی‌غه‌مبهر (علیه الصلاة والسلام) یش ئاماژه بو هانگ ده کات و یه کسهر له‌ت ده‌بی دواپی یه کدی ده‌گریته‌وه، دیاره موعجیزه‌کانی پی‌غه‌مبهرمان صلی الله علیه و آله یه کجار زۆرن و به ده‌یانن که له سه‌رچاوه راست (صحیح) ه‌کانی سوننه‌ت دا هاتوون، بو نمونه: (1) ئاو له زینو په‌نج‌کانی هه‌لقولیوه به شیویه‌ک که تی خویتی له شکریکی زۆری هاوه‌لانی شکاندوه به‌شی ده‌ست نوژو خواردنه‌وی و لاخه‌کانی شیان بووه‌وه ته‌وه چهند جارێک دووباره‌بۆته‌وه، (2) خواردنی که‌م به‌شی دوو یان سی‌که‌س پی‌غه‌مبهر صلی الله علیه و آله دوعای لی‌کردوه به‌شی چهند سه‌د که‌سی کردوه‌وه ته‌مه‌ش چهند جارێک دووباره‌بۆته‌وه، (3) ناله‌ ناکردنی ته‌و دارخورما وشک بووه‌ی که پی‌غه‌مبهر وتاری له‌ سه‌ری خویندۆ ته‌وه، پا شان که‌مینه‌ پهری بو‌درو ستکراوه‌ بن که‌ دارخورمایه‌که‌ی به‌جی هیشتوه‌ ته‌ویش ده‌ستی به‌ گریان و ناله‌ کردوه که هه‌موو هاوه‌لانی مزگه‌وت گو‌ی‌یان لی‌بووه‌! (4) دوعای بو‌بارینی باران کردوه‌وه یه‌کسهر دوعای گیرا بووه‌وه هه‌ور هاتوه‌وه باران باریوه، ته‌مه‌ش چهند جارێک دووباره‌بۆته‌وه. (5) چهندین جارو بو‌چهندان که‌س دوعای شیقای نه‌خۆشی یان برینداریی کردوه‌وه ده‌موده‌ست ته‌و که‌سه‌ شیقای بو‌هاتوه‌وه، وه‌ زۆر زۆر موعجیزه‌ی دیکه‌ هه‌رچهنده‌ گه‌وره‌ترین موعجیزه‌ی پی‌غه‌م پهری کو‌تایی قورئانه وه‌ک دواپی باسی ده‌که‌ین.

سییه‌م: تایینه‌ک‌ه‌ی و ت‌ه‌و گۆرانکارییه پر به‌ره‌که‌ته هه‌مه لایه‌نده‌ی که له ژیان‌ی مرۆڤایه‌تیدا هی‌نایه کایه: له لای هه‌موو لایه‌ک ئاشکرایه که: له نیو مرۆڤایه‌تیدا زولم و ستم ق‌ری و پ‌ری، چینایه‌تی، ت‌ه‌فسانه پ‌ه‌رستی، بت پ‌ه‌رستی، دواکه‌وتویی، نه‌ریت و خوی زۆر نه‌فامانه‌و نه‌زانانه... هت‌د دنیای ته‌نی بوو و به‌ شهر خه‌ریک بوو فرزه‌ی لای ب‌پ‌ری، له هه‌موو سه‌ر زه‌میندا به‌ گشتی و به‌ تاییه‌تی له نیو عه‌ره‌بدا، که‌چی دوا‌یی عه‌ره‌ب که مسولمان بوون، بوون به‌ سه‌رقا‌له‌ی مرۆڤایه‌تی، بۆ زانیاری و مه‌عریفه‌ت، بۆ خو‌ره‌و شت، بۆ داد‌گه‌ری، بۆ خوا به‌ یه‌ ک‌گرتن، بۆ ب‌رایه‌تی و سۆزو به‌زه‌یی و هاو‌کاری یه‌ک‌تری و بۆ هه‌موو شتیکی باش، به‌ لای ت‌ه‌و گۆرانکارییه‌ی که نیسلا‌م به‌سه‌ر مرۆڤا یه‌تی داهیه‌ نا به‌ گشتی و عه‌ره‌ب به‌ تاییه‌تی، ناگونجی ب‌گوت‌ری: ت‌ه‌و نیسلا‌مه‌ی که مو‌حه‌مه‌د ﷺ ت‌ه‌و شو‌رش و گۆرانکارییه مه‌زنه‌ی پی‌ کرد. زاده‌و هه‌لقو‌لا‌وی بی‌روزه‌ینی خوی بووه!

چواره‌م: قور‌تان گه‌وره‌ترین مو‌ع‌ج‌یزه به‌ل‌گه‌ی پی‌غه‌م‌به‌رایه‌تی (حه‌مه‌) ﷺ و تا‌که مو‌ع‌ج‌یزه‌یه‌کی‌شه که ته‌حه‌ددای پی‌کرده بۆ ئی‌سپاتی پی‌غه‌م‌به‌رایه‌تی خوی، پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ ت‌ه‌و باره‌یه‌وه ف‌ه‌رمو‌و یه‌تی: (ما من نبي الا أُعطي من الآيات ما مثله آمن عليه البشر وانما كان الذي اوتيته وحيا اوحاه الله الي فارجوا ان اكون أكثرهم تابعا يوم القيامة) رواه مسلم.

واته: هیچ پیغهمبه ریک نه بووه مه گهر له لایهن خواوه به لگه و موعجیزه یه کی وای پیدراو که خه لک به هویده بزانه که پیغهم بهری خوایه و ئیمانی پی بینن، به لām ته وهی که به من به خشراوه (وحي) ی که خوا بوی نار دووم بویه ئومید ده که م که له رۆژی دوا پیدا له هه موویان شوینکه و تووم زیاترین. (چونکه موعجیزه که ی قورئانه و هه تا کۆتایی دنیا هه ده مینن).

ئجایا قورئان له هه موو روویکه وه موعجیزه یه؟!

له وه لāmدا ده ئیین به ئی قورئان له هه موو روویکه وه موعجیزه یه. له رووی مه عنه وهی، له رووی عه قلئ، له رووی زان یاری، له رووی فیطری، له رووی یاسایی، له رووی میژوویی، له رووی ره وان بیژی، له رووی ته ده بی، له رووی هه لدان به غه یب و نادیا ره وه ... هتد. مه به ست له موعجیزه بوونی قورئان له رووی مه عنه وه یه وه ته و کاریگه رییه روو حیه نا ئاساییه که قورئان هه یه تی له سه ر دلان و ته نانه ت دئی کافرانیش وه که = یه ری پیغهم به ر ﷺ و م یژووی ئیسلام دا هاته که چندان جار ریکه و ته کابرایه کی نام سو لمان له ته نجامی گوئ بیستبوونی بۆ چهند ئایه تیکی قورئان را چله کیوه و مسو لمان بووه، یه کی که له وانه (عمر بن الخطاب) خوا ئی پازی بی. وه مه به ست له موعجیزه بوونی قورئان له رووی عه قلیه وه ته وه یه که هیچ عه قلئکی ساغ نه یه توانیوه و ناشتوانی ره خه له را سته کی

قورټان و حوکمټکی بگری و بلی: ده بوایه فلان شت ئاوابووا یه بیان
ئاوانه بوایه.

وه مدهست له موعجیزه بوونی قورټان له ږووی زانیارییه وه ته وه یه
که قورټان چندان تاماژهی تیدا یه بۆ ژور راستی زانیاری له هه موو
بواری لقه کانی زانستدا که زانایان تازه به تازه چندان سده پاش
هاتنه خواره و هی قورټان ته راستیانه بیان بۆ که شف بوون. هه لته هه
بۆیه شه که خوی زانو شاره زا رایگه یاندوه که هه تا زیاتر په رده بۆ
ئینسان هه لمالی له سهر نهینه یه کانی درو سترکراوه کانی خوی له
تاسویه کانی بوونه و هرو دهور و بهرو له دهورونی خوشیاندا زیاترو چاکتر
راستی و حه قانیده تی قورټانیان بۆ دهرده که وی وه فدرموو یه تی:
﴿سُئِرِهِمْ آيَاتِنَا فِي الْاَفَاقِ وَفِي اَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهٗ الْحَقُّ اَوَلَمْ يَكْفِ
بِرَبِّكَ اَنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ (نما). وه موعجیزه بوونی قورټان له ږووی
(فیطری) یه وه ته وه یه که هه رچی غه ریزه و داخوای و پالنه ری سرو شتی
ساغ هه یه له کیانی ئینساندا چ په یوه ندیسان به لایه نی ږوو هی و
نه فسییه وه هه بی چ جهسته یی، وه چ فیکریی و چ عاتیفی، وه چ تاکی و
چ خیزانی و چ کو مه لایه تی ... هتد، قورټان دا نی به هه موو ته
داخوای و غه ریزه و پالنه رانه دا هینا وه به شیوه یه کی گ شتی ږی بازو
شیوازی تیژکردن (اشباع) یشیانی دیاری کردوه.

له ږووی یاساییشه‌وه قورټان به دانپیدا هیټنانی پسیپورانی بواری یاساو ده‌ستور وریشه‌و بناغده‌ی سدرجه‌م ته‌و ریټس او یاسایانه‌ی تیدایه که پو ریټک‌خستنی ژیان و گوزهرانی تاک و خیزان و کومه‌نگاو ده‌ولت پیویستن له هه‌موو بواره‌کاندا، جا چ به ږوونی و را شکاوایی با سکرابن چ به تاماژو هیټا له لابه‌لای باس و بابته‌ی دیکه‌دا به تایبه‌تی به سهرهاتی پیغه‌مبه‌ران (علیهم الصلاة والسلام) و له‌گه‌ل میلله‌ته‌کانیان.

له ږووی میټرووییشه‌وه قورټان لایه‌نی ئی‌عجازه‌ک‌ی زور درو شواو‌یه چونکه ژماره‌یه‌ک‌ی یه‌ک‌جار زور راستی میټرووییی تیدا به‌یان کراون که پسیپورانی میټرو و شویته‌وارناسان (علماء الاثار) یان سهرسام کرده، چ دربار‌ه‌ی توفانی (نوح) (علیه السلام) چ که لسی (لوط) (علیه السلام) و ته‌وی به‌سهریان هاتوه، چ (ئبراهیم) (علیه السلام) و سهره‌رو به‌سهره‌اته‌کانی و چ که لی جووله‌که‌و فیرعه‌ونه‌کانی می‌سرو ... هتد.

وه له ږووی ږه‌وانیټیټی (بلاغه) و ته‌ده‌بی یوه که به‌داخده هه‌ندیک له زانایانی پی‌شین وایان زان‌یوه تا که لایه‌نی ئی‌عجازی قورټانه، مو‌عجیزه‌بوونی قورټان هه‌ر زور تا شکرایه‌و ته‌م لایه‌نه‌ی ئی‌عجازی قورټان پشکی شیری به‌ر که‌وتوه له کتیب و به‌ر هه‌می زانایان و پی‌شه‌وایانی ئی‌سلامدا که له باره‌ی ئی‌عجازی قورټانه‌وه دواون.

وه له کۆتاییدا دهربارهی ههولدان بۆ شتی نادیارای دا هاتوو خوای په نهان بین چه ندان ههوالی ئای خدهیی (٢٤) (مستقبلي) داوه چه ندین موژدهی به ئیمانداران داوێ که هه موویان هاتوونه دی (٢٥).

کۆتایی تهه باسه شمان بهم دوو ئایه ته دینین که خوای گه وه تییا ندا ده فرموی: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ (٢٦)، واته: وه ته گهر گومانتان له وه دا هیه که تهوی بۆ سه ر بهندهی خویمان ناردوومانه له خوا وه بۆ نه هاتوه، ده ئیوهش قورئانیکی ئاوا بینن ته گهر ئیوه راست ده کهن (له خوا وه نه هاتوه)، وه هه رچی یارمه تی ده ریش هه یه له ئینسان و جنۆکه جگه له خوا هه مووی بانگ بکهن بۆ هاوکاری، دوا یی ده فرموی: ته گهر نه تان کرد، دلنیش بن که ناتوانن بیکه ن، ته وه (به هوی ئیمان هیئانه وه به قورئان) خوێتان له ئاگرێک به پارێزن که سووته مه نییه که ی خه لک و به رده و بۆ کافران ئاماده کراوه.

(1) یه که که له هه واله ئاینده ییه کان، ئیکشکانی کافرهکانی قورهیشه له جهنگ دا ﴿سُيُزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾ (القمر ١٧) یه کی دیکه شیان سه رکه وتنی رزم بوو به سه ر فارسدا: ﴿أَلَمْ يَكُنْ لَهُ الْبُؤْسُ الْأُولَىٰ فِي آذَانِ الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَخِرَ بَنُونَ، فِي بَضْعِ سَبْعِ لَلَّ الْأَمْرِ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ﴾ (الروم ١٧-١٨)

(ی) بۆ نمونه موژده دانی خوا به مسوولمانان که دهیان کاته خه لیه و هو کوکمران و میراژگری دهوله تانی کافر، که تهو به لێن و موژده یه له سه رده می خه لیه راشیده کانداهاته دی:

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ﴾ (النور ٥٥).

(٢) (البقرة ٢٣-٢٤).

سبحانك اللهم وبحمدك أشهد أن لا إله إلا أنت أستغفرك وأتوب إليك.

دەرسى پېنجەم:

خورپەو خەون و ئەندازەى متمانه پيكرانيان
بۆ وەدەستەينانى زانيارى و زانست.

الحمد لله رب العالمين وصلى الله تعالى وسلم وبارك على سيدنا محمد
خاتم النبيين.

به‌ريزان: له‌م دهرسى پېنجه‌مه‌ماندا که دهرسى کوټاييه له به ندى
يه که م باسى خورپه‌وخدون ده‌کين:

ټايا خورپه‌وخدون تا چ ئەندازه يه‌ک جيّ گگى متمانه‌و باوه‌رن له
ټيسلامدا بو وەرگرتن و گديشتن به زانيارى؟! جا ئيمه به پشتيوانى خوا
له سى خال دا ئو بابه‌ته ده‌تويژينه‌وه:

خالى يه‌که‌م:

پېنځاسه‌ى چه‌ند وشه‌يه‌ک که مانا که‌يان له يه‌ک نزیکه، به‌لام
بيژه (لفظ)ه که‌يان له يه‌ک جيايه:

1- وشدى (الهام) که زورجار له زمانى کورديدا به‌کارده‌هيئړى، که
وشدى (خورپه) گونجاوه بو واتاو مه‌به‌سته‌کدى، (خورپه) ش وا ته:
شتيک که ده‌چيټه نيو دلّوه، جا من له‌م باسه‌دا هه‌ر وشدى (خورپه)
به‌کارديسم. وه وشدى (الهام) له زمانى عه‌ره‌بيدا تاوا پېنځاسه کراوه:
(الهام: التلقين) واته (الهام) يانى فيرکردن، ده گوتړى: (ألله‌ه

الله الخیر أي: لَقْنَه إياه) واته: خوا خیرو چاکه‌ی فیّر بکات، به لّام له زارای ته هلی (تصوف) دا ده لّی: (هو التَّقْت في اللُّرُوع والأَيِّ قاع في القلب من العلم الغير القائم على الاستدلال والنظر)^(تر)، واته: بریتیه له خرا نه نیو دل و میّشک، زانیاری یه که به هوی به لّ گه هینانه وه به هوی سهرنج دانه وه نیه، به لّکو یه کسهر تهو زانیاری یه دیته نیو دلّه وه.

2- وشه‌ی (الحَدَس) له ته سلّی زماندا به مانای (الظن) و (التخمين) دیت واته: گومان و دانان، مه زنده کردن، له زارای زانیانیشدا تاوا پیناسه کراوه: (الحَدَس: سرعة انتقال الذهن من المبادئ الى المطالب)^(هـ). واته: حدس بریتیه له وه که میّشکی ئینسان به خیرایی بگاته سهر مدهست بی ته وه‌ی زور بیری لی بکاته وه.

3- وشه‌ی (الكشف) ته وه‌یش هدر (الجرجاني) تاوای پیناسه کردوه ده لّی: (هو الإطّلاع على ما وراء الحجاب من المعاني الغيبية والا صور الحقيقية وجوداً أو شهوداً)^(سم)، واته: کهشف بریتیه له تاگاداربون و شاره زابون لهو شتانه‌ی که له پشت پهرده‌ی تهو دونه‌ی ماددی یه وه هدر، له مدهسته نادیاره کان و شته راسته‌قینه کان چ وه که بینین چ وه که پدی پی بردن.

(تر) معجم مصطلحات الصوفية، ل 23.

(یر) التعريفات/ الجرجاني، ل 83.

(بهم) هه مان سهرچاوه، ل .

4- و شهی (الذوق) له زارای ته هلی (تصوف) و (تزکیه) و (عرفان) دا ده‌لی: (هو نور عرفانی یَقْذِفُهُ الْحَقُّ بِتَجْلِيٍّ فِي قُلُوبِ أَوْلِيَائِهِ يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُلُوا ذَلِكَ مِنْ كِتَابِ) (تر)، واته: (ذوق) بریتیه له رووناکییه کی دهروونی که خوی جحق به هوی درهوشانه‌وی خویه‌وه له دلی بنده دژ سته‌کانی خوی دا په یدای ده‌کات که (راست) و (ناراست) ی پی له یه که جیاده‌که‌نده بی ته‌وی له کتیپیکدا نه‌قلی بکه‌ن (یه کسدر وه که خورپه ده‌چیتته نیو دلیان).
5- و شهی (البصيرة) که له قورئانیشدا به کارهاتوه، ئاوا پیناسه کراوه: (البصيرة: هي الملكة التي ترى حقائق الاشياء و بواطنها كما يرى البصر ظواهر الاشياء المادية، وهي مورد الالهام و موطن الاشرار و مصدر الكشف والذوق) (ه). واته: (بصيرة) بریتیه له سیفه‌تیکی چه‌سپاو له ئینساندا که ئینسان به هوی ته‌وه‌وه ماهیه‌تی شته‌کان و دیوی په‌نهانیان ده‌بینی وه که چون چاو روا له‌ت و بهر چاوی شته ماددیه‌کان ده‌بینی، وه (بصيرة) بریتیه له شوینی خورپه بو هاتن و شوینی رۆشایی بو هاتن، وه شوینی شت بو که شف و ئاشکرا بوون و تام کردن.

6- و شهی (العلم اللدني) که خوی به‌خشهر له‌ویاره‌وه فدرموو یه‌تی: ﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا﴾

(تر) هه‌مان سه‌رچاوه، ل 17.

(یر) معجم مصطلحات الصوفية، ل 23.

عِلْمًا (۱۳۱). واته: (موساو هاوه له که ی که رۆیشتن بۆ ئەو شوینە ی که خوای زانا بۆ یانی دیاری کردبوو یه کیك له بئنده کانی ئی هه یان بینی که به زهیی خۆمانمان پی به خشیبوو، وه له لایه نی خۆمانه وه زانیارییه کی تایبه تمان فیڕکردبوو، که واته (العلم اللدنی) یانی ئەو زانیارییه تایبه ته ی که خوا بۆ خۆی ده یدات و به شیوه یه کی تایبه تی و نائاسایی فیڕی هه ندیک له بئنده کانی خۆی ده کات.

7- وشه ی (الرؤیا) واته: خه ون، ئەمه ش دیاره چه ند فەرمووده یه کی پیغه مبه ری له سه ره (علیه الصلاة والسلام) یه کیك له و فەرموودانه ئەمه یه: (الرؤیا الحسنة من الرجل الصالح جزء من ستة وأربعين جزءاً من النبوة) (۱۳۲)، واته: خه ونی باش له پیای باشه وه به شیکه له (46) چل و شه ش به شی پیغه مبه رایه تی، هه ره ها فەرموو یه تی: (لم تبق من مبشرات النبوة الا الرؤیا الصالحة) (۱۳۳)، واته: له هه ژده پیده رانی پیغه مبه رایه تی ته نیا خه ونی چاک ماوه.

ئیره دا تیگه یشتین که ئەم وشانه ته نیا بیژه (لفظ) ه کا ز یان له یه ک جیا یه، ئەگه ر نا له رووی مانا و مبه سه ته وه هه ری ه کن، ئە هه کور ته ی ئەوه که زانا یان به م وشانه پیئا سه یان کردوه، ئەوه یه که ئین سه ان زانیارییه کی به جیته نیو دل به بی ئەوه ی بیڕی لی بکاته وه وه به ئگه ی بۆ

(تر) (الكهف 65)،

(ین) رواه البخاري .

(ه) رواه البخاري .

بهینیته وه، یهك سهر وەك خورپه یهك بچیتته نیو دلّه وه، وەك گوتی شمان به كوردیش به زۆری هەر وشه ی ئیلهام به كار ده هیتریت.

خالی دووهم:

به لگه ی راست بوونی زانیاری وده ست هیخراو له ریگای خورپه و خه ونه وه

دیاره هه موو ته و شانه ی دی كه و شه ی خورپه (هاته نه نیو دل) ده یانگریته وه، هه موویان له حاله تی بیداری دان، به لام خه ون له حاله تی خه وتن و نوستن دایه، ته وه جیاوازی نیوان خورپه و خه ونه.

ئججا بو زانیاریتان زانیان هه موویان له وه دا یه كدهنگن كه بیگو مان له ریی خه ون و له ریی خورپه وه هه ندیک زانیاری بو ئینسان په یدا ده بیت، وه ئینسان ده گاته ته وه ی كه هه ندیک شتی بو كه شف بی كه له ریگه ی پینچ ههسته كان و عه قله وه بو ی كه شف نابی، یاخوه له ریگه ی (وحي) یه وه خوی په روه ردگار روونی نه كردۆ ته وه، به لگه شیان ته م شتانه ی خواره ون: سه ره تا ده رباره ی خورپه (الهام):

1- خوی بی هار تا ده فره مو: ﴿إِنْ تَقُوا اللَّهَ لَجْعَ إِلَىٰ كُمْ فُرْقَانًا﴾ (تا)، واته ته گه ر پاریزکاری بكن له خوا، خوا (فرقان) تان

پي دهبه خشى، تو پټره وانى قور ئان له پينا سهى (فرقان) دا
گوتويانه: (الفرقان آله يفرق بها بين الحق والباطل) واته: فرقان
ئامرازىكه (حاله تيكه و دل رۆشنى يه كه) كه ئينسان به هۆ يه وه
حهق و ناحقه ي بۆ له يه كه جيا ده بىته وه.

2- پيغه مبه ر (عليه الصلاة والسلام) فرموويه تى: (لقد كان في من
قبلكم محدثون فأن يكن في امتي أحد فأنه عمر) (تا). واته: له
پيش ئيه دا كه سانيك هه بوون كه ق سه له گه ل دژيان كراوه
زانياريان خراوه ته نيو دل، جا ته گه ر له ئو مه تى م خدا كه س
هه بىت ته وه (عمره)، واته: (عمر) پيشه وای ته وه كه سانه يه كه
خوريه (إلهام) يان ده خريته نيو دل، (عمر) يش خوا لى رازى بى،
ته وه شتيكى روون و ئاشكرايه له (سيرة) و ميژوودا كه چه ندان
جار شتى له وه بابه ته ي لى بينراوه و خوريه (إلهام) ي هاتۆ ته نيو
دله وه، چه ندين جار پيشنيارو راي په سندی ده برپوه كه دوا يى
قورئانى له سهر هاتوه، وه كه مه سه له ي گيراوه كانى جهنگى (به در)
كه خواى كار به جى پشتگيري راي (عمر) كرده، يان ده ر باره ي
نو پتر كردن له مه قامى (إبراهيم) دا سه لامى خواى له سهر بى، كه
(عمر) گوتى: ته ي پيغه مبه رى خوا بۆجى له وه جيگا يه دا نو پتر
نه كه ين، ته وه بوو ئايه ت هاته خوار: ﴿وَالْخِذْرُ مِنْهُ نَقَامٌ إِبْرَاهِيمَ

مُصَلَّى ﴿١﴾. یان دهر باره‌ی خرا نه پ شت په‌رده‌ی خیرا نه‌کانی پیغه‌مبه‌ر (عليه الصلاة والسلام) که ئه‌ویش ئایه‌تی ژ هاره (53) ی سوره‌تی (الاحزاب) دهر باره‌ی هاته‌خواره‌وه، وه هه‌روه‌ها چهند شتیکی دیکه‌ش.

3- وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرموویه‌تی: (اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله) وقرأ ﴿إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾ (ه)، واته: له (فراسة) ی بروادار بترسین چونکه به نووری خوا ته‌ماشاش ده‌کات، پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه که ده‌فهرموئ: له به‌سهره‌تای ئومه‌ته پیشینه‌کاندا چهند نیشانه هه‌ن بۆ که سانیک که (توسم) یان هه‌بیّت، واته: (فراسة) و دل‌رۆشنی، (فراسة) ش پیناسه‌که‌ی بریتیه له‌وه که ئینسان به هۆی رواله ته‌وه ئا گاداری په‌نه‌انه که‌شی بیّت.

4- له فهرمووده‌ی (صحيح) دا هاتوه که (أبو بكر) خوا لی‌ی رازی بی له نه‌خۆشی سه‌رمه‌رگیدا به عاتیشه‌ی کچی فهرموو: (ئه‌وه‌ی له سکی دایکت دایه کچه، دیاره خیرانی (أبو بكر) دووگیان بووه هیشتا ئه‌و مندا له دایک نه‌بوو بوو، که ئه‌بوو به‌کر فهرموو: کچه، ئه‌و له چهند سه‌رچاوه‌یه کدا هاتوه ﴿١﴾.

(تر) (البقرة 125).

(یر) رواه الترمذي، والسيوطي، وابن جرير، والبخاري في الأدب، وابن سني، وابونعيم، وابن مردويه، والخطيب.

﴿١﴾ مجموعة الفتاوى / ابن تيمية / به‌رگی 11 □ لاپه‌ره، 318.

5- به‌لگه‌یه‌کی دی به‌سهره‌تاه‌که‌ی (عمر)ه که خوا لئی رازی بی له مزگه‌وتی مه‌دینه و تباری ده‌خوینده‌وه و له‌سهر مینبهر بانگی کردو گوتی: (یا ساریه، الج‌چل، الج‌چل) که (ساریه) فدرمانده‌ی سوپایه‌کی نیسلامی بوو له ناوچه‌ی (نه‌هاوند) له ولاتی (فارس) وه (ساریه) له‌ویوه ده‌نگه‌که‌ی (عمر)ی بیست و له نه‌خشه و پلانی دوژمنه‌کانی وریا بووه که به ته‌ما بوون پشتی چیاکه‌یان لی بگرن، دیاره به‌سهره‌تاه‌که‌ی روونه و له سهرچاوه‌ی زژردا هاتوه (۱) ..

6- به‌لگه‌یه‌کی دی ته‌ویه که پیایک هاته لای (عثمان) خوا لئی رازی بی (عثمان) پیی گوت بوچی روانینی حه‌رام (نظر) ده‌که‌ی؟! کابرا گوتی: ئایا له دوا‌ی پیغه‌مبهری خوا ﷺ (وحي) هاتوه؟! گوتی: نه‌خیر (ولکن فراسة صادقة) به‌لکو ته‌وه (فراسة) یه‌کی راسته (ه) .

جا ته‌مانه چهند به‌لگه‌یه‌ک بوون و به‌لگه‌ی دیکه‌ش زژرن له‌سهر ته‌وه که ده‌گونجی خورپه بجیته دئی ئین سانه‌وه و زانیاری یه‌کی راست و دروست وه‌برگری که نه به هوی پینج هه‌سته‌کانه‌وه نه به‌هوی عه‌قل و به‌لگه‌ هینانه‌وه نه له ئایه‌ت و فدرمووده‌ی پیغه‌مبهر ﷺ دا ته‌وه زانیارییه روون کراوه‌ته‌وه .

(تر) هه‌مان سهرچاو و به‌رگ و لاپه‌ره .

(یر) احیاء علوم الدین، به‌رگی (3) لاپه‌ره 25.

دەربارە‌ی (خەون) یش، باس‌مان کرد که پێغه‌مبەر ﷺ فرمویەتی: خەون بە‌شیکە ئە (46) چل و شەش بە‌شی پێغه‌مبەرێ‌تی. واتە: جوړیکە ئە (وحي) بە‌لام هەموو خەونێک نا. وەك دوا‌یی باسی دە‌کە‌ین. دەربارە‌ی خەونی پێغه‌مبەر‌ان (عليهم الصلاة والسلام) (ع‌جدالله) ی کورێ‌ عباس) خوا ئە‌ خۆی و بابی رازی بێ‌ گوتوویەتی: (رؤيا الانبياء وحي) واتە: خەونی پێغه‌مبەر‌ان جوړیکە ئە‌ (وحي)، هەروە‌ها لێ‌ی‌وه گیر‌دراو‌تە‌وه‌ که دە‌لێ‌: (و رؤيا الانبياء وحي فأنها صومۃ من الشيطان باتفاق الامة) (١). واتە: ئە‌وه‌ شتێکە‌ که یەك دە‌نگی زانا یانی ئومە‌تی ئە‌سەرە‌ که خەونی پێغه‌مبەر‌ان (عليهم الصلاة والسلام) (وحي) یە، چونکە‌ پارێزراو‌ ئە‌وه‌ی که شە‌یتان بە‌ چۆ‌ی ئە‌ خەونیش دا شتێکیان پێ‌ نیشان بە‌دات و ئە‌وه‌ی دە‌ی‌بینن هە‌مووی ئە‌ خواو‌ە‌یە.

ئە‌نجا بە‌لگە‌ ئە‌سەر ئە‌وه‌ که (خەون) جینگای متمانە‌یە‌ زۆرن، یە‌کێک ئە‌وانە‌ ئە‌وه‌یە‌ که سوور‌ە‌تی (یوسف) هە‌مووی باس ئە‌ بە‌ سەر‌هاتی (یوسف) (عليه السلام) دە‌کات که مانا‌یێ‌دان‌وه‌ (تعبیر) ی خەونێکی خۆ‌یە‌تی، دوا‌یی که خەونە‌کە‌شی هاتۆ‌تە‌ دی دە‌لێ‌: ﴿هَذَا أَوَّلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا﴾ (ه)، ئە‌نجا ئە‌ نێ‌و بە‌ندێ‌خانه‌کە‌ شە‌دا سێ‌ خەون بێ‌نراون که ئە‌ سوور‌ە‌تە‌کە‌دا بە‌ درێژ‌ی باس کراون، خەونی پاد‌شا

(١) تفسیر القرطبي، به‌رگی (8) لا پەرە 102، وە‌ هە‌روە‌ها (مدارج السالکین) ابن‌ القیم

الجوزی، به‌رگی (1) لا پەرە 51.

(٢) یوسف، 100.

(ملك) و خهونی دوو هاوه له كهی نیو به ندیخا نه، ۱ یاره خه و نه كانیش هه موویان راست دهرچوون و هاتوونه ته دی، كهواته نهك ههر خهونی پیغه مبه ران (عليهم السلام) دهنگونجی راست دهرچی كه به ته ئك یید راست دهرده چی، به لكو هی خه ئكی دیش جاری وا هه یه راست دهرده چی، با موسلمانیش نه بی، چونكه گومانی تیدا نیه كه پادشایه كه كافر بووه.

خالی سییه م!

ئا یا هه م خور په و شت هاتنه ذیو دل و هه م خهون، قا چ نه ندازه یه كه جیی پشت پی به ستن و متمانه ن؟!

له وه لامی ئەم پرسیاره دا ده ئین: به سه رنجدان و تیوه را صانی ئەو به لگانه كه له خالی دووه مدا هیئا صانن، به را سستی زۆر جوان دهرده كه ویت كه هه م خورپه و هه م خهونیش زانیاری راست و درو ستیان له یوه ده ستگیر ده بی، به لام بیگو مان چ خور په و چ خهونیش سه رچاوه یه كهی گشتی نین. بۆیه له رابردودا باسێكمان به م ناوونیه شانیه هه بوو: (پینچ ههسته كان و عه قل و وه عی به گ شتی بو خه ئكی سه رچاوه ریگای به دهسته ئنانی زانیاریین) جا له وێ گوتم: دوایی بو تان باس ده كه م كه بوچی ده ئیم: (بو خه ئكی به گ شتی)، چونكه ئەم

خوڕپه و خهونه شتی تایبهتن و بو هه موو خه لکی نین، وهك تۆزیکى دى روونی ده کهینهوه.

جا ئیستا با له چهند برگهیه کدا هه ل سەنگاندنیک بجه خه روو لهو بارهوه که ئایا تا چ ئەندازهیهك خهون و خوڕپه دهگو نجی پ شتیان پی ببستری بو وهدهستهینانی زانیاری؟ جا به راستی تهوه مهسه لهیهکی زۆر گرنگه، چونکه خه لکیکی زۆر لهوه دا به هه لدا چون چ به باری تیپه راندن (افراط) دا و چ به باری بهزایه دان (تفریط) دا، هه ندیک کهس تهو مهسه لهی خهون و خوڕپه یه کسه ر له خۆی دهکاته به لگهی شەری و، هه ندیک که سیش پی وایه که تهو شتانه هه ر تهسلیان نیه! که تهوه ویرای راست نه بوونی زۆر خراپیشه له رووی عه ق ییدهوه، چونکه تهو هه موو تایدت و فەرمووده یه له سه ره، مه گه ر به عوزری نه زانین ته گه ر نا که سیك ئینکاری لهوه بکات که له ریگای خهون و خوڕپه وه زانیاری به ده ست دیت، له کوفر نزیکه، چونکه هه م خه ونیش و هه م ئیلهامیش تایدت و فەرمووده ی پینغه مبه ری خوایان ﷺ له سه ره هیه. ئیستاش ئیوهو تهو حهوت برگهیه ده ر باره ی هه ل سەنگاندنی خوڕپه و خهون:

1- (هه م خوڕپه و هه م خه ونیش گشتی نین، وهك پ یینچ هه بسته کان و عه قل و (وحی) که گشتین بو هه موو خه لک)، به لکو خوڕپه و خهون تا ئەندازهیهکی زۆر تایبهتن و بو هه ندیک که سن، به لگه شمان تهوه یه که خوای زانا وشارهزا ده ر باره ی تهو بهنده چاکه که زان یاری

تاییه تی (العلم اللدني) پیدابوو فەرموو یه تی: ﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا﴾ (٦٥) واته به ندهیهك له به نده کانی ئیمه یان بینى ئەو (من) ه بۆ (تبعیض) ه . واته : هه ندیک، به ئی هه ندیک له به نده کانی خوا، خوا زانیاری تاییه تی یان پێ ده دات، نهك به هه موو کهس، دهر یاره ی خه ونیش، پیغه مبه ر ﷺ ده فەرموی: (الرؤیا الح سنة من الر جل الصالح ...) (٦٥) واته خه ونی باش له پیاوی چاکه وه، که واته: هه ر که سیك راست بیته وه و زه خه ونیک بینى . بۆ نیه یه کسه ر پشتی پێ به ستى، وه مه رجیش نیه راست بیت، چونکه ئەوه تا له فەرمووده که دا دوو قه دیدی خراونه ته سه ر، یه که م: ده پێ خه ونه که خه ونیکی باش بى، دووهم: ده پێ خاونه که ی پیاوی چاک و مسوئمان بى، به ئی ده گونجى کابرای کافرو خراپیش خه ونه که ی راست ده ربچى، به لām بۆ نیه پشتی پێ به ستى، چونکه ئینسانی خراپ خۆی له گوناهان ناپاریزی، که واته ئەو زانیارییه ی که به هۆی خه ون خورپه وه وه ده ستی دینى مه رج نیه له خۆی به خشه نده و فریشته کانه وه بیت، بۆیه نابى پشتی پێ به ستى و متمانه ی پێ هه بى، هه ر بۆیه ش به زۆری وایه که که سانی خراپ و گوناچارو لاری زۆریان برۆیان به خه ون و خورپه هه ر نیه، چونکه که م واهه یه راست ده ر چووبن و هاتینه دی.

(تر) (الكهف 65).

(ی) (رواه البخاري).

(ابن الحجر العسقلانی) پاش هینانی چەند فەرمووده یەك لەو بارەیدەو دەلی: (فثبت بهذا أن الألهام حق وأنه وحي باطن واغما حرمه العاصي لاستيلاء وحي ال شيطان عليه) (٢١) واتە: بە مە ئیسپات بوو کە خورپە راست و حە قەو جۆری کە لە (وحي‌ای) دەروونی و پەنھان و بابای گوناھکاریش بە هۆی زالبوونی خوتخوتە‌ی شەیتانی بەسەریدا لیتی بی‌بەش کراوە.

2- (هیچ کەس بۆی نیە ئەو زانیارییە‌ی کە لە ڕۆی خورپەو خەو ئەو دەستگیر دەبی وەك شەرع یان شتیکی بەرزتر لە شەرع، یان وەك شتیکی سەرپەخۆ و جیا لە شەرع دایینی) کە ئەهلی تەسەووف بە زۆری لێردە‌ا تووشی هە‌لە‌بوون، چونکە دەبی ئەو زانیارییە لە بەر ڕۆشنایی و ڕینمایی شەرع دا سوودی لێ‌ببینی .

ئەجلا پابەرانی سەر‌پاست و شایستە‌ی بواری تەزکە‌یە‌ش هەر ئەو‌ه‌یان گوتو‌ه کە باس‌مان کرد بۆ نمونە یە‌کێک ئەوانە: شیخ (جنید‌ای بە‌غدادی‌یە کە (ابن تیمیة) ڕە‌حمەتی‌ خوایان لێ بی ئە کتێبە‌کانیدا قسە‌کانی بە‌نمونە دینیتە‌و، جا شیخ جۆنە‌ید دە‌لی : (ئە‌گەر یە‌کی‌ک‌تان بینی بە‌بالان فری هە‌تا دوو بە‌لگە‌و شاهی‌د لە قورئان و سوننەت لە سەر فرینە کە‌ی نە‌هینیتە‌و هە‌رو‌ای پێی مە‌کە‌ن). یە‌کی دیکە ئەوانە (ابو‌سلیمان الداران‌ی) ه کە ئە‌ویش

هەر (ابن تیمیة) قسه‌کانی به‌نمونه دینیته‌وهو یه‌کیک بووه له پیاوانی مه‌یدانی ته‌زکیه‌ی نه‌فس ده‌ئی: (قد تقع في قلبي نكسة من نكت القوم فلا اقبلها الا بشاهدي عدل: الكتاب والسنة) واته: جاری وا هه‌یه نوکته‌یه‌ک □ زانیاری یه‌ک □ له‌وه‌ی ته‌ه‌لی ته‌زک یه‌ه‌ باسی ده‌که‌ن دیته‌ نیو دلمه‌وه، به‌لام هه‌تا دوو شاهیدی داد‌گه‌ر که قورئان و سوننه‌تن شایه‌دی بۆ نه‌ده‌ن وه‌ری نا‌گرم. (وا ته‌ ده‌ بی به‌لگه‌ی قورئان و سوننه‌تی له‌سه‌ر بی).

که‌واته: (وحي) وه‌ک چۆن چاودیره‌ به‌ سه‌ر په‌ ییج هه‌ سه‌ه‌کان و عه‌قه‌وه، ده‌بی هه‌ر ته‌ه‌یش شایه‌دو چاودیر به‌ ییت به‌ سه‌ر خه‌ون و خورپه‌وه و به‌بی مۆله‌تی ته‌وان نابێ وه‌ر‌ب‌گیریت.

ئا ته‌وه‌ ق سه‌و بۆ چوونی ته‌ه‌لی ته‌زک یه‌و ته‌ سه‌ه‌ووفی ر‌استه‌قینه‌یه‌، نه‌ک زۆربه‌ی ته‌و خه‌لکه‌ به‌ناو صوفی یه‌ی ته‌مه‌رۆ که‌ تا‌گای له‌ شه‌رع نیه‌و طه‌ریقه‌ت و ته‌سه‌ووف و (ته‌کیه‌و خانه‌قا)ی کرده‌ به‌ دوو‌کانیک بۆ خو‌پێ ژیا‌ندن و فریودانی خه‌لک، د‌یاره‌ ته‌ه‌لی ته‌زکیه‌ی ره‌سه‌ن له‌ زۆر قونا‌غاندا خزمه‌تی زۆری ئه‌ سلام و مسو‌لمانانیا‌ن له‌و ری‌گا یه‌وه‌ کرده‌و دوا‌یی له‌و پ‌وه‌وه‌ با شتر هه‌ل‌سه‌نگاندنی خو‌مان ده‌خه‌ینه‌ روو، له‌ به‌رگی شه‌شم و کۆ‌تایی ته‌م زنجیره‌ ده‌رسه‌دا خ‌وا‌پ‌یش‌تی‌وان بی. (٢٥)

(تر) به‌لام لی‌کۆ‌لینه‌وه‌ تێ‌رو ته‌سه‌لمان له‌و باره‌وه‌ له‌ کتێ‌بی (پ‌ی‌گای صالح‌بوون و به‌ره‌و خ‌وا‌چوون) دا کرده‌ ، به‌روانه‌ چاپی چ‌وارهم (2005) نو‌سین‌گه‌ی ته‌فه‌سیر.

3- (ههم خور پهو ههم خهونیش، ده بی ههم له روی خودی
خاوه نه که یانه وه، ههم له روی بابته تی تهو زانیارییه شه وه که به
هویانه وه دهست هاتوه له سنوروو جوغزی شه ریعت دا بن، تهو جا
وهرده گیرین).

جا سه بارهت به خاوه نه که یان - واته بابای خور په بی هاتوو و
خهون دیتوو-. نابیت له هیچ ریگا په کی نا شه رعیه وه هه وئی
وهرده ستهینانی تهو زانیارییه بدات، وه: وازهینان له فهرزه کان، زور
خو تازاردان، دوور که و تنه وه له قورئان، یان په نا برده بهر چند
عیباده تیک که داهیزاو (بدعتان)، یان شیوه کی بید عه تی یان
هه یه، یان گو شه گیری په کجاری و دوور که و تنه وه له خه لک و
خه لوه کی شان و چله کی شان له ته شکه و تدا، که به دا خه وه سه رجه م
تهو جو ره هه لوه په لانه که م و زور له نیو به شیکی زوری ته هلی
ته صوفی ته م رۆژگاره دا هه ن، نه که هه ر ته وه، به لکو زور شتی
دیکه ی سه یرو سه مه ره یان له نیودا هه یه، که دیاره به م شتانه ش
شه یتانه کان ده سه لات به سه ر مرؤف دا په یدا ده که ن و دئی پر
ده که ن له مه علوماتی هه لوه په لوه پرپوچ، وه ره گه جارو بار
هه ندیک مه علوماتی راستیشی پی بدن بۆ ته وه ی هه لئی فریوینن!
به لئی نابی تهو زانیارییه ی که له ری گه ی خور په و خه و نه وه
وهرده ست دین له ریگا په کی نا شه رعیه وه بی ت، چونکه

پېغه مېهر ﷺ فەرموویه تی (من احدث في امرنا هذا ما ليس منه فهو رد) (ه) واتە هەر کەسیک ئەم (دین)ە ی ئیمەدا شتێک پەیدا بکات و دايننی کە پێی نامۆ بیت ئەو ڕەتکراوێهه و قبول نیه.

بەلام ئەگەر خواوەنی ئەو خەون و خورپە یە پابە ندییت بە شەریعتەووە ئەسەر فەرزو سوننەتەکان بەردەوام بیت و خۆی ئە حەرام و شتە گومان ئێکراوەکان بپاریزی و دژی خۆی بۆ خوا ساغ بکاتەووە بەردەوام بیت ئەسەر زیکرو ویردو فیکر، ئە سەر قورئان خویندن وە زیادەڕۆیی نەکردن ئەو شتەکاندا کە ڕەوان (مباح)ن، بۆ وینە خەوتن ئە خۆی کەم بکاتەووە، خواردن کەم بکاتەووە، تێکەڵی ئەگەڵ خەڵکدا کەم بکاتەووە، قسەکردن ئە خۆی کەم بکاتەووە، بە شیوەیەکی کاتی وەك قۇناغیك بۆ ئەوێ موحاهەدە نەفس بکات و غەریزەکانی خۆ کۆنترۆڵ بکات (ه)، بەلام ئەک ئەو نەه خەوی و نەخوات کە تێک بجێ و زیانی بەربکەوی!! بەئێ ئەو حالەتەکاندا کە نەفسی ساغ بۆوە ئەو کات ئەگەر مەعلوومات و شتی باشی هاتە ئێدۆل یان خەونی دڵخۆشکەری بیستی ئەو ئیعتیباری پێ دەکری. ئەو بەنسبەتی خواوەنە کەیانەو.

(تر) رواه البخاري ومسلم.

(یر) بۆ زیاتر حالی بوون لەو بابەتە، خوینەر دەتوانی سەیری کتێبی (پێگای سەلحبوون و بەرمو خوا چوون) بکات.

به نسبت خودی تهو مه‌علوومات و زانیارییه شه‌وه که چ له
 ریگه‌ی خه‌ونه‌وه بیان خورپه‌وه ده‌بی بخریته نیو ته‌رازووی قورئان و
 سوننه‌ته‌وهو له‌بدر تیشکی قورئان و سوننه‌ت دا ته‌ماشای بکریت،
 واته: ته‌گهر هات و پیچه‌وانه‌ی قورئان و سوننه‌ت بو ده‌بی ره‌ت
 بکرینه‌وه، (ابن حجر العسقلانی) لهو باره‌وه ده‌لایت: (ویؤ خذ لما
 تقدم التنبه عليه أن النائم لو رأي النبي ﷺ يأمره بشيء هل
 يجب عليه إمتثاله ولا بدّ، أو لا بدّ أن يعرضه على الشرع الظاهر؟
 فالثاني هو المعتمد) (۱) واته: له‌وه‌وه که رابره ده‌گه‌ینه تهو نه‌نجامه
 ته‌گهر که سینک پیغه‌مبهر ﷺ ی له‌ خه‌وندا بینی و فەرمانی به
 شتیک پیکرد، تایا یه‌کسهر له‌سه‌ری پیویسته تهو شته جی‌به‌جی
 بکات، یاخود ده‌بی تهو شته‌ی که فەرمانی پی‌کردوه رای بنوینی و
 بیخاته به‌ر تیشکی قورئان و سوننه‌ت (جا ته‌گهر به‌ پیی قورئان و
 سوننه‌ت پیویست بوو بیکات و ته‌گهر حەرّام بوو نه‌یکات؟! (ابن
 حجر العسقلانی) ده‌لای: ته‌وه‌ی که متمانه‌ی پی‌ده‌کری هی دوو‌مه،
 واته: ده‌بی تهو شته له‌ مه‌ جه‌کی قورئان و سوننه‌ت بدات و
 بیگیریتته‌وه بو لای ته‌وان، بوچی؟ چونکه ئیمه‌ مسوگهر و دل‌نیاین
 که تهو قورئان و سوننه‌ته پیغه‌مبهر ﷺ له‌ خواوه بو ئی‌ه‌ی
 هی‌ناون، به‌لام دل‌نیا نین له‌وه‌ی له‌ خه‌وندا پیی گه‌یا‌ندوین، کی

(3) فتح الباری / به‌رگی (14) لاپه‌ره (418) .

ده‌لئی تهو کهسه خوی به هه‌له‌دا نه‌چووه که خه‌ونه که‌ی بین‌یوه!!
 به‌لئی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرموویه‌تی: (هه‌ر که‌سیک که م‌خی
 له خه‌وندا بین‌ی ته‌وه من‌ی بین‌یوه، چونکه شه‌یتان نایه ته‌ه به‌ر
 شی‌وه‌ی من) ﴿١﴾ به‌لام ئیمه دل‌نیا نین له‌وه‌ی که ته‌وه کهسه لئی ت‌یک
 نه‌چووه نه‌شی‌واوه به‌راستی پی‌غه‌مبه‌ری خوی بین‌یوه!

هه‌روه‌ها (ابن حجر العسقلانی) ده‌رباره‌ی خورپه که ئایا ده‌گونجی
 ئیشی پی‌ بکری یان نا؟ ده‌لئی (والذي عليه الجحيم هور انه لا يجوز
 العمل به (أي: بالألهام) الا عند فقد الحجاج كلها في باب المباح) (ه)
 واته: خورپه ئیشی پی‌ ناکری به‌ رای زۆربه‌ی زانا یان مه‌ گه‌ر له
 کاتی‌کدا هیچ به‌لگه‌یه‌کی شه‌رعیمان به‌ده‌سته‌وه نه‌بی، ته‌ویش له
 بواری موباحدا ئیشی پی‌ ده‌کریت، پا شان بو‌روونکرد نه‌وه‌ی
 مه‌به‌ست وینه‌یه‌کی هیناوه‌ته‌وه ده‌لئی: ته‌گه‌ر دوو ئاو هه‌بوون و
 دل‌نیا بووی که یه‌کیکیان پی‌سه‌و به‌که‌لکی ده‌سنوێژ نایه‌ت، به‌لام
 نه‌تزان‌ی کامیانه، پاشان که ته‌گه‌ر وه‌ک خورپه ها ته‌ دل‌ته‌وه که
 کامه‌یان پی‌سه‌و هیچ به‌لگه‌یه‌کی دیکه‌ی شه‌رعی شت به‌ده‌سته‌وه
 نه‌بوو، له‌و حاله‌ته‌دا ده‌توانی ئیش به‌ خورپه بکه‌ی .

(1) (من رأني في المنام فقد رأيني إنه لا يتمثل الشيطان بي) رواه البخاري و مسلم.

(ی) فتح الباری / به‌رگی -14- لاپه‌ره 417.

4- (بۆیه هیچ کام له خه‌ون و خورپه به به‌لّ گه‌ی شه‌رعی دا‌نانه‌ی چونکه هه‌ر کامیکیان سی جۆره: یان له خواوه‌یه، یان له شه‌یتانه‌وه، یان له نه‌فسه‌وه).

ده‌باره‌ی خه‌ون، پیغه‌مبه‌ر (عليه الصلاة وال سلام) ده‌فه‌رموی: (الرؤيا ثلاثة، رؤيا من الله، ورؤيا تحزين من الشيطان، ورؤيا مما يحدث به الرجل نفسه في اليقظة) (١) واته: خه‌ون سی به‌شه: خه‌ون هه‌یه له خواوه‌یه، وه خه‌ون هه‌یه دلّ ته‌نگ کردنه له شه‌یتانه‌وه، خه‌ونیکیش هه‌یه له‌وه‌ی که له کاتی بیداری دا کابرا قسه‌ی ده‌باره ده‌کات و بیری لی ده‌کاته‌وه له دلّیدا دیت و ده چی (دوا یی له خه‌ونی دا دیته‌وه به‌رچاوی وه کا سی‌تیکی تو صارکراو)، که‌واته دوویان هیچ نین و ته‌نیا به‌کیکیان جی گای تیعت پارو متمانه‌یه، بۆیه‌ش خه‌ون به به‌لّ گه‌ی شه‌رعی دا‌نانه‌ی چونکه ئەو خه‌ونه‌ی دیتراوه نازانی داخۆ کام لهم سی یانه‌یه.

هه‌روه‌ها بۆ خورپه‌ی نیودئیش زانایان دیسان ده‌لین سی جۆره: (ابن حجر العسقلاني) له‌وباره‌وه چهند قسه‌یه‌ک ده‌کات و پا‌شان ده‌لئت: (قد يكون من الله، وقد يكون من الشيطان، وقد يكون من النفس) (٢) واته: ئەو شته‌ی دیته‌ نیو دلّ جاری واهه‌یه له خواوه‌یه‌و

(١) رواه البخاري و مسلم .

(٢) فتح الباري / به‌رگی -14- لاپه‌ڕ 417.

جاری وا هدی له شهیتانه ویه، جاری واش هه یه ده گو نجی له نه فسه وه بیټ.

ههروه ها (ابن = جر) چهند ٭ سهیه کی جوانیش له (ابن السمعاني) یه ده ینیټ ده ریاره ی خورپه ی نیو دل، (ابن السمعاني) ده لیټ: (وانكار الألهام مردود، ولكن التمييز بين الحق والباطل في ذلك، ان: كل ما استقام على الشريعة المحمدية ولم يكن في الكتاب والسنة ما يرده فهو مقبول) واته: ئینکاری کردنی خورپه ی نیو دل شتیکی رهت کراوه یه (چونکه چهن دین به لگی قورئان و سونه تی له سه ره) به لام تهوه ی که لی ره دا حق و ناحه قمان بو له یهك جیا ده کاته وه له مه سه له ی خورپه دا تهوه یه: که هه ر شتیك که دیته نیو دل ته گهر به پیی شه ریعه تی (محمد ﷺ) بیټ و له قورئان و سونه تیش دا شتیك نه بی که ره تی بکاته وه تهوه مهقبو له، ته جیا (ابن السمعاني) ده لیټ: (والا فمردوداً یقع من حدیث نه سه و وسوسة الشیطان) واته: به لام (ته گهر پیچه وانه ی قورئان و سونه ت بو تهوه پال ده دریتته لای نه فس و لای وه سه وه ی شهیتان، وه به هیهچ جوړیک وه رناگیی و رهت کراوه یه. دواپی ده لیټ: (و نحن لا نذكر ان یكرم الله عبده بزیادة نور منه یزداد به نظره و یه قوی به رأیه) واته: وه ئیمه ئینکاری تهوه ناکه دین که خوا ریژ له بهنده یه کی بگری. بهوه که رو شناییه کی زیده ی له خو یه وه پی به ده شی که

بیته مایه ی به هیژبونی سهرنج و راو بوچوونی، پا شان ده لئی: (وانما ننکران یرجع الی قلبه بقول لا یعرف اصله) واته: به لام نیمه ئینکاری تهوه ده که یین که بگه ریته وه بو لای دلئی خوئی و قسه یه کی هات بیته نیو دل که ته سلکی نه بی له شه ریعه تدا، وه سهره نجام ده لئی: (ولا نزع من انه حجة شرعية، وانما هو نور يختص الله به من يشاء من عباده فان وافق الشرع فأن الشرع هو الحجة) (ت) واته: وه خوریه نابی به به لگه ی شه رعیش دابنریت، به لگو تهو خور پهو هاتنه نیو دل شتیکی تایبه ته خوا ده یادت به هندیك له به نده تایبه تییه کانی جا ته گهر به پیی شهرع بو، تهوه بیگو مان ته نیا شهرع به لگه یه.

5- (ئنجا لهو حاله تانهش دا که خهون و خوریه دروسته پ شتیان پی ببه سترئ و متمانه یان پی بکری، بیگو مان له سهر غهیری خواوه نی خو یان نابنه به لگه) که واته: یه کیك بوئی نیه بلئی: من خهونیکی ئاواو ئاوام دیوه، پیویسته تهو شته ته نجام بده یین، نه خیر به لگو تایبه ته بهو که سه خوئی که خهونه که ی دیوه، چونکه غهیری خواوه نی خهونه کهو خور په ی نیو دل که «که سی دی نازانی که تهو خور پهو خهونه له کام لهو جوړانه ن که باسما ن کردن، کهوا بوو غهیری خواوه نیان ناتوانی و نابی ئیعمادیان له سهر بکات، جا هدر چه نده

سهرنج دانی تهوئی رابرد بی نیازمان ده کات له به د گه هینا نه وه،
 بویه به هینا نه وهی فهرمووده یه که به به د گه وازی لی دینین:
 روژنیک پیغمبر ﷺ به هاو لیکي که ناوی (وابصة) بوو
 فهرمووی: (یا وابصة استفتت نفسك، واستفتت نفسك (ثلاثا)، البر ما
 اطمأنت به النفس، والأثم ما حاك في نفسك وتردد في صدرك، وان
 افتاك الناس وافتوك) (ما واته: تهی (وابصة) پرس به دلی خوت
 بکه (سی جار وای فهرموو). چاکه تهوویه که دهروونت بوی نارام
 بیت، تاوانیش تهوویه له دلتدا بیت و بچیت و پی پی نارام نه بی،
 هرچنده خه لکیش فدتوات بو بدن و فدتوایان بو ت داوه (وهی
 مه گره!). هه لېته تهووش ته نیا بو که سی که دله که دی دلی کی
 هو شیارو بیدار بی و ته هلی ته قوا بی، چونکه ته گهر وا بوو به دلی
 خوی هه ست به چاکه و خه راپه و حق و ناحق ده کات، به لام وه که
 گوتمان تهووه بو هه موو که سی که نیه، به لکو که سی خوی دهوئی و
 پیغمبریش ﷺ پروی دواندن (خطاب) ی له (وابصة) یه به ته نیا!
 6- (هه موو تهووه جوړه زان یاری یا نهی که به هوی ری هازیکی
 ناشه رعیه وه له ری خهون و خور په وه ده ستگیر ده بن، با
 خاوه نه کانیشیان به روا ته موسلمانان باش بن، به لام به بی ئیعتبار
 سهر ده کرین)، چونکه خوی به رزو هه زن ده فهرمووی: (والله لحد

(تر) رواه احمد، وابو یعلی الموصلي، والطبراني / مجموع الزوائد - بهرگی - 10-

الطیب یخرج نباته باذن ربّه والذی خبث لا یخرج الا نکداً) (تھا، وا ته: زهوی به پیت ڕووه کی باش و میوه ی پاک ی لئی په یدا ده بی، به لām زهوی پیس ته نیا شتی بی که لک و پیسی لئی ده ڕوی، که واته: مړۆف هەر چهنده موسلمانیش بی، به لām مادام ڕی یه که ی ناشه رع ی بیت، عیباده تیکی ناشه رع ی کرد بیت دیسان ئەو شتانه ی که دینه دهستی لئی وەرنا گیرین، بۆیه زۆرجار که سانیکی سۆفی و دهرویش ده لئین: شیخمان ئاوا ئاوا بینیه، که شاخ و بالی زۆریان لئی ده نین! چا وهک زانایانی لیکۆلده وه (محقق) ده لئین: زۆری ده ئەو شتانه □ ته گەر گریمان راستیش بکه ن □ هی شهیتانه کانه که پی شانیان ده دن و فریویان ده دن، ئەو سۆفی و دهرویشه نه زانانه ش واده زانن ئەو شته له خوا وه یه و له فریشته کانه وه یه!

7- (له ڕیی خو ئازاردان و تیکۆشان (مجاهده) وه، ئە گەر ئەو خو ته زیهت دان و تیکۆشانه ناشه رعیش بی زۆرجار ئینسان به هۆ یه وه ڕووحی جوړیک له رۆشنایی (إشراق) ی بۆ په یدا ده بی، نهک هەر بۆ مسوڵمانی گونا هبار به لکو جاری وا هه یه بۆ ئینسانی کافریش)، بۆچی؟! چونکه ئینسان له ڕووح و جهسته پیکهاته وه، ئە گەر سه رنج به دین له ڕوی جهسته وه ئەوانه ی (کاراتی) ده که ن ده بینین چهنده به هیزو چوست و چالاک ده بن، چا هه موو ئینسانیک جه سته ی له

توانای دا هدیو ئامادهیی (استعداد) ی تیدایه که بابایه کی کاراتی گورج و گوئی وهك (برۆسلی) یان نیزیک لهوی لی دهریچی، بهلام بۆچی تهنیا ئه و ئاوی لیها توه؟ چونکه ئه و له و پاره وه خز مهتی جهستهی خۆی کردوه و خۆی ماندوو کردوه و ئازاری زۆری له و پرییه دا چهشته!

به ئی ئه و وزه شیراوهیهی که له جهسته و لاشه ی مرۆشدا هه یه، به هۆی مهشق و خۆپراهینان و خۆئازاردان و کار له سهرخۆکردنه وه دهتوانی ئه و وزه و توانا شیراوهیه یه شکوینری، روو حیش به ههمان شیوه، ئه ویش تهگهر لاشهت بۆ ئازاردان و ئیشت بۆ کرد - که دیاره روو حیش له بهر ههموو کهس دا یه و کافر و - سوئمانیش روو حی ههیه ئه و روو حهش به ههمان شیوهی جهسته شتی یا سادر (خارق العاده) و سهیرو عه جاییی بۆ پهیدا دهی، کهواته لاتان سهیر نهی که کابرایه کی غهیره (تم) مسوئمان دهبینن که (شیش) له خۆی ده دات و ئاگر ده خوات... هتد، ئه وه ههموو دهره نجامی ئه وه یه که لاشه ی زۆر ئازار داوه و روو حه کهی دهسته لاتی به سهر لا شهی دا پهیدا کردوه، وه هه ندیک جار ههیه به هۆی ئه وه وه زانیاری سهیر سهیریش ده زانن. هه لبه ته ئه وهش هه ندیکێ تایبه ته ندیی روو حه و به وه رزش و خۆ ئازاردان بهر ههم دی، هه ندیکێ شی به هۆی

(2) هیندوکی یه کان شتی وایان زۆر هه رچه نه ده (گا) په رست و چی وچی په رستیشن.

(جنّ)ه‌ویه، چونکه: ئینسان که زۆر له کوفرو گوناح دا رۆ چوو
له‌گه‌ڵ شه‌یتانه‌کان (شیاطین) دا ده‌یسته‌ هاوده‌م و ئه‌وان زانیاری پێ
ده‌گه‌یه‌نن به‌راست و هه‌له‌.

نمونه‌یه‌ك له‌و باره‌وه:

یه‌کیك له‌ هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر (علیه‌ الصلاة والسلام) ناوی (غیلان
بن سلمة) بوو چهند ژنیکی هه‌بوو ته‌لاق‌ی دان و میراته‌که‌ی شی به‌ سه‌ر
کوره‌کانیدا دا به‌شکرد، (عومهری کوری خه‌تتاب) خوا ئێی رازی پێ
پێی گوت: من گومانم وایه‌ که شه‌یتان له‌و قسانه‌ی که جاره‌ به‌ر له‌
فریشه‌کانی ده‌دزی و گویی ئێی ده‌بی بۆ تۆی هیناوه‌و هه‌وائی مردنی
خۆتی پێ داوی، بۆیه‌ ژنه‌کان ته‌لاق داوه‌و میراته‌که‌ت دا به‌ش کردوه‌ (١).
به‌ کورتی دڵ و ده‌روونی ئێن سان، وه‌ عه‌قلی ئێن سان وه‌ك ئاش و
ده‌ستارێك وایه‌ که هه‌میشه‌ له‌ گه‌ردایه‌ و راوه‌ستانی نیه‌، چا چ شتی
باشیان پێ به‌اری چ خراپ! واته‌: ته‌گه‌ر ئاگاداری دڵ و عه‌قڵت بێ و
هه‌میشه‌ ده‌توانی خه‌ریکی زیکرو ویردی خوا بێ، ده‌نگونجی خور په‌ی
خیر ب‌خه‌نه‌ نیو د‌ل‌ته‌وه‌، به‌لام ته‌گه‌ر ئاگاداری خۆت نه‌بی و خه‌ریکی
گوناح و تاوان بێ، ده‌گو نجی شه‌یتانه‌کان هه‌می شه‌ زانیاری و
مه‌علوماتی هه‌له‌و شتی خراپ و خه‌یاڵ و نه‌یه‌تی خراپ و خوتخوته‌ی
خراپت ب‌خه‌نه‌ نیو د‌ل‌ر م‌یش‌که‌وه‌.

(١) (مدراج السالکین) به‌رگی 1-لاپه‌ره 47.

کوَتایی ئهم باسه‌ش به وته‌یه‌کی (ابو علي الجوز جاني) د ینین، که
 یه‌کی‌که له که‌له‌پیاوانی مه‌یدانی ته‌زکیه‌ی نه‌فس ره‌حمدتی خوی لی‌بی،
 ده‌فرموی: (کُنْ طَالِباً لِلْاِسْتِقَامَةِ لَا طَالِباً لِلْكَرَامَةِ فِي سَبِيلِ الْصَادِقِ
 مَطَالِبَتُهُ النَّفْسَ بِالْاِسْتِقَامَةِ فَهِيَ كُلُّ الْكَرَامَةِ، ثُمَّ اِذَا وَقَعَ فِي طَرِيقِهَا
 شَيْءٌ خَارِقٌ كَانَ كَأَنَّهُ لَمْ يَقَعْ وَلَا يَبَالِي، وَلَا يَنْقُصُ بِذَلِكَ، وَاعْلَمْ أَنَّ
 بِالْاِخْلَالِ بَوَاجِبِ حَقِّ الْاِسْتِقَامَةِ) (۱) واته: به‌ داوی که‌را صدت و شتی
 یاسادر (خارق‌العاده) دا مه‌گه‌رئ و داوی ئه‌ سستقامت و راوه‌ستایی
 له‌سەر شهرع بکه، چونکه‌ به‌نده‌ی راست و چاک له‌گه‌ل خوا ئه‌وه‌یه که
 له‌ نه‌فسی خوی داوا بکات له‌سەر جاده‌ی شهرع راوه‌ستاو بی، ئه‌وه‌یه
 که‌رامت و ریزی خوا بو ئین سان، وه‌ ئه‌ گهر شتیکی نا ئا سایی
 (خارق)یشی بینی، پیی وایه وه‌ک ههر هیچ‌ پروی نه‌داییت، وه‌ به‌وه که
 شته‌که ده‌بینی مسوئمانه‌تی یه‌که‌ی پیی که‌م ناکاته‌وه، به‌ئکو به‌وه‌ زهره‌ر
 ده‌کات و به‌ندایه‌تی له‌ که‌می ده‌دات که‌ زهره‌ر بگه‌یه‌نی به‌ راوه‌ستایی
 له‌سەر شهریعده‌ت و ئه‌ر که‌کانی سه‌رشانی جی‌به‌جی نه‌کات.

سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين

به ندى دووهم

دهرسى شه شه م

خوا به يه کگرتن (التوحيد) بناغهي به ندايه تيبى يه و
بن برواين و هاوبه ش بو خوا دانان (الألحاد و الشرك) يش
گه وره ترين تاوان و پووچترين نه فسانه ن

الحمد لله رب العالمين وصلى الله تعالى وسلم وبارك على سيدنا وحبيبنا
محمد خاتم الأنبياء وسيد المرسلين واليه المتبعين لهذه اجمعين .

به‌ریزان:

خوا پیشتیوان بی ئەم شەشە خاڵەى خواری دا با بەتێ ئەم دەرسى
شەشەمە کە بەندى دووهمى ئەم بەرگەى لى پىك دى دەتویژینه‌وه:

خاالى یەكەم: پیناسەى وشەى: (توحید) و (إلحاد) و (شرك).
خاالى دووهم: گرنگی و پایه به‌رزى خوا به یەكگراتن (التوحید).
خاالى سییه‌م: بۆچى خوا به یەكگرتن بناغەى بەندایەتیی بۆ خواکردن و
مسوڵمانەتیی یە ؟!

خاالى چوارەم: بۆچى بى‌بروایی و هاوبەش بۆ خوا دا نان گە‌وره‌ترین
تاوان و پووچترین ئەفسانەن؟!

خاالى پینجەم: کیشە و گرفتى ئەهلى کوفر ئە گە‌ل پینجەم بە‌ران
(عليهم الصلاة السلام) به‌ درێژایی میژوو به‌ هۆى شېركە‌وه
بووه ئەك ئیلحاد .

خاالى شەشەم: طاغوتە‌كان به‌مه‌به‌ستى پاساو دانه‌وى طاغوتى
یە‌كه‌یان ره‌واجیان به‌ شېرك و کوفر داوه .

خالی یه کهم:

پیئاسه ی وشه ی: (التوحید) و (الاحاد) و (الشرك):

1- وشه ی (التوحید):

ئه ونده ی سه رنجم داوه زۆربه ی نووسه رانی کورد وشه ی (توحید) بیان به (یه کتاپه رستی) مانا کردوه، به لām له راستیدا (یه کتاپه رستی) ته نیا به شیک له سێ به شی (توحید) مانا لێ ددها تهوه، ئه وه ی ئێه هه لمانبژاردوه بۆ دانانی وشه ی (توحید) ئه وه یه که به لمان (خوا به یه کگرتن) چونکه ئه سلێ وشه ی (توحید) ئاوا یه: (و ح د، ی و ح د، توحیداً) (و ح د) واته: کردی به یه ک، (ی و ح د) ده ی حکات به یه ک، (توحید) به یه کگرتن، به یه ک بزاین، له ئه سلێ زماندا هه ر چۆره به یه کگرتنیک و به یه ک زایننیک ده گریتتهوه، به لām له زارای شه رعدا واته: به یه ک زاینی خوی پهروه ردگار (سبحانه و تعالی).

خوی بێ وینه ش که به یه ک ده زاین هه م له ذات و سیفه تی خۆیدا هه م له هه لئۆیستی ئێمه له به رامبه ریدا، که بریت یه له به ندا یه تیمان و په رستنمان بۆی، که واته (خوا به یه کگرتن) ئه وه یه که ئێمه هه م وه ک به دیه یته رو پهروه ردگار به یه کی بزاین و، هه م وه ک خوا وه نی ئه و ناو سیفه تانه ی که ته نیا ئه و هه نی به یه کی بزاین و هه م وه ک په رستراویتی به یه کی بزاین، که وابوو که ده گوترێ (یه کتاپه رستی) له راستیدا ته نیا به شی سییه می (توحید) ده گریتتهوه.

خوا به يه کگرتن وه ئاماژه مان پيکرد سی به شه:
 يه کهم: يه کتابی خوا له به ديھينه را يه تی و پهروهر دگاریتی و
 خاوه ندری تیدا (توحید الله فی خالقیته و ربوبیته و مالکیته). خوی
 کار به جی دهر باره ی ته وه، که هدر ته وه به تنیا به ديھينه رو پیداکه رو
 دروستکه ره، ده فرموی: ﴿قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ
 الْقَهَّارُ﴾ (١) واته: بلی خوا به ديھينه ری هه موو شتی که وه هدر ته وه
 تاکي ده سه لاتدار.

وه دهر باره ی پهروهر دگاریتی خوی بو هه موو شتی که و هه موو
 جیهانه کان ده فرموی: ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (٢) واته: ستایش بو
 خوی پهروهر دگاری جیهانه کان.

وه دهر باره ی ته وه که تنیا خوا خاوه نی هه موو شتی که و هیچ کهس
 خاوه نی هیچ شتی که نیه، ده فرموی: ﴿قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ
 مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ ...﴾ (٣) واته: بلی ته ی خوی خاوه نی
 هه موو مولک و هدر چی که هه یه، تو مولک به هدر که سی که دده ی که
 بته وی، وه له هدر که سی کی و ده ده گریده که بته وی.

خوا هدر ته نی خوی به ديھينه ره، ته نی خوی پهروهر دگاره، ته نی بو
 خوشی خاوه نه.

(١) (الرعد 16).

(٢) (الفاحة 2).

(٣) (آل عمران 26).

دووهم: به‌شی دووهمی خوا به‌یه‌ک‌گرتن بریتیه له: یه‌کتایی خوا و بی‌دینه‌یی خوا له ناوه هدره چاکه‌کانی و سیفته هدره به‌رزه‌کانیدا (وحدانیه الله فی اسمائه الحسنی وصفاته العلی) وهك خوی به‌رزو مدزن ده‌فهرموئ: ﴿وَلِلّٰهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنٰی فَادْعُوْهُ بِهَا وَذَرُوْا الَّذِیْنَ یُلْحِدُوْنَ فِیْ اَسْمَآئِهِ سَیْجَزَوْنَ مَا كَانُوْا یَعْمَلُوْنَ﴾ (١) واته: بۆ خوا ناوه هدره چاکه‌کان هدرن، جا به‌و ناوه چاکانه‌ی لیی بی‌پارینه‌وه، وه واز له وانه بی‌تن که لادان له ناوه‌کانی خوادا ده‌کدن، ئەوانه بی‌گو هان له‌سەر ئەو کاره ناله‌باره‌ی ده‌یکدن (ئەو لادان و گۆرین ا تحرف ه) سزای خویان وەرده‌گرن.

وه فهرموویه‌تی: ﴿رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا﴾ (٢) واته: په‌روهردگاری ئاسمانه‌کان و زه‌وی و ئەوه‌ی ده‌که‌وێته نیوانیان‌ه‌وه بی‌په‌رسته، وه خۆراگر به‌ له‌سەر به‌ندا یه‌تی بۆ کردنی، ئایا هاوناویک بۆ خوا ده‌زانی و پیت شک دیت که خوا هاو ناویکی دی هه‌یت !! ئایا که‌س هه‌یه ناوی وهك ناوی خوی هه‌بی؟ بی‌گومان نه‌خیر.

سی‌یه‌م: به‌شی سی‌یه‌می خوا به‌یه‌ک‌گرتن، بریتیه له: یه‌کتایی و بی‌هاوبه‌شی خوا له په‌رستراوێتیدا (وحدانیه الله فی ألوهيته) واته: هدر خوا (عزّو جل) په‌رستراو (إله) و به‌ندایه‌تی بۆ کراو (معبود) و بی‌هاوه‌ل و هاوبه‌شه‌و به‌ته‌نیا‌یه. وهك فهرموویه‌تی: (فاعلم انه لا إله

(تر) (الاعراف 180) .

(یر) (مریم 65) .

الا الله (تا) واته: بزانه که جگه (الله) په رستراویکی دیکه زیه، وه
 فهرموویه تی: (وما ارسلنا من قبلك من رسول الا نوحى اليه انه لا
 اله الا انا فاعبدون) (ها) واته: له پیش تودا هیچ پیغمبر په ریکمان
 رهوانه نه کرده، مه گهر پی هان راگه یاندوه که جگه له من
 په رستراویکی دیکه نیه و هدر به ندایه تی بو من بکن. که واته هیچ
 کام له پیغمبران (عليهم ال صلاة ال سلام) نه بوون که بهر
 بانگه وازه رهوانه نه کرابن.

هروه ها دهرموئی: ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنْ اذِ بُدُوا إِلَٰهَ
 وَاجِدًا﴾ (طاعوت) (سا) واته: له هدر کو مه لیك و گه لیكدا
 پیغمبر ریکمان رهوانه کرده و پیمان راگه یاندوه که پیمان بلای: بهر
 خوا به رستن و خوتان له طاعوت دووربگرن، (طاعوت) یش هدر جوړه
 په رستراویکه (ها) جگه له خوا، به لی: ته دنیا به ندایه تی کردن بو خوا
 ته دنیا خوا په رستن به کیکه له سی به شه کانی خوا به به کگرتن.
 که واته: (خوا به به کگرتن) واته: دان به ودا بی غی، که ته م بوون
 (وجود) او بوونه وده، به که به دیهینه رو په روه دگارو مشهور گیترو خوا و
 فهرمان رهوای هه یه، که خوا (الله) یه.

(تر) (الأنبياء 25).

(یر) (النحل 36).

(ه) (النحل 36).

(ه) ته مه پای زوره ی تویر هرهوانی قورئانه له پیشیان ودهش (ابن جریر الطبری) یه به لام
 من وای بو دهچم که (طاعوت) له قورئانی دا مه به ست پیی ته و حوکمران و سهرکردانه
 که به ناشهرعی دهچنه سهر کورسی حوکم و به ناشهرعیش حوکم دهکن.

وه ئه‌و به‌دییه‌تیه‌رو په‌روه‌رد گاره‌ بۆ وینه‌یه‌ خاوه‌نی بۆ ژماره‌ ناوی هه‌ره‌ به‌رزو په‌سندو سیفه‌تی هه‌ره‌چاکه‌. که هیچ که‌س و هیچ شتیک له‌و ناو و سیفه‌تانه‌ی خوا‌دا به‌شدار نیه‌، وه‌ ئه‌و په‌روه‌رد گاره‌ به‌دییه‌تیه‌ر. شایسته‌ی ئه‌وه‌یه‌ که به‌ ته‌نیا بپه‌رستێ و به‌ندایه‌تی بۆ بکری‌ت، به‌بێ ئه‌وه‌ی هیچ که‌س و هیچ شتیک له‌و په‌رستن و به‌ندایه‌تی به‌دا بکری‌ته‌ هه‌وه‌ل و هه‌وبه‌ش (شریک)ی.

که‌واته‌ (ته‌نیا خاوه‌رسته‌ی) به‌شیکه‌ له‌ سێ به‌شی خوا به‌یه‌ک‌گرتن، جا ئه‌م به‌شی سییه‌مه‌ش نایه‌ته‌دی تا‌کو ئینسان له‌ سێ بواره‌دا په‌رستن و به‌ندایه‌تی بۆ خوا نه‌کات که‌ هه‌ر سینکیان له‌ سووره‌تی (الان‌هام)دا هاتوون و هه‌ر سینکیان به‌ شیوه‌ی په‌رسیارکردنی ئینکاری (الاستفه‌ام الانکاری)، که‌ شیوازیکی زۆر به‌هێزه‌و نه‌گه‌ر تۆ به‌ته‌وه‌ی پێچه‌وانه‌ی ئه‌وه‌ که‌ په‌رسیا‌ری لێ ده‌که‌ی به‌ بیسه‌رو دو‌ی‌خ‌راو بگه‌یه‌نی، به‌ شیوه‌ی (الاستفه‌ام الانکاری) په‌رسیار ده‌که‌ی، بۆ نمونه‌: نه‌گه‌ر تۆ چاکه‌ت له‌گه‌ل که‌سیک کردبێت پیتی ده‌لیتی: ئایا چاکه‌م له‌گه‌ل نه‌کردی؟! دیا‌ره‌ مه‌به‌ستت ئه‌وه‌یه‌ که‌ بێگومان چاکه‌م زۆر له‌گه‌ل کردووی، جا به‌بێ ئه‌و سێ بواره‌ له‌ په‌رستن (عباده‌)دا ئینسان نابێته‌ خوا به‌یه‌ک‌گر (موحد) و (عابد)ی راسته‌قینه‌ بۆ خ‌وای په‌روه‌ردگار:

(یه‌که‌م): بێجگه‌ له‌ خوا هیچ که‌س به‌ دو‌ست و پشتیوان نه‌گیریت و هیچ که‌س خۆشه‌ویست و یارو ی‌اوه‌رو دل پێ به‌ ستراو و داوالیه‌ کراوی ئینسان نه‌بیت.

وَهک خوا ده‌فهرموی: ﴿قُلْ أَغْنِيَ اللَّهُ عَنْكَ الْفَيْءَ وَالْأَرْضَ﴾ (٢٢) بلی: نایا جگه له خوا دوست و پشتیوانیکی دیکه بگرم که به دپهنه‌ری ئاسمانه‌کان وزه‌وییه؟! واته نابیی بیجگه له خوا دوست و پشتیوان و خوشه‌ویست و پشت پی به ستراو و داوالی کراو و دل پی به ستراویکی دیکه م‌ه‌ییت.

(دووه‌م): بیجگه له خوا هیچ کهس به فەرمانه‌رواو دادوهر و به‌رنامه‌ریژ نه‌زانریت، وهک فەرموویه‌تی: ﴿أَفَغْنِي اللَّهُ عَنْكَ الْفَيْءَ وَالْأَرْضَ﴾ (٢٣) واته: نایا جگه له خوا فەرمانه‌رواو دادوهریکی دی داوا بکه‌م له حالیکدا ئەو کتیبیکی بۆتان ناردوه. پروون و ئا شکرایه‌و هه‌موو یا ساو حوکمه‌کانی تیدا پروون کراونه‌وه؟! واته: خوایه‌ک که ئەو کتیب و به‌رنامه‌یه‌ی ناردوه که هه‌موو شتیکی تیدا پروون کراوته‌وه، ته‌گه‌ر جگه له‌و دادوهر و فەرمانه‌روا یه‌کی دیکه‌و یاسا دانهریکی دیکه بخوازم، شتیکی بی‌جی و ناماقووله.

(سییه‌م): بیجگه له خوا هیچ کهس پهر ستراو و سه‌ره‌په‌ر شتیکه‌ر نه‌بییت، وهک ده‌فهرموی: ﴿قُلْ أَغْنِيَ اللَّهُ عَنْكَ الْفَيْءَ وَالْأَرْضَ﴾ (٢٤) واته: بلی: نایا جگه له خوا □ الله - په‌روه‌ردگار و پهر ستراویکی دی داوا بکه‌م که ئەو په‌روه‌ردگار و په‌رستراوی هه‌موو شتیکه؟! دیاره

(٢٢) (الأنعام 14).

(٢٣) (الأنعام 114).

(٢٤) (الأنعام 164).

و شدی (رب) به زور مانا هاتوه له قورئاندا به لّام لیّردا زیاتر به مانای پهرستراو (معبود) ه .

که واته، ده بی له هدر کام لهو سی بوارا نه دا تین سمان پهر یستن و به ندایه تی بو خوا بکات، ئنجا مانای وایه به ته وای مانا خوا ی پهرستوه یه کیّک له سی به شه کانی (خوا به یه کگرتن) ی له خو یدا هینا وه ته دی که گرن گرتین به شیه تی، هه رچه نه (خوا به یه کگرتن) له پهرستنی دا به ره می (خوا به یه کگرتن) ه له پهره رد گاریتی و ناو سیفه ته کانیدا، وهک دوایی باسی ده که یین و روونی ده که یه نه وه و نه گه ر ته ماشای ئایه ته کانی قورئانیش بکه یین ده بینین له هدر شوینیک خوا ی کار به جی ویستی تی فرمان به بنده کانی بکات که به ته نیا خوا بپهرستن، فرمان ویه تی: ته نیا خوا پهره رد گاره و به دیهینه ره و خاوه نی ئه و ناو و سیفه ته به رزانه یه و ته نیا خوا خاوه نی به خ شش و نیعه ته کانه، که واته: ته نیا به ندایه تی بو ئه و بکه ن. واته: هه رچه نه به ندا یه تی بو خواو ته نیا پهرستنی خوا، به ره می پهره رد گاریتی و به دیهینه را یه تی خوا یه، به لّام گه وره ترین به شی (خوا به یه کگرتن) ی شه، وه م شتومری پیغه مبه رانیش له گه لّ ئومه ته کانیا ن به زوری له سه ر ئه و مه سه له ی (ته نیا پهرستنی خوا) بووه وهک دوایی تیشکی ده خینه سه ر.

ئه وه به کورتی پیناسه ی و شدی (توحید).

2- وشه‌ی (الإلحاد):

(الإلحاد) له ئه‌سڵی زمانی عه‌ره‌بیدا به‌ مانای (میل) دیت. واته‌: لادان فه‌ره‌ه‌نگه‌کانی زمان ده‌لێن: (الألحاد لغة هو الميل وسمي الألحاد لحدا لميله الى جانب القبر)، مردوو به‌ دوو شیوه‌ ده‌نیتریت له‌ گۆردا، یه‌ که‌م: له‌ نیو گۆره‌ که‌دا گۆرپچه‌یه‌ك ئی‌ده‌دریت که‌ ئه‌وه‌ پێی ده‌گوتریت (شق) دوا‌یی ته‌رمه‌که‌ی ده‌خریته‌ نه‌یوه‌وه‌ به‌ردی له‌ سه‌ر داده‌نریت، دووهم: به‌شیوه‌ی لاگۆر که‌ (لحد)ی پێ ده‌لێن: که‌ لایه‌کی گۆره‌ که‌ له‌ نیوه‌وه‌دا هه‌لده‌کوڵدریت و ته‌رمه‌که‌ی ده‌خریته‌ نیوه‌وه‌و پاشان ده‌یگرنه‌وه‌و گۆره‌ که‌ داده‌پۆشری، جا وشه‌ی (الإلحاد) له‌ (لحد)وه‌ هاتوه‌ واته‌: لادان، وه‌ك چۆن گۆره‌ که‌ به‌ لایه‌ که‌دا لا ده‌دریت، که‌ه‌وابوو لادان له‌ دانه‌یه‌ خان به‌ په‌روه‌ردگاریتی خوا‌دا بو‌ شتی دی، بو‌ وینه‌: یه‌ کیك بلی ئه‌م بو‌ نه‌وه‌ره‌ به‌ سروشت دروست بووه‌، یان به‌ ریکه‌وت، یان شتی دی ده‌ستی بووه‌ له‌ دروستکردن و به‌دییه‌نناید، به‌ هه‌رحال گرنگ ئه‌وه‌ یه‌ (الإلحاد) یانی لادان ئه‌وه‌دا که‌ دانپێنی به‌وه‌دا که‌ خ‌وای به‌رزو هه‌زن به‌دییه‌ نه‌رو خ‌اوه‌نی ئه‌م بو‌ونه‌وه‌ره‌یه‌و لا‌به‌دی بو‌ شتی دی، وه‌ ئه‌ گه‌ر له‌ زه‌مانی کوردیدا وشه‌ی (الإلحاد) به‌ (بی‌ دینی) لێك بدریته‌وه‌ ره‌ن گه‌ پر به‌ پێست بیت، چونکه‌ کاتیک ئینسان دان به‌ بوونی خوا‌دا نه‌هیتتی د یاره‌ هیچ دینی نیه‌و نابێ.

خ‌وای په‌روه‌ردگار له‌ قورئانی‌دا به‌ که‌می و به‌ ده‌گه‌من ئا ه‌اژه‌ی به‌ (الإلحاد) کردوه‌، چونکه‌ به‌را‌ستی دان‌ه‌هیتنان به‌ بوونی خوا‌دا

پیچه‌وانه‌ی عه‌قل و زانیاری و فیطرت و ئەم بوونه‌وه‌ره‌و هه‌موو شتی‌که!!
له‌به‌رئه‌وه که‌متر وابوو که مرۆڤا یه‌تی دوو چاری ئەو چۆره‌ لادن
(انحراف) ه‌ بی‌ی و دان به‌ بوونی خوادا نه‌هینی.

به‌شه‌ریه‌ت هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌و تا ئیستاش هه‌میشه‌ زۆریه‌ی هه‌ره‌ زۆری
دانی به‌ بوونی خوادا هه‌یناوه‌و خوی ناسیوه، به‌لام له‌ به‌ندا یه‌تی بو
کردنی خوادا په‌رستنی خوادا به‌ هه‌له‌داچوون، بۆیه له‌ چهند جی‌گایه‌کی
که‌مدا نه‌بی خوی زانا (عزوجل) ئاماژه‌ی به‌ (الإلحاد) نه‌کردوه، یه‌کی‌ک
ئه‌و شوینانه، ئەوه‌یه که ده‌فه‌رموی: ﴿وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا ۖ لَئِنَّا
لَمُوتٌ وَكُنَّا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُم بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا
يَظُنُّونَ﴾ (تا) واته: (وه ئەو بی‌بروایانه) گوتیان: ژیان هه‌ر ئەم ژیا نه‌ی
دنیا‌مانه. ده‌مرین و ده‌ژین، وه ته‌نیا رۆژگار ئیحه له‌ نیو ده‌بات (خوایه‌ک
نامانژینی و نامانمژینی) وه هیچ زانیاریشیان له‌و باره‌یه‌وه نه‌یه ته‌نها
گومان بردنی‌ک نه‌ییت.

وه له‌ شوینی‌کی دیکه‌ش ئاماژه‌ی پی ده‌کات و ده‌فه‌رموی: ﴿أَمْ خُلِقُوا
مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ﴾ ﴿أَمْ خُلِقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۚ لَئِنْ لَمْ
يُوقِنُوا﴾ (ه) واته: تیا هه‌ر له‌خۆوه به‌ بی‌ به‌دیهینه‌ر دروست بوون،
یان خۆیان به‌دیهینه‌ری خۆیان؟! یاخود تیا تاسما نه‌کان و زه‌وی‌یان
دروسته‌کردوون به‌لکه‌و زانیارییان نه‌یه. ئەوه هه‌ر به‌ کورتی پینا سه‌ی
بی‌بروایی (الإلحاد).

(تر) (الجاثية 24) .

(یر) (الطور 35-36) .

3- وشه ی (الشرك):

واته: هاوبه ش بۆ خوا دانان، هندیك كه س وا ده زانن كه هاوبه ش بۆ خوا دانان تهنیا له (پهرستن) دایه به لām نه خیر، چونكه هاوبه ش بۆ خوا دانان دژو پیچه وانه ی خوا به یه كگرتن (توحید)ه، نه ك دژو پیچه وانه ی یه كتاپهرستی، كه واته: ته گهر هاوبه ش بۆ خوا دابنری له دروستكردندا ههر (شرك)ه، وه ته گهر هاوبه ش بۆ خوا دابنری له ناو و سیفه ته كانیدا ههر (شرك)ه، خوا یاریی دوا یی له باسی (شرك) دا پروونی ده كه یه نه وه كه چۆن قورئان ته م سی یانه ی ههرسیك به (شرك) داناوه ز یاتر تی شکی ده خه یه سهر .

خالی دووهم 1

گرنگی و پایه به رزیی خوا به یه كگرتن:

خوا به یه كگرتن چهق و مهر كه زیكه، كه (دین) قورئان و سونهت هه موو به دوری تهو چهق و مهر كه زه دا ده سوو ریته وه، چۆن؟! د یاره هه موو ئایه ته كانی قورئان و فهرمایشته كانی پیغه مبه ر (علیه الصلاة والسلام) یان باسی ذاتی خوی په روه ردگارن، یان باسی ناو و سیفه ته به رزه كانی، یان باسی دروستكراوه كانی خوان، باسی تهو درو ستركو و

شویته واراندهی که ناو و سیفته ته کانی خویان تیدا دهره و شینه وه، یان باسی فرمانکردن به به ندایه تیکردن و پرستنی خوا، یان باسی چوئیه تی به ندایه تیکردن و چوئیه تی پرستنی خوان، یان باسی کردنی پاداشت و پله و پاییهی ئه و که سانهن که به ندایه تی بو خوا ده کن له دنیوا و داروژدا. یان باسی سزاو جه زره بهی ئه وانهن که له به ندا یه تی کردن بو خوا لاده دن و هاو به ش و هاو له بو خوا داده نی، یان باسی به سهرهاتی پیغه مبه رانن (علیهم ال صلاة و ال سلام) که که له کانی خویانیان بانگ کرده بو خوا پرستی و به ندایه تی کردن بو خوا و ئه و کیشده و تیکگیراندهی که له نیوان پیغه مبه ران و که له کانیا ندا روویانداوه له سهر مه سه لهی دینداری و خوا به یه کگرتن، که واته: قورتان هم مووی له و بازنه و خو لگه یه دا ده خو لیته وه، هه روه ها سونه تی پیغه مبه ر (علیه الصلاة و ال سلام) یش که شهر و روونکر نه وهی چوئیه تی به ریو به ردن قورتانه، وه ک خوا فهرموویه تی: ﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (النمل ۱۸۰)

خالی سییه م:

بوچی خوا به یه کگرتن بنا غه ی به ندا یه تی بو خوا کردن و مسولمانه تییه؟!

دیاره له بهر ژور شت که ده توانین له سی حاله تدا کورتیان بکهینه وه:

(یه که‌م): بوونی خوا (سبحانه‌وتعالی)، وه به‌دیهنه‌را یه‌تی و په‌روه‌دگاریتی خوا (جل جلاله) گه‌وره‌ترین را سستی ئەم بوون (وجود)ه‌یه، وه به‌بێ دانیه‌ئان به‌ بوونی خوا وه‌دیهنه‌را یه‌تی و په‌روه‌دگاریتی خواا ئینسان ناتوانی به‌ شیوه‌یه‌کی را ست و ماقوول، چۆنیه‌تی په‌یدا بوونی ئەم بوون (وجود)ه ته‌فسیر ب کات، بوونه‌وه‌ریک (٢) که له‌سه‌ر ته‌وه‌ری ریکوپیتی و ورده‌کاری و یاسا (نظم) بنیات نراوه، ته‌گه‌ر نه‌ئیی خوا درو سستی کردوه‌و ری‌کی خستوه، ئایا پالسی ده‌ده‌یه لای کی؟!، لای چی؟!، چۆن؟! به‌ لای به‌بێ دانیه‌ئان به‌ بوونی خواا ئینسان ناتوانی چۆنیه‌تی په‌یدا بوونی ئەم بوونه‌وه‌ره، وه پا شان ری‌کی کوپیت‌کرانی، وه پا شان به‌ریوه‌چوونی، به‌ شیوه‌یه‌کی مه‌نتیقی ته‌فسیر ب کات، ئەوه له‌ لایه‌که‌وه‌و له‌ لایه‌کی ١یکه‌شه‌وه:

له‌ راستیدا به‌بێ دانیه‌ئان به‌ بوونی خواا ژیا‌نی ئینسان سه‌ری له‌ شتی پووج و هه‌وه‌نته‌کارییه‌وه‌ ده‌رده‌چی، بۆیه ئیستا ری‌چکه‌یه‌ک هه‌یه له‌ رۆژتارا پی‌ی ده‌گوتری پووج‌گه‌رای (الع‌بشیة) ده‌ئیت: ژیا‌ن و بوون هه‌مووی پووج (عبث)ه!! وه به‌ راستی ئینسان ته‌گه‌ر دانی به‌ بوونی خواا نه‌هینار خ‌وای نه‌ناسی، بی‌گومان هه‌موو شتی‌ک پووج ده‌رده‌چی، به‌ به‌لگه‌ی قورئان که ده‌فه‌رموی: ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَكَمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنْتُمْ

(تر) وشه‌ی بوونه‌وه‌ر (کون) ته‌عبیر له‌ به‌شیکی بوون (وجود) ده‌کات. که بریتیه له‌وه‌ی تا ئیستا مرو‌ف. بۆی که‌شف بووه‌و په‌ی پی‌ بردوه.

إِنَّمَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿٢٤﴾ واته: ئایا پیتان وایه که ئیمه ئیوه مان به هه وهنته و پوچ دروست کرده و بۆ لای ئیمه ناگه رینه وه؟! واته: ته گهر ئینسان بۆ لای خوا نه گه ریتته وه و لئی نه پیچیتته وه به چاکه کار نه لئی چاکت کردو به خراپه کار نه لئی خراپت کرد، مانای وایه را سته ژیا نه که ی بئی حیکمه ت و پوچه .

(دووهم): به بئی خوا به یه کگرتن به ندایه تی بۆ خوا کردن نایه ته دی. واته: که سیڤ که ده لئی: عه بدایه تی بۆ خوا ده که م، به لām هاوبه ش بۆ خوا بریار ده دات، چ له زاتی دا، چ له ناو و سیفه تی دا، چ له په سترانیدا. وه چ له هه ر شتیکی دیدا که تایبه ته ندی خوا یه، مانای وایه عه بدایه تی بۆ خوا نه کرده و نه پیه رسته و، وه که خوا ی به به زه یی له فه رموده یه کی (قدسی) دا ده فه رموی: ((إِنَّا أَغْنَيْنَا الْأَغْنِيَاءَ عَنِ الشَّرْكَ)) واته: هه بئی نه ییازترین و ده وڵمه نه دترینی ده وڵمه نه دانم له هاوبه شایه تی، به لئی خوا زۆر به رزتره له وه ی که به یتریتته ریزی دروستکراوه کانی، یان درو سترکراوه کانی به یتریتته ریزی خوا، بۆیه شیرک شتیکی زۆر بئی جی یه و گه وه رترین سته مه و خوا هه رگیز خاوه نه که ی نابه خشی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ (النساء - 48).

(سییه م): به بئی خوا به یه کگرتن نه دل و ده ورونی ئینسان ئوخزی بۆ دیت، نه عه قلی قه ناعه ت ده کات، نه ژیا نی ریکوپیڤ که ده بیت، نه

که سایه‌تی مدع خدوی که شه ده کات، وه نه کو صل دهبه ته
 کومه لگایه کی ساغ و توکمه و پیکه وه جو شدراو، که واته: له بهر
 تهم هوپانه و گه لیک هوی دیکه ش (خوا به یه کگرتن) به بنا غدی
 به ندایه تی بو خوا کردن و دینداری و م سوئمانه تی دایه نری، وه
 کاکل و جده و هری مسوئمانه تی و پرواداریتی و به ندایه تی کردن بو
 خوا توهیه که نینسان خوا (عزوجل) به یه بگری، به واته ای
 فراوانی (خوا به یه کگرتن).

خالی چواره م:

بو چی بی پروایی و هاو بهش بو خوا دا نان پوو چترین
 نه فسانه و گه وره ترین تاوان؟!

تهم پرسپاره ش هروا به شیوه یه کی گشتی له سی خالدا تی شک
 ده خینه سهری و وه لامی دده پنه وه:

یه که م: بیگومان نیل حاد دژو پی چده وانه ی عقله و دژو پی چده وانه ی
 سروشت (فطرة) و دژو پی چده وانه ی بوونه وهره، وه دژو پی چده وانه ی وردو
 درشته، چونکه عقل چندان یاسای خوا رسکی تیدان، که عقل
 ناچار ده که ن، واته عقل خوی خوی ناچار ده کات که بلای: تهم
 بوونه وهره خاوه ن و پهروه دگارو مشوور خوریکی هدی، یه کیک له و
 یاسا به لگه نه ویستانه توهیه که ههر په یدابوو یه که په یدا که ریکی
 هدی و (لکل حادث محدث)، ههر شوینه واریک به لگه یه له سهر

ئه‌وه‌ی که شوینه‌وار سازیک بو ئه‌و شوینه‌واره هه‌یه، (ل کل اثر هوتر)، وه‌یا سایه‌کی دی که ئه‌وه‌یه که: هه‌ر ریکخراویک ریکخه‌ریکی هه‌یه (لکل نظام منظم) وه‌یا سایه‌کی دی ده‌ئێ: هه‌ر که‌سیک شتیکی نه‌بیته ناتوانی ئه‌و شته‌یه‌خشی، (فاقد ال شیء لایعطیه)، ئه‌گه‌ر تو سیتیکت نه‌بی ناتوانی سیتو به‌خشی. هه‌موو ته‌وانه‌ی ئه‌ ماده‌ ده‌کوئنه‌وه، به‌تایبه‌ت کیمیازان و فیزیازا نه‌کان، ده‌ئێن: ماده‌ که وردی بکه‌یه‌وه ده‌چیته‌ سهر‌گه‌ردیه‌یه (ذره‌ ATUM) ئه‌ویش وردی بکه‌ینه‌وه ده‌بیته‌ سێ به‌شی سه‌ره‌کی (ئه‌لیکترۆن، پروتۆن، نیوترون) ته‌وانیش هه‌ر یه‌که‌یه‌کان ئه‌ شتی بچووکتر پیک دین، که ئیستا زانایان ده‌ئێن: تا ئیستا زیاتر ئه‌ (100) ته‌نۆ که‌ی بچووک ئه‌ نیتو گه‌ردیه‌یه‌دا دۆزراوه‌ ته‌وه، ئه‌کاتیکدا که گه‌ردیه‌یه‌ به‌ (میکرو سکۆب)ی ئه‌لیکترۆنیش هه‌ر نابینرێ، که سه‌دان هه‌زار جار شت گه‌وره‌ ده‌کات! ئه‌دی چۆن ده‌زانین که گه‌ردیه‌یه‌ وه‌ ئه‌ سێ به‌ش پیکدیت و ئه‌و هه‌موو ته‌نۆلکانه‌ی تێدایه‌؟! دیاره‌ به‌ هۆی شوینه‌واره‌کانیه‌وه! تنجا هه‌موو زانایانی ماده‌ناس ئه‌سه‌ر ئه‌وه‌ یه‌که‌ ده‌نگن که: نه‌ عه‌قل، نه‌ هه‌ست و شعور، نه‌ ویست و ئێرا ده‌، نه‌ ژبان، ته‌وانه‌ هیه‌ چیان تاییه‌مه‌ ندی ماده‌ نین، نه‌ نه‌شونوماو گه‌شه‌کردن که ئه‌ رووه‌ کدا هه‌یه، نه‌ غه‌ریزه‌ که ئه‌ ئازده‌لان دا هه‌یه، هیه‌چی په‌یوه‌ندی به‌ خودی ماده‌ده‌وه

نیه، هه‌مووی له ده‌روه‌ی مادده هاتۆته نیو مادده، ئه‌دی کێ بۆی هیناره؟!

(ماتریالیست)ه‌کان ده‌لێن: ئینه سنان و زی‌خنده‌هران و ڕوه‌ك و ژیان به‌گشتی له ئه‌نجامی گه‌شه‌کردن و په‌ره‌سه‌ندنی (مادده)وه په‌یدا‌بووه، باشه ئاخ‌ر مادده بۆ خۆی ئه‌و شتانه‌ی نیه، ئه‌دی ئه‌و شتانه‌ی له کۆی هیناره خۆ: نه‌دار پێی نابه‌خشری (فاقدة الشيء لا يعطيه)؟!، که‌واته: مادده که بۆ خۆی نیه، ئنجا ته‌گه‌ر له ده‌روه بۆی نه‌هاتبی (له‌ خواوه) ئه‌دی له کۆی په‌یدا‌بووه ؟!

وه هه‌روه‌ها چه‌ندان یاسای دی جۆراو جۆر هه‌ن که هه‌موو یا س‌ای به‌لگه‌نه‌ویستی عه‌قلێن و ئینسان ناچار ده‌که‌ن دان په‌ بوونی خوادا بێنێ، که‌واته: بـی‌بروایی دژ و پێچه‌وانه‌ی عه‌قله‌ وه فیه‌رت و س‌روشت و بوونه‌وه‌رو یاساو رێکوپێکی نیو بوونه‌وه‌ر هه‌مووی مۆری خ‌وای به‌دییه‌نه‌ری پێوه‌یه‌و دژو پێچه‌وانه‌ی بـی‌برواییه‌.

(دووه‌م): په‌ریزو شوینه‌واری هیچ هاوبه‌ش (شريك) یك له‌ ده‌ورو به‌رو بوونه‌وه‌ردا دیار نیه، واته: ئینه شوین په‌نجی هیچ که س‌یک به‌ دروستکرانی شتیکه‌وه نابینن بێجگه‌ له‌ ه‌ی خ‌وای په‌روه‌ر‌دگار، وه‌ خ‌وای به‌دییه‌نه‌ر ده‌فرموێ: ﴿لَسْبَحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ الَّ سَبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِّنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا﴾ (١) واته: حدوت ئاسمانه‌کان و زه‌وی و هه‌رچی که

تیاندا ههیه، پاک و بی گهردی خوا راده گه یهن، وه هیچ شتیك نیه مه گهر پاکی و ستایشی خوا راده گه یهنی، به لام ئیوه له به پاک گرتن (تسبیحات) ه که یان تی ناگهن، بیگومان خوا زۆر هیدی و مه ندو زۆر تاوان پوش و لیبوردیه.

ههروه ها ده فهرموی: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرْوِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ...﴾ (١٣) واته: پیمان بلی کوا ئهو هاوبه شانه تان که ده یان کهن به هاوه ئی خواو له جیاتی خوا لیان ده پارینه وه، پی شام بدهن چ شتیکیان له زه ویدا دروست کردوه، یان له دروست کردنی ئاسمانه کاند هاوبه شییان هه یه؟!، واته: ئه گهر له سهر زه ویدا که له ژیر ده ستیانه هه چیان پی درو ست نه کری، ئایا ده توان بلین به شداریمان له درو ست کردنی ئاسمانه کاند کردوه؟! بیگومان نه خیر.

(سییه م): هاوبه ش بۆ خوادانان له په رستنی و له ناو سیفه ته کانیدا گه وره ترین تاوانه، خوی په وره دگار ده فهرموی: ﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ (١٤) واته: وه کاتیك لوقمان یه که مین ئاموژگاری کوره که ی ئه وه بوو که پیتی گوت: رۆله گیان هاوبه ش بۆ خوا دامه نی، بیگومان هاوبه ش بۆ خوادانان زولمییکی زۆر گه وره یه، به ئی به ریزان! هاوبه ش بۆ خوا دانان شتیکی گه وره یه چونکه: سته مه له هه موو بوو نه وه ر، هه موو

(تر) (الفاطر 40).

(ی) (لقمان 13).

بوونه وهر شایه تی ده دات که ته نیا یه ک به دیه ی نه رو په روه رد گاری هه یه، به لām که ئین سنان هاویه شی بو خوا بر یاردا، دیاره دروستکراویکی زۆر بی هیز ده کات به هاویه ش بو خواو په یی وایه تهویش دهستی هه یه له دروستکردنیدا، مانای وایه ئینسان به هو ی هاویه ش بو خوا دانانه وه زو لām له هه موو بوونه وهر ده کات. وه زو لām له خو شی ده کات و له هه موو شتیکی دیکه ش: له عقل، له سروشت و فیتره، له په دیام و باز گه وازی پیغه م به ران (ع علیهم ال صلاة و السلام). وه له هه قی خوا (عزوجل) له سهر بهنده کانی که هه قی خوا تهو یه له سهریان پیپه رستن و هاویه ش (شریک) ی بو بریار نه ده ن. (تا)

تنجا سه باره ت بهو ی که هاویه ش بو خوا دانان چهند شتیکی ناقولاو دزیوو بی مانایه خوی بی نیاز و جیی نیاز تاوامان نیشان ده دات و وی خا ده کات که ده فهرمو ی: ﴿... وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنْ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْوِيْ بِهٖ الرِّيحُ فِيْ مَكَانٍ سَحِيْقٍ﴾ (ها) واته: هه رکه سیك هاویه ش (شریک) بو خوا دابنیت، وه ک که سیك وایه که له ئاسما نه وه کهوتیته خواری به سهر ده مدا، تنجا بالنده ش په لاماری بدات و بیبات بهم لاو لادا و پارچه پارچه ی بکات، یاخود باو گهرده ئوولتیکی به هیز هه ل بکات و بیباته شوینیکی دوور، واته: که سیك که هاویه ش بو خوا داده نی، گونا حینیکی تهو نه ده گه وهری کردوه شایسته ی سزایه کی تاوا یه،

(تر) وه ک لهو فهرمووده یه دا ها تو ه که (بخاری و مسلم) له (معاذ بن جبل) دهو خوالیی

پازی بی ده یگێر نه وه .

(یر) (الحج 13) .

وهك هه‌ندیك له تویژه‌ره‌وانی قورئان وا ده‌لێن، یاخود واته ئه‌وه نده له
حه‌ق دوور كه‌وتۆته‌وه‌ و كه‌ له ئاسمانه‌وه‌ له‌ په‌ورپوو كه‌وتبێته‌ سه‌ره‌زه‌وی،
له‌سه‌ره‌زه‌ویش باڵنده‌ رفاندبی یان بایه‌کی به‌هێزه‌ه‌لێ دابێته‌ نیو خپرو
زه‌ندۆلێکی قوولده‌وه‌.

خالی پێنجهم :

به‌ در یژایی م یژوو کیڤ شه‌وه‌گرفتی ئه‌هلی کوفر له‌ گه‌ل
پێغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) به‌ هو‌ی هاوبه‌ش بو‌ خوا
داناوه‌ بووه‌ نه‌ك بی‌بروایی .

به‌ه‌لێ، به‌ در یژایی میژوو کیڤ شه‌و مشتومرو تیڤگیرانی پێغه‌م به‌ران
(عليهم الصلاة والسلام) له‌ گه‌ل قه‌ومه‌کانیاندا □ وه‌ ئێ سستاش و دوا‌ی
ئێستاش هه‌ر واده‌بی □ له‌سه‌ره‌ ئه‌وه‌ نه‌بووه‌ كه‌ خه‌لك ب‌لێ خوا نه‌یه‌و
پێغه‌مبه‌رانیش (عليهم الصلاة والسلام) ب‌لێن: نه‌خیر خوا هه‌یه‌!!
به‌لكو له‌سه‌ره‌ ئه‌وه‌ بووه‌ كه‌ پێغه‌مبه‌ران و قه‌ومه‌کانیشیان گوتوو یا نه‌:
په‌روهر دگا‌رو به‌دییه‌نه‌ریك هه‌یه‌، چا پێغه‌م به‌ران (عليهم الصلاة
والسلام) گوتوو یا نه‌: كه‌واته‌: با هه‌ر ئه‌و خوا به‌دییه‌ خه‌ره‌ به‌ره‌ستین و
به‌ندایه‌تی بو‌ بکه‌ین، به‌لام خه‌لك واته‌: خه‌لكی کافر □ گوتوو یه‌تی با
له‌ گه‌ل ئه‌ودا شتیکی دیش به‌ره‌ستین!

واته: هاوبهش (شریک) یان بۆ خوا بریارداوه، جا ئەو هاوبهش بۆ پیداکردنه:

1- چ لهوهدا بیته که دروستکرانی بهشیکی له بونهوهرو دروستکراوهکانیان پالدا بیته لای ئەو هاوبهشانه، وهک یۆنانی و ئیغریقیهکان و زهردهشتیهکان و هیندۆسیهکان.

2- یاخود له ناوو سیفتهکانی خوادا هاوبهشیان بۆ دانابیته و ئەو ناوو سیفتهکانی خوا ههتی بۆ دروستکراوهکانی دایان بنیته، که ئەم جوهریان له نیو مسوڵمانانی ئیستادا زۆره له ئەنجامی لادان له ریبازی خوا بهیه کگرتن به تایبهتیش له ژیر پهردهی تهسه و وفدا بۆ نمونه که سیکی پیتی وابی: شیخ ههموو شتیکی دهزانی و دهتوانی نهیو دلی بخوینیتهوه، یان دهتوانی شیفا بۆ نهخوش بیخه یان ... یان .... هتد .

که ئەو شتانه تهنیا سیفتهی خوان و هاوبهش بۆ خوا دانانیش له سیفتهکانیدا نهوهیه که شتیکی تهنیا به خوا بکریته، بهلام پالی بدهیه لای غهیری خوا، وهک دواپی له شوینی خۆیدا باسی دهکهین.

3- یاخود هاوبهش بۆ خوا دانان له پهرستن و بهندایهتی بۆ کردن دابی که ئەویان موفردههکانی زۆرن بهلام بهگشتی دهییهته دوو بهشی سهرهکی:

یه کهم: هاوبهش بۆ خوا دابنریت له دروشمهکان (شعائر)دا، که زیاتر په یوهندیان به لایهنی رووحی و شهخ سییهوه هه یه، وهک: نو یژوو رۆژوو و تهوافکردن و له دهور سوورانهوه، قوریانی بۆ بهر بڕین، لی

پارانهوه، لی ترسان و پشت پێ بهستن، خوشویستن ..... هتد (تر)
تهوانه هه موویان هاوبهش (شریک) بۆ خوا دانان له درو شهکان (شعائر)دا، که دهبی ته نیا بۆ خوا ته نجام بدرین.

دووهم: هاوبهش بۆ خوا دابنریت له بهرنامهکان (شرائع)دا که ته مهیان زیاتر په یوهندی به لایهنی ماددی و کۆمهلهوه هه یه، واته په نا ببریته بهر سیستهم و یاسای غهیری خوا له بواری کۆمهلا یهتی، ئابووری، سیاسی، جهنگ و ئاشتیی، په یوهندی نیوان دهولتهان ... هتد به کورتی له بواری هه لال و هه رام و ته مرو نه هیدا، تنجا له راستیدا هاوبهش بۆ خوا دانان له بواری درو شهکان (شعائر)یه شدا هه به شیکه له هاوبهش بۆ خوا دانان له بواری بهرنامهکان (شرائع)دا، چونکه به شیک له بهرنامهکانی خوا بریتین له درو شهکان (واته: دروشم و نیشانه تایبه ته ییه کانی مسوڵمانییتی).

(تر) لی ترسان و خوشویستن، کاتیک به (شرک) دادهنریت که مرۆ ق لی ترسان و خوشویستنی بۆ غهیری خوا وهک هی خوا (جلّ جلاله) واییت.

که به داخهوه ئەم رۆژگاره دا زۆر ئەوانەیی باسی خوا به یه کگرتن ده کهن
 له بواری په رستندا ته نیا باسی لایه نی دروشمه کان (شعائر) ده کهن، وه
 پیشیان وایه که هاوبهش (شریک) بۆ خوا دانان ته نیا ئەوه یه که له
 دروشمه کاندایا هاوبهش بۆ خوا دابنێی و واش ده زانن که کی شهو گرفتی
 گه وره ته نیا له گه ل خاوهن گۆره کان (ا صحاب القصور)، به لām به
 پیچده وانهوه له راستی دا کیشهو گرفتی گه وره له گه ل خاوهن کۆشکه کان
 (اصحاب القصور)، وه له راستیدا ئیستا خاوهنی قه سه ره کان و ئەوانه ی
 له نیو قه سه رو ته لاره کان دان زیاتر ده په رستری، هه تا ئەوانه ی له نیو
 قه به ره کاندان!

به ئی ئیستا ئەو طاغوت و خۆ به خوازانانه ی نیو قه سه ره کان زیاتر
 ده په رستری، ئەوانه ی که هه لال و هه رام بۆ خه لک دیاری ده کهن و پێ له
 خه لک ده گۆرن و ئەمرو نه ی به نا هه ق به سه ر خه لک کدا ده کهن و به
 ئاره زووی خۆیان به رنامه ی ژیان و گۆزه ران بۆ خه لک دیاری ده کهن! ئەم
 جو ره شیرکه ئیستا کیشهو گرفتی گه وره ی موسلمانانه!

به داخه وهش ئیستا زۆر له نامیلکه و کتیبه کانی (توحید) دا که به
 ناوی (عه قیده ی سه له فی) (١) یه وه ده خوینری و بلاوده کری نه وه، باسی خوا
 به یه کگرتن (توحید) به هه ر سێ به شه که یه وه کورت هه ل دینن له بواری

---

(٢) له پێشه کی به رگی یه که می ئەم زنجیره دهر سه دا با سمان کردووه که عه قیده له
 نیسلامدا یه کیکه و سه له فی و خه له فی و ئەشعه ری صو فی تی دا نیه وه ته نیا عه قیده ی
 نیسلامی یه .

دروشه‌کان (شعائر) دا ، ئنجا ته‌ویش زیاتر له‌وه‌دا که په‌یوه‌ندی هه‌یه به مه‌سه‌له‌ی پارانه‌وه له‌مردوو و چوونه سهر قه‌برو پارانه‌وه له‌شیخ و ..... ته‌وی که له‌نیو به‌شیک له‌ته‌هلی ته‌سه‌وفدا هه‌یه! جا دیاره ته‌مه‌ش هه‌ر هاویه‌ش بۆ خوا دانانه، به‌لام له‌راستیدا له‌م رۆژگاره‌دا هاویه‌ش بۆ خوا دانانی گه‌وره‌تر، به‌لامی زل و زه‌به‌لاحتسر، ته‌وی که زیان و زه‌ره‌ری بۆ مسوڵمانان زیاتره‌وای له‌مسوڵمانان کردوه که ئاوا زه‌بوون ریسوا بن، ته‌ویه که له‌بوا‌ری به‌رنامه‌کان (شرائع) دایه.

ئنجا با سه‌یر بکه‌ین چۆن کیشه‌و گرتی پی‌غه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) له‌گه‌ڵ قه‌ومه‌کانیان له‌سهر قه‌زیده‌ی هاویه‌ش بۆ خوا دانان (شُرک) بووه.

رسته‌یه‌ک له‌سووره‌تی (الأعراف) له‌چوار ئایه‌تدا له‌سهر چوار له‌پی‌غه‌مبه‌راندا (عليهم الصلاة والسلام) که (نوح، هود، صالح، شعيب)ان دوباره بۆ ته‌وه ته‌ویش ته‌ویه: ﴿يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ﴾ (١) واته: ئه‌ی گه‌له‌که‌م خوا بپه‌رستن بپجگه‌ له‌و په‌ر سترایکی دی که‌تان نیه، ئنجا له‌راستیدا نه‌ک هه‌ر ته‌و چوار پی‌غه‌مبه‌ره، به‌لکو هه‌موو پی‌غه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام). هه‌ر ئاویان فه‌رمووه ته‌وه به‌س بۆ نموونه‌یه.

ئنجا له‌چه‌ندان ده‌قی قورئاندا هاتوه که ده‌فه‌رموی: ئه‌گه‌ر له‌کافره‌کان بپرسی ئایا کێ بوونه‌وه‌ری درو سترکردوه؟! کێ ئی‌یوه‌ی

دروستکردوه؟! ده‌لین: خوا، واته: کی شهو گرفته بیان په‌روه‌ر گاریتی و به‌دیهینه‌رایه‌تی خوانه‌بووه و دانیان به بوونی خوا داهی خاوه، وهك ده‌فرموی: ﴿وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لِيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ﴾ (٨٦) واته: وه ته‌گه‌ر لیان پیرسی کی تاسمانه‌کان و زهوی دروستکردوون؟ ده‌لین: خوی بالاده‌ستی زانا دروستی کردوون، وه هه‌ر له هه‌مان سووره‌تدا ده‌فرموی: ﴿وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لِيَقُولُنَّ اللَّهُ فَالَّذِي يُؤَفِّكُنَّ﴾ (٨٧) واته: وه ته‌گه‌ر لیان پیرسی کی تیوه‌ی دروستکردوه؟ ده‌لین: خوا، که‌واته: کافره‌کان دانیان به بوونی خوادا هیئاوه.

بویه‌ش پانتاییه‌کی که‌م له قورئاندا ته‌رخانکراوه بو سەلماندن و تیسپاتی بوونی خوی بی هاوه‌ل، وه ته‌ر تابه‌تانه‌ش که‌ با سی په‌روه‌ر دگاریتی و به‌دیهینه‌رایه‌تی خوا ده‌ که‌ن هه‌ر بوئی سپات و سەلماندن پەرستن و به‌ندایه‌تی بۆکردنی خوا یه، واته ته‌ گه‌ر با سی په‌روه‌ر دگاریتی و ناو سیفه‌تی خواش ده‌کریت هه‌ر بو ته‌وه یه که‌ به‌ هاوبه‌ش دانەر (مشرک) ده‌کان رابگه‌یه‌نیت که‌ مادام خویه‌ك خاوه‌نی ته‌و سیفه‌ته به‌رزانو ته‌و شوینه‌وارانو خاوه‌نی ته‌و ده‌سه‌لآته بیت، که‌واته: شایسته‌یه هه‌ر ته‌و به‌ ته‌نیا بپه‌رسترت.

(تر) الزخرف 87.

(یر) (الزخرف - 9).

له‌ فەرمووده‌یه‌کی (قدسی) دا هاتوه‌ که‌ خۆای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموئ: ((خلقت عبادي حنفاء فاجتالتهم الشياطين)) (١) واته‌: به‌نده‌کانی خۆمم وا دروستکردوون که‌ ته‌نیا من پیه‌رستن، به‌لام شه‌یتانه‌کان لایان ده‌ده‌ن. که‌واته‌: له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ ئینسانه‌کان هه‌موویان خۆای خۆیان بناسن وه‌ک په‌روه‌ردگارو به‌دییه‌نهر، ئه‌وه‌ پێویستی به‌ زۆر به‌ لگه‌ هینا نه‌وه‌ ناکات، بۆیه‌ پێغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة وَاٰلِ سَلَام) زۆر خۆیان پێوه‌ ماندوو نه‌کردوه‌، به‌لام ئه‌وه‌ که‌ ده‌بی هه‌ر خوا به‌ ته‌نیا پیه‌رستری و هه‌وبه‌ش (شريك)ی بۆ دانه‌نری، ئه‌وه‌ کێشه‌و گرفتی گه‌وره‌ بووه‌ ئه‌رکی سه‌ره‌کی سه‌رشانی پێغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) بووه‌.

خالی شه‌شه‌م :

طاغوت و فیرعه‌ونه‌کان بۆ ئه‌وه‌ی پاساوی طاغوتایه‌تی و خۆ له‌ خه‌لک‌کردنه‌ په‌روه‌ردگار یان ده‌ست بکه‌وی، هه‌میشه‌ په‌واجیان به‌ (شرك و کوفر) داوه‌، بۆچی؟!

چونکه‌ ئه‌گه‌ر ئیمان و مسوڵمانه‌تی هه‌بی و خه‌لك خوا بنا سئ و پیه‌رستی، ئه‌وان بواریان ده‌ست ناکه‌ویت و ده‌رفه‌تیا ناییت که‌ بڵا یین: ئیمه‌ په‌روه‌ردگاری به‌رزی ئیوه‌ین و ته‌نیا په‌ستراوی ئیوه‌ین.

کاتیک (فرعون) دهرفته تی دهست که وتوه که بلی: ﴿أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى﴾ (۱) یان به (موسی): بلی ﴿لَئِنْ أَخَذْتِ إِلَهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُورِينَ﴾ (۲)، دواى توهی که گومانی خستوته دلی خه لکده که به لئی خوا هدی، به لآم هاویه ش (شریک) ی شی هه و غیش شتم به دهسته!

به لئی هه ر یه کیک له طاغوت و فیرعه ونه کانی م یثرو دواى رهواج پیدانی شیرک و کوفر تنجا پاساوی توه یان دهست که وتوه که بره و به طاغوت تابه تی و فیرعه ونایه تی خویان بدن و حه رام و حه لال بو خه لک دیاری بکه ن، توه تا خوی پروه ردگار له و باره یه وه ده فهرموی: ﴿قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِّنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ، قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنُكُمْ بِهِ كَافِرُونَ﴾ (۳) واته: زله زله کانی قهومی (غود) به توه ودهی که تیمانیان هیئابوو و چه وسینرا بونه وه پید یان گوتن: تا یا برواتان وایه که (صالح) پیغه مبه ره له لا یه ن پروه ردگار یه وه؟! له وه لآمدا گوتیان، به لئی تیمه بروامان به وه هدی که ره وانه کراوی خوایه، خو به زلگره کان گوتیان: تیمه بروامان به وه نه یه که تیمان تان پ یی هیئابوو تیمه کافرین.

(تر) (الذازعات 24).

(یر) (الشعراء 29).

(ا) (الأعراف 75 □ 76).

به‌لێ بۆ ئەوێ دەرفه‌تیان بۆ هه‌لکه‌وێ و پاساو (مبەر)یان ده‌ست
بکه‌وێ که هه‌ر له‌سه‌ر طاغوتایه‌تی و چه‌وسینه‌رایه‌تی خۆیان به‌رده‌وام
بن، گوتیان: ئیمه‌ بروامان به‌ خواو پیغه‌مبه‌رو په‌یام و به‌رنامه‌که‌ی نیه‌!
هه‌میشه‌ کوفرو بێ‌بروایی زه‌میه‌ نه‌ خۆ شکه‌ری طاغوتایه‌تی و
فیرعه‌ونایه‌تی بووه‌ به‌ سه‌ر گه‌ل و نه‌ته‌وه‌کاندا، وه‌ هه‌میه‌ شه‌ خوا
به‌یه‌ کگرتن و ئیمان چه‌کوشینک بووه‌ قه‌لای طاغوت و زۆردارانێ هه‌ره‌س
پێ‌هی خاوه‌و رووخا ندوه‌، وه‌ پا ساوی به‌ده‌ سته‌وه‌ نه‌هی شتوون که
فیرعه‌ونایه‌تی به‌سه‌ر خه‌لکه‌وه‌ بکه‌ن، چونکه‌ مادام خوا هه‌بێ و تا که
په‌روه‌ردگارو په‌رستارو و هوکمرانی موته‌ له‌ق بێ، پا ساو و ب‌بیانووی
فیرعه‌ونایه‌تی چیه‌؟!

به رنگی سیاه

عقل و زانیاری و فطره‌ت گه‌وره‌ترین شایه‌دی

به‌دیهینه‌رایه‌تی و په‌روه‌ردگارِیتی خوان

ده‌رسی جه‌وته‌م و هه‌شته‌م و نؤیه‌م

چونیه تی شایه دیی دانی عه قل و زانیاری نه سه ر به دیینه رایه تی و پهروه ردگاری تی خوا (عزوجل)

به‌ریزان:

تَم سَی دهرسە‌ی (□ و □ و □) تەرخان کراون بۆ ڕوونکردنە‌وه‌ی
هە‌لۆیستی عە‌قڵ و زانیاری (العقل والعلم) لە‌باره‌ی بوونی خۆ‌ی به‌رزو
مە‌زنە‌وه‌و چۆنیە‌تی شایە‌دییدانیان لە‌سەر گە‌وره‌ترین و درە‌و شایە‌ترین
راستی لە‌ بووندا (أكبر وأجل الحقائق في الوجود) کە‌ بریتیە‌ له‌:
به‌دییه‌نە‌رایە‌تی و په‌روه‌ردگاریتی خوا (عزّ وجل) بۆ‌ تیکرای بوون و
بوونە‌وه‌رو کائینات.

به‌لام پێ‌ویسته‌ تە‌و راستییە‌ له‌ به‌رچاوی بیت کە‌ تێ‌مه‌ و یستومانە‌ به‌
شی‌وازیکی و تە‌و شایە‌دی دانه‌ی عە‌قڵ و زانیاری بخرێ‌ خە‌ ڕوو کە‌
ژمارە‌یه‌کی زیاتری خە‌لکی لێ‌ی تیبگە‌ن. بۆ‌یه‌ به‌‌گوێ‌ره‌ی بۆ‌ لوان خۆ‌مان
پاراسته‌ له‌ به‌‌کاره‌ینانی تە‌و و شه‌و زاراوه‌و شی‌وه‌ ده‌‌برینا‌نه‌ی کە‌
خە‌لکی پە‌سپۆ‌ر نه‌‌بی‌ لی‌یان تیناگات، هە‌روه‌ها نابێ‌ هیچ‌کە‌شیش پێ‌ی
وابێ‌ کە‌ هەر چی عە‌قڵ و زانیاری له‌ هە‌گ‌ه‌یه‌ی دا‌‌بووه‌ له‌‌باره‌ی
شایە‌دییدانیان لە‌سەر به‌‌دییه‌نە‌رایە‌تی و په‌روه‌ردگاریتی خۆ‌ی بێ‌ وێ‌نه‌و
هاوه‌ل!

به‌‌لکو تە‌وه‌ی من هە‌ولم داوه‌ به‌‌گوشراوی و به‌‌زمانیکی سادە‌و ڕه‌وان
لێ‌‌رده‌ا تە‌و به‌‌روه‌ه‌ ییخه‌مه‌ ڕوو ته‌‌نها = شتی‌که‌ له‌‌ خه‌‌روارێ‌ك، به‌‌گه‌
دڵ‌پێ‌که‌ له‌‌ ده‌‌ریایه‌ك و ده‌‌توانین به‌‌ دڵ‌نیا‌یه‌وه‌ ب‌‌لێ‌ن:

به‌لا گه عه‌قلی و زانیاری یه‌کان له سه‌ر به‌دییه‌نه‌را یه‌تی و
 په‌روه‌رد‌گاریتی خوا (سبحانه و تعالی) بی ژمارن!
 ره‌حه‌تی خواش له‌و که‌سه‌بی که‌کاتی خوی گوتوو یه‌تی: (وفي کلّ
 شیء له آية تدلّ علی أنه واحد).
 ئنجا له‌ سو‌نگه‌ی ئه‌وه‌شه‌وه که‌باس و باب‌ه‌ته‌کانی ئەم سی‌ ده‌ر سه‌
 تی‌که‌ه‌ل‌کی‌شن، به‌پی‌ویستم نه‌زانیوه‌ ده‌رسه‌کان له‌ یه‌ک جیاب‌که‌ مه‌وه و
 هه‌رسی‌کیان پی‌که‌وه‌ ئاو‌یته‌ کراون.

به‌رگی دووهم

Alibapir

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

چونیه‌تی شایه‌دی دانی عقل له سهر
به‌دیهینه‌رایه‌تی و په‌روه‌دگاریتی خوا (عزوجل).

الحمد لله كما ينبغي لجلاله والصلاة والسلام على رسول الله محمد وآله..
به‌ریزان!

سهره‌تا پیناسه‌یه‌کی کورتی هه‌رکام له (عقل و زانیاری و فیطه‌ت)
ده‌که‌ین، هه‌رچه‌نده له بابه‌ته‌کانی پیندا شتی‌کمان له‌باره‌ه باسکردن.
□ - (عقل) له ته‌سلای زمانی عه‌ره‌ه‌یدا وه‌ك (ابن من‌ظور) ده‌لی:
(سَمِيَ الْعَقْلُ عَقْلًا لِأَنَّهُ يَعْقِلُ صَاحِبُهُ عَنِ الْتَوَرُّطِ فِي الْمَهَالِكِ، أَيْ:
يَحْبِسُهُ □)اته: عقل بویه پیی ده‌گوتری عقل چونکه خاوه‌نه‌که‌ی
خوی ده‌گیریته‌ه، له‌وه‌ی که بکه‌ویتته نیو شتی‌که‌وه که زیانی هه‌بی.
اته (حبس)ی ده‌کات و ده‌گیریته‌ه، تنجا عقل دوو جو‌ره، عقلی
فیطری و عقلی وه‌ده‌سته‌ینراو (مکتسب)، عقلی فی‌طری واته:
خوارسک، خوا چونی دروستکرده به‌و شیوه‌یه، که مه‌به‌ستمان پیی
ته‌و به‌لگه‌نه‌ویسته ژیریانی (البدیهیات العقلیة) یه که چهند
نمونه‌یه‌کمان لی هی‌نانه‌وه له بابه‌ته‌کانی پیندا، وه هه‌موو خه‌لك
له‌م عقلی فیطری‌یه‌دا به‌شدارن و وه‌ك یه‌ك هه‌وبه‌شن.

به‌شی دووه می عه‌قل، عه‌قلی (مکت سب)، واته: عه‌قلی وده‌سته‌ینراو، که بریتیه له جوولاندن و ئیش پیکردنی ئەو عه‌قله فیطرییه، وه به‌ده یسته‌ینانی زان‌ییاری و زان‌ستیک له‌ریی پ‌یینج هه‌سته‌کانه‌وه، جا دیاره خه‌لک تییدا جیاوازه، هه‌یه عه‌قلی زیاتره و هه‌یه عه‌قلی که‌متره، واته: هه‌یه زیاتر عه‌قلی خوی به‌کاره‌یناوه، وه‌ک چۆن که‌سی واهه‌یه لاشه‌ی به‌هیت‌تره، هه‌یه لا شه‌ی لاواز‌تره، عه‌قلیش وه‌ک هه‌ر ئەندام‌یک‌ی دیکه‌ی مرلف زیاتر به‌کاری به‌یه‌نی به‌هیت‌تر ده‌بی، که‌متر به‌کاری به‌یه‌نی له‌ حاله‌تی لاوازی خۆیدا ده‌مینیت‌هوه.

□ - (زان‌یاری) مه‌به‌ست له‌ زانیاری ئەو زان‌راوانه (معلومات) یه‌ که عه‌قل به‌هوی پ‌یینج هه‌ یسته‌کانه‌وه به‌سه‌ره‌پر شتی خوی کو‌یان ده‌کاته‌وه له‌ ته‌نجامی گو‌یگرتن و سه‌ره‌نجدان و به‌کاره‌ینانی باقی پ‌یینج هه‌سته‌کانه‌وه، وه له‌ریی هه‌لسه‌نگاندن و ئەزموونه‌وه.

□ - (فیطره‌ت) له‌ ته‌سل‌ی زمانی عه‌ره‌بییدا ئاوا پ‌ینا سه‌کراوه (أصل الفطر: الشقّ ومنه قوله تعالى (إذا السماء انفطرت) وفي الحديث ((قام رسول الله ﷺ حتى انفطرت قدماه)) وقال ابن عباس رضي الله عنهما كنت أدري ما (فاطر السموات والأرض) حتى أتاني أعرابيان يختصمات في بئر فقال أحدهما: أنا فطرتها، أي أنا ابتدأت حفرها والنفطرة: الخلقة. والنفطرة: ما فطر الله عليها الخلق من المعرفة به) (١)

واته: ((ته‌سلی وشه‌ی (فطر) به‌واتای (شق) دیت، واته له‌تکردن، وه‌ک که خوی به‌رز ده‌فرمودی: (اذا السماء انفطرت) کاتیک ئاسمان له‌ت (شق) بو، وه له فرموده‌ی (صحیح) دا هـ ساتوه (قام رسول الله ﷺ حتی انفطرت قدماه) پیغه‌مبهر شه‌ونوژی کرد تا‌کو پاژنه پی‌یه‌کانی درزو تیکیان تی‌بوو و قلی‌شانه‌وه، (عبدالله‌ی کوری (عباس) خوا لییان رازی بیت، فرموده‌تی: نه عده‌زانی ئایه‌تی (فاطر السموات والأرض) یانی چی، هه‌تا دوو عده‌بی ده‌شته‌کی و خیل‌ه‌کی هاتنه لام، کی‌شه‌یان هه‌بوو له‌سه‌ر (بیر)یک، یه‌کیکیان گوتی: (أنا فطرناها) واته من یه‌که‌ج‌ار بیر‌ه‌که‌م لی‌داوه هه‌لم‌که‌نده، که‌واته (فطر) به‌مانای له‌ت (شق) کردن دیت، وه به‌مانای یه‌که‌ج‌ار دروست‌کردن و ده‌ست‌پیکردن دیت، ئنجا وشه‌ی (فطرة) به‌مانای (خِلْقَة) دیت، واته: ئه‌و شی‌وه دروست‌کردنه که ئینسان یاخود هه‌ر جو‌ره دروست‌کراویکی دی له‌سه‌ر دروست‌کراوه، وه (فطرة) به‌و سروشت و حال‌ته ده‌گوتریت که خوا خه‌ل‌کی له‌سه‌ر سروشتان‌دوه دروست‌کردوه که بیناسن و بی‌په‌رستن و به‌ندایه‌تی بۆ بکه‌ن)).

هه‌روه‌ها (ابن الأثیر) له‌ته‌فسیری ئه‌و فرموده‌یه‌دا: ((کل مولود یولد علی الفطرة)) (١) هه‌موو مندالێک له‌سه‌ر فیطره‌ت له‌دایک ده‌بیت، ده‌لی: (الفطر: الابتداء والاختراع، والفطرة منه: الحالة كالجلسة والركبة، والمعنى: أنه یولد علی نوع من الجبلّة والطبع المتهیئ لقبول الدین. فلو

تُرِكَ عَلَيْهَا لِأَسْتَمِرَّ عَلَى لُزُومِهَا، وَلَمْ يَفَارِقْهَا إِلَى غَيْرِهَا وَأَمَّا يَعْدِلُ عَنْهَا
 مَنْ يَعْدِلُ آفَةً مِنْ آفَاتِ الْبَشَرِ وَالتَّقْلِيدِ (١) وَاتِّهَاتِهِ: (فَطَر) يَانِي: سهرتا
 ده‌ستپي‌کردن و سهرتا داهينان، (فَطَرَة) يش حاله ته له (فَطَر)، وهك
 (جِلْسَة) يَانِي جۆريك له دانيشتن (ركبة) يَانِي جۆريك له سواربون،
 مه‌به‌ست له فەرمووده‌كه ئه‌وه‌يه كه له‌سەر جۆريك له سروشت له‌دايك
 ده‌بێ، كه ئاماده‌يه بۆ قبول کردن و وه‌رگرتنی دينداريی و به‌ندا يه‌تی
 بۆ خوا ته‌گەر وازی لێ به‌يتريّت و له‌سەر ته‌و حاله به‌رده‌وام بیت، ته‌وه
 ته‌و مندا له له‌سەری ده‌روات و به‌ری نادات له ژيانيدا، به‌لام كه سانيتك
 كه لاده‌ده‌ن بۆيه لاده‌ده‌ن به‌هۆی لاده‌ري‌كه‌وه كه تووشيان دیت وه به‌هۆی
 لاسايی كردنه‌وه‌وه.

پوخته‌ی مه‌به‌ست :

براده‌رو هاوه‌لێ خراپ و ده‌ورو به‌رو ژینگه‌و شه‌يطان... ه‌تد، ته‌وا نه
 سه‌ر له مرۆف ده‌شپۆتین و لای ده‌ده‌ن، ته‌گه‌رنا هه‌موو ئینسانيتك خواو
 خاوه‌نی خۆی ده‌ناسی، وهك له فەرمووده‌كه‌دا هاتوه كه خوا وای
 دروست‌كردوه، وه خواي به‌به‌زه‌یی زۆر له‌وه كاربه‌جی تره كه به‌نده‌كاني
 به‌شپۆه‌يه‌ك دروست بكات خواي خۆيان نه‌ناسن و نه‌زانن كێيه!!

(1) النهاية في غريب الحديث والأثر كه (لسان العرب) به‌رگی (10) لا په‌ره 287 لي‌يه‌وه
 نه‌قل كردوه.

ئنجنا (فیطرهت) دیسان دوو جوړه: فیطرهتی عهقلی، وه فی طره تی دهروونی، فیطرهتی عهقلی تهوه بوو که با سمان کرد، وهك سهرتا عهقلیه کان که همن، که توژیکی دی هندیك به لگه یان لی به نمونه دهیینهوه، فیطرهتی دهروونی: مهبه ست پی یان تهو داخواریه دهروونیانهن که له دل دا همن، وهك تهوه که دایک هر له خووه مندالی خوی خوش دهوی و پیوی ست نا کات که له قوتابخانهو په یمانگاو زانکوکاندا فیری تهوه بکری که پیویسته مندالی خوی خوش بویت! ههروهها هه موو گیانداریک ههروایه. یان هه موو (ن پیرو می) یهك یه کتریان خوش دهوی و بو لای یه کدی کیش دهن و پیوی ست نا کات کهس فیریان بکات، یان هه موو که سیك حه زده کات شت فی ربی، یان هه موو که سیك جوانی خوش دهوی، ههروهها ئینسان هه موو سیفوت و خه سله تیکی چاکی خوش دهویت، که دواپی زیاتر با سی ته م بابه ته ده که ین، گرنهگ تهوه یه بزانی که مهبه ست له فیطرهتی دهروونی تهو داخواریه سروشتی و دهروونیانهن که به بی تهوهی خه لك فی کرابیت له دهروونی هه موو که سدا همن و هه ستیان پی ده کات.

تهوهی رابرد به کورتی پیناسهی (عهقل و زانیاری و فیطرهت) بوو.

ئنجنا بازاین که چون هه رکام له عهقل و زانیاری و فیطرهت، شایه دو به لگن له سهر بوونی خوی په روهردگار:

□ - چۆنیه تی شایه دیی دانى عقل له سهر به دیهیننه را یه تی و
پهروه گاریتی خوا ﷺ:

ئه وه که ئایا چۆن عقل بوونی خوا عزوجل دهسلیمینی و چۆن له ری
عقله وه په ی به بوون و به دیهیننه را یه تی و پهروه گاریتی خوا
(عزوجل) ده بری به درێژایی میژوو، زانا یان و فدیله سوفان ق سدیان
له سهر کردوه شتی جوانیشیان گوتوه، وه زانایانی ئی سلام و غهیری
ئیسلا میش چ ئه وانه ی پیشین و چ هاوچه رخ زۆر به لگه ی عقلییان له
باروه هیناوه ته وه.

به لām به داخه وه زۆر به ی زانایانی ئیسلام -مه به ستم ئه وانه یه که له
بواری عقیده و (علم الکلام) دا پسپۆر بوونه - له کتیه به کانی خویا ندا
ئه ونده ی پشتیان به لۆژیک (منطق) و فه لسه فه ی یۆنانی به ستوه ی
دارشتنی به لگه عقلیه کانیان له بواری ئیسیاتی به دیهیننه را یه تی و
پهروه گاریتی خوا دا نیو هی خده ش پ شتیان به عقلی فی طریی
نه به ستوه!

له حالیکدا که عقل ههر به شیوه فی طریی و کار ئاساییه که ی خوی و
به بی په نابردنه بهر مه نتیقی ئه رستویی و فه لسه فه ی یۆنانی و شیوازی
ئالۆزو زاراه قورس و مه ته لایه کانیان، گه لیک یاسا و بنچینه ی روون و
بی چه ندو چوونی وای تیدان، که ههر که سیك و یژدانی هه بی و به دوا ی

حه‌قدا بگه‌رپی بوونی خوی به‌دیه‌ی خه‌رو په‌روه‌ردگاری له‌لا ده‌که نه شتیکی روون و بی پیچ و په‌نا!

وه له‌راستیدا پشت به‌ستنی زۆریک له‌ زانایانی ئیسلام له‌روه‌وه به مه‌نتیق و فه‌لسه‌فه‌ی یۆنانی و شیوازه‌ تالۆزو بلۆزه‌که‌یان و زاراه‌ قورس و پیچراه‌کانیان وایکردوه که به‌لگه‌هیتا نه‌وه عه‌قلیه‌ که‌یان و شک و برینگ و ره‌ق و ته‌ق و بی ره‌وه‌ع بق بی‌ت و هه‌رکه سیکیش سه‌ره‌نجی کتیه‌کانی (علم الکلام) بدات بۆ وینه: (شرح العقائد الفیه) و (تهذیب الکلام) و (شرح المواقف). له‌ راستیی ئه‌م قسه‌یه‌مان دئیایا ده‌بی.

پیشم وایه هه‌رکه‌سیک سه‌ره‌نجی قورئان بدات و له‌و باره‌وه شیوازی به‌رزی ره‌چاو بکات، قورئانی به‌پیتز بی‌نیازی ده‌کات له‌ هه‌رجۆره مه‌نتیق و فه‌لسه‌فه‌یه‌کی یۆنانی و غه‌یری یۆنانی. چونکه خوی زاناو شاره‌زا که له‌باره‌ی ئه‌و فه‌رمایش (کلام) به‌رزو پیروۆ به‌هیتو پیتزی خو‌یه‌وه فه‌رمویده‌تی: ﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّذِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا﴾ (الاسراء-9). واته: بیگومان ئه‌م قورئانه - خه‌لکی - رینمایی ده‌کات به‌ره‌و ریبازو شیوازی که را بسترو چاکتره، دیاره چه‌مک و واتای ئه‌و ری‌چازو شیوازه چاکتره راسته‌تره گشتیه‌وه ته‌نها شتیک و دوو شت ناگریته‌وه! واته: قورئان له‌ هه‌موو روویکه‌وه له‌ هه‌ر بواریکدا کامه ریبازو شیوازی به‌رزتره چاکتره بۆ گه‌یشته‌ ئامانج و مه‌به‌ست ئینسانی بۆ رینمایی ده‌کات.

جا خوا پشتیوان بی نیمه ههول دده‌ین لهم تویرینه‌وه‌یه‌ماندا تهنه‌ا به وردبونه‌وه له یاساو بنچینه‌کانی عه‌قلی فیطری و سه‌لیم و به به‌هره وهرگرتن له رۆشنایی و رینمایی کتیبی خوادا پینچ (5) یاسای عه‌قلی بخه‌ینه روو، که هه‌رکامیکیان به‌سه‌ بو سه‌ماندنی به‌دیهینه‌را یه‌تی و په‌روه‌ر‌د‌گاریتی خوی بی‌وینه‌و هاوتا (عزوجل) «شایانی باسیه شه که گرنگی یاساو بنچینه ژیرییه‌کان (القوانین والقواعد العقلية) له‌وه‌دا یه که هه‌موو خاوه‌ن عه‌قلان تیاندان به‌شدارن، هه‌رکه‌سه له‌قه‌ده‌ر خوی، له شوانیکی ساده‌وه بگره هه‌تا بیریار (مفکر) یکی پسپۆر بلیمه‌ت.

ئیستاش ئیوه‌و لهم پینچ یاسا عه‌قلیه‌ روون و بی چه‌ندوچونه‌:

یه‌ک - هیچ په‌یدابووێک بی په‌یدا‌که‌ر نابێ (لا حادث بلا مَحْدَث):

مه‌به‌ست لهم یاسایه‌ ئه‌وه‌یه که ته‌که‌ر ته‌ماشای خۆ مان ب که‌ین و ته‌ماشای دیاره‌ سروشتیه‌کان بکه‌ین و ته‌ماشای ده‌وره‌به‌رو بوونه‌وه‌ر بکه‌ین، هه‌ست ده‌که‌ین که (په‌یدا‌بو)ین، جا هه‌م نیمه که په‌یدا‌بوین و هه‌م ده‌وره‌به‌رو بوونه‌وه‌ر که په‌یدا‌کراون، به‌ل‌گه‌ین له سه‌ر ئه‌وه که په‌یدا‌که‌ریکمان هه‌یه، چونکه هیچ په‌یدا‌کراوێک به‌بی په‌یدا‌که‌ر نایه‌ته‌دی. جا هه‌رچه‌نده ئه‌مه شتیکی زۆر روون و ئاشکرایه، به‌لام من سی قول‌ه به‌سه‌رها تم بو هیناونه‌وه بو زیاترو چاکتر روونکردنه‌وی:

* ده‌گیرنه‌وه که کابرایه‌کی فیه‌له‌سووف و زانا که له به‌ونی خوی په‌روه‌ر‌د‌گارا گومان و دوودلی ده‌ییت، جاریکیان له بیابانی‌ک دا چاوی

به کابرایه کی شوان ده که ویت که له لای حوشره کانی گۆ چانه که ی له زه ویدا چه قاندوه و عه بایه که ی به سه ردا داوه و له ژیر سیبهره که ویدا نویت ده کات، که له نویتزه که ی ده بیته وه، کابرای فیله سووف پ پیی ده لئی: وادیاره تو خدریکی به ندایه تی و پهرستن؟ کابرای شوان ده لئی: به لئی، فیله سووفه که ده لئی: بو کی؟ ته ویش ده لئی: بو خوی پهره ردا گارو به ده بیته ر. فیله سووفه که ده لئی: جا خوا هه یه؟ ته ویش ده لئی: به لئی، خوا هه یه بو یه ده پیه رستم! فیله سووفه که ده لئی: باشه به لگه ت له سه ر بوونی خوا چیه؟ شوانه که ش⁽¹⁾ ده لئی: (البعرة تدلّ علی البعیر، والخطوة تدلّ علی المسیر، فسماء ذات أبراج، وأرض ذات فجاج، وبحر ذو أ صواج، ألا تدلّ علی العلیم القدیر؟!) واته: قشیل به لگه یه له سه ر حو شتر (چونکه قشیل به بی حوشره په ویدا نابی)، وه شوین پی به لگه یه له سه ر ته وه ی که سیك پیی لیناوه و لیرویه رژیشتوه، (شوین پیی هه ر شتیك به لگه یه له سه ر ته و شته)، ته دی باشه تایه ئاسمانیکی خاوه ن ته ستیره و زه ویه کی خاوه ن دۆل و شیو و به رزی و نزم پیی و ده ریا یه کی خاوه ن شه پۆل، به لگه بن له سه ر خوی زانای توانا؟!، (واته: تایا هه موویان به ته ندازه ی قشیله که و شوین پی یه که نرخیان نییه لای تو، که ته وانش به لگه بن له سه ر خاوه ن و سه ر په رشتی کاریکی زاناو به توانای خویان که دروستی کردوون؟!) وه که ده ب یین شوانه که هه ر له و شتانه ی که له به رده ستی خۆیدا هه ن به لگه بو کابرای فیله سووف دینی ته وه،

(1) دیاره ته و شوانه عه ره ب بووه، یان به سه رهاته که به عه ره بی ته رجه مه کراوه.

بۆچى؟! چونكە بەلگە كە بەلگەى عەقلىكى فېطرىيە، عەقلىكى سەلىم و خوارىسك.

* جاريكى دى كۆمەلە كەسانىكى بەحىساب زانا كە لە بوونى خوادا دوودل و بەگومانن، بەلەى (پىرەژن) يك دا تىدەپەرن كە تەشى دەرى سى، لىي دەپرسن: پورى گيان تۆ بروات بە بوونى خوا ھە يە ؟ لە وەلا ھدا دەلى: ئەدى چۆن، بەلى خوا ھە يە ئيمان و بروام پىي ھە يە ! ئەوانىش دەلىن: جا تۆ بەلگەت لەسەر بوونى خوا چىە ؟ ئىمە پىمان وايە كە ئەم ئاسمان و زەوى و بوونەوەرە ھەر لەخۆيەو پەيدا بوو ھە يە و دەسوورئ و پىويستى بە كەس نىە، پىرەژن دەلى: رۆلە گيان سەيرى ئەم تە شىيەى من بكن؟! جا دەيسوورپىنى و دەلى: ئىو دەزانن ئەم تە شىيە بۆ چى دەسوورئ؟ ئەوانىش دەلىن ئەو ديارە تۆ دەيسوورپىنى! پاشان پىرەژنە كە تەشىكە رادەگرئ و چى دى نايسوورپىنى و دەلى: ئەدى بۆ چى ئى ستا وەستاو ناسوورئ؟! ئەوانىش دەلىن: لەبەرئەو كەس نىە بىسوورپىنى! ئنجا پىرەژنە كەش پىيان دەلى: باشە تەشىكە ئەگەر (پىرەژن) يكى وەك من بى دەستەلات نەى سوورپىنى بۆ خۆى نە سوورپىتەو، ئەدى چۆن عەقلىتان رىگا دەدات كە ئەم بوونەوەرە، ئەم دنيا و ئەرزو ئاسمان و خۆرو مانگە، بەبى ئەو كە سىك خاوەنى بىت، لەخۆ يەو بە سوورئ و بخولیتەو بىت و بچى؟! ديارە ئەوانىش زارىان دەبىتە تەلەى تەقىوا

* دەگىرنەو، لە سەردەمى (أبو حنيفة) دا رەحمەتى خاى لى بىت كۆمەلىك لە زانايانى ھىندستان دەچن بۆ بە غدا، داوا لە خەلىفەى

عه‌بباسی ئەو سه‌رده‌م ده‌کەن که ده‌مانه‌وی ئەبارە‌ی بوونی خواوه ئەگەڵ
 یه‌کیک ئە زانیانتان قسه‌و گفتوگۆ بکه‌ین. خه‌لیفه‌ش ئەبووحه‌نیه‌فیه‌یان
 بۆ دیاری ده‌کات، که وێرای شاره‌زاییه‌کی زۆر ئە شه‌ریعه‌تدا زۆریش
 عاقل بووه، ئەبوو حه‌نیفه‌ ده‌چی بۆ لایان. به‌لام دوا‌ی ئەوه‌ی ماوه‌یه‌ک ئە
 مه‌وعید دوا‌ده‌که‌وی. ده‌لێن: بۆچی ئە مه‌وعه‌یدو کاتی « یاریکراوی
 دانیشتن شتی‌ک دواکه‌وتی؟! ئەویش ده‌لێ: شتیکی زۆر عه‌جایب و
 سه‌رسوڕه‌یه‌نهرم بینی، بۆیه دواکه‌وتم، ده‌لێن: چی بوو؟! ده‌لێ: ئەوبه‌ری
 رۆبباری دیچه‌ به‌ئه‌می‌ک خه‌لکی ده‌هینا بۆ ئەم به‌ره‌و ئەم به‌ره‌وه
 ده‌یبردنه‌وه بۆ ئەوبه‌ر بێ ئەوه‌ی سائیقی هه‌بی و که‌س لێی بخوڕێت.
 ئەوانیش رۆو ئە خه‌لیفه‌ ده‌کەن و ده‌لێن: ده‌بوا یه‌ که‌ سیکی عاقل و
 خاوه‌ن شعور بۆ ئەوه‌ دیاری بکه‌ی که قسه‌و گفتوگۆمان ئەگەڵ بکات،
 چونکه‌ وادیاره‌ ئەم کابرایه‌ عه‌قلی ته‌واو نییه‌! چون به‌ ئەم هاتوچۆ بۆ
 ئەمه‌به‌رو ئەوبه‌ر ده‌کات و خه‌لک ده‌په‌رینیتته‌وه به‌بی سائیق و بێ ئەوه‌ی
 که‌س بيجوولێنێ و لێی بخوڕێ، شتی وا مه‌حاله‌! ئەبووحه‌نیفه‌ش ده‌لێ:
 باشه‌ چون شتی واتان پێ مه‌حاله‌، به‌لام ئەو زه‌وییه‌ی ئێه‌ له‌و
 ئوقیانوسه‌ی هه‌وادا به‌و هه‌موو خه‌لکه‌وه‌ که هه‌لێ گرتوه‌ چون ئاوا
 ده‌خولیتته‌وه‌ دیت و ده‌چی و خاوه‌نیکی نیه‌ که هه‌لێ سوورپینیت و
 مشووری لێ بخوات؟!

جا ئەراستیدا ئەوه‌ که (هه‌موو په‌یدا کراوی‌ک په‌یدا که‌ریکی هه‌ یه‌)،
 ده‌توانین هه‌زارویه‌ک نمونه‌ی ئەسه‌ر بێنینه‌وه، یه‌کیک ئەو نمونانه‌: تۆ

گوئیکی نایلونی دهستکرد دهبینی دئیای که لهخۆوه دروست نهبووه و کارساز(صانع)یکی ههیه، تهدی بوچی گوئیکی خواکرد که و یرای نهشوماو ژیان تیدا ههبوون، له جوانی و رهونه قیه شدا له گهڵ گو له نایلونه که ئاسمان و رېسمانیان بهینه، کهچی تهو گو له خوارسکه ده بی رپی تی بچی □ بهلای بابای خوانه ناسهوه - که به بی خاوهن و ههر لهخۆیهوه روابیت؟!!

دوو - ریکوپیکی به بی ریکخهر نابی (لا نظام بلا منظم):

تهمیش یه کی دیکه یه له یاسا عه قلییه روونه کان، چا با سه رنج به دین چون چونی ده کریته به لگه ی سه مانندی به دیهینه را یه تی خوا؟ جارێ ته گهر ئینسان سه رنجیکی سه ریپی بدا ته ته م بوونه وه ره به ئاسمانه وه، به مانگ و خۆروه، به ده ریاکانی ده وری زه وییه وه، به چیاکان و تهو هه وایه ی ده ورو به ری زه وییه وه، به هه رچی که له سه ر زه وی هه یه له گهڵ، له کانزایه کان، له پرووه ک و دارو درهخت و گیاه و گۆل، له گیا ندارانی جۆراوجۆر، له ه یزی کی شنده که زه وی شته کانی پی به خۆ یه وه چه سپاندوون، ههروه ها که زه وی به ده وری خۆی و به ده وری خۆردا ده خو ئینیتته وه، له ئاوی شیرین و زولال و کانی و سه رچاوه کان... هتد.

کاتی که ئینسان سه یری بوونه وه رو زه وی ده کات به م شیوه یه ی دیته پیش چاو: وه ک کۆشکیک یان ئوتیللیک که ئاماده کراوه بۆ پید شوازیکردن له میوان و خه لک که بین تیدا نیشته جی بن و تییدا بژین و هه ر چی

پیداویستی ژبیانیانه له‌ویدا ئاماده‌کراوه! ئەم دنیا‌یه‌ش به هه‌مان شیوه شتی‌ک نیه که ئینسان پیاویستی پیتی بیت له‌م سه‌رزه‌وی یه‌دا نه‌بیت، هه‌ر له‌جینگ هه‌و ری گاهه‌ ب گره، هه‌تا به‌رگ و پۆ شاک، خواردن و خواردنه‌وه... هتد، ئنجا ئیستا با تۆزیک وردتر سه‌رنج به‌دین، داخۆ خوی به‌به‌زه‌یی چی له‌ کۆشکی دنیا‌دا بۆ مرۆف دروست‌ک‌رده:

1) رۆژیکێ روون که بتوانی کارو که‌سابه‌تی تیدا بکات.

2) شه‌وگار که بتوانی پشوی تیدا بدات.

3) هاوسه‌ری‌ک که پیکه‌وه خیزان دروست بکەن و به‌هۆی یه‌ک‌دی یه‌وه ئارامی و ئۆخ‌نیا‌ن بۆ بیت و زاو‌زی بکەن و درێژه به‌ وه‌چه‌ی ئینسان به‌دن له‌سه‌ر زه‌وی.

4- (خۆر) که به‌ سه‌خاوه‌ته‌وه تیشکی ده‌داتی، گه‌رمی ده‌داتی، به‌لام ئەو تیشک و گه‌رمییه‌ وانیه که ئەو شتانه‌ی له‌سه‌ر زه‌وین هه‌لیان به‌پروکینن و واش نیه که هینده که‌م بێ سه‌رزه‌وی به‌ست، واته به‌شیوه‌یه‌ک نیه که ئینسان له‌سه‌رمان ره‌ق بیت‌ه‌وه، یان له‌ گه‌رمان به‌سووتن، خۆ ته‌گه‌ر خۆر یه‌ک ته‌ندازه‌ی که‌م نزیکت‌ر بووا یه‌ ته‌وه هه‌موو شتی‌ک ده‌سووتا، وه‌ ته‌گه‌ر یه‌ک ته‌ندازه‌ی که‌م دوورتر بووا یه‌ هه‌موو شتی‌ک ده‌یه‌ست، ته‌گه‌ر ته‌ندازه‌ی دووری خۆر له‌ زه‌وی له‌ هه‌موو شوینه‌کانیدا به‌ ته‌ندازه‌ی دووری له‌ به‌سته‌له‌کی سه‌روو و خواروو بووا یه‌ ته‌وه ژیا‌ن له‌سه‌ر زه‌وی نه‌ده‌ما، یان ته‌گه‌ر ته‌ندازه‌ی

نزیکی خۆر وهك هیلێ نیوه‌راست یان نزیك‌تریش بووا یه بیگو مان
هه‌موو شتیك ده‌سووتا و ژیان تیكده‌چوو.

5- (مانگ) كه به‌دهوری زه‌ویدا ده‌خوێتته‌وه‌و هه‌لكه‌ شین و داك شینی
ده‌ریاكان (المدّ والجزر) په‌یوه‌ندی به‌ مانگه‌وه‌ هه‌یه، ٥ یاره‌ مانگ
ئه‌گه‌ر له‌و مه‌سافه‌یه‌ی ئیستای له‌ زه‌وی دوور‌تر بووا یه‌ رهن‌گه‌
هه‌لكشان و داكشان هه‌ر دروست نه‌بوایه، وه‌ ئه‌گه‌ر نزیك‌تر بووا یه‌
هه‌لكشان و داكشانه‌كه‌ زۆر زیاتر ده‌بوو، ئه‌وكاته‌ش ئاوی ده‌ریا كان
زه‌ره‌روزیانی گه‌وره‌یان له‌ خه‌لك و دانیش‌توانی كه‌نار ده‌ریاكان ده‌داو
دایده‌پۆشین!

6- (هه‌وا). هه‌وا (با)ش هه‌ر ئه‌وه‌ نیه‌ كه‌ ئیمه‌ له‌كاتی هه‌ناسه‌داندا
هه‌لێ ده‌مژین، به‌لكو (با) بۆ دارودره‌خت و گژوگیا پیویسته‌ كه‌
ئیمه‌ ئۆك سه‌جینه‌كه‌ی هه‌لده‌ مژین و ئه‌وانیش دووهم ئۆك سیدی
كاربۆنه‌كه‌ی، ئنجا (با) هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ ده‌وره‌ش نابێ خێ، به‌لكو بۆ
متوربه‌کردن (تلقیح)ی دارودره‌خت، بۆ رامالینی پیسی و بۆ گه‌نی،
بۆ هینانی هه‌وره‌كان كه‌ به‌بێ با (هه‌وا) هاتوچۆ ناكهن. ئه‌جا بۆ
بینین و به‌رچاوپروونی، چونكه‌ له‌و شوێنه‌دا كه‌ هه‌وا ی لێ نیه‌ یان
كه‌مه‌ له‌به‌ر ته‌موم‌ژو تاریکی هیه‌چ نابینرێ.

7- (ئاو)، ده‌بینین كه‌ (3□4)ی زه‌وی یه‌ (ئاو) داپۆشراوه‌، ئاوی
ده‌ریاكان، ئنجا ئاوی ده‌ریاكانیش سویره‌ تا بۆ گه‌ن نه‌بن، پا‌شان
له‌گه‌ڵ سویره‌یش دا هه‌میه‌ شه‌هه‌لكه‌شان و داك‌شانیه‌ هه‌یه‌ و

ده جوړلن، نجا ته و تاوه شیرین و زولا لهی که ده بخوږه وه، له
ته سل دا بوونی نیه، به لکو له تاوه سویره کانه وه پیدایا ده بی و خوی
په روه دگار بومان ده پالووی، تیشکی روژ لیی ده دات و ده یکتا به
هلم و خوږی به که ی به جی ده مینی، چونکه قورسه، ته وهی دی که ش
به رز ده بیته وه و ده بی به هلم و بایه کان له گه ل خوږی اندا ده به یین و
ده بیته به هور، پاشان له ته نجامی ساریدا گهرده هوریه کان لیک
نیزیک ده بنه وه و بولا ی یه که ده کشین و ده بن به دل و په و به شیوه ی
ته رزه یان به فر یان باران ده باریت و به شیرینی و به زولا لی دی ته
به رده ستمان!

به لی به ریزان!

ته م بوونه وه ته گهر هور به شیوه یه کی سهرپی سهرنجی به دی و زور به
قوولی و وردیشه وه نه بی، ده زانی که وه ک کوشکیک وایه و سهرجده م
پیداویستییه کانی ژیانای تیدا تاماده کراون و تین سان هورگیز په کی
له سهر هیچ شتی که ناکه وی و به ته ندازه ی ته وه که دنیا قهره بالغ ده بی و
ژیان به ره و پیش ده چی خوی کار به جی نیع همتی دی که بولا مر و
ده ره خستی و تینسان روژ بولا روژ پهی به نه نیستییه کانی بوونه وه ده بات و
نیعمه ت و پیداویستییه هورگیزاو و پاشه که و تکراره کانی نیوزوهی که
خوا تیدا ته مبار کردوون.. ده دوزیته وه مه داری خوږیان پی ساز ده کات.
نجا ته گهر بیته و سهری جهسته و لاشه ی خومان به که یین، ته ویش
هورا به شیوه یه کی روا ته ی و سهرپی وای که هه موو تینسانیک بتوانی

شته کان ههست پی بکات. هه لته ته ئی هه با سی روح نا کهین که شتیکی زور نهینی و پنهانه و تنیا به هو ی شوینه وار کانیه و ههستی پی ده کریت، به لام به راستی په یه ندی نیوان روح و جهسته شتیکی زور سهر سور هیته ره و شایسته ی لی ورد بو نه وهیه. به هه رحال ئه وه بو زانایان ده بی، ئه وانه ی که زور ورد ده بنه وه، به لام تیوه پرامان و سهرنجدانی جهسته بو هه موو کهس ده بی. جا سهره تا با سهرنجیکی که لله سهری ئینسان بدهین، دیاره تنه ا ره واته که ی بزاین چی ده بینین؟! که لله سهری ئینسان چوار ئاوی تیدان، هه ر ئاوه تامیکی تایه تی هه یه، یه کیان سویر، یه کیان تال، یه کیان مزر، ئه وی دیکه شیان شیرینه، جا ئایا تو به ردیکت دیوه که ئه و نده ی که لله سهری ک بیت و چوار سهر چاوه ی تیدابن و هه ر کامیکیان ئاوه که ی تامیکی جیای هه بیته؟! بیگو مان ئه وه بو هه موو که سی که جی که ی سهرنج! ئاوی نیو گو ی تا له بو چی؟! له به ر ئه وه ی که ئه و شتانه ی گو ی ده یانیستی که ده ن گه یه ستره و کانن له ماوه ی که متر له چر که یه کدا ده یانیستی، که واته ده بی گو ی هه میه شه کراوه بیت، چونکه ئه گه ر ئه و ماوه که مه دا نه تبیست ئه وه ده نگه که ده روا ت و تیده په ری، وه ک دیتن نیه که دیمه نه کان هه ر له به ر چاو بن و هه ر کاتی که بته وی ده توانی سهریران بکه یت، به لام گو ی گرتن بو ده نگه کان وه ک سهرنجدانی دیمه نه کان نیه، هه ر کاتی که ویستت بتوانی گو ی بگریه وه، نه خیر ئه وه ی گو یته بو نه گرت یه که سهر تی ده په ری، که واته ده بی گو ی هه میشه کراوه بیت، هه ر بو یه ش خوی به به زه یی ماده ده یه کی تالی تیدا

داناوه بۆ ئەوهی هەر زینده‌وه‌ریك بچیتته نیوی بیکوژی! (تا)

ئنجما ئاوی نیو چاو سویره، چونکه چاو زیاتر مادده‌یه‌کی پیو (به‌زه)، شتی به‌زو چه‌وریش ته‌گهر له‌نیو ئاوی سویردا نه‌بیته بۆ گهن ده‌بیته و ده‌رزیته و به‌کترای پیسی تیدا په‌یدا ده‌بیته، ئاوی نیو چاو بۆیه سویره تا هه‌میشه (تعقیم) ی بکات و خاوینی بکا ته‌وه له تۆزو گه‌ردو هه‌رشتیک که ده‌چیتته نیویه‌وه.

ئاوی نیو لووت ترش و مزه‌، له‌به‌رئه‌وه‌ی که رۆژانه ملیونه‌ها غوبارو خۆل و میکروب له‌ ریگه‌ی هه‌ناسه‌وه به‌ کونه‌لوو قدا هه‌لده‌ صۆرئ و ده‌چیه نیو سییه‌کان، چونکه به‌زۆری وایه که هه‌ناسه له‌ کونه‌لووته‌وه ده‌درئ، جا له‌نیو لووتدا مووه‌کان ده‌یگرینه‌وه و ته‌و صادده مه‌زه‌ش زوو زوو دیت و تۆزو گه‌ردو میکروب‌ه‌کان ده‌کاته (چلم) و پا شان زوو زوو ئینسان چلمه‌که‌ی ده‌سپئ، که ته‌و (چلم) له‌ ته‌سلدا ئاویکی ئینج و مزو زۆر روونه، به‌لام به‌هۆی ته‌و میکروب و پی سییه‌وه رهن گی ئاوا زه‌ردو شین و بۆر و تلخ هه‌لده‌گه‌ریت.

به‌لام ئاوی دهم شیرینه، بۆ ئەوه‌ی ته‌و پارووه‌ی مرۆف ده‌یخواه‌ لیکه‌که شیرین و خوشی بکات و تامی زیاتری لئ بکات! دیاره هه‌رکام له‌و چوار ته‌ندامه‌ش ورده‌کاریی زۆریان هه‌یه، به‌لام من ده‌مه‌وی لیڤه‌دا ته‌نها شته سه‌ره‌تاییه‌کان ئاماژه‌ پی بکه‌م.

(1) دیاره ئیله‌ لیڤه‌دا ته‌نها باسی ئه‌و شتانه‌و ئه‌و لایه‌زانه‌ی دروستکراوه‌کانی خوا ده‌که‌ین که هه‌موو خاوه‌ن عه‌قل و هۆشیک بتوانی ده‌رکیان بکات و له‌ باسیکی دیکه‌دا له‌ رووی ورده‌کاریی زانستییه‌وه قسه‌یان له‌باره‌وه ده‌که‌ین.

ئنجما ته گهر سه سیری دوو (لیو) هکان بکهین که شتیکی زۆر ساده، به لām ته گهر ئینسان لیوی نه بوایه شتیکی زۆر سه پرو دز یو ده بوو! خواردنی به باشی بۆ نه ده خوراو قسه شی بۆ نه ده کرا! به لی، (لیو) ده وری زۆری هه یه، بۆیه خوی پهروه ره گار ده فهرمو ی: ﴿وَلَسَاكَ وَشَقَّتْ﴾ (البلد- □)، واته: زمایک و دوو لیومان به ئینسان به خ شیوه! (عه لی کوری ته بوو طالیب) یش خوا لیی رازی بیت، لهو باره وه جوانی گوتوه: □ عجباً لهذا الإنسان، یسمع بعظم، ویبصر بشحم، ویتکلم بلحم □ واته: ئینسان چهند سه رسورهینه ره! که به ئیسقان ده بیستی و به بهز ده بی غی و به گوشت قسه ده کات!!

ئنجما با سه رنجی زمان و ددا نه کان به دین و هاو کاری و په یوه ندی نیوانیان، که زمان بۆ خوی ده وریکی سه ره کی ده بیستی، چونکه به که یفی خوی ده جوو لی، ههم بۆ هه لگیرو وه رگیرو پاروو له زارداو قوت دان و ئاود یو کردنی و فری دانی و تفکر د نه وه ی، ههم بۆ قسه کردن و چۆنیه تی ده برینی سه رجه م پیته کان به هه موو جوړو شیوازیک، جاریک به سه ری زمان، جاریک به نیوهر استی ز هان، جاریک به تهو په ری ز هان و جاریکیش به قه راغه کانی!

ددانه کانیش سه یر ده کهین سی به شن: بره ره کان (القواطع) و که لبه کان (الأنیاب) و خرئیه کان (الأضراس)، چونکه ئینسان ته گهر شتیکی بخوات سه ره تا ده بی به ددانه کانی پی شه وه (بره ره کان) بیپچری، دوا یی پیو یسته قلت قلت و پارچه پارچه ی بکات به که لبه کانی، پاشان به خرئیه کانی

بیهارێ، جا ته گهر خری یه کان له پێشهوه و برهه کانی له دواوه بونا یه بێگومان هیچی بۆ نه ده بردرا.

ته گهر بیته و سهیری هه ته ندام و پێکها ته یه کی دی ئینسان بکه یین، هه مووی جینگای تیوه رامان و سه رنجدان و لیۆرد بوونه وه یه، له هه مووی دا ته و په ری ریکوپێکی ده یینری، هه روه که له تیکرای ته م بوونه و ره پان و پۆرو فراوانه دا به وردو درشتیه وه ته و په ری ریکوپێکی هه یه، که واته به ته ئکید ته م بوونه و ره پر ورده کاریی و ریکوپێ که خواو خواهن و په روه ره گاریکی هه یه، چونکه هه رگیز (ریکوپێکی به بی ریکه ره نابێ) و بوونه و ره یش ته و په ری ریکوپێکی تیده یه.

سێ - که سیك شتیکی نه بی پتی نابه خشری (فاقد الشيء لا يعطيه):
ته میش یه کی دیکه یه له و یاساو بنچینه ژیریانه ی که نا چارمان ده که ن دان به بوونی خوا دا بیین، چونکه ماده ده که له به ره چاومانه که رو کاس و بی گیانه و عه قل و هه ست و شعوری نه و ئیراده و ژیان و سه ی نه، ته دی باشه رووه که نه شونوما ی هه یه و زاووزی هه یه، وه گیانداران که وێرای نه شونوما و زاووزی، چهندان غه ریزه یان هه یه و جوړیک له هه ست و شعوریان هه یه. ئنجا ئینسان که وێرای ته مانه عه قلی هه یه و ئیراده ی هه یه!

جا ئیستا بۆمان هه یه به رسین: ئایا ته و سیفه ته زیادا نه ی رووه که گیانداران و ئینسان له چیه وه هاتوون و له گو یوه هاتوون، خو صادده هه یچ کام له و سیفه تانه ی نه؟! ئنجا مادام بۆ خو ی شتیکی نه بیته چون

ئەو شتەي پى دەبەخشرى؟ ماددە چىيە؟! ۋەك زانا يانى فيزىيا دەلىن:
ئەسلى ماددە دەچىتتەۋە بۇ گەردىلە (ذرة) ۋ گەردىلە كان يەكەمىن خشتى
بىناي ماددەن، گەردىلەش ئەسلى بەشى سەرەكى پىك دىت، ئە (نىوك)
ئەۋىش برىتە يە ئە (پروتون) ۋ (نېوترون)، پروتون بارگە يەكى
(موجب)ى ھەيدە نېوترون بى بارگەيدە، ۋە ئە دەۋەكەشى (ئەلكترون)
ھەيدە كە بە دەۋرى نىوكە كەدا دەخولیتتەۋە ئەۋىش بارگە يەكى
(سالوب)ى ھەيدە كە ئەگەل (پروتون)دا يەكدى كىش دەكەن.

جا ئەمانە پىكەيتتەۋە سەرەكىەكانى گەردىلەن، ئەگەرنا وپراي ئەمان
چەندان جۆرە تەنۇلكەي دىكەي بچووكىش ھەن كە ژمارەيان ئە سەد
(100) زياترە!

ئەو گەردىلەيە ئەلكترونەكەي (1837) جار سووكتە ئە نىوكەكەي ۋ
ئەۋە زانايانى ئەو بۋارە ئە سەرى يە كەدەنگەن. ۋە ئەو گەردىلە بەو
بچووكىيەۋە ۋەك كۆمەلەي خۆر ۋايە، خۆر چەند گەۋرەيەۋ چۆن زەۋى ۋ
خۆر كەكانى دى بەخۆيان ۋ مانگەكانى شىئانەۋە بەدەۋرى خۆيدا
دەخوليتتەۋە، نىوكى گەرەيلەش ئەلكترون يان ئەلكترونەكان بەدەۋرى
خۆيدا دەخوليتتەۋە، واتە كتومت ۋەك كۆمەلەي خۆر ۋايە! ئە جە
گەردىلە يەك ئە روۋى قەبارەۋە (100.000.000)ى
سانتيمەترىكە، ۋە ئە روۋى كىشەۋە، گرامىك بەكى بە مىليۇنىك مىليار
مىليار بەش، ئىنجا يەك بەشى برىتتە ئە قورسايى گەردىلە! كە بە ژمارە
سەرى: ئاۋا دەنوۋ

(1) 1.000.000.000.000.000.000.000.000. ئا ئەو
خشتى يەكەمى (ماددە) يە، ئىنجا ئە چەند گەردیلە يەك (گەرد) يەك
پىك دىت، گەردیلەكان جىياجىيان و ئەگەر ھەر يەك جۆرە گەردیلە
ھەبووايە، ماددە ھەر يەك شت و يەك جۆر دەبوو، بەلام تا ئىستاز پاتر
ئە (100) سەد توخم (عنصر) دۆزراوەتەو، ئىنجا ئا پاتر خەكانى
ماددە بۆچى جىياجىيان؟! بەھۆى جىياوازی نىيوك و ئەلكتۆنى نىيوك
گەردیلەكانەو، بۆ وینە، (ھىدروژىن) يەك پىرۆتۆن و يەك ئەلكتۆنى
ھەيە، بەلام (ھىليۆم) دوو دووى ھەيە، دوو پىرۆتۆن و دوو ئەلكتۆن،
(لىتییۆن) سىيى ھەيە، (برىتییۆم) چواری ھەيە و... ھتد.

كەواتە: جىياوازی توخمەكان بەھۆى جىياوازی جۆرى گەردیلەكانەو يەو
خوای پەرەردگار وای دروستكردوون كە جىياجىيا بن بۆ ئەوێ كە توخمى
جىياجىيايان لى پىك بىت!

كەواتە ماددە ئەوێ كە نە عەقلى تىدايە نە ژيان، نە دىتن و نە
بىستن و نە قسەكردن و نە وىست و ئىرادەو نە ھىچ، بەلام باشە ئەو
سەفەتە زىيادانەى كە ئە پووەك و ئە گىيانداران و ئە ئىنساندا ھەن
ئەكوپو ھاتوون؟! ديارە ماددە بۆخۆى نىنى، بۆيە نا چارىن بەلخىن ئە
دەرەوێ ماددە بۆ ماددە ھاتوون و پىنى بەخشاوون.

بۆچى؟! چونكە ھەر شت يەك خۆى شت يەكى نەبىت ناتوانى ئەو شتە
بەخشى. دەجا ماددە كە ژيانى نە، عەقلى نە، ئىرادەى نە، زانىارى و

(1) (گەرد) بە عەرەبى (جزئي) و بە ئىنگلىزى مۆلىكۆل (Molecule).

دیتن و بیستن و هستی نیه . ناتوانی پروهک و گیاندارو مرؤقیك دروست بکات، خاوه نی کؤمه ئیک سیفدت بن که له خودی مادده دا نین، به لکو عه قل ناچارمان ده کات که بلین: خواجه کی به دیهینه رو په روهردگار هر کام له پروهک و گیاندارو مرؤقی دروستکردوون و تهو سیفدتانه شی پی به خشیون که له خودی مادده دا نین.

که واته یاسای: □ هر که سیک و هر شتیک شتیکی نه بی ناتوانی تهو شته به خشی □ به لگه یه کی دیکه ی روون و بی چهندو چوونی عه قلیه له سهر به دیهینه رایه تی و په روهردگاریتی خوا. هروه ها لهو یاسا عه قلیه فیطری یانه ی که هه موو ئین سانیک له می شکیدا هه ن بریتیه له:

چوار- هر دروستکراوئک سیفده تی خاوه نه که ی تیدا ده دره و شته وه (تجلی صفات المانع فی صنه):

بو تیشک خستنه سهر چه مک و واتای تهو یا سا عه قلیه ده لین: شتیکی ئاشکراو روون و به لگه نه ویسته که سیفده تی هر درو سته که رو هر خاوه ن پیشه یه ک لهو دروستکراوه ی خویداو لهو پی شه یه ی خویدا ده رده که ویت.

بو نمونه: زانا یانی ئی سلام تهو انه ی که کتیب بیان نوو بیون و به ره میان له دوا ی خو یان جی هیشتوون، هر کامیکیان مۆک (طابع) و ری ره ویک ی تایبه تی خو یان هه یه، بو و یخه: (ال خوي، ابن تیمیة،

الغزالي، ابن القيم الجوزية، سعيد النورسي، سيد قطب، حسن البنا، ابو الاعلى المودودي) خوا لِيَّ بيان خوش بِي. هه‌ر که بِيَّك موماره بيه‌ی خویندنه‌وی کتیب و به‌رهمه‌کانی هه‌ر کامیکیانی کردبِي هه‌ر که چاوی پِيَّی کهوت، به پِيَّی شیوازو دارِشتن و ته‌عبیریان، یه‌کسه‌ر ده‌زانی که ته‌و کتیبه‌یان ته‌و برگه‌یه‌هی فلان زانایه‌یه، هه‌روه‌ها هه‌ر کارو پیشه‌یه‌کی دی سیفه‌تی خاونه‌کی تیدا ده‌ده‌وشیتته‌وه.

به‌لِيَّ ته‌مه‌ قانون و یاسایه‌کی عه‌قلیه‌و ئینسان سیفه‌تی خاونه‌ی هه‌ر کارِيک له‌ کاره‌که‌یدا ده‌خوینیتته‌وه.

جا ئایا ئیمه‌ ته‌گه‌ر ته‌ماشای بوونه‌وه‌ر بکه‌ین، سیفه‌تی ک یِي تیدا ده‌بینین؟! بوونه‌وه‌ر به‌ وردو درشتیه‌وه، له‌ گه‌ردیله‌وه تا که‌هکه‌ شان (مَجْرَة)، له‌ زه‌وییه‌وه تا ئاسمان، له‌ (ته‌میبا)وه تا ئینسان! ته‌وه‌ی که له‌ بوونه‌وه‌ردا به‌ خه‌تیکی درشت و پروون ده‌بخوینینه‌وه، بریتیه‌ له‌:

- 1- زانیاری و شاره‌زایی بِي کۆتا.
- 2- حیکمه‌ت و کارامه‌یی.
- 3- توانا و ده‌سته‌لاتی بِي سنوور.
- 4- به‌زه‌یی گشتگیر.
- 5- به‌خشنده‌یی و که‌ره‌می بِي وینه‌.
- 6- رِئیشان دانی هه‌موو دروستکراوه‌کان.
- 7- دایینکردنی پیداو یستیه‌کانی هه‌ر مه‌خلووقِيک.

به‌لئی به‌ریزان!

هەر کەسێک بە ھۆشیاری و بەوێژدانەو سەرئەنجی سەرئەبەری کائینات و بوونەوەر بەدات، سەرچەم ئەو سیفەتانەو زۆری دی کەش لە سەر ڕووپەرەکانی دەخوینێتەو، جانیستا دەپرسین: ئایا بێج گە لە خۆی بەدیھێتەو پەرورەدگار (سبحانە و تعالی) کە لە ڕیی پیغەمبەرانی یەوہ (عليهم الصلاة والسلام) خۆی بە ئیمە ناساندووەو باسی خۆی بۆ ئێھە کردووە، هیچ کەس و هیچ شتیکی دی کە ھە یە کە ئەو سیفەتانە ی پالەینە لا کە بە خەتیکی ڕوون و درشت لەسەر ڕووپەری یە کە یەکی دروستکراوەکان تۆمارکراون؟! بێگومان نەخێر ئەگەرنا کوا، کێ یەو چیە؟!!!

ھەڵبەتە ئەم یا سا عەقڵی یە: ((ھەر درو سترکراویک سیفەتی دروستکەرە کە ی تیدا دەردەکەوێ)) کاتی خۆی (موسی)ش علیہ السلام بەکاری ھیناوە بۆ دەمکوئکردنی فیرعەون کاتیک کە لێی پرسێوہ: جە ئە ی مووسا پەرورەدگارتان کییە (ئەگەر من نیم)!؟! ﴿ قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسَى ﴾ (طە 49)، مووساش لە وەلامدا فەرموویەتی: ﴿ قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى ﴾ (طە 50). واتە فەرمووی: پەرورەدگارمان ئەو کەسە یە کە بوونی بە ھەموو شتیکی بەخشیووەو پاشان ڕینمایێ شێ کردووە. واتە: خۆی خاوەن و پەرورەدگارمان کەسیکە کە کالای بوون (وجود) بە بالای ھەموو دروستکراویک پۆشیووەو ئە دەریای نەبوون

(عَدَم) ده‌یه‌یناون و پاشان هه‌رکامی‌کی شیانی رینه‌ی حایی کردوه که بتوانی ئه‌و ئامانجه‌ی بۆی وه‌دیه‌ینراوه بیه‌ینیتته دی و ئه‌و ئه‌رکه‌ی پ‌یی سپی‌راوه ئه‌نجامی بدات.

جا به‌رای من ئه‌م وه‌لامه‌ی (موسی) (عليه الصلاة والسلام) ئه‌ یه‌ک کاتدا دوو نیشانه‌ی پ‌ی پ‌یکاون:

یه‌که‌م: وه‌لامی فیرعه‌ون ده‌داته‌وه، که تۆ خوا نی! خوا ئه‌و زاته‌یه که هه‌موو شتیکی به‌دیه‌یناوه، ئه‌دی ئه‌ی فیرعه‌ون تۆ چیت به‌دیه‌یناوه؟!

دووهم: ئه‌ی فیرعه‌ون، تۆ بۆشت نیه داوای په‌روه‌ردگاریتی (ربوبیته) و په‌رستراویتی (الالهیة) به‌سه‌ر خه‌لکییه‌وه بکه‌یت، چونکه که‌سی‌ک بۆی هه‌یه په‌روه‌ردگاری خه‌لک و فه‌رمانه‌وای خه‌لک بی که بتوانی ری‌گایان نیشان بدات و رینه‌مایان ب‌کات، که سیکیش مافی رینه‌شاندانی خه‌لک و مافی یاریکردنی خه‌لک و حه‌رامی بۆ خه‌لکی هه‌یه، که دروستی کردبن، ئه‌ویش ته‌نها خوای په‌روه‌ردگارو به‌دیه‌ینه‌ریانه، واته (موسی) به‌م رسته‌کورت هه‌م وه‌لامی ئه‌وه‌ی ده‌داته‌وه که تۆ خوای خه‌لک نی، وه هه‌م ئه‌و راستیه شی پی‌راوه‌گه‌یه‌نی که تۆ بۆت نیه به‌نده‌کانی خوا بجه‌یه ژیر رکی‌فی خۆته‌وه خه‌لک و حه‌رامیان بۆ دیاری ب‌که‌یت و به‌رنا مه‌یان بۆ دابینی!

به‌لّی خوای په‌روه‌ردگار هیچ شتیکی دروست نه‌کردوه که ری نی شان نه‌دایت، وه ئیمه که سه‌یری ئەم بوونه‌وه‌ر ده‌که‌ین، سیفه‌ته‌کانی خوای تیدا ده‌دروشینوه‌ه چونکه زاتی خوا له سیفه‌ته‌کانیدا ده‌دروشینوه‌ه سیفه‌ته‌کانی خواش له دروستکراوه‌کانیدا.

تیی ستاش پا بۆ زیاتر پروونکرد نه‌وه‌ی چۆنیه‌تی دروه‌ه شانوه‌ی سیفه‌ته‌کانی خوای به‌رزو هه‌زن له دروستکراوه‌کانیدا دوو وی‌شان بی‌ئینه‌وه:

یه‌که‌م: کۆرپه‌ی مرۆف له‌سکی دایکیدا.

دوه‌م: ژیا‌نی گیانداران و چۆنیه‌تی خواردن و زاوژی و... هتدیان. هه‌لبه‌ته‌ لی‌رده‌ا تیی هه‌ر به‌ کورتی باس ده‌که‌ین و ده‌رفه‌تی درێژه‌پیدا‌نمان نیه.

کۆرپه‌ی مرۆف:

خوای په‌روه‌ردگار باسی ده‌کات، که ئینسانم له‌ دلۆپه‌تاو (نطفه) (1) دروست کردوه، پاشان بووه به‌ خوینپاره (علقة) ئنجا بووه به‌ زار جووه گوشت (مضغه) دوا‌ی ئەوه‌ بۆته ئیسقان و به‌ گوشت داپۆشراوه، ئنجا

---

(1) (نطفه) له زمان‌ی عه‌ره‌بیدا به‌ دلۆپه‌ ئاو یان پڕیشکه ئاو یان تۆزه ئاو‌یکی که‌م ده‌گوتری، که مه‌به‌ست پیی تۆز(منی)ی پیاو و ژنه، که تۆزه ئاو‌یکه، به‌لام ئیستا وه‌ک زاراوه‌یه‌ک بۆ ئەو گیانداره‌ زۆر بچوکه‌ش به‌کار‌دی که کۆرپه‌ی لی دروست ده‌بی و له ئەنجامی یه‌گرتنی هه‌یمه‌ن (الحيوان المنوي)ی پیاو هیلکۆکه (بويضة)ی ئافره‌تدا دروست ده‌بی، که ده‌توانین به‌ کوردی به‌ (نطفه) ب‌ل‌ئین: (تویله‌که) چونکه (نطفه) به‌شیکی بچووک و که‌مه له‌ تۆز(منی)ی هه‌ر کام له‌ پیاو و ژن، نه‌ک هه‌موو تۆوه‌که‌یان مندا‌لی لی دروست ب‌ه‌وه‌ک کاتی خۆی گومان ده‌برا.

دوای چوار مانگ و زیاتر رووحی به بهردا کراوه، وه ورده ورده سهرجه م
ته ندامه کانی ته و او بوون و بۆته کۆرپه یه کی ئاماده.

جا ئیستا با سهرنج بدهینه هه ندیک حال و بالی دروستبوونی کۆرپه:

ئه و کۆرپه یه ههر ئه و کاته وه که له مندا ئدانا جیگهر ده بیته، ئافرهت
خوینی هه یزی نایهت و ده وه ستیته، بۆچی؟! چونکه ئه و خوینه ده بیته
گۆمیلکه یه که له خوین و ئه و (نطفه) یه ئه و خوینه دا که شه ده کات،
پاشان که ته ندامه کانی ئی پیدابوون و گه و ره بوو، د یاره ههر به و
که مه خوینه مه دار ناکات، بۆیه خوای په و ره دگار وای بۆ ره خ ساندوه
که ریخۆله یه که به نیوکیه وه برویته، که پ یی ده گوتر پته پته نیوکه
(الحبل السري)، جا له ریگای ئه و ریخۆله یه وه خۆراک بۆ نیو لاشه ی ئه و
کۆرپه یه ده چیت، ئه و ریخۆله یه ش وه زانایانی پزشکی گهریی (طب)
ده ئین: ئه و مندا ئه ی به ستۆته وه ته و نه ده ش درێژ نیه که له گه ردن و
ده ست و قاچی بتالیته، به لām مه جالیشی ده دات که بجو لایته له نیو
مندا ئدانه که دا، وه که ته وانه ی که ده چن بۆ نیو هه و (فضاء) و سهر
مانگ چۆن ده به ستۆته وه، ته ویش ئاوا به سترا وه ته وه! ئنجا ته وه ی جیگای
سهرجه ته وه یه که کۆرپه له مندا ئدانی دایکی دا سهری له سهره وه و
پی یه کانی له خواره وه ن، که چی له کاتی مندا ئبوون دا یه که سهر پی چه وانه
ده بیته وه، سهری دیته خواری و پی یه کانی ده چنه سهری، د یاره ته گهر
ته و کاتیش ههر وه پێشدا بوو یه مه خدال له دایک نه ده بوو مه گهر
به نه شته رگهریی (العملية الجراحية) !.

پاشان دواى هاتنه دهره دوى به سه لامه تی، ئەو مندالە یەك سەر یەك چریكەى لى بەرز دەبیته وه. چونكه یە كه چاره كه هەنا سه دەدات و كۆته نداسى هەناسه دانى دەكه ویتە گەر! ئنجا هەر كه ئەدايك بەربۆوه، بەبى ئەوى كه هیچ كهس فیری كردییت بەشیویهك دەزانیت هەمكى دایكى بژییت كه هیچ كهسیك وا نازانیت! چونكه هەمك هژین، وهك زانایان ده لێن، ئەویش هونەریكى زۆر گهورهیه! پاشان ئەو خواردنەى كه ئە هەمكى دایكیدا هەیه (شیر). هەموو پێداوی ستیه كانی ئەو مندالەى تیدا هەیه، جگه ئەوهش شیرى دا يك بەرگری (منا عە) دەدات بەو مندالە بۆ پارێزگاری لى كردنى ئە مىكرۆب و نهخۆشى!

ژیانی گیانداران:

بە هەمان شیوه ئەگەر سهیری جیهانی گیانداران بکهین، دهبینین كه هەر جۆره گیاندارێك و زینده وهرێك هەتا بچووكتر و لاوازتر بیت، خواى به به زهیی و كار به جی ژماره ی زیاتر كردون، وهك: به كتریاو مىكرۆ به كان و كرم و زینده وهر و میش و مه گهزو... هتد. بۆچی؟! چونكه لاوازن و زوو زوو ئە بهین ده چن و گیاندارى دى ده یانفۆن، جا هەم بۆ ئەوى بینه خۆراكى ئەوان و هەم ئە قه لاچۆو فەوتانیش پارێزراو بن، خواى زاناو شارەزا ژماره یانی هێنده زۆرو زه وەند كرده یینجگه ئە خۆى كهس نایزان!

ئنجا زینده وهر و گیانداران هەتا بى هیزتریش بن، خواردنیشیان ئاسانتر بۆ دابین كراوه، به لām گیاندار هەتا گه وهره ترو درنده تر بیت، هەم وه چه (نسل) ی كه مته و هەم خواردنیشى به زه حەت تره، جا ئایا بۆ چی

وه چهی که متهو زاووزی که متر ده کات؟! تهو هیک هه تی زۆری تیدا یه،
 ئیمه ده بینین له سهو شاشه ی ته له فزیۆن که له نه یو جەنگه له کاندایه
 شیرینک یان دووان، پلنگینک یان دووان کۆمه لێک مامزو ئاسک یان گاو
 مانگا کیتی راو ده نین و به ئاسانی ده یانگرن و ده یانخۆن، جا ته گهر به
 ژماره ی تهو هه موو رهو ئاسک و مامزو گاو مانگا کیتی یا نه، شیرو
 پلنگ هه بو نایه، بینگومان به چه ند رۆژیک گیاندار ی ئاوا به سته زمان
 له دارستان و جەنگه له کان دا نه ده مان و بنه ده یوون! بۆ یه ژماره ی
 گیانداره درنده کان هه مه شه که متهو بی هیزه کانیش ژماره یان زۆر
 زۆر تره، که هه م به شی خواردنی درنده کانیش ده کهن و به شی راو کردنی
 ئینسانیش ده کهن که که لکیان لێ ببینیت، وه به شی مانده وه ده کهن!
 تهو ی که با سمان کرد هه ر بۆ نمونه یه، ته گهر نا ته گهر به وردی باسی
 ژ یان و گوزه ران و بژیو رۆژی گیانداران و چۆنیه تی خۆپارا ستنی
 بی هیزه کان یان و پهیدا کردنی بژیوی دروست کردنی لانه و هیلانه و جینگه و
 ریگه یان بکه ین، سه رمان لێی ده سور می! هه ر له بائنده و ماسی و مارو
 کرم و میش و مه گه زه وه بگره هه تا چه ندان گیاندارو ده عبا ی جوړا و جوړ
 که ته نیا خاوه ن و به دیهینه ریان جوړو ژماره کان یان ده زانی! له ژ یان و
 گوزه ران و حال و پالی هه موو یا نه دا زانیاری و حیک هه ت و به زه یی و
 به خشنده یی و سه ر جهم سیفه ته به رزو بی وینه کانی خوا ده دره و شینه وه،
 چونکه هه ر کامیان فیرکرا وه و رینمایی کرا وه که چۆن چۆنی بژی هه ت و

بژیوو چی و ری په‌یدا بکات و به‌رگری له‌خوی ب کات و زاوژی و وه چه خستنه‌وه‌ی به‌رده‌وام بی.

که‌واته: ته‌گه‌ر به وردی سهرنجی بوونه‌وه‌ر بده‌ین له هه‌ر شتیکی دا سهرجهم ناوو سیفته‌ته به‌رزو بی‌وینه‌کانی خوی تاک و پاک دهره‌وشیتته‌وه‌و بی‌جگه له‌خو‌اش شوینه‌وارو شوین په‌نجه‌و سیفته‌تی هیج که‌س و هیج شتیکی دیکه به‌هیج دروستکراویکی یه‌وه ناییری!

وه‌ک خوا فهرمویده‌تی: ﴿ هَذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴾ (لقمان 11)، واته: تا ئه‌وه درو سترکراوی خوی، ده‌کوا پیشانم بده‌ن غه‌یری وی چی یان درو سترکروه! به‌لکو سته‌مکاران له گومراییه‌کی ئاشکرادان.

پینچ □ مشوور لی‌خوران به‌لگه‌یه له‌سه‌ر بوونی مشوورخۆر (التدبیر دلیل علی وجود مدبر) :

ئه‌میش بنچینه‌یه‌کی دیکه‌ی عه‌قلیه‌و به‌لگه‌یه‌کی دی که له سه‌ر به‌دییه‌ته‌رایه‌تی و په‌روه‌ر دگاریتی خوا پیکدینی، جا هه‌رچه‌نده ئه‌م یاساو بنچینه‌ی پینجه‌مه ئه‌وه‌ی پی شوویه‌وه نیزه‌ که‌و خالی هاو‌به‌ش و پیکه‌یشتنیان زۆرن، به‌لام له‌یه‌کیش جیان.

دیاره ئه‌م بنچینه‌یه‌ش وه‌ک هه‌ر کام له بنچینه‌کانی پی شوو ده‌گو نچی نمونه‌ی زۆر و زه‌وه‌ندی له‌سه‌ر بینینه‌وه به‌لام ئه‌و دهرفه‌ته نه‌یه . ته‌نیا یه‌ک نمونه ده‌خه‌ینه روو:

مشوور لیّ خورانی ژ یانی مروّ څ به عه مبارکردنی کان -زاو
سووته مهنی یه جوړاو جوړه کان له بن زه ویدا:

خوای به به زه یی و مشوور خوړ (عزوجل) به هه زاران و به گره ملیو نمان
سال پیش نیشته جی کردنی تادم و هه ووا (علیهما وال صلاة ال سلام) و
وه چه که یان له سهر خرّ که ی زه وی، هه چی که زانیو یه تی ژ یان و
گوزهرانیان پیویستی پی دهبی و په کی له سهری ده که وی، له جوړه ها
کانزا وک: تاسن، پولّا، مس، فافون، زیر، زیو، پلا تین... هه څه ده له
جوړه ها سووته مهنی وک: خه کووزی به رد، نهوت، غاز.. بوی له ژیر زه ویدا
عه مبار و تاماده کردون، وک فهرموویه تی: ﴿وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ
مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتًا لِّهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً
لِّلسَّائِلِينَ﴾ (فصلت-□□) واته: وه □□ خوا- شاخه کان له سهر زه وی له نه گهر
پینگرتوون و دایکو تاون، وه پ ییزو به ره که تی تیخ ستوه، وه بژیو- و
پیداویستی یه -هکانی بو داوا کاران له ماوهی چوار رږژ -قوناغ-ان دا به
شیوه یه کی نه ندازه گیری کراوانه تیدا داناون.

تاشکراشه که خوای کاربه جی و زاناو شارهزا زانیو یه تی که هه زاران
سال مروّ له سهر خرّ که ی زه وی ده ژی و نه پیویستی دهبی و نه تواناشی
دهبی که که لیک له و کانزا (معدن) و سووته مهنی (وقود) یانه ی بن زه وی
به کار بینی و به وشتانه ی که له سهر رووکاری رواله تی زه وین و به تاسانی
دهستی ده یانگاتی مه داری ژیان و گوزهرانی خوی ساز ده کات. به لام
بیگومان زانیو شیهه تی که رږژگار لیک دی سهر زه وی قهره بالغ ده بی و

ژیانو گۆزه رانی به ره و پیش ده چی، قهیرانی سووته مه نیی (أزمة الوقود) و قهیرانی که ره سه ی خاوی پیشه سازی، یه خه ی پی ده گری و تهنگی پی هه لده چنی و ئه و شتانه ش که له سه ر رووکاری زه وین به تایبته جهن گه ل و دارستانه کان زوو کو تایی یان پی دی و به سه ر ده کرین، بو یه خاوی به خشه رو کار به چی هه موو ئه و پید او یستی یه یه ده گ (احتیاطی) نه ی له نیو زهوی دا بو عه م بار کردوون و بو هه لگرتوون، تاوه کو هه رکات ئه سووته مه نییه ی له دارو درخت و جهن گه ل دا بین ده کری ته و ابوو، جو ره کانی دیکه ی سووته مه نی وهك نهوت و غازو خه لووزی به ردو هه لم و کار به ا وزه ی ته تو میی ئه و که لینه پر بکه نه وه، هه ر کامیک یان له قو ناغی خو یانداو، کاتی کشی ژیا نی به ره و پیش چوو و ئه و ئام رازا نه ی که له چاخ ی به ردی (العصر الح جری) دا له به ردو ئی سقان و قوچ دروستی ده کردن هه داریان ساز نه کرد، ئا سن و پو لاو ... هه قدی له به رده ست بیت بو دابین کردنی ئامیرو وه سیله ی دیکه ی گونجاو له گه ل په رستان دنی ژیا ن و گۆزه ران و پید او یستییه کانی!

جا ئیستا ده پرسین: ئایا ئه و ته دبیر کردن و مشوور ئی خوارد نه ی ژیا ن و گۆزه رانی مرؤف له سه ر زهوی و هه لگرتن و ته نبار کردنی ئه و هه موو که ره سه و پید او یستییه نه ی قو ناغه جو رازو جو ره کانی ژیا نی، دره وشا وه ترین به لگه نیه له سه ر بوونی خاوی به به زه یی و مشوور خۆر؟!

2- چۆنیه تی شایه دیی دانی زانیاری له سهر به دیهینه را به تی و
په روهردگار یی خوا:

ئهم باب تهش له دوو خالی سهره کیدا ده خینه روو، واته له دوو خالان دا
باسی چۆنیه تی شایه دیی دانی زانیاری له سهر بوونی خوی به دیهینه خهرو
په روهردگار ده کین:

خالی به کم: (بوونه وهرو دهووبهر)

ناسمان:

خوی په روهردگار ده فرموی: ﴿أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ
بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ﴾ (ق 6) واته: ئایا سهرنجی ئاسمان بیان
نه داوه له سهرووی خویانهوه، چۆن بینامان کردوه رازاندوومانه تهوهو
هیچ که ئین و ناریکو پیکیه کی تیدا نه!

ئێستاش بۆ تهوهی شتیک له بارهی گه وهی و گرنگی و فراوانی
ئاسمان بزاین و تهو فرمانه دی خوا جی به جی بکهین، باسهیری فراوانی و
زه به لاحی بوونه وهر⁽¹⁾ بکهین، به لام سهره تا ده ئین: مه به ستمان له
بوونه وهر هه موو ئاسمان نه، به لکو مه به ستمان ته نیا تهو گوشه یه تی

(1) پێشتریش باسمان کرد که وشه ی بوونه وهر (الکون) ته نیا ته عییر له به شیک کی که می
ئاسمان، بگره ئاسمانی به کم دهکات، که بریتیه لهو به شه ی هه تا ئیستا مروف له ری
ته لسه کۆ به کانه وه په ی پی بردهو.

که ئینسان به‌و ئامرازانه‌ی ئیستا له‌به‌رده‌ستی دان په‌ی پێ بردوه ناسیویه‌تی.

خوای زاناو شاره‌زا ده‌فرموی: ﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوْ سِعُونَ﴾ (الذاریات ۳۳) واته: ئاسمانمان به‌هێز دروست کردوه (یاخود به‌ده‌ستی خۆمان دروستمان کردوه)، وه‌ ئیمه‌ ئاسمان فراوان دروست کردوه (یاخود ئاسمان فراوان ده‌که‌ین).

جا ته‌گه‌ر واتای دووهمیان بگرین، ئیستا بیردۆزه (نظرية) یه‌که‌ هه‌یه‌ ده‌ئێ: بوونه‌وه‌ر به‌رده‌وام له‌کشان دا یه‌و فراوان ده‌بێ و وه‌که‌ فوودانه‌ (میزل‌دان) یه‌کی که‌ چهند نوخته‌یه‌کی له‌سه‌ر بکه‌ی دوا‌یی تا فووی تی‌بکه‌ی ورده‌ورده‌ نوخته‌کان له‌یه‌که‌ دوور ده‌که‌ونه‌وه‌و تاکو قه‌باره‌ی گه‌وره‌ترو فراوانتر بێت نوخته‌و خاله‌کان زیاتر له‌یه‌که‌ دوور ده‌که‌ونه‌وه‌، زانایان ده‌ئێن بوونه‌وه‌ر به‌م شیوه‌یه‌یه‌و پۆژ بۆ پۆژ فراوان ده‌بێ و ده‌کشی، جا ته‌وه‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌ ئاماژه‌ی پێ کردوه، ته‌گه‌ر بیردۆزه‌که‌ راست ده‌ر چوو ته‌وه‌ ئایه‌ته‌که‌ پیشتر فرموویه‌تی، ته‌گه‌ر را‌ستیش ده‌رنه‌ چوو ته‌وه‌ ئایه‌ته‌که‌ مانای دی هه‌یه‌و پێویستی به‌وه‌ نه‌یه‌ به‌ دوا‌ی بیردۆزه‌کانی ب‌ه‌ه‌ین، چونکه‌ ئایه‌ته‌که‌ وێرای ئه‌م مانا دووهمه‌ی با‌سمان کرد، ته‌وه‌ش ده‌گه‌یه‌نی که‌: ئاسمانمان فراوان دروست کردوه! دیاره‌ ته‌وه‌ش لا‌یه‌نیکی ئیعه‌ حجازی قورئانه‌ که‌ را‌ستییه‌کانی بێ‌کۆ تاو بێ سنوورن و ئایه‌ته‌کانیشی ماناو چه‌مکی جو‌راوجۆر هه‌ل‌ده‌گرن! وه‌ له‌ را‌ستیدا زانیاری (علم) له‌ کوی‌ بوه‌ ستنی قورئان له‌وی‌وه‌ ده‌ستی پێ کردوه‌و

هه‌میشه قورئان له پێش زانیارییه‌وه‌یه، چونکه قورئان فەرما ی شتی
خوایه و له زانیاری بـ سنووری خواوه سه‌رچاوه‌ی گرتوه، به‌لام زانیاری
وه‌سفی دروستکراوه‌کانی خوا ده‌کات، جا جاری وایه زانیاری به‌راستی
وه‌سفیان ده‌کات که له‌گه‌ڵ فەرما یشتی خوا ده‌گو‌نجی و تیک‌ده‌کا‌ته‌وه،
جاری واش هه‌یه به‌هه‌ له وه‌سفیان ده‌کات و ته‌وه‌ی ده‌ی‌طی هه‌ر
بیردۆزه‌که‌و نه‌بو‌ته راستی یه‌کی زانستی، بۆیه له فەرما ی شتی خوا
به‌جی ده‌می‌نی!

بۆ ته‌وه‌ی فراوانی بوونه‌وه‌رمان بێته به‌رچاو، با له نزیکت‌ترین خڕۆکه‌وه
ده‌ست پێ‌بکه‌ین که (مانگ)ه، که به ده‌وری زه‌ویدا ده‌خوێتته‌وه، مانگ
(222.000) هه‌زار تا (253.000) هه‌زار م‌یل له زه‌وی یه‌وه
دوو‌ره، (ت‌ها) چونکه جاری وا هه‌یه نزیك ده‌که‌وێتته‌وه جاری وا هه‌یه دوو‌ر.
به‌لام خۆر (93.000.000) نه‌وه‌دو س‌ی م‌لیۆن = ییل، یاخود
(150.000.000) سه‌دو په‌نجا م‌لیۆن کیلۆمه‌تر له زه‌وی یه‌وه دوو‌ره.
ئ‌نجا هه‌ر له کۆمه‌له‌ی خۆردا (زو هه‌ر) که له کۆمه‌له‌ی خۆردا
نزیکت‌ترین خڕۆکه‌یه له زه‌ویه‌وه، ته‌ویش (26.000.000) بیست و
شه‌ش م‌لیۆن م‌یل له زه‌ویه‌وه دوو‌ره، (مه‌ریخ)یش که یه‌کیکی دیکه‌یه
له خڕۆکه‌کانی کۆمه‌له‌ی خۆر، (34.000.000) س‌ی و چوار م‌لیۆن
م‌یل له زه‌ویه‌وه دوو‌ره.

همچونده خۆر بۆ چاوی رواله‌تی وادیاره له ئەستیره‌کان دوورتر بیت، به‌لام له‌راستیدا نیزیکترین ئەستیره‌یه له ئیمه‌وه، له ئەستیره‌کانیش جیا نیه‌وه هه‌ر یه‌کیکه له‌وان، به‌لام له‌بهر نیزیکتر بوونی له ئیمه‌وه ئاوا به‌حه‌مییکی گه‌وره‌وه به‌تیشکیکی زۆره‌وه دیاره.

ئنجاه‌دوای (خۆر) نیزیکترین ئەستیره له‌ئیمه‌وه (260.000) هه‌زار هینده‌ی دووری خۆر له‌ئیمه‌وه دووره‌وه، واته‌ (260.000 × 93.000.000) ملیۆن میل، بکه‌، ئنجاه‌دکاته دووری نێوان خۆرو ئەو ئەستیره‌یه که‌ نیزیکترین ئەستیره‌یه له‌دوای خۆر له ئیمه‌وه.

تیشکی خۆریش له‌چرکه‌یه‌کدا (186.000) میل ده‌برێت که‌ ده‌کاته (300.000) هه‌زار کیلۆمه‌تر. له‌گه‌ڵ ئەوه‌شدا ئەو تیشکه‌ به‌ (8) هه‌شت خوله‌ک (دقیقه‌) ده‌گاته‌لای ئیمه‌.

که‌هه‌که‌شان (مجره‌)ی (کاکیشان) نیزیکترین که‌هه‌که‌شانه له‌زه‌وی یه‌وه، که‌ له‌ئاسماندا سپی ده‌چیت، بۆیه‌ش ئەو ناوه‌ی لێیه‌، چونکه‌ خه‌لک له‌ دێر زه‌مانه‌وه‌ پێیان وابوه‌ که‌ رێیه‌که‌و (کای پێدا کیشراوه‌، ئەوه‌ له‌ کورده‌واریدا هه‌لبه‌ته‌ له‌نیۆنه‌ته‌وه‌کانی دیکه‌شدا به‌هه‌مان شیوه‌ ناویکی له‌و بابته‌ی هه‌یه‌، عه‌ره‌ب پێی ده‌لێن (مجره‌ درب التبان) واته‌ که‌هه‌که‌شانی رێی کاکیشان، فارس پێی ده‌لێن: (راهی شیری) واته‌ رینگای شیری، ئینگلیزیش پێی ده‌لێن: Milk way به‌هه‌رحال کۆمه‌له‌ی خۆر، واته‌: خۆر له‌گه‌ڵ کۆمه‌له‌که‌ی که‌ (9) نۆ خۆرۆکه‌ن له‌گۆشه‌یه‌کی دووری ئەو کاکیشانه‌یه‌دایه‌!

ئه‌و که‌هکه‌ شان‌ه‌ش هه‌ ندیک له‌ زانا یانی گه‌ردووناس ده‌ ئین
(100.000.000) سه‌د ملیۆن ته‌ستیره‌ی تیدایه‌، که‌ قه‌باره‌یان وه‌ک
ته‌م خۆره‌ی خۆ هان و گه‌وره‌ترو به‌ چووکت‌رن. هه‌ندیکه‌ شیان ده‌ ئین
(200.000.000) دووسه‌د ملیۆن ته‌ستیره‌ی تیدا یه‌، وا ته‌
(200.000) دوو سه‌د هه‌زار
میلیار⁽¹⁾ (200.000.000.000.000)!

ئسجا بۆ ته‌وه‌ی قه‌باره‌ی ئه‌و که‌هکه‌ شان‌ه‌ نیزه‌ که‌ی خۆ هان بزانی
ده‌ ئین: تیشک به‌ (100.000) سه‌د هه‌زار ساڵ له‌وسه‌ری کاکه‌ شان‌ه‌وه‌
ده‌گاته‌ ته‌مسره‌، واته‌ ده‌بێ تیشکێک بۆ صاوه‌ی (100.000) سه‌د
هه‌زار ساڵ ب‌روات ته‌وجا له‌مسره‌وه‌ ده‌گاته‌ سه‌ره‌که‌ی دی، گو‌تیشمان که‌
تیشک له‌ یه‌ک چرکه‌دا (300.000) کیلۆ مه‌تر ده‌برێت! سائی
تیشکیش بریتیه‌ له‌ (300.000) کیلۆمه‌تر که‌ له‌ چرکه‌یه‌ کدایه‌
(×) ی (60) ی بکه‌ین بۆمان ده‌رده‌که‌وێ که‌ تیشک له‌ ده‌قیقه‌یه‌ کدا
چهند ده‌برێ، دوا‌یی (×) ی (60) ی دی بکه‌ین بۆمان ده‌رده‌که‌وێ که‌ له‌
کاتژمێرێکدا چنده‌، دوا‌یی (×) ی (24) ی بکه‌ین بۆ هان ده‌رده‌ که‌وێ
که‌ له‌ شه‌وو رۆژێکدا چنده‌، دوا‌ی (×) ی (365) ی به‌ که‌ین بۆ هان
ده‌رده‌ که‌وێ که‌ له‌ سائی‌کدا چنده‌، که‌ ده‌کا ته‌

(1) کتیبی (بمن من بگو چرا؟! به‌رگی (1) لاپه‌ڕه‌ 105 که‌ ته‌رجه‌مه‌ی کتیبی:

(Tell me why?) یه‌و هی: ئارکد لئوکۆم» و چوار به‌رگی قه‌به‌یه‌.

(10.000.000.000.000) ده ملیون ملیون کیلو مهتر، یاخود
(6.000.000.000.000) شهش ملیون ملیون میل.⁽²⁾

نیزیکترین که هکه شان (جِرة) (700.000) ههوسه د ههزار سالی
تیه شکى له تیه ههوه دووره، نه چا زانا یان ده لئین: تا تیه ستا
(500.000.000) ملیون که هکه شان دوزراوه تهوه، نهوه هه ندیک له
زانایان وا ده لئین. نه گهر نا هه ندیکى دیکه یان ده لئین زور زوریش لهوه
زیاتر دوزراونهوه، تنجا نهوهی که زوربهی زانایان له سهری یه که دهنگن، به
تایبهت نهوانه یان که بریایان به بوونی خوی بهرزو مهزن هه یهوه به
تایبهتی تر نهوانه یان که مسولمانن، ده لئین: واپی ده چى که هه رچی که
لیمانهوه دیاره به ته لکویه کان ده یینین هه مووی له سنووری ئاسمانی
یه که مدا بیت و هه تا ئیستا دیار نیه که کو تایى سنووری ئاسمانی یه که م
کوئی یه! تنجا هه ر خوا ده زانی چهن دی دی ده روات تا ده گاهه سنووری
ئاسمانی یه که م، تنجا له سهرووی نهویشهوه شهش ئاسمانه کانی دی له
سهرووی نهوانیشهوه عه رش و درهختی کو تایى (سدره المنتهى) و نهوهی
که خوی شارهزا باسی کردوه نهوهی که پیغهم بهر (عليه الصلاة
والسلام) له شهوی (میعراج) دا بینویه تی!

جا به پیزان!

---

(2) قصة الكون من السديم الى الانسان / د. محمد جمال الدين الفندي ومحمد يوسف حسن.

ئه‌وه‌ی ئاماژه‌مان پێی کرد له زه‌به‌لاحیی و فراوانی بوونه‌وه‌ر ته‌نیا به شیوه‌یه‌کی خێراو سه‌رپێی بوو، به‌لام له گه‌ڵ ئهم هه‌موو فراوانی‌یه‌ی بوونه‌وه‌ردا، زانایانی گه‌ردوونناس ده‌ڵێن: ئایا ده‌گوحی ئه‌ستیره‌یه‌ك به ئه‌ستیره‌یه‌کی دی بکه‌وی‌ت، چ جایی که هه‌که‌شانیک به که هه‌که‌شانیک دی؟! زانایان ده‌ڵێن: نه‌خێر به‌لکو ئه‌و ته‌گه‌ره سفره‌و هه‌رگیز ڕووداویکی وای ڕی تیناچی! چونکه ده‌ڵێن: ئهم بوونه‌وه‌ره به شیوه‌یه‌ك بنیات نراوه که ته‌وه‌ری ورده‌کاریی تیدا ره‌چاوکراوه، هیچ کام له خۆی که‌و ته‌ستیره‌و که هه‌که‌شانه‌کان له خولگه‌ (هدارای خۆیان ده‌رنا چن، وه‌ک خوای بالاده‌ست فەرموویه‌تی: ﴿وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾ (یس-40) واته‌: وه هه‌ر کامیکیان له سوڤرگی خۆیدا مه‌ له ده‌ کات و ده‌ سوڤرپیتته‌وه، بی‌ئه‌وه‌ی له‌و خولگه‌و سوڤرگانه‌ی خۆیان ده‌ربچن و له ته‌نجامدا له یه‌ك بدن!

جا به‌ریزان!

به‌راستی ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌ زۆر جیی سه‌رنج و پامانه‌: ئێه‌ سه‌یر ده‌که‌ین که شته‌ ده‌ستکرده‌کانی ئینسان له سه‌یاره‌و فرۆکه‌و شه‌مه‌نده‌رو که‌شتی، له‌گه‌ڵ ئه‌و هه‌موو جاده‌و ریگاوبانه‌ تایبه‌تییه‌ی بۆیان رێک‌خراون و ئه‌و هه‌موو یاسایانه‌ی هاتوچۆ (قوانین‌المرور)ی که بۆیان دانراون، که‌چی رۆژ نیه‌ ڕووداوو کاره‌ساتی له‌یه‌کدان (دعم) په‌ تایبه‌ت له‌سه‌ر زه‌وی ڕوو نه‌ده‌ن و زیان و زه‌ره‌ری زۆریان لێ نه‌که‌ویتته‌وه، به‌لام ئه‌و هه‌موو خۆکه‌و ته‌ستیره‌و که هه‌که‌شانانه‌ دێن و ده‌ چن له

بوونه‌وهردا له‌وه‌ته‌ی خوا بوونه‌وهری داناوه‌و تا ئیستاش کاره‌ساتیکی له‌و جوهره‌و پووی نه‌داوه‌و زانایان ده‌لێن: ئیحتمالیش نیه که هیچی به‌هیه‌ی بکه‌وێت. (٢)

زه‌وی :

ته‌جباره‌و با بیینه‌و سه‌ر باسی خه‌و کهی (زه‌وی)، وه‌هه‌لومهر چه‌کانی ژیان و گوزه‌ران که تینیدا ره‌خساون بو ته‌وه‌ی ئینسان و گیاندارێ له‌سه‌ر بژین، بزاین خوی بالاده‌و ست چ ته‌گه‌یریکی کردوه‌و چ = شووریکی خواردوه‌و چ نه‌خشه‌و به‌رنامه‌یه‌کی داناوه‌.

خوی زاناو کاربه‌جی ده‌فه‌رموی: ﴿اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا ۖ...﴾ (غافر-64) واته‌: خوا ته‌و زاته‌یه که زه‌وی بو‌تان کردوه به‌ شوینی نیشته‌جی بوون و مایه‌ی سه‌قامگیر بوونتان.

وه‌ ده‌فه‌رموی: ﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا﴾ (النبأ-). واته‌: تایا زه‌ویمان بو نه‌کردوون به‌ لانه‌و، یاخود جیگایه‌کی راخراو و شوینی ئاسوده‌یی و تارام له‌سه‌رگرتن؟!

وه‌ ده‌فه‌رموی: ﴿وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ﴾ (الذاریات-20). واته‌ له‌ زه‌ویدا نیشانه‌و به‌لگه‌و زۆرن (له‌سه‌ر ده‌سته‌لاتی خوا) بو که ساینک به‌ چاوی ئیمانه‌وه‌ سه‌یر بکه‌ن و زانیارییان هه‌بیّت.

(1) کتییی (بمن من بگو چرا؟! به‌رگی (2) لاپه‌ره 240-241

ئنجبا با بزانیان زهوی ناسی چۆن باسی زهوی دهکهن:

زانایانی (جیۆلۆجیا) ده‌ئین: زهوی ئیمه وهك تزییکی گه‌وره وایه، كه زیاتر له به‌رد دروستكراوه به تویكلێکی ته‌نکی ئاوو گۆل ده‌وره دراوه ته‌گه‌ر بیت و ته‌ندازه‌ی (10) هه‌تا (30) میل به‌ قوولایی و به‌ ناخی زه‌ویدا به‌چینه خوارێ ده‌بین هه‌مووی چینه به‌رده‌و زۆر سه‌خت و په‌قه، جگه‌ له‌ تویكله‌ گلییه‌كه‌ی، به‌لام ته‌گه‌ر به‌ ته‌ندازه‌ی (2) میل به‌ قوولایی زه‌ویدا به‌چینه خوار، پله‌ی گه‌رمی ژێر زه‌وی ده‌گا ته‌ ته‌ندازه‌ی ئاوکولاندن، چونكه‌ نیو زه‌وی هه‌مووی ئاسن و به‌ردو کانه‌زای تهاوه‌و قالدیه‌وه‌یه‌و له‌وپه‌ری گه‌رمی دایه، وه‌ك دوا‌یی باسی ده‌كه‌ین.

زانایان ده‌ئین: تیره‌ی ئه‌و تۆپه‌ به‌ردینه‌ بریتیه‌ له‌ (4000) چوار هه‌زار میل، واته‌ له‌ مسه‌ر بۆ ئه‌و سه‌ری گۆی زه‌وی، وه‌ ئه‌و چه‌قه ئاسینه‌ی زه‌وی و تویكلێ زه‌وی، تویكلێکی ته‌ستور به‌ ته‌ندازه‌ی (2000) دوو هه‌زار میل له‌ په‌کیان جیا‌ده‌کاته‌وه‌.

بۆ پێوانی ته‌ندازه‌ی گه‌رمی نیو زه‌وی، زانا‌یان پێوه‌ریک‌یان دا‌ناوه ده‌ئین: هه‌ر به‌ ته‌ندازه‌ی (130) سه‌د و سی پێ به‌چسته‌ خوار یه‌ك پله‌ی گه‌رمی زیاد ده‌کات، پاشان (130) پێی دی به‌چسته‌ خوارتر پله‌یه‌کی دی زیاد ده‌کات، هه‌تا ته‌گه‌ر (30) میل به‌چسته‌ خوارێ پله‌ی گه‌رمی ده‌گاته‌ (1200) هه‌زار و دووسه‌د پله‌، واته‌ی پله‌ی (سه‌نتیگراد) كه‌ له‌و ته‌ندازه‌یه‌دا به‌ردو ئاسن ده‌تویته‌وه‌، واته‌ ئه‌و شوینه‌ی له‌ قوولایی (30) سی میل دا هه‌یه‌ هه‌مووی به‌ردو ئاسنی تهاوه‌یه‌!

زانایان پێیان وایه چه‌قی زه‌وی (5500) پێنج هه‌زارو پ پێنج سهد
پله‌ی سه‌نتیگراد گهرمه!

ده‌رباره‌ی کێشی زه‌وی ده‌ ئێن: (6600) شه‌ش هه‌زارو شه‌ش سهد
تریل یۆن تهن ده‌ب ییت، و ته‌ زه‌وی
(6.600.000.000.000.000.000.000) شه‌ش هه‌زارو

شه‌ش سهد ملیار ملیار تهن قورسه!

وه زه‌وی چهند خولانه‌وه یه‌کی هه‌یه، زه‌وی به‌ خیرا یی (680)
شه‌ش سهدو هه‌شتا کیلۆمه‌تر له‌ سه‌عاتیکدا به‌ ده‌وری خۆیدا ده‌خوێتته‌وه،
به‌ ده‌وری خۆریشدا به‌ خیرایی 180.000 سهدو هه‌شتا هه‌زار کیلۆمه‌تر
له‌ ههر سه‌عاتیکدا ده‌خوێتته‌وه. له‌ گه‌ڵ کۆمه‌له‌ی خۆریشدا به‌ ده‌وری
ئه‌ستێره‌ی (دائێ راوه‌ستاو) دا سوورانه‌وه‌و خولانه‌وه یه‌کی دی هه‌یه،
له‌ گه‌ڵ دائێ راوه‌ستاویش به‌ ده‌وری چه‌قێکی دیکه‌دا خولانه‌وه یه‌کی دی
هه‌یه. له‌ گه‌ڵ کاکێشانیش دا به‌ ده‌وری چه‌قێکی دیدا خولانه‌وه یه‌کی دی
هه‌یه، که‌ ته‌نیا ههر خوا ده‌زانێ ئیمه‌ چۆن و چهند چار له‌نیۆ ئهم
بوونه‌وه‌ره‌دا ده‌خوێینه‌وه!!

ئنجای زه‌وی هی‌زی کێشنده‌ی هه‌یه‌و به‌هۆی هی‌زی کێشنده‌وه‌ ده‌ریا کان
به‌ ده‌وری زه‌وییه‌وه‌ن، وه ههر به‌و هۆیه‌وه‌یه که‌ هه‌وا به‌ ده‌وری زه‌وییه‌وه‌یه‌و
ئه‌گه‌ر هی‌زی کێشنده (قوة الجاذبية) نه‌بوایه نه‌ هه‌وا به‌ ده‌وری زه‌وییه‌وه
ده‌ماو نه‌ ئاوی ده‌ریاکانیش و نه‌ هیچ شتیکی دیکه‌ش به‌سه‌ر زه‌وییه‌وه
به‌ند ده‌بوو، چونکه‌ زه‌وی به‌هۆی ه‌ی‌زی کێ شنده‌وه هه‌موو شته‌کان
به‌خۆیه‌وه ده‌گوشی.

ئنجبا ئەم خرۆ کە‌ی زە‌و‌ی یه به چینیکی هه‌وا ده‌وره دراوه که ته‌ستوورییه‌کە‌ی سه‌دان میل ده‌ییت، که وه‌ک گوتمان زه‌وی به‌هۆ‌ی هی‌زی کیشنده‌وه به‌خۆ‌یه‌وه نووساندوه، ته‌ندازه‌ی فشاری هه‌وا به‌ ته‌ندازه‌ی کیلوگرامیک بو‌ سهر ههر یه‌ک (سم2)، به‌لام له‌سهر هانگ ته‌ندازه‌ی هی‌زی کیشنده بریتیه له (1□6)ی ته‌وه‌ی که له‌ سهر زه‌وی یه، وا ته‌ ته‌گهر شتی‌ک له‌سهر زه‌وی (6) کیلو قورس بی له‌سهر هانگ ته‌نها کیلو‌یه که.

هه‌وا‌ی ده‌وری زه‌وی:

ئه‌و چینه هه‌وا‌یه‌ی که ده‌وری زه‌وی داوه 78% ی نایترۆ‌جیه نه، 21% ئۆکسجینه، 0.3% دووهم ئۆکسیدی کاربۆ‌نه، هه‌روه‌ها چه‌ند توخمیکی دیشه که ئۆقیانووسی هه‌وا پیکدینن.

جینگای سه‌رسورمان ته‌وه‌یه که ئینه‌ سان به‌بی ئۆک س‌جین ناژ‌یت، هه‌روه‌ها گیانله‌به‌رانی‌ش، به‌لام بۆ‌چی ئۆکس‌جین ههر کۆ‌تایی پی نه‌هات و ته‌واو نه‌بوو؟!

وه‌لام: چونکه‌ ڕووه‌ک و دارو دره‌خ ته‌کانیش به‌بی دووهم ئۆک سیدی کاربۆ‌ن ناژین، ئیمه‌ ئۆکس‌جین هه‌لده‌مژین و دووهم ئۆک سیدی کاربۆ‌ن ده‌ده‌ینه‌وه‌و ڕووه‌ک و دارو دره‌خ تیش به‌ پی‌ چه‌وانه‌وه‌ دووهم ئۆک سیدی کاربۆ‌ن هه‌لده‌مژن و ئۆک س‌جین ده‌ده‌ نه‌وه، خۆ‌ای زا‌ ناو تو‌ نا ئاوا هه‌واسه‌نگیی (توازن‌)ی را‌گرتوه، ته‌گه‌رنا هه‌م ڕووه‌ک و دارو دره‌خت دووهم

توکسیدی کاربونیان دهراندو کوتایان پی دهیخا، هم تیهش
توکسجینمان ته‌واو ده‌کردو دهراند!!

تنجا تهو چینه هه‌وایه‌ی که دهوری زهوی داوه بیجگه له هه‌نا سیدانی
گیانداران و پروهک چندان سوودو که لکی دیشی هیه، یه‌کین له‌وانه
تیمه به‌هوی تهو چینه هه‌وایه‌وه له ملیونان پار چه ته سیتیرهو پار چه
خرۆکه دپاریزیین، که به‌رهو زهوی دین و زهوی کیشیان ده‌کات به‌رهو
خوی، که له شه‌وو رۆژدا به‌رده‌وام دین و خیراییه‌که‌یان له چرکه‌یه‌کدا له
(6 تا 40) میله. به‌لام تایا بۆچی تیه‌نا سووتین و له‌نیونا چین؟!
چونکه تهو چینه هه‌وایه‌ی زهوی یه‌کسهر ده‌یان کات به‌خۆ له‌میش و
ده‌سووتین له نیویدا له‌به‌ر ته‌وه‌ی له‌وپه‌ری گهرمی دان، مه‌گهر جاروبار
پارچه‌یه‌کی بچوکیان لی بمینیتته‌وهو بگاته سهر زهوی که دیاره به‌ر
ههر شتی که‌هوی ده‌یکاته قهره‌بروت^(٢)! ههر بۆیه‌شه که خوا له
باره‌ی هه‌وای دهوری زهوییه‌وه فهرمویه‌تی: ﴿وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا
مُّحْفُوظًا...﴾ (الانباء-32) واته: ئاسمانمان کردوه به‌سهربان (سقف) یکی
پاریزراو (که کون ناکریت).

دیشان هه‌وا ده‌وریکی زۆر ده‌بینی له‌متوربه‌کردنی گۆلی چندان
دارو دره‌خت و میوه‌دا وه‌ک خوی په‌نه‌انکار ده‌فهرموی: ﴿وَأَرْسَلْنَا الرِّیَاحَ
لَوَاقِحَ﴾ (الحجر-□□) واته: بایه‌کامان ناردوه که هوی متور به‌کردن
(تلقیح)ان.

(1) قهره‌بووت: چتی که زۆر سووتایی و په‌ش هه‌لگه‌پایی، باروتی په‌ش.

هه‌روه‌ها به‌هۆی ئه‌و هه‌وایه‌وه که ده‌وری زه‌وی داوه هه‌ئمی ئاو له‌سه‌ر ده‌ریاکانه‌وه دیت و ئنجا ده‌بیته هه‌ورو بارانمان بۆ په‌یدا ده‌بیته، وه‌ك خۆی په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ إِلَ الرِّيحَ فَتُفِيْرُ سَحَابًا...﴾ (فاطر-9). واته: خوا بایه‌کانی ناردوه هه‌ور په‌یدا ده‌کهن.. (واته به‌هۆی ئه‌و بایه‌وه که دیت و هه‌ئدە‌کات ئه‌و هه‌ئمه‌ له‌گه‌ڵ خۆی دینیت و دوا‌یی ده‌یکات به‌ هه‌ورو دیته شوینه سارده‌کان و باران و به‌فه‌رو ته‌رزه ده‌باریت).

هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموی: ﴿وَالْدَارِيَاتِ ذُرْوًا، فَأَلْحَمِلَاتِ وِقْرًا﴾ (الذاریات 1-2) واته: سویند به‌و بایانه‌ی که شت راده‌مالتن، وه‌ ئه‌و بایانه‌ی که شتی قورس هه‌ئدە‌گرن. به‌ئێ هه‌وا به‌شیوه‌ی (با) به‌ ملیۆنان ته‌ن ئاوی نه‌یو هه‌وره‌کان هه‌ئدە‌گری.

حیکمه‌ت و سوودیکی دیکه‌ی هه‌وا ئه‌وه‌یه که که شتی چارۆکه‌دار ده‌گوازیته‌وه و لێی ده‌خوڕی له‌نیۆ ده‌ریاکاندا که ماوه‌یه‌کی زۆر ئینه‌ سان به‌و هۆیه‌وه له‌ ده‌ریاکاندا ئیشی خۆی کردوه، وه‌ك خۆی شاره‌زا ئاماژه‌ی پێ کردوه و فه‌رمویه‌تی: ﴿إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَا كِدَءَ لِي ظَهْرِهِ....﴾ (الشوری-□□) واته: خوا ته‌گه‌ر بیه‌وی بایه که ده‌وه ستینیۆ که‌شتیه‌کان له‌سه‌ر ده‌ریا قه‌رار ده‌گرن و له‌وی ده‌می‌ند خه‌وه (بێ ئه‌وه‌ی ده‌ستان به‌ هیچ شوینی‌ك بگات).

حیکمه‌تیکی دی هه‌وا ئه‌وه‌یه که (با) هه‌ر چی پێ سییه‌ك هه‌یه هه‌مووی لاده‌یات و رای ده‌مالتن، بۆ گه‌نی و میکڕوبات و هه‌موو پیسییه‌ك و سه‌ر زه‌وی لێ پاک ده‌کاته‌وه و گه‌سکی ده‌دات.

حیکمه تیکی دیکه ی ههوا بریتیه له هه لگرتنی فرۆ کهو رۆک بیت و کهشتیه تاسمانیه کان و هه موو ئه و شتانهی که به هه وادا دین و ده چن.

ئـاوـ :

یه کی دی ئه و دروستکراوانه ی خوی بهرزو مهزن، که له م سه ر زهویه ی ئیمه هه لومهرجی ژیان و گوزهرانی بۆ پێ ره خساندوین بریتیه له (ئاو)، زایانان ده ئین ئاو (3□4) ی پانتایی خرۆکه ی زهوی داپوشیوه، که مه به ستیان پێ ئۆقیانووسه کانه، به لام ئایا ئه و سویری و صادده خوی یه ی، که له نیو ئای ئۆقیانووسه کاند هیه، له چیه وه هاتوه؟!

زانایان تا ئیستا ئه و باره وه نه گه یشتونه ئه نجامیکی زۆر روون، که بتوانن شی بکه نه وه، ئه و خوی یه چۆن تیکه ل به و ده ریاو ئۆقیانوو سانه بووه، چونکه ئه ندازه یه کی زۆر خوی یان تیدایه، که یه کیك له زانایان ده ئی: (ئه گه ر ئای ده ریاکان وشك بکریته وه، خوی یه که ی لئ بیازنه ری، ده توانین دیواریکی پێ دروست بکه ین که 180 میل بهرز بیت و یه ک میل پان بیت، وه به باری درێژی زه ویدا یانی له قوتبی سه ری وه بۆ قوتبی خوار و له هیلئ نیوه راست (خط الاستواء) هه ردووک سه ره کانی بکه نه وه به یه ک، واته ده وری هه موو خرۆکه ی زهوی بداته وه) (١) که واته: ده ریاکان ئه ندازه یه کی زۆر بیه رزا خوی یان تیدایه.

دیاره هه ندیک له ده ریا و ئۆقیانووسه کان خوی یان زیاتر تیدایه له هه ندیکیان، بۆ نمونه ده ریا ی مردوو (بحر الميت) که رووبه ره که ی

(1) خاوه نی کتیی (بمن بگو چرا؟).

(340) م 2 میل سې سهد و چل = میل دوو جا یه، نیز ی که ی
(11.600.000.000) یازده ملیار و شه شسهد ملیون تن خوئی
تیدایه، هدر بویه ش هیچ زینده وهریکی تیدا ناژی، چونکه نه اندازه ی
خوئی یه که ی یه کجار زوره، به لام ئاوی ئوقیانوسه کانی دیکه هدر چه نده
خوئی تیدایه و زوره، به لام پریه تی له زی خنده وهری جورا و جورو خوی
کار به جی ته و نده ی خوئی تیدا زور نه کرده که زینده وهران نه توانن تیدا
بژین.

ئاوی شیرین و زولالیش پیشت باسماں کرد که له ری باران بار یه خوه
خوی به به زه یی ته و ئاوه سوپرو تال و تفته مان بو ده پالئی و ئاویکی
شیرین و زولالمان ده ست ده که ویت، وه که فهرمو یه تی: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ
الَّذِي تَشْرَبُونَ، أَلَأَنَّمْ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ لَحْنُ الْمُنْزِلُونَ﴾ (الواقعة 68-70)
واته: ته و ئاوه ده بینن که ده یخونه وه (واته ئاوی شیرین و زولال و سازگار)
تایا ئیوه ده ییترنه خواری له هه وره کان، یان ئیمه نارد و ومانه ته خوار؟!
(که س هدی به توانی بلل من هه ورم دروست کرده و بارانم لی نارد و ته
خواری؟ ییگومان نه خیر)، دوا یی ده فهرمو ی: ته گهر و ی ستمبا مان ئاوی
بارانیشمان هدر سوپرو تال ده کرد وه ئاوی ده ریاکان، بچی سوپا سی
خو ناکه ن؟!

ئنجما ئاوی شیرین ته وه دیاره که له باران و به فرو ته رزه یه و را سته وخو
شیرینه، دوا یی ته و باران و به فرو ته رزه یه له ژیر زه ویدا عه مبار ده کری،
خوی مه زن زهوی وا دروست کرده که به توانی ته و ئاوه شیرینه له نیو

خویدا بهیلّیتته‌وه تاكو له‌رّیی كانی و سهر چاوه‌و بیرده‌وه بیّه‌وه ده‌رّی و ئینسان و گیانله‌به‌ران كه‌لكی لّی وهریگرن.

ئجما ته‌گهر سهرنج به‌دین ده‌بینین كوئی له‌سهر زه‌وی به‌رزتریّ ز یاتر باران و به‌فرو ته‌رزهی لّی ده‌باری، چونكه‌ تاو عاده‌تی وایه‌ له‌ به‌رزیه‌وه ده‌چی بۆ نرمیی، به‌لام له‌ نرمیه‌وه نایه‌ت بۆ به‌رزى.

به‌لّی به‌پّزان!

ئینسان كه‌ سهرنجی تاو ده‌دات به‌ئاشكرا ده‌ستی خوی به‌رزو تاکی تیدا ده‌یینی و ده‌زانّی كه‌ ته‌رتیب كردنی وه‌زعی تاویش به‌و جۆره‌ له‌سهر زه‌وی، جۆریکی دیکه‌یه‌ له‌ مشوورخواردنی خوا له‌ درو سترکراوه‌کانی له‌سهر زه‌وی له‌ ږووه‌ك و گیانله‌به‌رانده‌وه هه‌تا ئینسان!

دیاره (تاو) یکیش كه‌ هیچ زی‌خنده‌وه‌رّیك به‌ بیی ناژى و هه‌موو زینده‌وه‌ریکی لّی دروست کراوه، وه‌ك خوی زاناو توانا فهرموو یه‌تی: ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾ (الانبیاء-30). وا ته: هه‌موو زیندوو یه‌کمان له‌ تاو درو ست کردوه، شایه‌ سته‌ی ته‌رتیب و ری‌کخستنّیکی هه‌کیمانه‌ی له‌و جۆره‌شه، ئایا هه‌ر باوه‌ر ناکه‌ن.

گل ، چیا یه‌کان ، ږووه‌ك و دارو دره‌خت، گیانداران :

دیسان له‌و شتانه‌ی كه‌ هه‌لومه‌رجی ژیان و گوزه‌رانیا ن له‌ سهر زه‌وی بۆ ئینسان ږه‌خساندوه، بریتین له: گل، چیا یه‌کان، ږووه‌ك و دارو دره‌خت، گیانداران، سووته‌مه‌نی عه‌مبارکراوی ژیر زه‌وی به‌ هه‌موو جۆره‌کانیه‌وه،

ئه‌وانه‌ش هه‌موویان ده‌وری سه‌ره‌کییان هه‌یه ئه‌وه‌دا که ئینسان بتوانی ئه‌سه‌ر زه‌وی بژی و مرۆف ناتوانی به‌بی هیچ کامیان ژیان به‌ریته سه‌ر.

(گـل) :

که ئه‌به‌رده‌سه‌تمان‌ه‌و ڕوه‌ک و دره‌ختی تیدا ده‌چینن، ئه‌ را ستیدا ڕۆ ئینسان ئه‌زیر به‌ نرختره‌، چونکه ئه‌گه‌ر سه‌ر زه‌وی هه‌مووی زیر بوایه‌، ده‌نکه (تۆ)یکی نه‌ده‌ڕواندو سه‌وز نه‌ده‌کردو نه‌مامیکی تیدا نه‌ده‌ڕوا، به‌لام خوی کاربه‌جی ئه‌و گل و خۆله‌ی که خ ستویه‌ته توێلکی زه‌وی، بۆی کردوینه‌ کانگای پیت و به‌ره‌که‌ت و سه‌دان جوړه دانه‌وێله‌و ڕوه‌ک دارو دره‌ختی تیدا ده‌رویی و به‌رده‌گری!

(چیاپه‌کان) :

هه‌روه‌ها چیاپه‌کان، ئه‌و شاخه به‌رزانه، که زانایان ده‌لێن چه‌ندیان به‌ ده‌روه‌یه شه‌ش هه‌وت ئه‌وه‌نده‌یان به‌ناخی زه‌ویدا چۆته خواری، بۆ یه‌ش خوی په‌روه‌ردگار فەرموویه‌تی: ﴿وَالْجِبَالُ أَوَّادًا﴾ (النبا-7). واته: وه ئایا چیاپه‌کانمان بۆ زه‌وی نه‌کردۆته سینگ؟! وه ده‌ فەرمووی: ﴿وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ﴾ (الانبياء-١١١). واته: ئه‌سه‌ر زه‌وی چیاپه‌ی وه‌ که‌شتی ئه‌نگه‌رگرتوویمان دروست کردوون، بۆ ئه‌وه‌ی زه‌وی جووله‌یان پی نه‌کات و سه‌قامگیر بیت!

(ڕوه‌ک و شینایی) :

ئىنجا رۈۈك و شىنايى، كە سەرچاۋەى بەرھەم ھىنانى ئۆكسجىنە، كە ئىنسان بەيى ناژى، ۋە رۈۈك و دارو درەخت سەرچاۋەى بنەرەتى بژيوى ئاژەل و گيانداران و مەرۋئىشە.

(ئاژەل و گيانداران):

دیارە كە چەندان سووديان لى دەبين، ئە گوشتيان، ئە موويان، ئە تووك و خورى و پەرۈ پىستيان، كە بەرگ و پۆ شاك و پىلاويان لى دروست دەكەين، بۆ ھاتوچۆر گواستەۋە كەلگيان لى ۋەردەگرين، ۋە بۆ سواریى و بۆ جوانىى ۋەك خاى بە بەزەيى فەرموويەتى: ﴿لَقَرْكَبُوا هَا وَ زَيْنَةً﴾ (النمل-8).

(سووتەمەنيى):

پاشان ئەو سووتەمەنيى كە ئەنيوزەو یدا عەمبار كراۋە، ئەو ھەموو نەوت و غازو خەلۈوزى بەردە! ۋەك پىشتەر ئەو بارەۋە دواين.

خالىى دووهم (جەستەى خۆمان):

ئنجبا با سهرنجی خۆمان بدهین، جهسته⁽¹⁾ و لاشه مان، چونکه خوای
خاوه نمان پیمان دهرموئ: ﴿وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾ (الذاریات-□□).
واته: وه له خۆتاندا به لگه و نیشانه ی زۆر هه ن له سهر پهره ر دگاریتی
خوا، بۆچی نایبین؟! وهك ده ب یسین له پیره دا خوا (چل جلا له) به
سهرزه نشته وه پیمان ده لئ.

(خانه (خلیه) یه که مین خشتی بینای جهسته یه):

سهره تا ده لئین: وهك چۆن خشتی یه که می درو ست بوونی صادده
گهره یله (ته تۆم) یه، خشتی یه که می دروستبوونی ههر زی خدوه ریکیش
بریتیه له خانه (خلیه)، خانه ش به کورتی، بریتیه له شتیکی زۆر به چوک
که به تو یکل و پهرده یه کی دوو چین دهره دراوه، ماده ده یه کی شلی تیدایه
پیی ده گوتری (سایتۆپلازم) و له نیو ئه و ماده ده یه دا نه یی غی ژ یان
شیردراوه ته وه و جیاوازی نیوان گیاندار و بی گیان له و (سایتۆپلازم) ده
شیردراوه ته وه، ئنجبا له نیو (سایتۆپلازم) یشدا نیوک هیه، له نیو ئه و
نیوک هه ش دا نیوکیکی دی هیه، له نیو ئه و نیوک هه دا (کرۆمۆسۆم) ه کان
هه ن، که سیفه تی دایک و باب بۆ رۆله ده گوازنه وه، جا ئه وه ورده کاری
زۆری تیدایه و به وه نده وازدینین.

خانه زۆر زۆر به چوک ه، بۆ نمونه ئه و تۆویلکه (نطفه) یه که ئینسانی
لئ درو ست ده بئ قه باره که ی بریتیه له (1□1.000.000) ی

(1) له راستیدا حه قیقه تی مرۆف. له پووج دا شیردراوه وه جه سته بۆ پووج وهك به رگ و
پۆشاک وایه بۆ جه سته، به لām له به ر ئه وه ی ماهیه ته ی پووج به س خوا ده یزانئ ئیمه
لیره دا به س سهرنجی جه سته ده ده یین.

گرامیک، دیاره توویلکەش یه کیئکه له جوړه کانی خانە، جا ئە گەر بهروردیک بکهین له نیوان هیلکە ی خوشترمەل (نعامة) که هیلکە کە ی (100) گرامە. له گەڵ توویلکە ی ئینسان که ئینسانی لى درو بست دەبێ، هیلکە ی خوشترمەل (100.000.000.000) سەد ملیار چار لەو (نطفة) یه گەورە تره که ئینسانی لى دروست دەبێت! کەواته ئینسان له شتیکی یه کجار وردو بچکو له دروست دەبێت، بۆیه خوا ی پەرورده گار فەرموویه تی: ﴿أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ أَلَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُّطْفَةٍ﴾ (پس-77). واتە: بۆچی ئینسان سەرنج نادات که ئیمه له توویلکە (نطفة) درو ستمان کردوه! هەلبەتە کاتی خو ی نه یانزانیه، بەلام ئێستا زانیاری دەری خستوه که له دلوپه یه کە توو (منی) دا ملیونان گیانلە بهری توو (حیوان منوی) ی هەیه که به تەنیا یه کیکیان له گەڵ هیلکو که (بویضة) ی نیو توو ئافرهتدا یه کە دەرگرن و سەرەنجام ئەو زی خەوه ره گ چکه یان لى پیکدیت که کۆرپه ی ئینسانی لى درو بست دەبێت، واتە توویلکە (نطفة)!

قەبارە ی خانە کانیش بۆ پێوانە یان یه کە یه کی قیاسی⁽¹⁾ یان بۆ دا ناوه پێی ده گوتری (مایکروم) که (1000÷1) ی میللی مەتر یه، که سانتیمەتری (10) میللی مەتره، واتە میللی مەتری (1000) بهش، یه کیئکه له بەشە کانی پێی ده گوتری (مایکروم)، بۆ وینە: خرۆکە ی سور که له خویندا هەیه، قەبارە کە ی (7) مایکرومە،

(1) یه کە ی قیاسی: الوحدة القياسية.

وه ئهو هیلکۆلە‌ی که له ئاوی ئافره‌ تدا هه‌ یه‌، تیره‌ که‌ی نیزه‌ که‌ی (200) مایکرومه‌. (٢٤)

ئنجما وه‌ک چۆن گهر دیله‌ کان گهر دی یان پێکده‌هینا و ئه‌وانیش شته‌ کانی دیکه‌ یان پێکده‌هینا، خانه‌ کانی‌ش شانه‌ (نسیج) پێک دینن، له‌ کۆمه‌ لێک شانه‌ش ئه‌ندام (عضو) پێک دیت و له‌ کۆمه‌ لێک ئه‌ندامیش کۆته‌ ندام (جهاز) پێک دیت، پاشان له‌ کۆمه‌ لێک کۆته‌ ندامیش زینده‌ وه‌ریک (کاتن حی) پێک دیت، چ ئینسان چ ههر زینده‌ وه‌ریکی دیکه‌.

جسته‌ی ئینسان له‌ چرکه‌یه‌ک دا ده‌وری (125.000.000) سه‌دو بیست و پێنج ملیۆن خانه‌ سه‌رف ده‌ کات، وا ته‌: له‌ ده‌قیقه‌ یه‌ک دا (7.500.000.000) سه‌د و هه‌وت ملیارو نیو خانه‌ سه‌رف ده‌ییت! بۆ وێنه‌: خوێن له‌ ههر چرکه‌یه‌ک دا (2.000.000) دوو ملیۆن خرۆکه‌ی سوور سه‌رف ده‌کات، واته‌ له‌ سه‌عاتێکدا له‌ جسته‌ی ئینسان دا چه‌ند قاتی ژماره‌ی دانیشتوانی سه‌رزووی خانه‌ له‌ جه‌سته‌ی ئینساندا ده‌ سه‌رن و سه‌رف ده‌بن و پاشان ئیدی که‌ دروست ده‌بنه‌وه‌، که‌ دانیشتوانی سه‌رزووی ئیستبا به‌ شه‌ش ملیار مه‌زه‌نده‌ ده‌کری! (٢٥)

ئنجما خانه‌کان ته‌مه‌نیان جیا جیا یه‌، هه‌یانه‌ ته‌نیا چه‌ند رۆژێک ده‌ژی و هه‌یانه‌ نیزیکه‌ی دوو مانگ ده‌ژی، وه‌ک خرۆکه‌ سووره‌کان، هه‌شیانه‌ ئهو کاته‌وه‌ که‌ ئینسان له‌ دایک ده‌بێ تا ده‌مری، ههر ده‌ژی، ئه‌وانیش به‌ریتین له‌ خانه‌ ههره‌ گرنه‌گه‌ کانی جسته‌ی ئینسان که‌ خانه‌ کانی (میشک)ن.

(2) الطب محراب الإيمان، به‌رگی 1، لاپه‌ره‌ 35-36، د. خالص الجلبی

(2) ئیستبا ئهو ژماره‌یه‌ زیاتریش هه‌لکشیه‌وه‌.

خانه‌کانی میٚشک :

خانه‌کانی میٚشک (الخلايا العصبية) هدر لئو کاته‌وه که خوی زا ناو به به‌زه‌یی بۆ مرؤٚقیان دروست ده‌کات، ژماره‌که‌یان نه‌گۆږه‌و نامرن و له‌نیو ناچن، مه‌گه‌ر تافه‌ت و به‌لایه‌کیان بۆ بیٚت، هه‌تا لئو کاته‌ی ئینسان ده‌مرئ، حیکمه‌تی ئه‌وه‌ش لئه‌وه‌دایه که ئه‌گه‌ر ئه‌وا نه‌ گۆږا بان ده‌بوو ئینسان ته‌مرؤ شتیٚک له‌به‌ر (حفظ) ده‌کات سه‌به‌ینی دوو باره له‌به‌ری بکاته‌وه، نه‌ک هدر له‌به‌رکردن، به‌لکو ناسین، تۆ دایک و باب و براو خوشک و خزمت هه‌یه‌و چه‌ندان دۆست و ئا شناو براده‌رت هه‌ن، ته‌گه‌ر خانه‌کانی میٚشک گۆږابان، پیویستی ده‌کرد که هه‌موو چاری دووباره‌هه‌وئێ ناسینیان به‌یه‌وه، هه‌روه‌ها هه‌موو مه‌علوومات و زانیارییه‌کی دی که‌ش هه‌روا!! ته‌ چا کۆنه‌ندامی میٚشک (الجهاز العصبي) به‌گشتی به (14.000.000.000) چواره‌مه‌یار خانه دانراون، که (9.000.000.000) نو مه‌یاری لئو خانه‌ به‌س له‌نیو(میٚشک)دا هه‌یه.

زانایه‌کی به‌ناوبانگی ئەمریکی به‌ناوی (جوت سون گو یك) له (محاضرة)یه‌کی خۆیدا که له په‌یمانگای میٚژوو له (نیویۆرک) له سالی (1957)ی زاینیدا داویه‌تی ده‌لئێ: (ته‌گه‌ر بیٚت و هه‌ر چی ئامیٚری راداری سه‌رزه‌وی هه‌یه‌و هه‌ر چی ئامیٚری ته‌ له‌گراف و ته‌ له‌فزیۆن و ته‌ له‌فۆن هه‌یه، هه‌مووی کۆبکریٚته‌وه‌و پاشان زۆر بچوک بکریٚته‌وه به‌ ته‌ندازه‌ی قه‌باره‌ی میٚشکی ئینسان، ته‌وجاریش میٚشکی ئینسان به‌

چهند قات لهو هه‌موو ئامیڕانه ئالۆز (مع‌قده) تره‌و ورده‌ کاری زیاتری تێدایه‌). (ت)

پێکوه هه‌وکاربوونی خانه‌کان :

له‌ جه‌سته‌ی ئینسان دا ده‌وری (1000) هه‌زار ملیۆن ملیۆن خانه‌ هه‌یه‌، که‌ به‌ ژماره‌ ده‌کاته (1.000.000.000.000.000) هه‌زار تریلیۆن خانه‌، که‌ هه‌موو ته‌ندام و کۆته‌ندامه‌کانی جه‌سته‌ی ئینسان له‌و خانه‌ پێک دێن.

جا ئیستا با سه‌رنج به‌هین، جاری وا هه‌یه‌ ده‌بینین که‌ به‌ سه‌دان ته‌ندازیارو وه‌ستاو کریکار له‌ (بینا)یه‌کی گه‌وره‌و فراواندا کار ده‌کهن و هه‌ر کۆمه‌له‌ ته‌ندازیارو وه‌ستاو کریکاره‌ی جوړه‌ کاریک ده‌کهن و پا‌شان به‌ هه‌موویان وێکراو له‌ ته‌نجامی هه‌وکاری پێکوه‌ کردن و ده‌ستبار بۆ یه‌کدی گرتنیان دا پرۆژه‌ی ئه‌و بینایه‌ ته‌واو ده‌کهن.

جا ئیڤه‌دا ده‌پرسین: ئایا هیچکەس ده‌تێ هه‌رکام له‌و ته‌ندازیارو کریکارو وه‌ستایانه‌ له‌خۆیه‌وه‌ ئاوا ده‌کات و سه‌ره‌نجام ئه‌و بینایه‌ رێکوپێکه‌ - که‌ هه‌مووی به‌یه‌که‌وه‌ گونجاوه‌ - دروست ده‌بێت؟! بێگومان نه‌خیر، به‌لکو هه‌رکەسیک عه‌قڵی هه‌بێت و ورد بێته‌وه‌ ده‌زانێ که‌ ئه‌و بینایه‌ له‌پێشدا نه‌خشه‌یه‌کی بۆ دانراوه‌و پاشان نه‌خشه‌که‌ دا به‌ش کراوه‌ به‌سه‌ر ئه‌و کۆمه‌له‌ ته‌ندازیارو وه‌ستاو کریکارانه‌داو هه‌ر کامێک بیان

(1) (الطب محراب الإيمان)، به‌رگی 1، لاپه‌ڕه‌ 40-41، د. خالص الجلبی

ئیشی خۆی تهواو ده کات و سه ره نجام هه مووی یه ک شتی ت یرو تهواوی
لئ دروست ده بیته که بینایه که یه .

ده جا به ریزان خاته کانی جهسته ی مرۆفیش به هه مان شیوه: ئه و
هه موو هه زار ملیۆن ملیۆن خانه یه که له جهسته ی ئینه ساند هه نه ،
هه ر هه موویان به یه که وه هاوکارن و هه رکامیته شیان ئه شوکاریکی
دیاریکراوی بۆ دانراوه هه مووشیان به یه که وه هاوکارن . سه یر ده که یه
کوته ندامی هه ناسه دان (الجهاز التنفس) ، کوته ندامی هه رس (الجهاز
الهضمي) ، کوته ندامی م یز (الجهاز البولي) ، کوته ندامی زاوژی
(الجهاز التناسلي) ، کوته ندامی خوین (الجهاز الدموي) ، کوته ندامی
ماسوولکه (الجهاز العضلي) ، کوته ندامی ئیسقان (الجهاز العظهي) ،
کوته ندامی ده مار (یان می شک) (الجهاز العصبي) ، کوته ندامی پیست
(الجهاز الجلدي) ، کوته ندامی لینفاوی (الجهاز الليمفاوي) . هه سه ته کانی
بیستن (السمع) و دیتن (البصر) و تام کردن (الذوق) و بۆنکردن (الشم) و
ده ست لئ کوتان (اللمس) . ته وانه هه موویان ئه و خانانه پیه کدیته ،
کوته ندامی وا هه یه که له ژماره یه کی زۆر ته ندام پیته دیت ، بۆ نموونه
کوته ندامی هه رس (الجهاز الهضمي) له ته ندامه کانی زاو زمان و گه ده و
گه روو و قورگ و سورینچک و دوازه گری و ریخۆله ورده کان و ریخۆله
گه وره کان و کوئۆن و هه موو ته وانه پیه کدیته و به هه موویان یه ک
کوته ندامیان پیکه یته و!

به لئ به ریزان!

وهك گوتمان ههركام لهم خانانه ئه و ئیشه ی خوی دهكات كه بوی دیاری
کراوه، بۆ وینه؛ خانه کانی ماسوولکه یه کسهر کاری گرژکردن وکردنه وه
ئه نجام دهدهن و، خانه کانی چاو یه کسهر به کاری دیتن هه لدهستن، ههروه ها
هه موویان هه رواو ته نانه ت بۆ جار یکیش نیه یه کیکیان ئیشه ی خوی لی
تیک بچی، مه گهر له حاله تی نه خوشیدا که خانه کان تووشی ناپیکی
بن، به لام چهندان جار ئه ندازیارو وه ستاو کریکار ئی شی خویان لی
تیکچوه و رپسیان لی بۆته وه خوری و زیانی گه وه ریان لی که وه توه!

هه ندیک له کار = سه رسوره ی نه رگانی می شک:

ئه گهر بیت و سه رنجی (می شک) بدهین، می شک به پیتی مه زنده و
ئه ندازه گیری زانایان ده ئین: جینگای (90.000.000) نه وه د ملیۆن
به رگ کتی پی پر له زان یاری ت ییدا ده یی ته وه، له گه ل
(10.000.000.000) ده ملیار وینه و چهند ملیۆن جوړه ده نگ و تام
و بۆن! به لام تا ئیستا به وردی نازانری ئه و زانیاری و وینه و ده نگ و تام
و بۆنا نه له کوئی می شکداو هه رکامیکیان له چ به شیکی دا
کو ده بیتته وه؟!

می شک نهك هه ر کویان ده کاته وه، به لکو وهك با سمان کرد ئینکیان
ده داو به یه که وه یان گری ده دات و شییان ده کاته وه و ئه نجام گیریان لی
ده کات و به لکو دا هیتان (ابداع) یان ت ییدا ده کات و فیه که وه زان یاری
تازه یان به هووه داده هیئی و به ره هم دینی!

ئنجبا له هه مووی سه پرتر جاری وا ههیه خاوهنی کتیبخانهیهک که به هه زاران کتیبی تیدایه ماندوو ده بیت تا کتیب یک دهینی تهوه که دهیهویت، به لام جاری وا ههیه پیش بیست سال له ههوپیش که بیست بینوهو ناسیوهو لهو کاتهوه تا ئیستا نهت ۱۱ یوتهوه، کهچی به کسهر که چاوت پینی کهوت دهیناسیوهو که کییه؟

جا بینگومان لهو ئیشوکارانهی (میشک) زۆر سه سورپهینهرن، بۆیهش زانایانی دهرونناس (علم النفس) ی نیسلامی دهلین: پرۆسه (عملیه) کانی بیرکرد نهوهو وهبهرهات نهوهو نا سینهوهو ... هه ته، هه موویان (روح) تهنجامیان ده دات و میشک ته نیا ئامراز (و سیله) یکه به دههسه — — — — — رووچهوه وهک

سه رجهم ته ندامه کانی دیکه.

ئنجبا جاری وا ههیه شتیکت له بیر ده چیتتهوهو ماوه یهک پیری لی ده که یهوه پاشان دیتتهوه بیرت، بۆچی؟! چونکه لهو زانیارییه کۆن بووه له میشکدا، یاخود هه ندیک کهس (ذا کرة) ی لاوازه، یان له تهنجامی نهخۆشی و کهوتنه ته مه نهوه بهشینک له خانه کانی میشکی که په یوهندی یان بهو کارهوه ههیه له بهین چون یان زیانیان بینوه!

ئنجبا لهوه که ئایا عهقل چۆن کار دهکات؟ چۆن بیرده کاتهوه؟ ویهست و ئیراده چیه؟ چۆن عهقل له دهنگ و دیمه نهکان تی دهگات و تهنجامگیرییان لی دهکات؟ چۆن عهقل شت هه لدهسهنگینیت؟ خهیاڵ چیهو خهون چیهو چۆن روو دهدهن؟ تهندا ههکان په یوه نندیان له گه ل (روح) دا چۆنه؟! تهمانه هه موویان پرسیری بی وهلامن.

(ئه لکسیس کاریل) له کتیبه که ی (ئینسان تهو نه ناسراوه - الإذسان ذلك المجهول) دا ده ئی: بی ئاگا نه بین تا ئی ستا زانیار یحان دهو بهاره ی خۆمان زۆر سه ره تاییه . (تا)

دڻ :

ئه هجار با سه ره ئیکی (دڻ) بدهین:

دیاره من هه روا به کورتی ئاماژه یه کی پی ده که م، دڻ به شیویه کی گشتی له دوو ترومپا پی کهاتهو، تروپای لای چه پ و ترومپای لای راست، هه ریه که لهو دوو ترومپا یه ش له دوو به ش پی کهاتهوون، له گو ی چکۆله یه که و سکۆله یه که (الأذین والبطين) له گو ی چکۆله ی لای چه په وه خوین ده چی ت بۆ سکۆله ی چه پ و ده روازه یه کیان له نیوا ندا هه یه ده کری ته وه، وه له سکۆله ی چه په وه خوین ده چی ت بۆ هه موو خانه کانی به ده ن، له کاتی که دا دڻ دیته وه یه که خوین فری ده دات، له کاتی که شدا که ده کری ته وه خوین دینیته وه بۆ نیو دڻ، ئه نجا هه دانی تهو کرداره ش له نزیکه ی چر که یه که دا یه یا خود شتیک زیاتر هه ئبه ته له حال ته ی جیا جیا دا جیا وازی هه یه . له کاتی وه رزش و ما ندو بوون و چند حال ته یی که تای به تدا چه ند قاتی حال ته ی ئاسایی دڻ دیته وه یه که ده کری ته وه، دڻی مندا ل زیاتر لسی ده دات و خیراتره له ده قیقه یه که له 90

(1) الإذسان ذلك المجهول، لا په ر 221. ئه لکسیس کاریل، خاوه نی خه لاتی نو د له

تا 100 جاره، ئینسانی گه‌وره 70 تا 80 جار، له حاله‌تی خه‌وته‌ی خدا سست ده‌ییتوه.

گوپچکۆله‌و سکۆله‌ی لای راستیش، دوا‌ی ئه‌وه‌ی که خوینی پیس له به‌ده‌نه‌وه‌ دیتوه به دووهم ئۆکسییدی کاربۆن و زبل و زاله‌وه، گوپچکۆله‌ی راست ده‌یداته سکۆله‌ی راست و ئه‌ویش ره‌وانه‌ی ده‌کات بو سییه‌کان تا‌کو بیپالیون و پا‌شان ئه‌و دووهم ئۆک سیدی کاربۆنه‌و زبل و زاله‌و پاشه‌رۆکه‌ی که له خانه‌کانه‌وه هاتۆته‌وه مرۆڤ له ریگای هه‌ناسه‌دانه‌وه فرپیی ده‌داته ده‌ری، کاتی‌ک هه‌ناسه هه‌له‌ده‌کیشتی ئۆکسجین وه‌رده گری و ده‌چیتوه بو گوپچکۆله‌ی چه‌پ و له‌ویشه‌وه بو سکۆله‌و ئه‌ویش دوو باره ئه‌و ئۆکسجین و خواردن و خۆراکه‌ پاکه ره‌وانه ده‌کات بو سه‌رجه‌م خانه‌کان و.. ئا به‌م شیوه‌یه ئه‌و دوو ترومپایه به‌رده‌وام ئیش ده‌که‌ن، یه‌ک ده‌نی‌ری و یه‌ک دینیته‌وه، بۆیه‌ش ده‌ماره‌کانی خوین هه‌ندیکیان پیا‌یان ده‌گوتری (خوینبه‌ر - شریان)، چونکه خوینی پاک ده‌به‌ن بو خانه‌کان، هه‌ندیکی دیش پیا‌یان ده‌گوتری (خوین هینبه‌ر - ورید) چونکه خوینی پیس دینه‌وه بو دڵ و دووباره دڵ ده‌پیا‌لیوته‌وه.

کار به‌م شیوه‌یه به‌رده‌وامه هه‌تا دڵ له لی‌دان ده‌که‌وی و ژیا‌نی مرۆڤه کۆتایی پێ دی!

ئنجای دلی ئینسان رۆژانه ده‌وری (100.000) سه‌ده‌زار جار لی ده‌دات، دیتوه یه‌ک و ده‌کریتوه، واته سالانه ده‌وری (40.000.000) چل مل یۆن جار، له ته هه‌نیکه‌ی هه‌م نیه‌ندی دا ده‌وری

(2.000.000.000) دوو هه‌زار ملیوَن چار دَلّی ئین سمان لئی ده‌دات، بئی ته‌وه‌ی بوه‌ستی و هه‌ر که وه‌ستا یه‌کسه‌ر ته‌و ئینسانه ده‌مری. ئنجا بیجگه له‌و خوین به‌رو خوین هیئهرانه که ده‌هاری گه‌وره‌ن و راسته‌وخۆ به‌ دَلّ و سییه‌کانه‌وه په‌یوه‌ستن. ده‌زووله خوینییه‌کانیش هه‌ن که زۆر باریکن و پینج دانه‌یان به‌ ته‌ندازی (موو) یه‌ک ته‌ستور ده‌بن، ته‌وانیش خوین ده‌بن بۆ خانه‌کان و ده‌شیگیرنه‌وه بۆ دَلّ بۆ دوو پاره پالاوتنی.

ته‌مه هه‌روا سه‌رنجیکی سه‌رپییی بوو ده‌رباره‌ی دَلّ. ئیستاش با سه‌رنجیکی دیکه له‌ کوئه‌ندا مه‌ سه‌ر سه‌ره‌یه‌نه‌رکانی جه‌سته‌ی مرۆف به‌هین:

کوئه‌ندامی بیستان (جهاز السمع):

کوئه‌ندامی بیستان به‌شیوه‌ی گشتی له‌ سێ به‌ش پێک هه‌اتوه: گوپی ده‌روه (الأذن الخارجیة)، گوپی نیوه‌را یست (الأذن الوسطی)، گوپی په‌نه‌ان (الأذن الداخلیة).

گوپی ده‌روه ته‌نیا بریتیه له‌وه‌ی که وه‌ک چه‌تریک وایه‌و به‌س ده‌نگ کوئه‌کاته‌وه، که له‌ ماده‌ده‌یه‌کی کرۆژ کرۆژه (غضروفي) یی پێک هه‌اتوه، له‌گه‌ل لوه‌له‌یه‌ک تا ده‌گاته په‌رده‌ی گوئی.

گوپی نیوه‌راستیش له‌ سێ پار چه‌ ئی سقمان پێک هه‌اتوه، که په‌یه‌یان ده‌گوتری: چه‌کوش و سندان و ئاوزینگ (المطرقة والسندان والركاب) که سێ ئیسقانی بچووکن و به‌ هه‌رسیکیان (55) په‌نجاپینج گرام قورسن

و هه‌مووشیان به‌یه‌که‌وه په‌یوه‌ستن، چه‌کوشه‌که‌یه‌کسەر په‌یوه‌سته به‌
په‌رده‌ی گوئی و سندانه‌که‌ش له‌ نیوان دایه‌و تاو‌زینگه‌که‌ش په‌یوه‌سته به‌
گوئی په‌نهان یان گوئی نیوخۆوه‌که‌هەر ورد‌ترین هه‌ست هه‌بیّت،
ده‌نگیك، پشوه‌بایه‌ك، چه‌په‌یه‌ك، هه‌ناسه‌یه‌ك، یه‌ك سەر ئه‌و په‌رده‌یه
ده‌له‌ریته‌وه‌ که ئه‌و له‌ریه‌وه‌ چه‌کوشه‌که‌ش ده‌له‌ریته‌وه‌و له‌ سندانه‌که‌
ده‌دات، سندانیش په‌یوه‌سته به‌ تاو‌زین گه‌وه‌و ئه‌ویش په‌یوه‌سته به‌
لووله‌یه‌که‌وه‌ که یه‌کسەر به‌ خانه‌کانی می‌شکه‌وه‌ بنده‌، ئه‌وانه‌ی که
دیاریکراون بۆ وه‌رگرتنی ده‌نگه‌کان و سه‌ره‌نجام ئه‌و ده‌نگه‌ ده‌گات به‌
می‌شک و می‌شک یه‌کسەر به‌ زۆر زۆر که‌متر له‌ چه‌رکه‌یه‌ك ئه‌و ده‌نگه‌
شیده‌کاته‌وه‌و لی‌ی حائی ده‌بیّت!

چا‌و:

چا‌و که‌ ورده‌کاری یه‌کجار زۆری تی‌دایه‌و هه‌تا بلی‌ی ئالۆز (مع‌قد‌ه‌و)
پوونکردنه‌وه‌ی چۆنیه‌تی پی‌که‌ها‌ته‌ی چا‌و به‌ شه‌ جو‌را‌وجۆره‌کانی و
ئیشو‌کاری هه‌ر به‌شیکیان و ها‌و‌کاری نیوانیان زۆری ده‌وی، به‌لام هه‌ر
به‌کورتی ده‌لێن چا‌و بریتییه‌ له‌ دوورینه‌یك، به‌لام دوورینه‌یكی زۆر
سه‌رسو‌په‌یه‌نه‌ری ئۆتۆماتیکی! به‌شیوه‌یه‌ك که ئه‌گه‌ر تیشک و پووناکی
زۆر بی‌ت چا‌و که‌م خۆی ده‌کاته‌وه‌و، ئه‌گه‌ر تیشک و پووناکی که‌م بی‌ت
چا‌و زۆر خۆی ده‌کاته‌وه‌و له‌کاتی خه‌وتندا چا‌و پی‌لوه‌کانی ده‌چنه‌وه‌ سه‌ر
یه‌ك. وه‌ له‌ هه‌ر چا‌وی‌که‌دا (140.000.000) سه‌دو چل ملیۆن خانه‌ی
دریژکو‌له‌ (عُصَي)ی هه‌یه‌و، (7.000.000) هه‌وت ملیۆن خانه‌ی

خەركەيى (خروطى) ەيە، واتە: ەەر چاۋىك (147.000.000) سەدو چلو ەدوت مىيۇن خانەي تىدايە، تەنيا بۆ ئەۋەي كە شت ەربىگرى و وىنە بىگرى و بىگەيەننە مېشك! (۱۴)

دەۋلەتى جەستە: (۱۵)

ئە كۆتايى ئەم باسەدا با سەيرى جەستەي ئىنسان بە كەين كە ەك دەۋلەتلىك سەير دەكرىت، با بزائىن چۆن و بە چ شىۋەيەك؟! ەممو خانەكانى لاشەي ئىنسان ەك ھاۋولاتىيانى ژىر سايەي ئەو دەۋلەتە وان و مېشك و دەمارەكان (الجهاز العصبي) ەك ەوكمران و كاربەدەست و ەلئسورپىنەرى ئەو دەۋلەتە وان، چۈنكە ئە مە شكەۋە سەرجەم ئەمرو نەهيىەكان دەردەچن، مېشك پەيۋەندى ئە گەل ەممو كۆتەندامەكانى جەستەدا ەيەو ەممويان پەيۋەستن بە جى بەجى كەردنى ئاراستەكانى مېشكەۋە، واتە ەەرچى خانەو ئەندام و كۆتەندام ئە بەدەنى ئىنساندا ەيە ەمموي ئەو (14.000.000.000) چۈاردە ملىار خانەيەۋە، كە كۆتەندامى مېشك و دەمارەكان پەي كەدەيىنن، ئارا ستە (توجىيات)ى بۆ دەچى.

ئىنجا دەزگاي دلو سوورپى خويىن، ەكو ەزارەتى ەاتو چۆو گەياندن ۋايە، ەاتوچۆوگەياندن چ دەۋرىك دەيىنى؟ رىگاو بان پاك دەكەتەۋەو خۆشى دەكات، ەەرۋەھا ەك ەزارەتى شارەۋانىش دەچى چۈنكە زىللو

(1) الطب محراب الإيمان، بەرگی 1، لاپەرە 224، د. خالص الجلبى

(2) بۆ نووسىنى ئەم باسەش سوۋدىكى زۆرم لە (الطب محراب الإيمان) ەەرگرتەو.

زالو پاشه روکی خانه کان دینیت و فری ددات، چونکه سووری خوین له ریگای هه ناسه دانده فری دداته دهی.

کوژ نه دمامی هه رس (الجهاز الهضمي) یش که خواردن و خوراک به سه رجهم جهسته ده گه یه نی و پاشه روکی خواردن و خوراکیش دهرداویتته دهی، وه وزارتتی تازووخه گه یانندن (وزارة التموين) وایه.

تنجا که له هه موو جهستهی ئینساندا لولهی عهدهق ر پتر هه یه، نهوانیش زور وه وزارتتی گه شت و گوزارو هاوینه ههواره کان وان، چونکه کاریان بریتیه له فینک کردنه وهی به دهن! دهزانی بوچی تا سینک له زستاندا نه و نه ده ساردهو له هاوینیش دا نه وه نده گهر مه؟! به لام جهستهی ئینسان له هاوین و زستاندا پلهی گهرمییه کهی (37.5) سی و دهوت و نیو، یان شتیک زیاتره یان که مته؟! چونکه جهستهی ئینسان به شیویه کی توتوماتیکی خوی فینک ده کاته وهو خوشی گهرم ده کاته وه، نه گهر سه رمما بیت نهو کون و دهروازانه هه مووی داده خرین تاکو گهرمی له لاشه نه چیتته دهی، وه سه رماش له دهروه نه یه ته ژووری. نه گهر گهرماش بیت ده کرینه وه تاکو گهرمی نیو لاشه به چیتته دهی و فیند کی بیتته ژووری، هه ر بویدش ئینسان له هاوینان دا نه و نه تارهقه ده کات.

پیست و پیلوی چاو و نین—وک و مووه کانیش تا نه ندازه یه که دهووری وزارتتی دهروه ده بین—ن و نوینه ری جهستهی ئینسانن بو دهروه وه هه لسوکهوت و مامه له له گه ل دهروه دا.

کۆته ندامی هه ناسه دانیش تا ته ندازه یهك وهك وهزاره تی ئابووری ده چیته، چونکه به ههردوو کاری هینان و ناردن (الایراد واته صدیر) هه لده ستیت و ئوکسجین دیتیت و دووهم ئوکسیدی کاربۆن ده نیڕیته دهروه. کۆته ندامی ئیسک و جومگه کان و ماسولکه کانیش، زۆر وهك وهزاره تی بهرگری و سوپای ده ولته ده چن، چونکه به وانه ئینسان دیفاع له خۆی ده کات و هیرش ده کات.

جهرگ (کبد) یش زۆر به نیوهندی گومرگی گشتی (مرکز الجهارک العام) ده چیته، چونکه هه ر خواردنیك له گه ده (معهده) دا هه ر س ده کریت حه تمه ن ده بی به جگه ردا بروات، جگه ریش ته وهی که هه قبوول بیت بۆ نیو ریخۆله و خانه کانی لاشه ره وانه ی ده کات و ته وهش که تییدا له گومان دایته ده یگیریتته وه ته وهی که قا چاخیش به بیت له ری گورچیله کانه وه به هۆی میزه وه به خیرایی فری ده دریتته ده ری!

سپل (طحال) یش وهك گۆرستانیک وایه بۆ خرۆکه سووره کان که دوا ی ته وهی کۆچیان کردوه مردوون هه موویان ده چن بۆ نیو سپل و له سپل دا ده شاررینه وه ده نیژرین.

جینگای سه رنجیش ته وه یه، هه ر خرۆکه یه کی سوور که ده چیته گه ردیکی ئاسنی له گه لدا یه. که وهك تابووت وایه بۆی، به لام که ده چیته به تابووته که وه نانه یژریت، چونکه سپل وهك گۆرستانی مسولمانانه و له سه ر شه ریه تی ئیسلامیه و ته وه نامسولمانانن که به تابووته وه مردوو ده نیژن! جا ته و گه رده ئاسنه ی که له گه ل ته و خرۆ که سووره مردوو ده چیته له گه لی نانیژریت، به لکو ده گه ریتته وه، بۆ ته وهی دووباره خرۆکه یه کی سووری دیکه ی پی دروست بکریته وه. له شه ریه تی

نیسلامی دا ناییت تابووته که له گه‌ل مردوو که دا بنیتریت، به‌لکو ده‌بی تابووته که بگه‌رپه‌وه‌و چاریکی دی بۆ مردوو یه‌کی دی به‌کار به‌نیتریت‌وه.

هه‌روه‌ها (مۆخ) که له کرۆکی ئیسقانه‌کان دا هه‌یه‌و هه‌لده‌ستی به درو ستکردنی خرۆ که سوورو سپیه‌کان (واته‌ خرۆ که‌ی سپی ده‌نکۆله‌دار)، وه‌ک وه‌زاره‌تی پیشه‌سازی (وزارة الصناعة) ده‌چی.

شایانی باسیشه‌ خرۆ که سووره‌کان تۆک سچین و خواردن ده‌ به‌ن بۆ خا نه‌کان و له‌وی شه‌وه‌ دووهم تۆک سیدی کاربۆن دینه‌وه‌و خرۆ که سپیه‌کانیش به‌رگری له‌ ولاتی له‌ش ده‌کن و هه‌ر میکروپۆیک به‌ چیتته‌ نیو جه‌سته‌ی مرۆفه‌و خرۆ که سپیه‌کان یه‌کسه‌ر به‌ گورج و گۆلی شه‌ری له‌گه‌ل دا ده‌کن و ته‌و کی‌م و زوو خاوه‌ی که له‌ بریه‌کانی جه‌سته‌دا ده‌بینری، هه‌مووی جه‌سته‌و لاشه‌ی خرۆ که سپیه‌کانه‌ که له شه‌ری به‌رگریدا کوژراون!

کوته‌ندامی میز (الجهاز البولی)یش که سیسته‌می نیوه‌وی جه‌سته ده‌ پاریزی و هاو سه‌نگی ده‌ کات و پاک و پوخ ته‌ی راده‌گریته‌، وه شله‌مه‌نییه‌کانی نیو به‌ده‌ن ریکوپیک ده‌خات، ته‌وه‌ی که به‌ که‌لک نه‌یه‌ت دوا‌ی ته‌وه‌ی که ده‌پالیتیوت له‌ ریگه‌ی میزه‌وه‌ فری دده‌ا ته‌ ده‌ری و، ته‌وه‌ش که به‌ که‌لک به‌یت له‌نیو میزدا ده‌یه‌لیته‌وه‌، به‌لئی ته‌م کوته‌ندامه‌ش زۆر وه‌ک وه‌زاره‌تی نیوخۆ ده‌چی، چونکه‌ ته‌رکی وه‌زاره‌تی نیوخۆ ته‌وه‌یه‌ که کاروباری نیو ولات راده‌گری و ده‌پاریزی.

پینچ سه‌ته‌کانیش به‌ ته‌واو که‌ر و هاو کارانی وه‌زاره‌تی ده‌روه‌ داده‌نری، وه‌ک چه‌ند ده‌زگاو چه‌ند تۆرگانیکی زۆر چوست و چالاک.

کوټه ندامی ده نگ و ز هانیش وه وزارت ته تی راگه یا ندن (وزاره الاعلام) وه مرؤف هه رچییه کی بوی له ریی کوټه ندامی ده نگ (الجهاز الصوتي) او زمانه وه به خه لک و ده ورو به ری خوی راده گه یه نی.

ئه دی وزارت ته ئه وقاف له کوئی یه؟

جیی سهرنجه که له نیو ته وه موو وزارت ته ندن (ئه وقاف) دیار نیه!! جا ئایا هو دیار نه بوونی ته وزارت ته چیه؟! هو یه که دی تهو یه که له روانگی شه ریعه تی خواوه (دین) دائیره تی تایبه تی نه یه که له وی دا کورت هه بی! به لکو (دین) ده بی به چیه ته هه موو بواری مه یدانه کانی ژیان وه و پیویسته له هه موویدا ده وری هه بی و ده یستی هه بی! خوی کار به جی نیسلا می و نارد وه دیاری کرد وه که سهر چاره وی سهر جه م ری ساو یا ساکان بی و ده زگا کانی ده و له ت به پ یی ئاراسته (توجیه) ی وی به ریوه بچن نه که ته نها یه که وزارت به نه وی وزارت ته (ئه وقاف) یان (کارو باری ئایینی) یان (کارو باری نیسلا می)!! (٢)

به لی به ریزان!

(1) دیاره لی ره دا مه به ست تهو یه که بوون (وجود) ی نیسلا می به س له وزارت ته ئه وقاف دا کورت هه لئه هیترئ و سهر جه م وزارت و ده زگا کانی دیکه ش (ئیسلامی) بن، نه که ته نها وزارت ته ناوبراو، نه گهر نا مه به ست تهو یه نه که وزارت ته ناوبرا ویش نه هیلری و به یه کجاری هه ر چی په یوه ندی یه له گه ل ئیسلام دا - له سهر ئا سته حکوو مه ت - بیچر پترئ!

چونیه تی شایه دیی دانی فیطرته نه سه ر
به دیهینه رایه تی و پهروه ر دگاری تی خوا (عزوجل)

به‌ڕیزان!

ئەم دوو دەرسە کە تەرخانمان کردوون بۆ پوونگرە نەوێ چۆنیەتی شایەدییدانی فێطرەتی ساغ و سەلامەتی مەرۆڤ لەسەر ئەو کە تەنها خۆی بێ وێنە و بەرز، بەدیھێنەر و خاوەن و پەروردگاری بوون و بوونەوەر و کائیناتە، دابەش دەبن بۆ شەش خال، کە ئەمە ناو نیشانە کانیانە:

- 1- پێناسە و نیشانەکانی فێطرەت و سیفەتە خواپسکەکان.
- 2- چەند دەقیکی قورئان و سوننەت لە سەر خواپسک بوونی خواناسیی و خواپەرستی لە سروشتی مەرۆڤ دا.
- 3- ریشەکانی خواپسک بوونی خواناسی لە دەروونی مەرۆڤ دا.
- 4- پەرچەکانی ریی فێطرەت لە بواری خواناسیی و خواپەرستیدا.
- 5- ھۆکارەکان و چۆنیەتی لابردنی پەرچەکانی ریی خواناسیی و پاککردنەوەر و بیدارکردنەوێ دڵ و دەروون.
- 6- چەند قسە یەکێ نەستەقی زانیانی ھۆشیار و بیدار.

پاڤیڤانی مەکتەبی مەلۇسنا عەلی بابیر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

QR Code

ئە نۆزە ھەمەلەبەرەمەکان لەم ھەفتە

لەسەر مەکتەبە مەلۇسنا عەلی بابیر

پاڤیڤانی مەکتەبی مەلۇسنا عەلی بابیر

عەلی بابیر / Alibapir

Alibapir / عەلی بابیر

مەکتەبی مەلۇسنا عەلی بابیر

پاڤیڤانی مەکتەبی مەلۇسنا عەلی بابیر

QR Code

الحمد لله وحده والصلاة والسلام على من لا نبي بعده وكل من اتقى
دربه.

به‌ریزان!

به پشتیوانی خوا ئه‌م بابه‌ته‌مان له شه‌ش خالاندا ده‌خینه پروو:

خالی یه‌که‌م:

پیناسه و نیشانه‌کانی فیطره‌ت و سیف‌ته‌ خوارسکه‌کان:

پیشتر باسمان کرد که فیطره‌ت که به (الْخَلْقَةُ، الِ سَجِيَّة، الطَّجَع) یش
ناوده‌برئ، بریتیه له‌و سروشته‌ی که خوا (سَبْحَانَهُ تَعَالَى) مرۆ‌فی
له‌سەر خولقاندوه به‌ر له‌وه‌ی هۆکاره‌ ده‌ره‌کییه‌کان بیگۆرن یان که‌م و زۆر
بیخه‌نه ژێر کاریگه‌ریی خۆیانده‌وه.

مه‌به‌ست له‌ فیطره‌تی مرۆ‌ف ئه‌وه‌ حاله‌ ته‌ ئه‌ سَلْبِییه‌ خوار سِک و
سروشتییه‌یه‌ که‌ خوا ئینسانی له‌سەر خولقاندوه‌و له‌ سەر سروشتاندوه
ئه‌وه‌یش بریتیه‌ له‌وه‌ که‌ ئینسان خوای به‌دییه‌تیه‌رو په‌روه‌ره‌ گارو خاوه‌نی
خۆی ده‌ناسی و پیتی ئا شنایه‌و بۆی تینوو په‌و له‌نا خه‌وه‌ جه‌ز له‌
به‌ندایه‌تییی بۆ کردن و په‌رستنی ده‌کات.

ئه‌وه له‌باره‌ی پیناسه‌ی فیطره‌ته‌وه، له‌باره‌ی سیمای نیشانه‌کانی سیفته‌ته
فیطری و خوارسکه‌کان و تایبه‌تمه‌ندییه‌کانیشیانوه ده‌ئین:
سیفته‌ت و خه‌سه‌ته‌یه‌ فی‌طرییه‌کان چوار نی‌شانه‌و تایبه‌تمه‌ندی
سه‌ره‌کیان هه‌ن:

1) سیفته‌ته‌یه‌ فی‌طرییه‌کان- که‌یه‌کتکیان‌خانا‌سییه-گشتی و
هه‌مه‌لایه‌نه‌ن و هه‌موو خه‌لک‌تیاندا به‌شداره، بۆ‌وینه‌سۆزی‌دایک
بۆ‌کوژیه‌که‌ی، عیشتق و په‌یوه‌ندی‌نیرو‌می‌له‌گه‌ل‌یه‌کتر، یان‌ئه‌وه
که‌ئینسان‌حه‌ز‌ده‌کات‌شتی‌هه‌بی‌ت و خاوه‌نی‌شت‌بی‌ت، ئه‌وه‌که‌
ئینسان‌حه‌ز‌ده‌کات‌له‌ناخۆشی‌دوو‌ر‌بی‌ت و حه‌ز‌له‌خۆشی‌ده‌کات،
ئه‌مانه‌سیفته‌تی‌فیطرییان‌پێ‌ده‌گوتری و هه‌موو‌مرۆ‌لێک‌ئه‌و
سیفته‌تانه‌ی‌هه‌ن‌و‌خه‌لک‌به‌گشتی‌تیان‌دا‌به‌شداره.

2) نیشانه‌ی‌دوو‌ه‌می‌سیفته‌ته‌فیطرییه‌کان‌ئه‌وه‌یه‌که‌ئینسان‌بۆ‌خۆی
هه‌ستیان‌پێ‌ده‌کات و پێویستی‌به‌فێر‌کردن‌ناکات، پێویستی‌به‌وه
ناکات‌که‌هیچ‌که‌س، دایک‌یان‌باب‌فیری‌خۆشویستنی‌منداله‌کانی
بکات، به‌لک‌و‌خوای‌کار‌په‌جێ‌وای‌ئینه‌سان‌درو‌ست‌کردوه‌که‌
مندالێ‌خۆی‌خۆش‌بویت. هه‌روه‌ها‌مرۆ‌ف‌پێویستی‌به‌وه‌ناکات‌که‌
فیری‌ئه‌وه‌بکری‌ت‌که‌ئاره‌زووی‌جینسی‌هه‌بی‌ت، یان‌پێی‌خۆش‌بێ
زیان‌و‌زه‌ره‌ری‌لێ‌نه‌که‌وی و هه‌ر‌له‌خۆ‌شیدا‌بژی‌ت، ئه‌مانه‌
هه‌موویان‌شتی‌فیطریین‌و‌ئینه‌سان‌په‌بێ‌فیر‌کردن‌و‌فیر‌بوون،
ده‌یانزانی و هه‌ستیان‌پێ‌ده‌کات، جا‌خواناسیش‌یه‌کی‌که‌له‌وا‌نه‌و

ئینسان به فیطرهت خواناس و خواپه رسته و پیویست ناکات کهس
فیری بکات، هه لبه ته کاکل و جه و هه ره کهی وهک ریشه و ته سل، به لام
چۆنیه تی و ورده بابته کانی ته وه شتیکی دیکه یه.

(3) سیفته فیطریه کان ده گونجی کپ و خهفه بکرین، به لام له نیو ناچن
و وهک ژیلهموی ژیر خۆله میش هه ده مینن، بۆ وینه: خوشه ویستی
گهل و نیشتمان یه کیکه له سیفته فی طری یه کان و هه موو
ئینسانیک تهو شوینهی لیی گه وه ده بیت و تهو خه لکهی له نیویاندا
گه وه ده بیت خوشی دهوین، یه کیتهی سوڤیتی پید شوو له سهر
بنچینهی فلهسهفهی مارکسیزم، بۆ صاوهی (70) ههفتا سال
دژایه تی تهو سیفته فی طری یه نهی کرد: خوشوی ستنی گهل و
نیشتمان، خوشوی ستنی شت هه بوون و مو لکایه تی تاکیی (الملکیه
الفردیه)، ئازادی فیکرو بیروا ده برین، ئازادی کهسی.. به لام له
ته نجامدا فیطرهت زال بوو به سهر حکومهت و سیسته م داو خه لک تهو
رژیم و سیسته مهی ره فر کرد!! که واته فیطرهت ده گونجی کپ بکری و
خهفه و بی ده نگ بکری، به لام ناگونجی له نیو ببردی، دیاره هه ستنی
خواناسین یه کیکه لهو هه ست و نهسته فیطریی و خوارسکانه ی که
له گهل سروشتی مرؤف دا تیکه ه لشیلراون.

جا هه ر کاتیک تهو زهخت و فشار که به شیوه یه کی کاتی چۆته
سهر تهو سیفته فیطریه و کپی کردوه و خهفه ی کردوه، نه ما دیسان
تهو سیفته ته دیته وه دۆخی خۆی.

خوای زانواو شاره‌زا (سبحانه و تعالی) به روون و راشکاوییی له چهند شوینیکی قورئاندا ئاماژه بهو حقیقه‌ته ده‌کات، بۆ وینه ده‌فرموی:

﴿وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظَّلْلِ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ (لقمان-32)،

واته: کاتیک شه‌پوئیکیی وه کۆمه‌لێک هه‌وری تاریک دایان ده‌پوئیی،

له خوا ده‌پارێته‌وه و گه‌ردن که‌چی خۆیان بۆ خوا ساغ ده‌که‌ نه‌وه و ده‌لێن: خواجه به‌س بۆ تو گه‌ردن که‌ چین! له جیگا یه‌کی دی که‌دا ده‌فرموی:

﴿وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُبِيتًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِّیُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ (الزمر-□)،

واته: کاتیک ئینسان ناره‌حه‌تی یه‌کی دی ته‌رێ له په‌روه‌ر دگاری خۆی ده‌پارێته‌وه و بۆ لای ده‌گه‌رێته‌وه له ناخیه‌وه، به‌لام پاشان که‌ ته‌و ناره‌حه‌تی و گرفتارییه به‌سه‌ر چوو، وه چاکه‌یه‌کی پێ به‌خشی، ته‌وه که‌ له پێشدا له‌خوا ده‌پارایه‌وه ته‌و حاله‌ته‌ی نامیه‌خی و له‌بیری ده‌چیته‌وه، وه هاوبه‌شان بۆ خوا داده‌نی، بۆ ته‌وه‌ی خه‌لک له ریگه‌ی خوا لابدات.

4) چواره‌مین نیشانه‌یان ته‌وه‌یه که‌ سیفه‌ته‌ فیطرییه‌کان، له کاتی که‌دا هه‌لومه‌رجی پشکووتن و گه‌شه‌کردنیان بۆ نه‌ره‌خسی، یاخود په‌رچ (مانع) یکیان بیه‌ته‌رێ، مه‌رج نه‌یه‌ گه‌ شه‌ به‌که‌ن و سه‌ره‌هه‌لبدن و په‌یدا بن.

واته: هه رچه نده وهك ئاماده یی (بالقوة) له هه مو ئین سانیكدا هه ن، به لام هه تاكو هه لومهر جیان بۆ نه ره خسی و زه مینه یان بۆ ساز نه بی به كرده وه (بالفعل) په یدا نابن.

زانینی ئه م راستیه ش بۆیه گرنکه چونکه رهنگه په کینک بلن: باشه بۆچی له روسیاو له چین، یان له شوینانه ی که زۆر بانگه شه بۆ بی دینایه تی و بی بروایی و بانگه شه بۆ خوانه نا سیی ده کریت، بۆ خه لک خوانه ناس ده رده چیت؟! له وه لامدا ده ئین له بهر ئه وه ی له و جیانه فیطره تی خه لکیان شیواندوه و په رچ (مانع) هه په له بهر ده م فیطره تداو ئیشیان له سه ر ئه و مه سه له یه كرده، کاتی خۆی له په کیتی سوڤیت له قوناغی ساوایی و باخچه ی ساوایانداو له قوناغی سه ره تاییشدا وهك پزیم ئیشیان ده کرد له سه ر مندا ل که تی بگه یه نن: خوا نیه! که واته: کاتی که هه سه ته فیطرییه کان دژایه تییان به کرئ و سه رکوت بکرین، عه جاییب و سه یر نیه که خه فه و کز بن و کپ و بی ده نگ بن و ده رنه که ون، هه رچه نده وهك ئاماده یی هه ر هه ن، به لام مادام رییان لی بگیری ده رنه که وتیان به كرده وه شتیکی چاوه روان کراوه.

خالی دووهم:

چهند دهقیکی قورئان و سوننهت له سهر خوارسک بوونی
خواناسیی و خواپهرستی له سروشتی مروّقا:

خوای بهرزو مهزن فەرموویهتی: ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ
الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقِيمُ وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ
لَا يَعْلَمُونَ﴾ (الروم-30). واتە: ڕووی خۆت بەرام بەر بە دین ڕێک
ڕاگیره، ئەو دین و شەریعهته که خوا فەرمانت پێ ده کا که خۆتی
لهگه‌ڵدا ڕێکبخه هه‌ر ئەو فیه‌رت و سروشتهیه که خوا خه‌ڵکی
له‌سه‌ر خولقاندوه‌و دروستکراوی خوا ناگۆڕی، هه‌ر ئەوه‌یه ئایینی ڕێک و
راست به‌لام زۆریه‌ی خه‌ڵکی نازانن.

واته: ئەو شەریعهته که خوا ناردوویهتی، وه‌لامگۆی داخوازییه‌کانی
ئەو فیه‌رت و سروشتهیه که خوا مروّقی له‌سه‌ر سروشتاندوه‌و که‌س
ناتوانی فیه‌رتی که خوا ئینسانی له‌سه‌ر دروست کردوه بیگۆڕی، ئا
ئەوه‌ دینیکی راسته که به‌ پێی سروشت و داخوازی ده‌روونی ئینسانه،
به‌لام زۆریه‌ی خه‌ڵک نازانن که شەریعه‌تی خوا وه‌لام گۆی داخوازییه
سروشتیه‌کانی ئینسانه.

له م ئايه توه دهرده كهوئى كه (دين)^(٢١) و(فيطرهت) يه كن، في طرهت و سروشتى ئينسان له گهډل شهريعتيځ كه خوا ناردوويه تي يه كن، واته پيځه وه ته باو گونجاون و دوو رووى يه ك حقيقه تن، هدر بويه ش هه نديك له زانايان گوتوويانه: خواي په روره دگار دوو شهريعت و بهرنامه ي يو ئينسان داناون، شهريعتيكي پواله تي⁽²⁾ (ظاهري) كه بريته يه له و دينه ي خوا ناردوويه تي و ته وديان به لگه (حجة) يه له سدر خه لځك، وه شهريعتيكي دهرونيى (باطني) يشي له دهروني هه موو كه سينكا داناهه كه بريته له سروشت (فطرة) ي!

له سووره تي (النور) يش دا خواي په نهانكار هدر تا صاژه ي بهر مه سه له يه كرده كه فهرموويه تي: ﴿.... لَوْزَ عَلَى لُورٍ....﴾ (35)، واته: نووري شهريعت له گهډل نووري في طرهت، كه ته گهر هه ردو رووناكويه كان يه كتر بگرته وه بو ئين سان ده بيه ته رډ شنايي له سدر رډ شنايي.

پيځه مبهري خواش (عليه الصلاة والسلام) ده فهرموئ: ((كل مولود يولد على الفطرة، فأبواه يهودانه أو ينصرانه أو يمجسانه، كما تولد البهيمة بهيمة جمعاء هل تحسون فيها من جدعاء؟!))^(٣) واته: هه موو منداليك له سدر فيطرهت و سروشت (ته و فيطرهت و سروشته ي كه خواي

(1) واته ديني پاست و ته ووي خوا (عزوجل) كه له م پوژگارهدا ته نها له ئيسلامدا بهرجه سته يه.

(2) پواله تي: واته بيزراو و بهرچاو، نهك پووكه شي .

(3) رواه البخاري ومسلم.

پی دناسی) له دایک ده بیټ، دوا یی دایک و بابی و ده ورو بهری خراب ده یگورن و ده یکن به جو له که، یان به نه صرانی، یان به ئاگر پهر ست (مجوسی)، (تنجا پیغهم بهر (علیه الصلاة والسلام) نمونه یه که ده هیئت ده و ده فرموی: وه که چون ئاژ له به تیرو ته وایی له دایک ده بیټ و هیچ که موکو وری له نه دمه کانیدا نه، جا ئایا هه ست ده که نه هیچی گو یی برایت (یان داخ کرایت)؟!

بیگومان نه خیر، به ئکو دوا یی ئینسان بو خوی ده ستکاری ده کات و به شیک له گو یی ده بری، یان شوی ئیکی داخ ده کات بو نیشانه کردن یان هه ر مه به ستی کی دیکه.

که واته مندالیش که له دایک ده بیټ خواناسه، به لام دوا یی دایک و بابی خراب و ده ورو بهر و ژینگه ی خراب سروشته خوا ییه که ی ده گورن.

ههروه ها پیغهم بهر (علیه الصلاة والسلام) له فرموده یه که یدا فرموده تی: خوی بهرزو مهزن فرموده تی: ((خُلِقْتُ عِبَادِي حُنْفَاءَ فَأَجَاتَلْتَهُمُ الشَّيَاطِينَ)) (تما) واته: به نه ده کانی خوم پاک و از هی خه ر له شتی پو وچ و رو له خوا کهر دروست کردو و، به لام شه ی طانه کان به ده وریاندا دین و ده یانگورن (واته له خواناسییه وه به ره و دور له خوا یی). ههروه ها ته م سی ئایه ته ش زور له زانیان به به لگه ده یان هی نه وه له سهر ته و مه سه له یه به فیطره ت و زگماک خواناس بو نه ی مرو ئه: ﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَن تَقُولُوا إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ
 أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً ضِعْفَاءَ مِنْ بَعْدِهِمْ، أَوْ تَقُولُوا
 إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا لَمْ نَعْمَلْ
 الْمُبْطِلُونَ . وَكَذَلِكَ نَقُصُّ الْأَيَّاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧٢-١٧٤﴾ (الاعراف 172-174)،
 واته: وه یادی بکوه کاتی که په روره گارت له پشستی تادهم وه چدی تادهمی
 وهرگرت، وه کردنی به شاید به سهر خویانه وه و پیی فهرموون تایا من
 په روره گاری ئیوه نیم؟! گوئیان با، شاید پی ددهین له سهر خومان (جا
 ده فهرمو) بویه ش ئو شاید دیه مان لییان وهرگرت نه وه پړژی دواپی
 بلین نیمه بی تاگابوین لم (خواناسی و خواپه رستی)، یاخود نه وه ک
 بلین باب و باپیرانمان هاوبه شیان بۆ تو دانابوو له پشداو نیمه ش وه چو
 نه وه یه ک بووین له دواپی ئوان (و به دواپی ئوان که وتین و لاسایی ئوانمان
 کرده وه) جا تایا به و کرده وه یه که ری لسی تیک چوه خرا په کاره کان
 کردیان ده مان فهورتینی؟! (دواپی ده فهرمو) ئاوا تایه ته کانی خو مان
 شی ده کهینه وه بۆ ئه وه ی بگهرینه وه (له ری چهورتی دور له خواپه یه وه
 بۆ ری راستی خواپه رستی).

ثم تایدتانه زانایان له ته فسرکه کانیان دا مشتمرو جیاوازی زور یان
 له سهریان هیه که ده توانین بلین، له دوو راوبوچوونی سهره کیدا کورت
 هه لډین:

پای یه کهم: هندیکیان ده لښ: به کرده وه خواپی دادگهر (عزوجل) له
 دهشتی (عده رفات) تادهمی (علیه السلام) هیناوه وهرچی وه چو
 نه وه یه تی له شیوه ی گهر دیله ی ورددا له پشستی دهر هیناوه وهر عقل و

شعووری پیداون و دواندوونی و فهرموویه تی: ئایا من په روره دگاری
ئیه نیم؟ ته وانیس هه موویان گوتوویانه به ئی تو په روره دگاری
ئیمه ی، بو ته وه ی بیانکات به شاید له سهر خو یان! جا ته وانه ی تم
بو چون ورا یه یان هه یه و پرای سی ئایه ته کان چهند
فهرمووده یه کیش به به لگه ده هیئنه وه.

تنجا ته و فهرموودانه ش که لایه نگرانی رای یه کهم به به لگه گیان
دیننه وه گرنه ترینیان له رووی به لگه هیئانه وه (استدلال) وه تم دووانه ن:
1) عن أنس رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال: ((يَقَالُ لِلرَّجُلِ مِنْ
أَهْلِ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ لَكَ مَا عَلَى الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ
أَكُنْتَ مُفْتَدِيًا بِهِ؟)) قال يقول: نعم، فيقول: قَدْ أَرَدْتُ أَهْوَنَ مِنْ ذَلِكَ،
قَدْ أَخَذْتُ عَلَيْكَ فِي ظَهْرِ آدَمَ أَنْ لَا تُشْرِكَ بِي شَيْئًا فَابَيْتَ إِلَّا أَنْ
تُشْرِكَ بِي)). رواه البخاري ومسلم.

واته: ته نه سی له پیغه مبه ره وه گیراویه ته وه که فهرموویه تی: به
ئینسان ی دوزه خی له روژی دوا ییدا ده گوتی: ئایا ته گهر هه رچی له سهر
زه ی هه یه، هه مووی مولکی تو بی، ده یکه ی به به لا گیره وه (فدیه) بو
خوت؟ ده ئی: به ئی. ته ویش پیی ده فهرمووی: کاتی خو ی له مه که مترم له
تو داوا کرد، له پشتی ئاده مدا بووی به ئینم لی وهرگرتی که هاویه شم
بو دانه نیی، به لام رازی نه بووی و هاویه شت هه ر بوم دانا!

2) پیغه مبه ری خوا ﷺ: ((إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَخَذَ الْمِيْثَاقَ مِنْ ظَهْرِ آدَمَ
(عَلَيْهِ السَّلَام) بِنِعْمَانِ يَوْمَ عَرَفَةَ، فَأَخْرَجَ مِنْ صُلْبِهِ كُلَّ ذَرِيَّةٍ ذُرًّا هَا

فشرها بین یدیه ثم کلمهم قُبلا، قال تعالی: اَل سِت جَربکم؟! قالوا بلی.. الی... مبطلون)). (۱)

واته: خوی بهرز په یمانی له پشتمی تادهم له (نعمان - که شوینیکه له عرفات) له رۆژی عه‌ره‌فه‌دا وه‌رگرت له وه‌چدی تادهم (علیه ال سلام) و هدر وه‌چدی کی که له تادهم ده‌بیټ هم‌مووی له پشتمی ده‌ره‌یناو له پیش خوی بلاوی کردنه‌وه، تنجا پروبه‌روو قسه‌ی له‌گه‌ل کردن و فدر‌مووی تایا من په‌روه‌ردگار تان نیم؟! گوتیان: با.. هه‌تا و شه‌ی (مبطلون). واته: وه‌چدی تادهم (علیه السلام) گفتوگو که یان له‌گه‌ل خوی به‌رزو بی‌وینه‌دا به‌رده‌وام بووه به‌ر شیوه‌یه که له تایه‌ته‌کانی ژ هاره (172، 173) ی سوره‌تی (الاعراف) دا هاتوه.

ئه‌مه له‌باره‌ی چونی‌ه‌تی به‌لگه‌ه‌ینانه‌وه‌ی لایه‌نگرانی رای یه که‌م بۆ سه‌لماندنی راو بۆ چوونه‌که یان ده‌ر پاره‌ی تده‌ف سیری سی‌ی تایه‌ته‌که‌ی (الاعراف).

رای دووهم: هه‌ندیکیشیان ده‌لێن: مه‌به‌ست له‌م تایه‌تانه‌وه‌ی نیه که خوی بی‌وینه وه‌چدی تادهم‌می له پشتمی تادهم ده‌ره‌ینا بی‌و ق سه‌ی له‌گه‌ل کردین و ته‌وانیش شایه‌دی یان له‌سه‌ر خویان دا بیټ! به‌لکو مه‌به‌ست ته‌وه‌یه که خوا مرۆقه‌کانی وا خوێن‌قاندوه به‌ز هانی حال هه‌موویان شایه‌دی ده‌دن که ته‌نها خوا (ت جارك وت هالی) په‌روه‌ردگار و خاوه‌ن و په‌رستراویانه.

(1) رواه الإمام أحمد والنسائي وحاکم وقال صحيح على شرط الشيخين.

لایه‌نگرانی رای دووهم و چۆنیه‌تی به‌لگه‌هی‌ناو‌ده‌یان:

لایه‌نگرانی راوی‌چوونی (دووهم) که (ابن کثیر) له ته‌ف سیره‌که‌یدا ده‌ئێ: ته‌مه رای زۆریک له زانایانی پیشین (سلف) و پاشین (خلف)ه، که ده‌ئێن: مه‌به‌ست له‌و ئایه‌ت و فهرموودانه‌ی رابردن، ته‌وه‌نیه که خوای بی‌هاوه‌ل به کرده‌وه وه‌چه (ذُرِّیَّة)ی ئاده‌می له پشته‌ی ئاده‌م ده‌ره‌ینا‌یی و کردبی به‌شایه‌د به‌سه‌ر خۆیه‌وه، به‌لکو مه‌به‌ست ته‌وه‌یه که خوا ئینسانه‌کانی له‌سه‌ر سروشته‌ی خوا به‌یه‌که‌گرتن (التوحید) و خوانا‌یی و به‌ندایه‌تی بۆ خواکردن سروشتاندوه و خولقاندوه، وه‌که‌ گوتوویانه: (الم‌راد بهذا‌ الا‌شهاد ا‌نه‌ ف‌ط‌رهم‌ علی‌ الت‌وحید) (١)، وه‌ گوتوویانه: مه‌به‌ست له (وا‌شهدهم‌ علی‌ ا‌ن‌فسهم) واته: (ا‌وجد‌هم‌ شا‌ه‌دین‌ ب‌ذل‌ک‌ ق‌ائلین‌ له‌ حالاً) واته: خوای به‌به‌زه‌یی وای دروستکردوون که به‌ زمان‌ی حال ته‌وه به‌لێن. چونکه هه‌م وشه‌ی شایه‌دی (شه‌اده‌) و هه‌م وشه‌ی پر سيار (سؤال) ده‌گونجی به‌ زمان‌ی وتار بن وه‌ ده‌شگونجی به‌ زمان‌ی حال بن، چۆن؟

لی‌ره‌دا که ده‌فه‌رموی: ﴿قَالُوا شَهِدْنَا عَلَىٰ أَنْفُسِنَا﴾ ته‌وه دیاره به‌ زمان‌ی وتاره، به‌لام مه‌به‌ست پیتی زمان‌ی حاله، به‌لام له‌ سووره‌تی (التوبه) دا که ده‌فه‌رموی: ﴿مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَغْمُرُوا مَ سَاجِدَ اللَّهِ شَٰهِدِينَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِم بِالْكَفْرِ﴾ (التوبه-٣٣)، لی‌ره‌دا مه‌به‌ست زمان‌ی حاله، ده‌فه‌رموی: هاوبه‌ش دانهر (مشرك)ه‌كان بۆیان نه‌یه‌ مزگه‌وته‌کانی خوا ئاوه‌دان

(1) واته: مه‌به‌ست له‌ کردنه‌ شایه‌ت ته‌وه‌یه که (خوا) له‌ سه‌ر خوا به‌یه‌که‌گرتن سروشتاندوونی.

بکهنه وه له کاتیکدا شایه دیی له سهر خۆیان ددهن به کوفر، ئاشکراشه که شایه دیی له سهرخۆدانی هاوبهش دانه ره کان ته وه نه بووه که بو خۆیان هاوار بکهن که ئیمه کافرین، به ئکو به زمانی کردارو حال شایه دییان له سهر خۆیان داوه که ته هلی کوفرن.

ههروه ها بو پرسیارکردنیش، جاری وایه به زمانی وتار (مقاله) و جار وایه به زمانی حاله، بو نمونه: خوا له سووره تی (المائدة) دا ده فرموی: ﴿لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِن بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ﴾ (34). واته: پرسیار له هه ندیک شت مه کهن که ته گهر بوتان ده ربه کوئی پیی تووشی زیان بن، لییه دا ته و پرسیارکردنه به زمانی وتار (مقاله).

جاری واش هه یه، پرسیارکردنه که، به زمانی حال و کرداره، وه خوا ده فرموی: ﴿وَأَنذَرُكُمْ مِّنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ﴾ (ابراهم-34)، واته: هه ر شتیک که داواتان کردوه خوا پیی داو، دیاره ئینسانه کان پیش ته وه ی داوا له خوا بکهن بو هه موو پیداویستیه کانیاان خوی به خ شهر بوی خوئقاندوون، که واته مه به ست داواکردنه به زمانی حال و کردار.

ئعجا من پییم وایه رای دووم به هیزتره په سندرته، بو چی؟! چونکه: رای یه کهم له سهر مرۆف نایسته به ئگه (حجة)، به لام خوی په روه رده گار له ئایه ته که دا وه به ئگه (حجة) باسی ته و شایه دیی له سهرخۆدانه ده کات، که هه م بو ژیاانی دنیاو هه م بو رۆژی دواپی به ئگه (حجة) یه له سهر مرۆقه کان، بویه ش ده لیین: شایه دیدانی مرۆفان له سهر خۆیان و ئیعیتراف لیوه رگرا نیان له لایه ن خواوه به پیی ته ف سیرو رای یه کهم،

نایبته به لگه له سه ریان، چونکه هیچ کهس له بیرى نیه که له رۆژى بهرئ وه خوا (عزوجل) له پشتی ئادهم ده رى هینا بچو دوا ندبیتى و به سه رخویه وه کردبیتى به شایدو په یمانى لئ وه رگرتبیت!! شتیکش که ئینسان له بیرى نه مایبته نایبته به لگه له سه رى! به لام هه موو ئینسانیک ته وه ی له یادو له بیرو ته وه ی ئاگا لئ یه که به دلّو هه ناو و به فیطره ت تینوو و عه دالّه بو خوا ی به رزو میهره بان و، د یاره ته وه ش ده بیته به لگه (ح جة) له سه رى هه ر چه نده خوا ی کار به جئ تاکو به لّ گه (ح جة) ی شه ر یعه ت نه نیرئ به ته نیا به به لّ گه ی (فیطره ت) تینسان سزا نادا ت وه ک فه رمو یه تی: ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا﴾ (الإسراء-15).

خالی سییه م:

پیشه کانی خوارسک بوونی خواناسیی له دهروونی ئینساندا:

به ریزان!

هه ست و هانده رى خواناسیی و خوا په رستى له فیه طهره ت و دهروون و ناخى مرۆفدا کۆمه لئیک بنج و ره گ و ریشه ی هه ن که گرنگترین یان □ به بوچوونی به نده - ته م پینجه ی خواره وه ن:

(پیشه ی یه گه م): بریتیه له تینوو بوون و عه دالّ بوونی درو سته کراو (مخلوق) بو به دیهینه ر (خالق)، واته دروستکراو (مخلوق) دروستکه ر

(خالق)ی خوږ خوش دهوئ و بوی تینوویه و هز ده کات لیی نر یک بیت و فدرمانبه ریی بۆ بکات.

به لکه مان تهویه، که خوی به به زهیی، نهک هدر بۆ ئین سان به لکو دهربارهی دروستکراوه کانی به گشتی به گیاندارو بی گیا نهوه فدرموویه تی: ﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ﴾ (الإسراء-44). واته: هوت ئاسمانه کان و زهوی و هدرچی تییان دا ههیه، هدموی پاکي بۆ خوا راده گه یه نی و هیچ شتیك نیه که خوا به پاک نه گری و ستایشی خوا نه کات.

به ئی.. هدمو دروستکراوه کان به دیهینه ر (خالق)ی خوږ خوش دهوئو ستایشی ده کمن و به پاکي ده گرن.

(پیش هه دووهم) بریتیه له: خوشه ویستی و ریزو سدرسامی ئین سان به رانبهر به تهواویی و جوانیی و پایه به رزیی خوی تباک و پاک و یه کجار جوان و به رزو چاک، چونکه ئین سان له دهروونهوه تیروتهواویی (کمال) و جوانیی (جمال) و شکوو پایه به رزیی (جلال)ی خوش دهوئ و ته م سیفه تانه و سهرجه م سیفه ته به رزو جوانه کانی دیکهش به چاکترین و به رزترین شیوه له خوی به رزو بی وینه دا ههن، بۆیه مرؤف له دهروون و قولایی ناخیه یهوه تهو په ری ریزو خوشه ویستی و سام و هه بیته و سهر سامیی به راز به ر به خوا (تبارک و تعالی) ههیه.

ننجا با سهرنجیکی ئەم چەند ئایەت و فەرمووده یەش بەدەین:
 خوای بەبەزەیی و بەرز فەرموو یەتی: ﴿وَلَهُ الْمَلَأُ لَأَغْلَى فِي
 السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (الروم-27)، واتە: سیفەتی
 ھەرە تەواو، تیرو تەواویی (کمال)ی رەھا (مطلق) تەنھا بو خوایە ئە
 ئاسمانە کان و زەویدا، وە ئەو زائی کار بەجی یە.

دەربارە‌ی جوانیش، کە خوا (عزوجل) ئەوپەری جوانیی ھە یە،
 پیغەمبەر ﷺ دە فەرموو: ((ان الله عزوجل جميل يحب الجمال))
 رواه البخاري. واتە: خوا زۆر جوانەو جوانیشی خوش دەو یت. وە ئە
 فەرمووده یە کە راست (صحیح) دا ھاتو کە ئەھلی بەھەشت کاتیئە
 ئە بەھەشتدا خوای بەرزو مەزن دەبینن، ھەر نیعمەتیکی دی کە ئە
 بەھەشتدا پێیان دراو ئە چاو شادبوون بە دیداری خواو دیتنی خوا
 (تبارک وتعالی) ھەموویان ئەبیر دە چیتەو، یان نیعەتی
 تەما شاگردنی پووی خوای پەرورەدگاریان پێ ئە ھەموو
 نیعمەتەکانی دیکە بەرزترو گەرەترو چاکترە.

دەربارە‌ی شکۆ (جلال) و پایەبەندیی خوای بەرزو ھەزینیش، خوا
 فەرموو یەتی: ﴿تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ (الرحمن-78).
 واتە: بەرزو بەپێژ ناوی پەرورەدگارت کە خواوەنی ئەو پەری پاپە
 بەندیی و رێزو حورمەتگرتنە. (واتە ھەم بەرزو بەرێزو ھەم رێزیش
 ئە غەیری خۆی دەگری).

(پیشه‌ی سێ‌یه‌م)ی خواناسیی له‌ ده‌روونی ئینساندا «ئه‌وه‌یه‌ که‌ ئینسان ته‌سلێ چاکه‌کاری و چاکه‌کارانی خوش ده‌وێت، هه‌موو ئینسانێک وایه‌، بۆ وێنه‌ که‌ باسی (حاته‌می طائی) ده‌کرێت، که‌ زۆر به‌خشهر بووه‌، ئینسان هه‌ر له‌ خۆیه‌وه‌ حاته‌می خوش ده‌وێت، بێ ئه‌وه‌ی هه‌یچ چاکه‌و به‌خششیکیشی له‌ حاته‌مه‌وه‌ پێ گه‌یشته‌یت، بۆچی؟ چونکه‌ توو چاکه‌و چاکه‌کارانت هه‌ر له‌ ده‌روونه‌وه‌ خوش ده‌وێت، یاخوه‌ کاتی که‌ باسی پیغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) و سیفه‌ته‌ به‌رزه‌کانیان ده‌کرێت، یان باسی بویری و ئازایه‌تی (حمزة، علی، خالد، زبیر) و جه‌نگاوه‌رانی دیکه‌ی ئیسلام ده‌کرێ، یان باسی هه‌ر سیفه‌تیکی دی که‌ی با شی هه‌ر که‌ سێک بکرێت، ئینسان ئه‌و که‌ سه‌و سیفه‌ته‌که‌یشی خوش ده‌وێت.

که‌واته‌: ته‌سلێ چاکه‌کردن و چاکه‌کاران به‌ سروشت خوشه‌ویستن، جا بێگومانیش خوای په‌روه‌ردگار له‌ هه‌موو که‌س چاکه‌کارتره‌، به‌ئکو هه‌ر ئه‌و چاکه‌کاری په‌هایه‌و هه‌ر نیعمه‌ت و چاکه‌یه‌کیش هه‌یه‌ هه‌مووی له‌ خواوه‌یه‌، و هه‌ر ده‌فه‌رموی: ﴿وَمَا بِكُمْ مِّنْ نُّعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ﴾ (الکه‌ل-53). واته‌: هه‌ر چاکه‌یه‌ک له‌ ده‌ستی ئێوه‌و ده‌روبه‌رتاندا هه‌یه‌ هه‌مووی له‌ خواوه‌یه‌. وه‌ کاته‌ی که‌ ئازار و زیانیکیشتان تووش بێ هه‌ر ها نا بۆ لای خوا (عزو جَلَّ) ده‌به‌ن.

ئنجابه ته ئکید چاکه ی خواش له گه ل چاکه ی خه لکی خوادا
به رانبر ناکړئ و ئنسان ته گهر ئنسانیکې چاکه کاری خوش بوئ،
وه چاکه ی ئنسانیکې چاکې خوش بوئ، ده بې چاکه و نیعمه ته کانی
خواو ده بې خوی خاوه ن چاکه ی چهند خوش بوئ؟! وه ک گوتراوه:
(أین التراب من رب الأرباب)) گل له کوئیه له چاو په روه ردگاری
هه ره به رز!

(پیشه ی چواره م) بریتیه له تیه خویتی و شهیدا بوونی ئنه سان بو
هه رمانه وه و ده و له مهندي و ساغ و سه لامه تی و بو ده سه لات و
پله و پایه .

به ئنن ته م چواره هه رچواریان داخوازی خواړسک و ړپه شه دارن له
فیطرته ی هه موو ئنسانیکدا، ئنسان پی خو شه بمینیه ته وه و زور
ړقی له له نیو چوونه و هه رمانه وه (خلودای) هه ز لی یه ، وه زور
ده و له مهندي و بې نیازی خوش ده ویت و زور ړقی له نه داری و
هه ژاریه ، وه زوری سه لامه تی پی خوشه و زور ړقی له نه خو شی و
ده ردو به لایه ، زور هه زی به ده سه لات و پله و پایه دیت و زوریش به
بې ده سه لات و زه بوونی قه لئس و ناره حه ته .

هه ر بویه ش (ئیبلیس) نه فرینی خوی لئ بې، کاتیک ده یه ویت
(ناده م) فریو بدات، له کوئیه بوئ ده چیت؟ وه ک خوی په نهان زانیش
هه وائی پیداوین: ﴿قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَذُكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكُ لِي
يَلَى﴾ (طه-120). واته: ئیبلیس گوتی: ته ی ناده م دره ختیکت نیشان

بدەم که ته‌گەر لاییی بخۆی هەرگیز له‌نیو نه‌چی و بمینه‌یه‌وه
مولکیکیشت پیشان بدەم که هەرگیز نه‌فه‌وتی؟!

به‌لئی ئیبلیس له‌ ده‌روازه‌ی ئه‌و حەزو ئاره‌زووه‌ ریشه‌ییانه‌وه‌ پارێزی
بو‌ ئاده‌م (علیه‌ السلام) برده‌! چونکه‌ حەزکردن به‌ مانده‌وه‌
نه‌فه‌وتان و حەزکردن به‌ مولک و ده‌ست‌لالت شتیکی فیطریه‌ به‌
ده‌روونی ئینه‌ ساند، ئاده‌میش (علیه‌ السلام) ئه‌و کاته‌ له‌
به‌هه‌شت (جنت) دا بووه‌، هه‌ندیک له‌ زانیانی‌ش ده‌لێن: له‌ باخچه‌ کدا
بووه‌ له‌ باخه‌کانی سه‌ر زه‌وی، به‌لام راستر وایه‌ له‌ به‌هه‌شتدا بووبی،
ئه‌وه‌نده‌ هه‌یه‌ خۆی کاربه‌جی بو‌ تاقیکردنه‌وه‌ دره‌ختیکی له‌قه‌ده‌غه
کرده‌، ئیبلیس‌یش له‌عه‌ته‌ی له‌ی بی‌ پارێزی بو‌ ده‌بات به‌ مو‌لّه‌ت
وه‌رگرتن له‌ خوا ده‌چیت ده‌لێت: ئه‌ی ئاده‌م! دره‌ختیکت پێی نه‌شان
بدەم که ته‌گەر لاییی بخۆی هەرگیز نه‌مری؟ دیاره‌ ئاده‌میش زۆر حەزی
لێبه‌ که نه‌مری، وه‌ شه‌یطانی‌ش خۆی له‌ ده‌کات به‌ دڵ سۆزیک
ئه‌میندار (ناصح‌ آمین) چونکه‌ پ‌ی‌ی ده‌لێ: ﴿لَئِیْ لَکُمْ جَا لٌ مِنْ
النَّاصِحِیْنَ﴾ (الاعراف-21)، واته‌: بێگومان من زۆر بو‌تان دڵ سۆزم،
دیاره‌ ئاده‌میش واده‌زانێ که ئه‌و قسه‌که‌ره‌ یان فریشته‌یه‌کی خوایه‌،
یان دڵسۆزیک‌ی دیکه‌ی خواییه‌و به‌ هه‌رحال به‌ قسه‌که‌ی فریو
ده‌خوات و له‌ دره‌خته‌ که ده‌خوات.

که‌واته‌ ئیبلیس له‌ لایه‌نه‌وه‌ بو‌ی ده‌چی که شتیکی فیطری و
خوارسکه‌ له‌ ده‌روونی ئینه‌ساندا.

به لئی به ریزان!

همه موئینسانیک حهز ده کات و پیی خوشه بمینتته وه و ده لئه مه ند
بیّت و سه لامهت و سه به رزو خاوهن ده ستلاّت بیّت، به لام ئایا ئه و
شتانه لای کی ده ست ده که ون؟! بیگو مان ته نها لای خوا، وه ک
ده فهرموئ: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا﴾ (طاهر-10). واته:
هه رکه سیك سه به رزی و ده سه ستلاّتی ده وئ، ئه وه بیگو مان
ده سه ستلاّتی ره ها (مطلق) ته نیا لای خویه (و هه ر له لای ئه ویش
ده ست ده که ویت)، هه روه ها به گشتی فهرموویه تی: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ
ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾
(النساء-134). واته: هه رکه سیك پاداشت و چاکه و ده ستکه وتی دنیای
ده وئ بیگو مان خوا پاداشت و چاکه و ده ستکه وتی دنیای دواړوژی
له لایه.

واته: چ خیرو خوشییه کتان مه به سه ته ته نیا له لای خوا بوی
بگه رپن، که واته مرؤف بو ئه وهی ده ستی له و نیعمه تانه گیریت که
فیطره تی بویان تینوویه و ده شزانی که ته نها لای خوا چنگ ده که ون،
بویه رووی له و ئاوات و هیوایا نهی ده کا ته خوی به به زه یی و
به خشه را!

(ریشه‌ی پینجه‌م) ی خوارسک‌بوونی خواناسی و خواپه‌رستی له ده‌روونی ئینساندا. ئەو‌یه که ئینسان هه‌ز ده‌کات ملکه‌چ و فه‌رمانبه‌ر به‌یت بو‌خوا.

به‌لگه‌شمان ئەو‌یه که ئینسان هیچ کات یێک مه‌دارو قه‌نا عه‌ت ناکات که شتێک نه‌بی گه‌ردنی بو‌که‌چ بکات، جا ئە گه‌ر خوای په‌روه‌ردگاری دۆزیه‌وه که تا که په‌ر سترای را سته‌قینه‌و ته‌نها که‌سیکه شایسته‌ی به‌ندایه‌تی بۆکران و مل بو‌که‌چکران بی‌ت، ئەوه دیا‌ره گه‌یشته‌ته ئاواتی خو‌ی و مه‌داری کاری ساز بو‌ه، به‌لام ئە گه‌ر ئە‌به‌ر هه‌ر هۆیه‌ک بو‌ه ده‌ستی له‌و ئاواته گیر نه‌بوو و بو‌ی نه‌کرا که خوای به‌رزو مه‌زن په‌رستی، ئەوه وه‌ک چۆن بابای تیه‌خو‌ی ئاوی پاک و سازگار چنگ نه‌که‌وتوو، به‌ناچاری هی لی‌ل و پی‌سیش خو‌ش ده‌کات! ئەویش هه‌رچۆن بو‌ه به‌ت و په‌ر سترایێکی ساخته په‌یدا ده‌کات که فه‌رمانبه‌ریی بو‌بکات و ئی‌ی بی‌پارێ ته‌وه‌و بی‌په‌رستی، به‌دریژایی می‌ژوو هه‌ر ئاوا بو‌وه، ئینسان به‌بی په‌ر ستراو ناتوانی بژیت، جا ئە‌گه‌ر به‌ هۆی هی‌دا یه‌ت و رینه‌حایی خواوه، خوای په‌روه‌ردگاری لی‌هه‌لکه‌وت و په‌رستی. که هه‌ر ئە‌وه په‌ر سترای راسته‌قینه (المعبود الحقیقی) یه. ئەوه باشه، ئە‌گه‌رنا شتیکی دی بو‌خو‌ی هه‌ر په‌یدا ده‌کات، ته‌نا نه‌ت هه‌ددی و بی‌پرواییه‌که‌کانیش ته‌وانیش شتیکیان هه‌ر هه‌یه بی‌په‌رستن، بو‌نموونه: کاتی خو‌ی مارکسییه‌کان ره‌خنه‌یان له‌ مسو‌لمانان ده‌گرت که ده‌چن هه‌ج ده‌که‌ن و

به‌دهوری که عبه‌ی خوا‌دا ده سووړینه‌وه ز یاره‌تی ده که‌ن، که چی خوشیان به‌دهوری تهرمی مؤم یاکراوی (لینین) دا ده سووړانه‌وه سردانیان ده‌کرد که له کوشکی (کرملین) دا دایان ناوه‌و ئی ستاش هدر له‌ویسه!

نه‌گه‌ر سهرنجی خه‌لکی دنیا بده‌ین به گشتی ده‌بینن نه‌گه‌ر به دهوری که عبه‌شدا نه‌سووړینه‌وه، که بیگومان هدر تده‌و بۆ مرؤف شایسته‌یه که تنها به‌دهوری مائی خوا‌دا به سووړینه‌وه پیوی سته مرؤف په‌پوله‌ی دهوری چرای دینی خوا بیت و هدر تده‌و شای سته‌ی خه‌لیفه‌ی خوایه، به‌لام ونه‌بی کاتیک مرؤف تهر ری‌گاو پروگه‌یه‌ی لی بزر ده‌بی واز له سووړانه‌وه (طواف) بی‌خی به‌لکو حه‌قمن شتیکی دیکه، پروگه (قبله) یه‌کی دیکه هدر په‌یدا ده‌کات که به هوی پروتیکردن و به‌دهوردا خولانه‌وه‌یه‌وه تده‌و هه‌سته‌ی خوی تی‌ر بکات، بۆیه ده‌بینی بابای بی دین به‌دهوری مولک و ساماندا یان به دهوری بیردۆزه‌کاندا یان به‌دهوری ده‌سته‌لات و پله‌وپا په‌دا یان به دهوری طاغوت و خو به‌خو‌زانیه‌کدا، به‌دهوری شتی‌کدا هدر ده‌خولیت‌ده‌وه حه‌قمن ئینسان به‌بی ملکه‌چکردن ناحه‌ویت‌ده‌وه، ده‌بی مل بۆ شتی‌ک هدر که‌چ بکات.

جا تده‌و که ئینسان ده‌بی مل بۆ شتی‌ک هدر که‌چ بکات و شتی‌ک هدر بپه‌رستی، دیاره وه‌ک گوتمان تده‌و شته‌ش ده‌بی تنها و تنها خوی تاک و پاک و خاوه‌نی هه‌موو ناوو سیفه‌تیکی به‌رزو چاک بی،

به‌لام جاری وا هه‌یه لی‌ی تیک ده‌چی یان لی‌ی تیک ده‌دن و شتیکی دیکه ده‌په‌رستی. ئا ته‌وش به‌کی دیکه‌یه له ریشه‌کانی دیندارییی و خواناسیی و خواپه‌رستییی له ده‌روونی ئینساندا.

به‌راستی ئه‌و ئایه‌ته‌ی سووره‌تی (الفاتحه) که ده‌فه‌رموی: ﴿إِيَّاكَ نَعْتُذُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ (الفاتحه-5)، واته ئه‌ی خواپه! به‌س تو ده‌په‌رستین و داوی یارمه‌تیش ته‌نیا له تو ده‌که‌ین و پشتیمان هه‌ر به تو ده‌به‌ستین، به‌راستی ته‌وه‌ خوای په‌نه‌انین له‌سه‌ر زمانی فیطره‌تی ئینسانه‌کان فه‌رمویه‌تی و ته‌عیر له هه‌ناو ده‌روونی ئینسان ده‌کات و به‌راستی هه‌موو ئینسانیک ته‌گه‌ر فیطره‌ته‌که‌ی تیک نه‌چوویت ده‌ئ: خواپه به‌س تو ده‌په‌رستین، داوی یارمه‌تیش ته‌نیا له تو ده‌که‌ین و پشتیمان هه‌ر به تو ده‌به‌ستین!

خالی چواره‌م:

په‌ر چه‌کانی پئی فی طهرت له یواری خوانا سیی و خواپه‌رستییدا:

مادام ئینسان ئاوا تینوویه بو خوای په‌روه‌ر دگاره‌و ئاوا بو‌ی عه‌ودا له، ئه‌ی چ شتیک وای لی‌ی ده‌کات که خوا نه‌ناسی و له خواپه‌رستی بترازی و له دیندارییی دوور بکه‌ویته‌وه؟!

له وه‌لامدا ده‌ئین: له‌راستییدا دل و ده‌روونی ئینسان وه‌ک ئاوینه‌یه‌ک وایه، ئاوینه‌ ته‌گه‌ر روون بی و چلک و تۆزو گه‌ردی لی‌ی نه‌نیشته‌یی هه‌ر

شتیك بجیتته به‌رانبه‌ری وه كو خوی نیه شانی دده‌ات، به‌لام ته‌ گهر
تاوینه‌كه شكاه، یان تۆزو گهر دو چلك و چه‌په‌ری له‌سهر كو‌بووه، ته‌وكاته
یان هیچ شتیك نیشان نادات، یان ههر شتیك نیشان بدات ده‌یشیوینیت و
وه‌كو خوی نیشانی نادات.

فیطره‌ت و ده‌روونی ئینسانیش وه‌ك تاوینه‌ وایه، هه‌تا پروون و سپی و
سافه‌ ته‌وه‌ی به‌ پروونی خوی به‌رزو بی‌هاو‌تای تیدا دره‌و شاه‌ته‌وه‌و
تینویتی و تاسه‌و عه‌ودالیی بو‌خوا تیدا یه، به‌لام ههركات چلك و
عه‌ورو ژه‌نگ و ژاری لی نیشته‌، ته‌وكاته وه‌ز عی لی تیکده‌ چیت و
ده‌گۆری.

ئه‌و شتانه‌ی كه‌ فیه‌ طهره‌ت و سرو شتی ئیدسان لاده‌ده‌ن له
خواناسپی و خواپه‌رستی له‌ پینچ به‌رگه‌ی سه‌ره‌كیدا به‌نه‌ره‌تیه‌كانیان
پروون ده‌كه‌ینه‌وه‌:

یه‌كه‌م : شوین كه‌وتنی هه‌واو ئاره‌زووه‌كان :

له‌ شوینه‌وار (أثر) یكدا⁽¹⁾ هاته‌وه‌ كه‌: هیچ به‌ر ستراتیك له‌ سه‌ره‌زه‌وی
نه‌په‌رستراوه‌ له‌جیاتی خوا، گه‌وره‌تر له‌ ئاره‌زوو ((ما عبدا علی الأرض
من دون الله أعظم من الهوى))، به‌لئی هه‌واو ئاره‌زوو به‌پراستی

(1) (أثر) له‌ زاراوه‌ی فهرمووده‌نا سان (المحدثین) دا چه‌مکیکی شتی هه‌ و هه‌م
فهرمایه‌ شتی پیغه‌م به‌ر ﷺ و هه‌م هه‌ی پی شینه‌ی چاك (السلف الصالح) یش
ده‌گریته‌وه‌.

گه وره ترين بت (صنم) ه كه ئينسان كاتيك رېي لى هه له ده بچ و ل يى
تيكده چي و له هيداريه تي خوا لاده دات ده يكاته پدراو يكي سياخته و
ده پيدريستي، خوي زاناو زال لهو باره يوه فرموده تي: ﴿أَفَرَأَيْتَ مَنِ
اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَٰلِي
بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ (الجملة-23). واته: تاي
سدرنجي لهو كه سدت نه داه كه ناره زوي خوي كردو ته پدراو و
ده پيدريستي، وه خوا گومراي كردوه هدر چنده زانباري شي هه بووه، وه
موري به سدر گوي و دليوه ناوه پدريه به سدر چاويه وه هه لك شاره،
تاي دواي خوا كي هيداريه تي ددات! بوچي بير ناكه نه وه!!

ههروه ها لهو فرموده يه ش كه پيشتر باسماي كردو پيغمم بهري خوا
و عليه السلام له پدرو دگاروه ده گيرپيته وهو ده فرمودي: ((خَلَقْتُ عِبَادِي حُنَفَاءَ
فَأَجْتَلَتْهُمْ الشَّيَاطِينُ)) (تما) واته: بنده كاني خومم پاك خولقاندون، به لام
شه يطان ه كان ريگايان لى تيكدان.

له فرموده يه كي دي كه دا پيغمم بهر (عليه السلام) له
فرموده تي: ((حُبُّكَ الشَّيْءُ يُعْمِي وَيُصِمُّ)) (ها) واته: خوشه ويستيت بو
شتيك كويرت ده كات و كه رت ده كات، واته كه شتيكت زور خوش
ويست له ناستي كوير ده بي و عه يپ و كه مو كوپيه كاني نابيني، له
ناستيدا كه ر ده بي و عه يپه كاني نابيستي.

(1) رواه البخاري ومسلم.

(2) رواه ابوداود و احمد، (ابن جرير السقلائي) و (الحافظ العراقي) گوتويوا نه
فرموده يه كي باش (حسن) ه.

هه روه ها ئیمام شافعی له شیعریکیدا گوتویه تی:
 (وعین الرضا عن کلّ عیب کلیلۃ وعین السُّخْطُ تُبْدی المساویا)
 واته: چاوی ره زامه ندیی له ئاست هه ر عه یب و نه نگیک نایینا یه،
 به لّام چاوی تووره یی که موکوور بیان دهرده خات!
 هه یه که سیکی خوش ده ویت عه یبه کانی نایینی، به لّام هه ر که نیوانی
 له گه لّ تی که چوو، چاکه کانیشی لی ده کات به عه یب! به لّی جاری وایه
 که ئینسان سواری ئه سپی عاطیفه و هه وایه ئاره زوو ده بیّت توو شی
 هوکمدانی ئاوا بی وێژدانانه ده بیّت.

دووهم: له کارخستن و به کار نه هینانی عه قل و گوئ و چاو به
 مه بهستی دۆزینه وهی حه ق و راستی.

ئهو کۆته ندام (جهاز) انه ی که خوا له ئینساندا داینان. بۆ ئه وه یه که
 ئینسان حه قیان پی بدۆزیته وه و خویان پی بنا سی، جا هه ر کات یك
 ئینسان بۆ ئهو مه به سته به کاری نه هینان، ئه وه ش دی سان فیه طره ت و
 سروشتی تیک ده دات و ده شیوینی.

وه ک خوی زاناو توانا فرموویه تی: ﴿وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ کَثِیرًا مِّنَ الْجِنِّ
 وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا یَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْیُنٌ لَا یُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا
 یَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِکَ کَذَّابٌ عَمِیٓمٌ﴾ (الا عراف-)
 واته: بیکو هه مان زۆر یك له مرۆف و جنو که مان بۆ دۆزه خ
 ئاماده کرده، (چونکه) دلّیان هه یه پیی نافامن، چاریان هه ن پی بیان

نابینن، گویان ھن پڌیان ناپیستن، تھوانہ وک تازھن بہ لکو
گومراتریش، تھوانہن بیئاگاپان.

سیئہم : پھر چی سیئہم بریتیه له: دل نهخوش بوون بههوی
شوبهه و شاههوتهوه.

بدلی بدریزان!

هەرکەسیک گومان (شبهه) ێک یاخود ئاره‌زوو (شهوه) (٦) ێهک د ئێ
نه‌خۆش کرد، که به هۆی ئەم دووانه شهوه دڵ نه‌خۆش ده‌بێت، ئەوه
بێگومان ده‌گونجێ که خوای له‌بیر به‌جێته‌وه له‌ خوا دوور بکه‌ویته‌وه.
خوای به‌خشنده‌ فەرموویه‌تی: ﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ
مُّحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ
مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ﴾ (آل عمران-6)، واته‌: خوا ئەو
زاتیه که کتیی بۆت ناردۆته‌ خوار چەند ئایه‌تیکی مانا پۆشن
(محکم) ی تێدان، ئەوانه‌ ئەسل و بناغه‌ی کتیی بێ خوان، وه‌ هه‌ندیک
ئایه‌تی دیکه‌شی تێدان مانای له‌یه‌کچوویان هه‌ن، جا ئەوانه‌ی که دڵیان
لادان و نه‌خۆشیی تێدایه‌ به‌دوای ئەو ئایه‌تانه‌ ده‌که‌ون که مانای
له‌یه‌کچوویان هه‌یه‌، به‌ مه‌به‌ستی ئاژاوه‌ نانه‌وه‌ به‌ مه‌به‌ستی مانا
لێدانه‌وه‌ یان (له‌ حاکمدا که توانای مانا لێدانه‌وه‌یانان نه‌).

(1) د یاره مېبه ست نارم زوویه کی به دهر له سنوړی شریعه ته، نه گره نا تیرکردنی غمیزه نارم زووه کان به شو اړیکې شهرعې دل نه خوش ناکات.

خوای به دیهینەر (عزوجلّ) کار به جی یه و ئه و ئایه تانه ش که چهند مانایه که هه لده گرن و (متشابه) ن بو ئه و یه که شهر یعدت فراوانتر بیت، وه له بهر ئه و یه که هه ندیک له و ئایه تانه چهند مه سه له یه که باس ده که ن که له سه رووی عه قلی ئینسانه و یه، هه روه ها ئه و ه جوړیکه شه له تاقیکردنه و ی خوا بو به نده کانی. وه گه ئیک حیکه مه تی دی که شه. چا ته گهر ئینسان دلیکی ساغ و سه لیمی هه بیته به دوای ئایه ته مانا رۆشن (محکم) ه کان ده که ویت و ئایه ته خاوه ن مانا لیچکوو (متشابه) ه کانیش له بهر تیشکی ئایه ته (محکم) ه کان ته فسیر ده کات، به لام ته گهر دله که ی نه خوش و ناته و او بیت، به دوای ئایه ته (متشابه) ه کان ده که ویت و سه ر له خوی تیک ده دات و ئایه ته (محکم) ه کان فه رامۆش ده کات.

چوارهم : ژه نگ هه لئینهانی دل و مۆرکرانی به هوی گوناح و لادان و خه سه له ته پیسه کانه وه:

به ئی به یریزان!

ئینسان به هوی گوناح و تاوانه وه دلی تووشی لادان ده بیته، به هوی خه سه له ت و سیفه ته پیسه کان (الرزائل) وه دلی ژه نگ دینیت و لاده دات و روو له خوای به به زه یی و به خشه ر وه رده چه رخیته.

به لگه شمان سه ره رای واقیع و ته زمون، کو هه ئیک ئایه تن، یه کیك له وانه ده فه رموی: ﴿وَيَلْ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ يَوْمَ الدِّينِ ، وَمَا يُكَذِّبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ، إِذَا تُنْفَخَتِ عَلَيْهِ أَيُّكُنَّا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ، كَلَّا بَلْ رَأَىٰ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ، كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ

لَمَخْجُوبُونَ، ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ، ثُمَّ يُقَالُ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ
كَذِبُونَ ﴿المطففين 10-16﴾.

واته: سزای سه‌خت بۆ ته‌وانه‌ی که (پینغه‌مبه‌ران و دینی خوا) به‌درۆ
ده‌زانن، ته‌وانه‌ی که بر‌وایان به‌ دوارۆژ نیه، هیچ که‌سیش دوارۆژ به‌درۆ
نازانن مه‌گه‌ر که‌سانیک که زۆر له‌رێ ده‌رچوون و زۆر گونا‌حبارن، کاتیک
تایه‌ته‌کانی ئیمه‌ی به‌سه‌ردا ده‌خوینریتته‌وه، ده‌لێ: ته‌فسانه‌ی پێ شینانه!
نه‌خیر، به‌لکو ته‌وانه‌ دلێان به‌هۆی گونا‌حه‌کانیا نه‌وه ژه‌ه گگی هی‌ه‌ خاوه.
نه‌خیر (با وازی‌نن) ته‌وانه‌ له‌ رۆژی دوا‌یی دا له‌ بینیه‌ی په‌روه‌ردگاری
خۆیان په‌رده‌پۆش ده‌کری‌ن، (وه‌ك چۆن له‌ دنیا‌دا به‌هۆی چلکی گونا‌ح و
تاوانه‌وه‌ تاوینده‌ی دلێان داپۆ شراوه‌ و خ‌وای په‌روه‌ردگار نابینن، له‌
دوارۆژیش‌دا په‌رده‌پۆش ده‌کری‌ن و ده‌خرینه‌ دۆزه‌خه‌وه‌ له‌ بینیه‌ی خوا
بی‌به‌ش ده‌کری‌ن). پاشان له‌ کلا‌په‌ دۆزه‌خ ده‌برۆی‌ه‌ خری‌ن. دوا‌یی پێ‌ بیان
ده‌گوتری‌: ته‌مه‌ ته‌وه‌یه‌ که‌ کاتی خ‌وی به‌درۆتان ده‌زانن.

هه‌روه‌ها هه‌ر له‌وباره‌وه‌ ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾
(المائدة-67). واته‌ بێ‌گومان خوا کۆمه‌لێ کافران رێنمایی ناکات. که‌واته‌
به‌هۆی (کفر) که‌یان‌ه‌وه‌ بی‌به‌ش (محروم) ده‌بن له‌ هیدایه‌تی خوا (جلّ
شأنه‌)، وه‌ ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ (قصص-33)، واته‌:
بێ‌گومان خوا هیدایه‌تی کۆمه‌لانی سته‌مکار نادات.

وه‌ ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾ (الماعقون-6). واته‌:
بێ‌گومان خوا هیدایه‌تی کۆمه‌لێ له‌رێ ده‌رچوو و گونا‌حباران نادات.

وه ده‌فرموی: ﴿وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ﴾ (ابراهیم-۱۱). واته: ئەوانه‌ی که سته‌مکارن خوا ریگه‌یان لی تیک ده‌دات و سه‌رگه‌ردانیان ده‌کات.
وه ده‌فرموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ﴾ (غافر-28).
واته: بیگومان هه‌ر که‌سیک زیاده‌رۆیی بکات و دینی خوا به‌درۆ بزانی، خوا هیدایه‌تی نادات.

وه ده‌فرموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ﴾ (زمر-13). واته: بیگومان خوا هیدایه‌تی که‌سیک نادات که درۆزنه و زۆر نا سوپاس و سپله‌یه (به‌رانبه‌ر به‌خوای به‌رزو مه‌زن).

وه ده‌فرموی: ﴿الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبٍ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ﴾ (غافر-35). واته: تاوا خوا مۆر به‌سه‌ر دلی هه‌ر خۆ به‌زلگریکی خاوه‌ن زوئم و سته‌مه‌وه ده‌نی.

که‌واته به‌هۆی ئەو گوناح و تاوان و سیفه‌ته‌ خراپا نه‌وه ئینه‌ سان له هیدایه‌تی خوا بی‌به‌ش (محروم) ده‌بی‌ت، دله‌که‌ی ژه‌نگ و ژارو که‌مه‌ری تاوان دایده‌پۆشی.

پیند جه‌م: حه‌ق نه‌وی سستی و رپق لی‌بوو نه‌وه‌ی خوا و پی‌خه‌مبه‌ره‌که‌ی و شه‌ریعه‌ته‌که‌ی:

خه‌لکی واه‌دیه‌ له‌به‌ر گه‌مه‌زیی رقی له‌ خوایه‌و حه‌ق قبوول نا کات، دله‌که‌ی پی‌سه‌و خۆی پی‌س و پۆخل کردوه به‌هۆی گوناح و تاوانه‌وه، وه‌ک خۆی زاناو زالّ ده‌ر باره‌ی داروده‌ سته‌ (آل‌ای فیر عه‌ون فه‌رموو یه‌تی:

﴿وَجَعَلُوا بَهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُ سِيْهُمْ ظُلْمًا وَعَظُمُوا﴾ (اله‌جل-14). وات‌ه: یه‌قینیان ه‌ه‌بوو که موعجیزه‌کانی موسا راستن، به‌لام به‌هوی ستم و خو به‌زلگریه‌وه دانیان پیدا نه‌هیناو قبولیان نه‌کرد. دیاره ه‌هر بویه‌ش خوی خاوه‌ن به‌زه‌بی و به‌خششی بی‌سنور س‌ه‌رفرازی و به‌خته‌وه‌ریی ئینسانی به‌وه به‌ستوته‌وه که دل و ده‌روونی خوی پاک بکاته‌وه، له سیفه‌ته نرم و خراپه‌کان و بی‌پارزینیته‌وه به سیفه‌ته به‌رزو با شه‌کان وه‌که ف‌ه‌رمویه‌تی: ﴿وَكَفَسَ وَمَا سَوَّاهَا (7) فَالْهَمَّهَا فُجُورَهَا وَكَقَرَّاهَا (8) قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا (9) وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا (10)﴾ (الشمس). وات‌ه: سویند به نه‌فس و به‌وهی که ریکی خسته، ئه‌جا چاکه و خراپه‌ی فی‌ر کرده، بی‌گومان س‌ه‌رفرازه‌وه که س‌ه‌ی که پاکی ده‌کاته‌وه له سیفه‌ته خراپه‌کان و ده‌پارزینیته‌وه به سیفه‌ته باشه‌کان، وه به‌دبه‌خته که س‌یک که له‌ژی‌ر چلک و چه‌په‌ری گوناخدا ده‌یشاریته‌وه.

که‌واته به‌لی فی‌طره‌ت و سروشتی ئینسان خواناسه، به‌لام ده‌گو‌نجی کومه‌لیک په‌رچ (مانع)ی بی‌خه‌ری و کو‌مه‌لیک ده‌ردو نه‌خو شی‌روی تی‌بکه‌ن که وای لی‌بکه‌ن دل‌ه‌که‌ی‌وه ش‌ه‌وق و شه‌یدایی و پ‌و‌شناییه‌ی تیدا نه‌می‌نی و تیدا خه‌فه بکری و داپ‌وشری.

Alibapir

آلباپیری

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

www.alibapir.com

Alibapir

آلباپیری

Alibapir

Alibapir

Alibapir

خالی پېنجه م:

هوکاره کان و چوڼیه تی لابرډنی په رچه کانی پتی خواناسیی و
پاک کردنه وه و بیدار کردنه وهی دل و دهر وون:

به ریزان!

وهك چوڼ تاسن ژهنگ ده گری، به لام ده گونجی له و ژهنگ و پیسییهی که
که وتوته سهری پاک بگریته وه، دهر وون و فیطره تی ټینسانیش به هه مان
شیوه ژهنگ ده گری و توزو خوّل له سهری دهنیشیت و -وهك پیشتر باسمان
کرد - که مړه ی گوناح و تاوان و خه سلته پیسه کان دایدپو شی، به لام
ده گونجی له و ژهنگ و ژاره ی لی بوهریتری و پاک و سپی و ساف
بگریته وه.

جا له و ژهنگ وهراندنه له دهر وونی ټینسان و له و ژهنگ لابرډ نه له
سروشت و فیطره تی ټینسان و له و م شتومال کردنه ی ئاوینه ی دل و
دهر وونی ټینسان، ده گونجی به شیویه کی کاتی بیټ و ده شگونجی
به شیویه کی په کجاری بیټ.

نجا شیوه کاتییه که ش ده گونجی که ټینسان به هه لېژاردن (اختیار) ی
خوی بیټ، یان به ناچاری به ملی دا بیټ، وهك له و که ټینسان جاری و
هه یه ده که ویتته تنگانیه که وه، به تاییه ت که سی زور بی دین و
خوانه ناسی و هه بووه که که وتوته به لاو گرفتارییه که وه که پیشتر دانی
به بوونی خوادا هه نه هیناوه و ملی به ندایه تی بو که چ نه کرده، به لام

له کاتی به‌لاو لی‌قه‌ومان و گرف‌قاری دا، وه‌ک چه‌ندی‌ن یس‌ال به‌یت
به‌ندایه‌تی بو‌خوا کردی‌ت، یه‌کسه‌ر ده‌ستی به‌رزکردۆته‌وه‌و هاواری له
خوا به‌ستوه‌!

رووداوی له‌م باب‌ته‌ زۆر بو‌ن، هه‌بووه‌ که‌ له‌ کاتی زی‌خدا‌نی کرد‌نی
زۆردا، یان تووش‌هات‌نی نه‌خۆشیه‌کی کوشنده‌دا که‌ هیچ‌چاره‌ی نه‌بووه‌،
یان تووش‌هات‌نی مه‌ترسییه‌کی وا که‌ له‌ یی‌واری مه‌رگ‌گه‌راوه‌ ته‌وه‌
یه‌کسه‌ر هانای بو‌خوا برده‌وه‌ هاواری تی‌به‌ستوه‌ بی‌ته‌وه‌ی پیش‌تر سه‌ری بو‌
نه‌وی کرد‌بی‌!

جا ته‌و جو‌ره‌ حال‌ته‌ کتوپ‌رو را‌چله‌کینه‌رانه‌ی که‌ به‌ سه‌ر ئینه‌ ساند‌ا
دین، وه‌ک ته‌وه‌ وایه‌ که‌ ئاسنیک‌ یه‌ک ته‌خته‌ ژه‌نگ دایپۆشی‌بی‌ت، تووش‌
چه‌کوشیک‌ی زۆر به‌هیزی لی‌به‌ده‌ی و پییدا‌ بمالی‌، دیاره‌ یه‌کسه‌ر ته‌و
ژه‌نگه‌ هه‌لده‌وه‌ری‌! دل‌ و ده‌روونی ئینسانیش زۆرجار ئاوا په‌رده‌ یه‌ک له‌
بی‌ئاگایی (غفله‌)، یان گوناح‌ و تاوان‌ و چلک‌ و چه‌په‌ره‌که‌ یان دایده‌پۆشی‌ و
ترووسکایی و رۆشنایی ئیمان و خواناسیی لی‌قه‌ده‌ غه‌ ده‌کات، وه‌ک
چۆن ئا‌وینه‌ تۆزو‌گه‌ردی ده‌که‌و‌یت‌ه‌ سه‌رو‌ نا‌هیل‌ی هه‌چی تی‌دا‌ ده‌ریکه‌وی‌!
به‌لام‌ کاتی‌ک به‌سه‌ر به‌لاو‌ گرف‌قاری و ئاره‌حه‌تییه‌ کدا‌ ده‌که‌و‌یت‌ و
تووش‌ی حال‌ته‌تی‌ک د‌یت‌ که‌ ده‌ستی له‌ هه‌موو‌پ‌ چه‌کان‌ ده‌بر‌یت‌، له‌
ئه‌نجام‌دا که‌ تا ئیستا به‌ هۆی دونیاو ته‌ماع‌ و ئاره‌زووه‌کانه‌وه‌ خۆی لی‌
بایی ببوو‌ و له‌ خوا دوور‌ که‌وت‌بۆوه‌، ئیستا که‌ ته‌وانه‌ هه‌چی‌ان‌ نام‌ین‌،
ئه‌وجار‌ فی‌طره‌ت‌ و دل‌ و ده‌روونی راسته‌ورا‌ست له‌گه‌ل‌ خ‌وای به‌به‌زه‌ییدا‌

رووبه پروو ده بیته وه و ئه و ژهنگ و ژاره له سه ر دئی لاده چیّت. وهك كه چۆن ئاوینه كه كه تۆزو گه رده كه ی له سه ر لابیچیّت له به رانه ر هه ر شتیکی رابگری ئه و شته ی به جوانی تیڤا دهرده كه ویت!

به ئی به یرزان!

دئی ئینسانیش گه لیك جار ئه و ژهنگ و ژاری بی تاگایی و ئاره زوو په رستییه، ئه و لاسایی كرد نه وه (تقلید) یه، ئه و له خویابی بوون (غرور)، دایده پوشتی و وای لی ده كات كه خوای به رزو بی هاو تا (عزوجل) نه بینئ و ههستی پی نه كات، به لām كه ئه و په رده و ژهنگ و ژاره لاچوو. یه كسه ر خوای په روه ر دگار له دلو ده وونیدا دهرده وشیتته وه.

خوای زاناو توانا فه رموویه تی: ﴿هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ وَجَرَّتْكُمْ بِهِم مِّمَّ بِرِيحٍ طَبَّيَّةٍ وَفَرَحُوا بِهَا جَاءَهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أَلْجَيْنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ﴾ (نوس-22).

خوای شارهزا (عزوجل) له م تايه ته دا ديمه نی كه سانتيك ني شان ده دات كه له ئه سل دا خوانه ناس و هاوبه ش دانهرن، به لām له كاتيكد به سواری كه شتی به ده ریا دا ده رۆن، شنه بایه کی هیمن هه ل ده كات و ئه وانیش زۆر دلخۆشن كه كه شتییه كه بیان به و بایه به شینه یی به سه ر ئاودا ده روات، به لām دوا یی بایه کی به گه رده لوول و به هیتر هه لده كات و له هه موو لاه شه پۆل بۆیان دیت، دئیا ده بن، یاخود گومانیان زیاتر واده بی كه تازه

ئه‌وه ئاخیر جاره‌و له تێداچوون دان، له‌و حاله‌ته‌دا زۆر به‌ دڵسۆزی له خوا ده‌پاړینه‌وه‌و ده‌لێن: ته‌گه‌ر ده‌ربازمان بکه‌ی له‌م کاره‌ساته به‌ ته‌ئکید له‌ سوپاسگوزاران ده‌بین!

دیاره‌ هۆکاری ئه‌و هه‌لۆیسته‌ی بابای کافریش ئه‌وه‌یه که هیچ چاره‌و په‌نای دیکه‌ی نه‌یه‌و که‌س نه‌یه‌ فریای ب که‌وێ و پێ شتر رهن گه‌ پێی وابوو بێت که‌ مال و سامان، یان هێزو ده‌سته‌لات، یان فیل و ته‌له‌ که‌و سیاسه‌ت له‌ فریای دیت و رزگاری ده‌کات، به‌لام ئێ سته‌ده‌ستی له‌ هه‌موو شتێک به‌ربوه‌و جگه‌ له‌ خۆی به‌دیه‌یه‌ نه‌ر په‌ناو چاره‌یه‌کی دیکه‌ی نه‌ماوه‌! وه‌ک خوا فەرموویه‌تی: ﴿دَعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ (یونس-٣٣) له‌و کاته‌دا له‌ خوا ده‌پاړینه‌وه‌و ملکه‌چی خۆیان بۆ خوا ساغ ده‌که‌نه‌وه‌، واته‌ ده‌بنه‌ به‌نده‌یه‌کی ساغ و بێ خه‌ته‌ بۆ خوا، وه‌ دوو باره‌ ده‌شێن ﴿لَئِنْ أَلْجَيْتَنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ﴾ (یونس-٣٣) ئه‌ی خواجه ته‌گه‌ر له‌م به‌لاو گرفتاری و ته‌نگانه‌یه‌ رزگارمان بکه‌ی، ده‌یه‌ نه‌ به‌نده‌یه‌کی سوپاس گوزار بۆ تۆ!

به‌لام زۆرجار ئه‌و راجله‌کاندن و راته‌کاندن، ته‌گه‌ر ئێ هانی له‌ گه‌ل په‌یدا نه‌بێت، به‌لکه‌ هه‌روا ناچاری و لێقه‌ومانێک ب ییت، دوا یی ئه‌و که‌سه‌ ده‌چیته‌وه‌ سه‌ر باری پێشوو، وه‌ک خوا فەرموویه‌تی: ﴿فَلَمَّا أَلْجَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾ (یونس-23)، واته‌: جا کاتێک ده‌ربازیکردن یه‌کسه‌ر ده‌ستیان کرده‌وه‌ به‌ سته‌م و خراپه‌کاریی بێ بیانوو و پاساو له‌ زه‌ویدا.

هه لېته ته ټو حاله تی لیقه ومان و ده ست له هه موو پ چکان برا نه
تایب دت نیه به که شتی و ده ریاوه، به لکو له سهر زه وی و له هه و ا شدا
هه روايه، جاری و ا هیه که فرۆکه له هه وادا تا سه ده کات، بیان
گه رده لوولی هه وایی لیی ده دات و رای ده ژهنیت، خه لکه که پیڅ شتر له
قسه کردن و پیکه نین دان، به لّام لهو حاله ته دا گورج ده که ونه پارا نه وه و
خویندنی زیکرو ویرد!

به لّام بنده کان ناسوپاسن و سپلن و دوی رزگار بوون ده چنه وه سهر
هه مان باری پیشوویان.

ټوه حاله تی بیدار بوونه وی فیطره ت به شیوی کتوپر که نین سان
تیراده و هه لېژاردنی تیدا له تارادا نیه.

حاله تی دووهمی بیدار بوونه وی فیطره ت و دل و دهر وون، که ته هه بیان
زیاتر ییحتیمالی ټوه وی لی ده کریت نینسان له سهری به رده وام بیټ،
بریتیه ټوه وی که نینسان به تیراده و هه لېژاردن (اختیار) ی خوی ده ست
بکات به پالاوتن و له بیژنگ دان و پاککر ټوه وی دل و دهر وونی و
بیدار بوونه وه و هوشیار بوونه وی فیطره تی و هاتنه دهر و دهر باز بوونی له
چه نگالی شه یطان.

وهك خواي زاناو کاربه جی فهرموویه تی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ
مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾ (یونس-
57). وا ته: ټهی خه لکی خه! بیگو مان ټاموژگاری به کتان له

پهروهردگار تانهوه بۆ هاتوه، وه شیفا بۆ ئهوهی له نیو سیننه کانتاندا ههیه،
وه رینمایی و بهزهیی بۆ پرواداران.

به ئی بهرێزان!

ئه گهر (عهقل) به حیکمهت ئیقناع دهی، (دل) یش به ئامۆژگاری
(موعظه) رادهچله کۆ و بیدار دهیتهوه، ههر بۆیهش سهیر دهکەین که
ئههلی دل و دهروون، ئههلی عیرفان و تهزکیه زۆر سهرکهوتوتر بوون له
ئههلی عهقل و فلهسهفه، ئهوهدا که خهڵک هۆشیارو بیدار بکه نهوهو
خهڵک له سهردهستیان بۆ لای خوا بگهڕیتهوهو هیدایهت بدری.

بۆ وینه (عبدالقادی گهیلانی) رهحمهتی خوی له سهردی، له
ژیانهکهیدا هاتوه که زیاتر له (1000) ههزار کهس له ئههلی کتێب
(جوله کهو نهصرانی) له سهردهستی مسوڵمان بووه له شاری بهغداو
دهوروبهری دا، وه 100.000 سهدهههزار کهسی گوناچارو داوین پیس
و رینگرو دزو پیاوکوژو...هتد، له سهردهستی ئهو (تویه) یان کردوهو
بوونه ئینسانی چاک و دۆستی خوا (تبارک وتعالی).

چونکه ئهوانه⁽¹⁾ سهروکاریان زیاتر له گهڵ دل و فیطرهتی ئینسانه،
به لām فدیله سووفهکان و بییریاران و ئههلی عهقل، زیاتر سهروکاریان
له گهڵ عهقله، جا زۆرجار ئینسان به عهقل شتیک دهزانن، به لām که ئهو

---

(1) واته: ئههلی تهزکیه و عیرفان، نهک به ناو ئههلی تهسهووف و له واقیعی ش هه
سهرگهرمی گهدهو گیرفان.

زانینه نه‌چیتته نیو دَل و فیطره‌تییه‌وه ناجوولئینئ، چونکه دَل مه‌کیه‌ی جوئینه‌ری ئینسانه، عه‌قلیش هوکارو ئامرازی ده‌رك کردن و زانیه‌ی شتانه.

بۆیه‌ش خوای په‌روه‌ردگار، مه‌گهر چۆن ده‌نا هه‌ر جارێك باسی ئیمانی کردبیت باسی دَل (قلب)یشی کردوه، وه‌ك ده‌فهرموئ: ﴿وَأَخَا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ (الحجرات-14)، یان ﴿كُتِبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانُ﴾ (المجادلة-22)، یان ﴿حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ (الحجرات-7)، چونکه ته‌و ئیمانه¹ ئینسان ده‌جوولئینئ و به‌ره‌و خوای ده‌یات و وای لئ‌ده‌کات که فەرمانبه‌ری خوا بکات که چووبیتته نیو قوولایی دَل و ده‌روونه‌وه، به‌لام ته‌گهر هه‌ر دانپ‌یدا‌هینانیک‌ی عه‌قلی رووت بی و ده‌رپرینیک‌ی زمان بیت ئینسان ناجوولئینئ، بۆیه‌ خوای په‌روه‌ردگار ته‌و ئایه‌ته‌ی پیشدا فهرموئ: ته‌ی خه‌لکینه ئیوه له‌ په‌روه‌ردگارتا نه‌وه تاموژگاریتان بۆ هاتوه، شیفاو هه‌تووانی نه‌خو‌شیی و زام و بریه‌کانی دَل و ده‌روونتان بۆ هاتوه، رینمایی و به‌زه‌یی بۆ برواداران، که مه‌به‌ست پیی‌قورئانه. چونکه بناغه‌و هوکاری هاتنه‌دی هه‌موویانه!

دیسان بۆیه‌ش خوای کار به‌جی فەرمان به‌ پی‌غمه‌مه‌هر ﷺ و شوئینکه‌وتووانی ده‌کات که بانگه‌وازی خه‌لک بۆ لای خوا بکهن به‌ سئ شیوه، ده‌فهرموئ: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ

(1) له‌ راستیدا هه‌ر ئه‌وه‌ش له‌ ته‌رازووی ئیسلام دا به‌ ئیمان داده‌نری وه‌ك له‌ به‌رگی یه‌که‌م دا به‌ س‌ر‌پ‌ژ‌ی باس‌مان کردوه‌و خستومانته‌پوو.

وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ (النحل-125)، بان گهواز به که یو ری گهی پوره دگارت به حکمت و به ناموزگاری باش (الموعظة الحسنة). وه به باشتین شیوه گفتوگو (مجادله) یان له گه لدا بکه، نهوه یانی چی؟! حکمت بو عقله و، ناموزگاری باش بو دلّه و، وتوویر به باشتین شیوهش بو که سانی که نه ملکه چی حوکی عقلن، نه خاوهنی دلشن، به لکو که سانی سهره خه ریکه رو نه سه لیمین و که له ره قن، بو یه چار هدر نهوه یه که به باشتین شیوه بیان دوینی و به بهیترترین به ل گه بی قسه یان بکه و به بهرترین شیواز هه لسو که وتیان له گه ل بکه ی. واته: ینسان له بواری بانگه واز کردنیدا بو لای خوا له گه ل سی جوړه خه لکدا پرو به پرو ده بیته وه، هندی کی زیاتر به لای عقل دا شکاوه ته وه گوئ بو به لگهی عقلی و زانیاری ده گرن، بویه ده بی به لیزانی و حکمت بیان دوینی، چونکه نهو که سه ی که به به ل گهی عقل و زانست نه بی قه ناعه ت نه کا تو نابی ناموزگاری بکه ی. به لکو هادام نهو که سه تیعمادی زیاتر له سهر عقل و عیلمه و له سهر به لگه یه. تو ده بی له ری حکمت و جوولاندنی عقلی و بهو شتانه ی که عقل قه ناعه تیان پی ده کات بیدوینی.

هندی کیش هه ن که زیاتر به لای دل و عاتیفه دا شکاونه وه سوزیان له هزریان به هیتره، نه وانهش واپیویست ده کات که به ناموزگاری له گه لیان دا بدوی، (موعظة) یش بریتیه له جوولاندنی دل و دهر وون، دل و دهر وونیش به دوو شیوه ده جوولئ، یان به (ترغیب) یان به (ترهیب)،

(ترغیب) واته ته ماع و به رنان و خستنه به رچاوی نیعمه ت و پادا شتی خوا، به وه که باسی نیعمه ته کانی خوی بۆ بکه ی و هانی بده ی له سهر خواپه رستی و له سهر پاداشتی خوا به لسی خوشبون و به هه شت، (ترهیب) یش واته ترساندن به ده ستلاّت و توانای خوا به تۆله و سزای دۆزه خ له به رانبه ر تاوان و سه ریچی دا، ته وانه ی که زیاتر خاوه نی سۆز (عاطفة) ن پیویسته ئاوا بدوینرین، به لّام ده بی تاموژگاری یه که باش (الموعظة الحسنة) بیت، چونکه ته گه ر خراپ بی و به شیوازی خوی نه بیت. به ره مه می نابیت و بگه ر جاری وایه زیانیشی ده بیت.

که سانی سی یه میش ته وانه ن که نه ته هلی عه قلّ و نه ته هلی دّن، نه گوئ بۆ به لّگه ی عه قلّی ده گری، نه دّ و ده روونیکه شی هه یه که بتوانی بیدار بکریته وه، به لّکو وه گو تمان که لّ له ره ق و نه سه لّین و سه ر که شه، جا ته وه یان ده بی به باشتین شیوه بدوینری و ته گه ر هه ر مله جیره ی کر به باشتین به لّگه ده مکوت بکریت، وه چۆن ئیبراهیم پیغه مبه ر (علیه الصلاة والسلام)، نه مروودی ده مکوت کرد، وه خوا فه رموویه تی: ﴿فَبَهْتَ الَّذِي كَفَرَ﴾ (البقرة-258)، چونکه نه مروود له به رانبه ر به لّگه ی به هیزی (ئیبراهیم) دا هیه چی پی نه ماو شکستی خوارد، چونکه حالّ و مه قامه که پیویستی ده کرد که ته و خو به په روه ر دگار زانه به به لّگه ی روّشن و بی پیچ و په ناو پته و ده مکوت بکریت و قسه ی بۆ نه مینیتته وه.

ئجنا ئایا فیه طهرت به چی بیدار ده بیتهوه؟! دل به چی هو شیار ده بیتهوه؟! ئاوینهی دل به چی مشتومال ده بیتهوه!؟

له وه لامدا ده لێن: بێگومان به دژو پیچهوانه ی ئه و شتانه که که مره و ژهنگیان پی ده گرئ و پێیان لێل و ته لێخ ده بیته، فیه طهرت بیدار ده بیتهوه و دل و ده روون روشن ده بیتهوه، ئجنا دل و فیه طهره تیش به مـانه ژه نگ ده یگرته و لێل و ته لێخ ده بوو:-

(1) شوینکه وتنی ئاره زوو (اتباع الهوی)، کهوا ته به پابه ندیی به شه رعه وه مل که چ نه بوون بو ئاره زوه کان دل بیدارو روشن ده بیته.

(2) دل و ده روون و فیه طهرت به له کارخستن و به کارنه هینانی عه قل و ههسته کان تاریک و لێل ده بوو، کهوا ته به به کارهینانیان بو دۆزینه وه ی حه ق، بێگومان روشن ده بیتهوه.

(3) دل و فیه طهرت به نه خوش بوون تاریک ده بی و تار صایی به سه ردا دیت، به لام به هو ی ساغ و سه لامه تییه وه بیدارو روشن ده بیتهوه.

(4) دل و فیه طهرت به گومان (شبهه) و ئاره زوو (شهوه) نه خوش ده بی و به لاچوون و نه مانی ئه وانه ساغ و پاک و چاک ده بیته.

(5) دیسان به هو ی گوناخ و تاوانه وه دل و فیه طهرت ژهنگ دایده پوشتی و به هو ی سیفه ته خراپه کانه وه په رده ی به سه ردا دیت، به لام به هو ی فه رمانبه ریی خواو چاکه کاریی و سیفه ته چاک و با شه کانه وه دل و فیه طهرت سپی و ساف ده بی و مشتومال ده بیته.

(6) به هوی حق نویستی و رق لیبونه وی حقه وه دل تاریک ده بی و به هوی حق وی ستن و صل بۆکه چکردنی و خوشوی سستییه وه دل هوشیارو بیدارو روشن ده بی.

فهرموده یه كه له پیغه مبهه (عليه الصلاة والسلام) ده گێردریته وه كه فهرموویه تی: ((ان هذه القلوب تصدأ كما يصدأ الحديد اذا أصابه الماء، قيل وما جلاتها؟ قال كثرة ذكر الموت وتلاوة القرآن)) (1) واته: ئەم دلانه ژهنگ هه ل دین و ژهنگ ده گرن، وهك چۆن ئاسن كه ئاوی بهرده كهوی ژهنگ ده یگری، گوترا: ئایا سپی کردنه وه سافکردنه وه که بیان به چیه؟! فهرمووی: به هوی زۆر یادی مردن کردن و قورئان خویندنه وه.

که واته بهم هویانه وه که باسمن کردن و دژو پیچه واندهی هۆکاره کانی تیكدانی فیطرهت و لیال بوونی دلن، ژهنگ و ژاری سهه دل لاده چی و تارمایی له سهه نامینی، وه مشتومال ده بی و سپی و ساف ده بی.

خالی شه شههه :

چهند قسه یه کی نهسته قی زانیانی هوشیارو بیدار

(عطاء الله السکندري) رهحه تی خوی له سهه بی، که یه کینکه له پسپۆره کانی بواری تهزکیه ی نهفس، چهند حیکه هت و قسه یه کی نهسته قی له بواری عیرفان و تهزکیه ی نهفس و له بواری خوانا سین

(1) رواه البيهقي وفي سنده ضعف .

(معرفة الله) دا، لئی گیردراونهوه، که به راستی جیی خویه تی به ئاوی
 زیر بنوسریتهوه، بۆ نمونه گوتویه تی: ﴿كَيْفَ يَشْرُقُ قَلْبُ صَوْرِ الْاَكْوَانِ
 مَنْطَبَعَةٍ فِي مِرْآتِهِ، أَمْ كَيْفَ يَرْحَلُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مَكْبَلٌ بِشَهَوَاتِهِ، أَمْ كَيْفَ
 يَطْمَعُ أَنْ يَدْخُلَ حَضْرَةَ اللَّهِ وَهُوَ لَمْ يَتَطَهَّرْ مِنْ جَنَابَةِ غَفْلَاتِهِ، أَمْ كَيْفَ يَرْجُو
 أَنْ يَفْهَمَ دَقَائِقَ الْأَسْرَارِ وَهُوَ لَمْ يَتَبَّ مِنْ هَفَوَاتِهِ﴾ (٢) واته: چۆن دل یتک
 روشن دهیتهوه (به نووری خواو فیطرهت چۆن نووری تیهان تیهیدا
 داده گیرسی) له کاتی کدا که وینهی دروستکراوه کان له ئاویتهی تهو
 دلدها تو مارکراون؟! (واته دل و دروونیک که پر بووه له خوشهوی سستی
 دنیاو تاره زووه کانی دنیا، جیگهی ئیمان و خواناسی تیدا نه ماوه تهوه،
 تهو دل چۆن روشن بیتهوه!) یان چۆن دلیک به ره خوا بپروا له کاتی کدا
 که به هوی زنجیری تاره زووه کانییهوه زنجیر پیچ کراوه؟ یان چۆن ده توانی
 نزیک بیتهوه له باره گاو ■ یداری خوا (سبحانه و تهالی) (بیتهوه
 بهندهیه کی تاییه تی بۆ خواو گفتوگو له گه ل خوادا بکات) له کاتی کدا
 که له لهش پیسی بیئاگاییه کان خوی نه شوردهوه پاک نه بو تهوه؟!
 (مه به سستی تهوهیه دل و دروون ته گهر له بیئاگایی (غفلة) دا بیت
 رووحه که له لهش پیسی (جنابه) دایه، که ئاواش بووه و ک چۆن
 ئینسانی لهش پیس بوی نیه بچیتته نیو مزگهوت و نویژ بکات و قورئان
 بخوینن، به هه مان شیوه رووحیش ته گهر هاتوو پیس بوو به هوی بیئاگایی
 و تاره زووه کانهوه مه جالی نیه له گه ل خوادا گفتوگو بکات!

(1) (إيقاظ الهمم في شرح الحكم) لابن عجيبة / به رگی ٢- لاپه ره .

ئهوه شتیکی ئاشکراو روونه که ئین سسان لهو حاله تانه دا که
گوناحیک دهکات، ههر چه ند دهکات سه لیکه نا چیتته سهر قورئان
خویندن و شه فافیه تی روو حیی بو به ندایه تی نامینی و تام له نو یژ
ناکات، له ره مه زاناندا بو یه خه لک له زهت و تام له خوا به رستی و نو یژو
قورئان و زیکر دهکات، چونکه له سۆنگه ی طاعهت و زیکرو فی کهره
دهروونیان پاک و رووناکه). دوا یی ده لئ: چون ئومیدی ته وه ی هه یه له
نو کته ورده کانی خواناسیی و قورئان تی بگات و له نه یینییه کانی حال ی
بیته که جاری له ورده گوناحه کان توبه ی نه کردوه؟! (واته ته گهر له
ورده گوناحان توبه نه که ی، له ورده نه یینییه کانیش تی ناگه ی!).

(مهولهوی تاوگۆزی) شاعیری ناوداری بواری (تزکیه) و (تصوف) یش
خوا لیی خوشبی ده لئ:

مِمَّنْ بِهِ لِمَنْ عَلَيْهِ يُسْتَدَلُّ
مَسَافَةً لَا تَسْتَظِلُّ لَا تُسْتَزَلُّ

عليك بالحركة السريعة
من ذي لذي المرتبة الرفيعة

وَأَحْتَرَمِ مِنَ الصَّفِّينِ أَيِّ صَفٍّ
شِئْتَ فِيهِ فِكْرًا أَوْ صَفٍّ

فَأَحْفَظْ تَفَهُمَ ثُمَّ أَنْظِرْ صَدَقَ
عِلْمًا فَعَيْنًا ثُمَّ حَقًّا حَقَّقْ (٢)

(1) (الوسيلة في شرح الفضيلة) - لاپهه ٧٢.

مه‌وله‌وی پی‌ی وایه که بو ناسینی خوی پوره‌ردگار دوو ریگا هان
 هه‌ن: ریگایه‌کی به‌لگه‌یی که عقل به‌لگه له‌سه‌ر بوونی خوا دینیته‌وه،
 وه ریگایه‌کی ده‌روونی که بریتیه له‌وه‌ی دل و فطره‌ت بو خوی خوی
 بی‌وینه ده‌بینی، جا ده‌ئی: ریگایه‌ک که خوا بکه‌ی به‌لگه له‌سه‌ر
 دروستکراوه‌کانی، له‌چاو ریگایه‌ک که دروستکراوه‌کانی بکه‌ی به‌لگه
 له‌سه‌ر خوا، به‌ین و ماوه‌یه‌کی زۆر هه‌یه‌و ته‌و دوو ریگایه زۆر له‌یه‌ک
 دوورن، که تو بلایی من به‌لگه‌م ته‌وه‌یه که ته‌م بوونه‌وه‌ره هه‌یه، چونکه
 خوا هه‌یه، وه به‌هوی ته‌وه‌ره که خوا هه‌یه ده‌زانم بوونه‌وه‌ریش هه‌یه
 خه‌ون و خه‌یال نیه، ته‌مه شتوازی به‌لگه هینانه‌وه‌ی ته‌هلی ده‌له له‌سه‌ر
 بوونی خوا، ده‌ئین: تیه‌مه نالین له‌به‌ر ته‌وه‌ی بوونه‌وه‌ر تاواو یه
 به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ته‌وه‌ی که خوا هه‌یه، به‌لکو ده‌ئین: له‌به‌ر ته‌وه‌ی به‌دل و
 فطره‌ت خوا ده‌بینن، ده‌زانن که ته‌م بوونه‌وه‌ره‌ش هه‌یه، جا (مه‌وله‌وی)
 ده‌ئی: ته‌وه که تو خوا بکه‌یه به‌لگه له‌سه‌ر بوونی دروستکراوه‌کانی،
 ماوه‌یه‌کی یه‌کجار دوور هه‌یه له‌گه‌ل ته‌وه‌ی که تو دروستکراوه‌کان
 بکه‌یه به‌لگه له‌سه‌ر بوونی خوا، بویه ده‌ئی: له‌ژیر هیچ سیپه‌ریک
 دامه‌نیشه‌و ئیسراحه‌ت مه‌که‌و خه‌را برۆ یه‌کسه‌ر خۆت بگه‌یه‌نه به‌رپی
 یه‌که‌میان و رپی دووهم مه‌گه‌وه له‌خۆت وریابه با هه‌نه‌خلیسکیترپی.

پا شان ده لئی: زۆر به خیرایی برۆو ریڅا به چیره، لهوه‌ی که دروستکراوه‌کان بکه‌یه به لځکه له‌سەر خوا، بو تهو پله‌ی به‌رزتر که خواى به‌رزو بئوینه بکه‌یه به لځکه له‌سەر دروستکراوه‌کانی .

دوایی ده‌لئی: بوشت هدییه لهو دوو ریزانه یه‌کیکیان هه‌څه‌څیری، واته: تهو دوو کاروانه‌ی خوانا سان که هه‌ردوکیان به‌رهو خوا هه‌ره‌که‌تیاڼ کردوه، یه‌کیکیان به به‌لځکه‌ی عه‌قلیی و تهوی دیکه‌یاڼ به به‌لځکه‌ی ده‌روونی، یه‌کیان دروستکراوه‌کانی کردۆته به‌لځکه له‌سەر خوا، تهوی دیکه‌شه‌یاڼ خواى کردۆته به‌لځکه له‌سەر دروستکراوه‌کان، بو یه هه‌ر کامیکیان هه‌څه‌څیری هه‌څه‌څیره، یاڼ بیربکه‌وه له بوونه‌وه‌ر له ریی عه‌قله‌وهو بوونی خواى په‌روه‌ر دگار بیینه، جا یاڼ دل و ده‌روونت ساغ و صاف بکه‌وه، زانیارییه‌کان له‌به‌ر بکهو لییاڼ ورد به‌وهو تییاڼ به‌گه، پاشان سه‌رنج به‌وه ته‌وجار برۆا بیینه، واته: سه‌ره‌تا (علم الیقین) په‌یدا بکهو له دوا پیدا (عین الیقین) و پا شانیش (حق الیقین)، چۆنیه‌تی جیاوازی نیوان ته‌م سئ جوړه زانیاری (علم) یه‌ش به هیتانه‌وه‌ی وینه‌یه‌ک روون ده‌که‌ینه‌وه: کاتیک ده‌بیستین که باغیک له فلا نه شوین هه‌یهو دنیایا ده‌بین له راستی تهو هه‌وا لهو زانیارییه‌کی په‌ته‌وو دل له سه‌ر دامه‌زراومان له باره‌یه‌وه په‌یدا ده‌بئ ته‌وه (علم الیقین) و زانیاری (عین الیقین) یش ته‌وه‌یه که بو خۆت بچی و به چاو سه‌یری باغه که به‌که‌ی و زانیاری (حق الیقین) یش ته‌وه‌یه که به‌چیته نیوی و ده‌ست له دارو دره‌خت و میوه‌که‌ی به‌دی و لئی تام بکه‌ی . دیسان (عطاء الله ال سکندري) له

پارانه‌وه‌و رازو نیازیکدا له‌گه‌ل‌ خ‌وای به‌خشنده ده‌ ل‌ئ‌ی: ﴿إِلهِي كَيْفَ يُسْتَدَلُّ عَلَيْكَ بِمَا هُوَ فِي وَجُودِهِ مُفْتَقِرٌ إِلَيْكَ! أَيْكُنْ لِّغَيْرِكَ مِنَ الظُّهُورِ مَا لَيْسَ لَكَ حَتَّى يَكُونَ هُوَ الْمُظْهَرُ لَكَ؟! مَتَى غِبْتَ حَتَّى تَحْتَاجَ إِلَى دَلِيلٍ عَلَيْكَ؟ وَمَتَى بَعَدْتَ حَتَّى تَكُونَ الْآثَارُ هِيَ الَّتِي تَوْصِلُ إِلَيْكَ؟! عَمَّ يَتَّعَيْنُ لَا تَرَكَ عَلَيْهَا رَقِيبًا وَخَسِرْتَ صَفْقَةَ عَبْدٍ لَمْ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ حِجِّكَ نَصِيبًا﴾ (١) واته: ئە‌ی پەرستراوم! چ‌و‌ن به‌ل‌ گ‌ه‌ له‌ سەر بوونی تۆ ده‌هینریتته‌وه به‌ شتێک که بۆ بوونی پێ‌ویستی به‌ تۆیه؟! (واته: بوونه‌وه‌ر چ‌و‌ن ده‌ب‌ی بک‌ریته به‌ل‌گ‌ه‌ له‌سەر ته‌وه که تۆ ه‌دی! له‌ کاتی‌کدا که تۆ نه‌بو‌ای بوونه‌وه‌ر نه‌ده‌بو‌و، وه ته‌گ‌هر تۆش نه‌ ته‌و‌ی بوونه‌وه‌ر بم‌ی خ‌ی نامین‌ی!) ئایه ده‌ب‌ی غه‌یری تۆ بوونه‌که‌ی له‌ تۆ ئاشک‌راتر ب‌یت تا‌کو به‌ ه‌وی بوونی غه‌یری تۆوه بوونی تۆمان بۆ ده‌رده‌که‌و‌یت؟!، جا تۆ که‌ی ون بو‌ی و په‌نه‌ان و شیردراوه بو‌ی ه‌تا پ‌ی‌و س‌تیمان به‌ ر‌ی پ‌ی شانده‌ر (د‌لیل) ل‌یک ب‌یت تۆمان پ‌یش‌ان بدات؟! وه تۆ که‌ی دو‌ور بو‌ی تا‌کو شو‌ینه‌واره‌کانت ئ‌یمه ب‌گ‌ه‌یه‌ننه ل‌ای تۆ؟! (ه‌مه‌یشه تۆ نزیک‌ی) ته‌و چ‌اوه ک‌و‌یر ب‌یت که ه‌مه‌یشه تۆ به‌ س‌هرخ‌و‌یه‌وه به‌ چ‌او‌د‌یر نابین‌ی، وه سه‌وداو مامه‌ل‌ه‌ی به‌نده‌یه‌ک زه‌ره‌رمه‌ندو پ‌ر له‌ زیانه که به‌شی له‌ خ‌ۆشه‌و‌ی س‌تی تۆدا نیه .

به‌ل‌ئ‌ی به‌ر‌یزان: ته‌ه‌لی ته‌زک‌یه‌و ع‌یرفان و پ‌ س‌پ‌و‌رانی مه‌ ی‌دانی د‌ل، ئ‌اوا با‌سی خوا ده‌که‌ن و ب‌ی‌گومان له‌ با‌زاری ف‌ی‌ ط‌ره‌ت و له‌ با‌زاری

(1) (إيقاظ الهمم في شرح الحكم) به‌رگی ٢- لاپه‌ره ٤٧٠-٤٧١.

ته‌زکیه و پالائوتنی دهر وون و نه‌فسدا ئەم قسانه هه‌موویان له جیه‌ی گه‌ی
خۆیاندان به‌لام بێگومان ئەمه‌ش ئەوه ناگه‌یه‌نی که عه‌قل واز لێ
بێنن و زانیاری و پێنج هه‌سته‌کان پشت گۆی بجه‌ین. چونکه هه‌موو
کەس ناگاته ئەو مه‌قامه که هه‌میشه‌ی خۆی په‌روه‌ردگار به چاوی دڵ
ببینی و هه‌میشه‌ی هه‌ست به‌ نزیک‌ی بکات و خۆی چاودێر و په‌نه‌انبین
به‌سه‌ر خۆیه‌وه به‌ چاودێر ببینی، به‌لکو ئینسان به‌ گشتی بۆ خواناسین
له پێنج هه‌سته‌کانه‌وه ده‌ست پێ ده‌کات، دوا یی ده‌گاته عه‌قل و
پاشانیش ده‌گاته دڵ، وه‌ له‌ راستیدا وه‌ختیک که ده‌گاته حاله‌تی ناوبراو،
ئەوه ده‌گاته ئەو مه‌قامه‌ی که پێی ده‌گوتری: (تیهانی شه‌هودی) که
بریتیه‌ له‌وه‌ی ئینسان هه‌میشه‌ به‌ دڵ خۆی بیه‌هوتا ببینی، وه‌ ئەوه‌ش
مه‌قام و پله‌ی (إحسان)ه، که پێغه‌مبه‌ر (علیه‌ الص‌لاة و‌ال‌سلام) له‌
پێناسه‌یدا فه‌رمویه‌تی: ﴿الإحسان أن تعبد الله كأنك تراه فإن لم تكن
تراه فإنه يراك﴾ (١) واته‌: (إحسان) ئەوه‌یه که به‌ جوړیک خوا بپه‌رستی
که ده‌یبینی، یان ته‌گه‌ر واش نه‌بی که پیت وابی ده‌یبینی، پیت وابی ئەو
ده‌یبینی. جا براو خوشکانی سه‌نگینم!، لێره‌دا هاتیه‌ که کو‌تایی ئەم
باسه‌و روونمان کرده‌وه که چۆن هه‌رکام له‌: عه‌قل و زانیاری و فیه‌ طه‌ره‌ت
شایه‌دو به‌لگه‌ی به‌ ده‌یه‌نه‌رایه‌تی و په‌روه‌ردگاریه‌تی خۆی به‌رزو مه‌زن و
خسته‌مانه‌روو که چۆن چۆنی له‌ ر‌یی پ‌ی‌نج هه‌سته‌کان و عه‌قل و
فی‌طه‌ره‌وه‌ خۆی به‌رزو به‌به‌زه‌یی ده‌ناسین!

(1) رواه مسلم عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه.

قورئان به رزترین شیوازی سه لاندنی
به دیهینه رایه تی و په روه ردگاریتی خوی تیدایه

دهرسه گانی : دوازه و سیژده و چواره

به‌ریزان :

ئەم سێ دەرسە (12 و 13 و 14) کە بە نەدی چوارەمی ئەم کتێبەیان لێ پێکدای . تەرخان کراون بۆ توێژینه‌وه‌ی شیوازو چۆنیەتی قورئان بۆ سه‌لماندنی بە‌دییه‌نه‌رایه‌تی و په‌روه‌ردگاریتی خوا (عزّوجل) وه ئەم سێ دەرسە سەرجه‌م له شه‌ش خالان پێکهاتوون کە ئەمانه‌ن:

- 1- پێناسه‌و حکمه‌ت و پاساوی وه‌حی .
  - 2- قورئان له‌ ریی هه‌رکام له‌: پێنج هه‌سته‌کان و عه‌قل و فیه‌ره‌ ته‌وه ئینسان به‌ره‌و خواناسیی ده‌جووڵینی، وێرای زانیاری تایبه‌تی خۆی ده‌رباره‌ی خوا (عزّوجل) .
  - 3- هه‌میشه‌ قورئان په‌روه‌ردگاریتی خوا، ده‌کا ته‌ به‌ژگه‌ی ته‌نیا په‌رستراویتی خوا.
  - 4- قورئان ده‌ستی مرۆف ده‌گرێ و له‌ گه‌ژ دیاره‌وه‌ دیمه‌نه‌ واقیعییه‌کاندا ڕووبه‌ڕووی ده‌کاته‌وه‌.
  - 5- قورئان دلی ئینسان را ده‌چله‌کیتی و فیه‌ره‌تی خه‌وتووی به‌خه‌به‌ر دینی
  - 6- قورئان به‌رپه‌رچی شوبه‌ه‌کان ده‌داته‌وه‌و گوما نه‌کان له‌ به‌ر یه‌ک هه‌ژده‌ه‌شیینی.
- شایانی باسیشه‌ کە به‌ پێوی ستمان نه‌زانی ده‌ر سه‌کان له‌ یه‌ک جیابکه‌ینه‌وه‌و ناوونیشانه‌کانیان سه‌ربه‌خۆ بنوو سین، چونکه‌ باس و با به‌ته‌کانیان پێکه‌وه‌ په‌یوه‌ست و تی هه‌لکیشن .

الحمد لله رب العالمين وصلى الله تعالى وسلم وبارك على خاتم النبيين
وسيد المرسلين محمد وآله أجمعين من آلِ صاحبِ الازواج والقراية
والذرية والتابعين لهم باحسان الى يوم الدين .

خالی یه‌که‌م :

پیناسه‌و حیکمه‌ت و پاساوی وه‌ی

مانای وشه‌ی (وحي):

خاوه‌نی فدره‌دنگی (لسان العرب) (ابن المنظور) ده‌ئی: (ا لُوحِي،
الْأشَارَةُ، وَالْكِتَابَةُ، وَالرِّسَالَةُ، وَالْإِلْهَامُ، وَالْكَلَامُ الْخَفِيُّ، وَكُلُّ مَا أُلْقِيَ إِلَى
غَيْرِكَ) (٢٣٩) واته: (وحي) له ته‌سلی زمانی عدره‌بی‌دا یانی: تا هاژه‌ی
کردن، نووسین، پدیام، خورپه (إلهام) قسه‌ی پنهان، هدر شتی‌ک که به
غدی‌ری خۆتی بگدی‌ه‌نی . هدر وه‌ها (ابن المنظور) ده‌ئی: (أصل الوحي
في اللغة كلها اعلام في خفاء، ولذلك صار الإلهام يسمى وحيا) (٢٤١) واته:
(الوحي) له ته‌سلی زماندا تا‌گادار کردنه‌وه‌یه‌کی به پنهانی‌یه، بۆ‌یه‌ش
(إلهام) پی‌ی ده‌گووتری (وحي)، به‌لگه‌ش له‌سه‌ر ته‌وه‌ی که یه‌کینک له
مانا‌کانی وشه‌ی (وحي) فیرکردنی پنهان و ئیلهامه‌ ته‌وه‌یه که خۆای

(1) لسان العرب / لابن المنظور / به‌رگی - ١٥ - لاپه‌ره - ٢٣٩ .

(2) هه‌مان سه‌رچاوه / به‌رگی - ١٥ - لاپه‌ره - ٢٤١ .

بِیْ هَاوَلٍ فِهْرَمُوِيه تى: (وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ) (۱) واته: په روه‌ره گارت (وحي) بو می‌ش هه‌نگوینه (هه‌نگ) نارد، که به واتای فی‌رکردنی پنهان و تیل‌هامه. وه به‌لگه‌ش له‌سهر ته‌وه که یه‌کی دیکه له ماناکانی ئاماژه (إشارة) یه تهم ئایه‌ته‌یه: ﴿فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا﴾ (مریم- 11) چونکه (أَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ) واته ئاماژه بو‌کردن. (الأزهری) که یه‌کی که له زانایانی زمان ده‌لئ: (وكذلك، الإشارة والإيماء يسمى وحياً) واته: ئاماژه‌کردن و هیما بو‌کردن به ده‌ست، ته‌وه‌ش پی‌ی ده‌گوتری (وحي)، وه زمانزانان گوتوویانه: ده‌نگی زی‌رو زی‌وو خشل‌یش پی‌ی ده‌گوتری (وحي) چونکه ده‌نگی کی کپ و پنهانه. ته‌وه وه‌ک ته‌سلای مانای (وحي) له زماندا، به‌لام له زارای شهرعدا وه‌ک زاراو‌یه‌کی شهرعی: ته‌وه به‌سهرنج دانی چهند ده‌قیه کی قورتان وسوننه‌ت بومان روون ده‌بیته‌وه که (وحي) بریتییه له‌و په‌یام و تاگادار‌کردنه‌وی که خوی به‌رزو بی‌وینه ئاراسته‌ی پی‌غه‌مبه‌رانی خوی کرده (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، به شیوه‌یه‌ک له شیوه‌کانی ئاراسته‌کردن.

وه‌ک خوی به‌رز فهرموویه‌تی: ﴿قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ (البقرة 97) واته: (ه) بلی هه‌ر که‌سی‌ک که دوژم غی (جبریل)ه، ته‌وه ته‌وه

(1) (النحل) - ۶۸.

(2) البقرة - ۹۷.

قورئانی ناردۆته سهر دئی تۆ به‌ فەرمانی خوا که ئەوه‌ی پێش خۆی هه‌موو به‌ راست ده‌زانێ، وه‌ رێنمایی و موژده‌و دڵخۆشییه‌ بۆ برواداران. که‌واته‌ (وحي)، (جبریل) له‌ لایه‌ن خواوه‌ ده‌یه‌ی خێ □ یاره‌ له‌ گه‌ل فریشته‌کانی دیکه‌دا چونکه‌ مه‌رج نیه‌ هه‌ر به‌ ته‌نیا بیه‌ینی.

ئینجا خۆی به‌ خه‌شهر له‌م ئایه‌ته‌دا جوژه‌کانی (وحي) و شیوازه‌کانی هاتنی روون ده‌کاته‌وه‌، که‌ ده‌فه‌رموێ: ﴿وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَكِيمٌ﴾ (۱) واته‌: هه‌یج ئینسانێک شایسته‌ی ئەوه‌ نیه‌ بۆی نیه‌ که‌ خوا گفتوگۆی له‌ گه‌لدا بکات، مه‌گه‌ر (وحي) بۆ بنه‌یڕی، یان له‌ پشت په‌رده‌وه‌، یان فریشته‌یه‌کی بۆ ره‌وانه‌ بکات و ئەوه‌ی که‌ خوا بیه‌وی به‌ فەرمانی وی پێی رابگه‌یه‌نی، بێگومان ئەو به‌رزی کاربه‌جێیه‌. (واته‌: وه‌حی ناردنی خوا بۆ پێغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) سێ جوژه‌: یان راسته‌وخۆ ده‌یخاته‌ نێو دئی، یان له‌ پشت په‌رده‌وه‌ ده‌نگ ده‌بیستی و هه‌یج نابینی، یان فریشته‌یه‌ک ده‌نێری بۆ لای. جا چ له‌ شیوه‌ی فریشته‌که‌ خۆیدا، یان له‌ شیوه‌ی ئینسانێکدا) ئنجا ده‌فه‌رموێ: جا به‌ فەرمانی خوا ئەوه‌ی که‌ خوا بیه‌وێت پێی رابگه‌یه‌نی بۆ ئەو پێغه‌مبه‌ره‌ی ده‌نێری، بێگومان خوا به‌رزی کاربه‌جێیه‌. پێغه‌مبه‌ر (عليه الصلاة والسلام) یش له‌ وه‌لامی (الحارث بن هشام) دا که‌ ئێی پرسیه‌وه‌: یا رسول الله (که‌یف یأتیک الوحي؟) ئەه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (وحي) یت چۆن بۆ دیت؟!

(1) (الشوری ۵۱).

فهرموویه‌تی: (أحياناً في مثل صلصلة الجرس فيفصم عني وقد فهِت ووعيت ما قال، وأحياناً في مثل صورة الرّجل فيكلمني فأعي ما يقول)^(١)، واته: جاری وا هدیّه وهك دهنگی جهره‌س (زه‌نگۆله) وایه، جا کاتیك ته‌واوده‌بی ته‌و ده‌نگه نامینی، ده‌بینم هه‌موو شتیك حائی بووم و چاك ده‌زانم كه ته‌وی گوتوویه‌تی چی بوو، وه جاری واش هدیّه (جبریل) له شیوه‌ی پیاوێكدا دیت بۆ لام، قسم له‌گه‌لدا ده‌کات و هه‌مووی به ته‌واوی وه‌رده‌گرم كه ده‌یلت .

دیاره خه‌ون (رؤیا)ش بۆ پیغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) جوړیکه له جوړه‌کانی (وحي)^(٢)، وه خوړ په (إلهام) یش هه‌روه‌ها شیوه‌یه كه له شیوه‌کانی.

كه‌واته به شیوه‌یه‌کی گشتی (وحي) چوار جوړی هدیّه:^(٣)

1) كه (جبریل) (عليه السلام) له شیوه‌ی ئینسانێكدا دیت بۆ لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ، یان هه‌ر له شیوه‌ی راسته‌قینه‌ی خویدا، كه وهك له (صحيح البخاري) دا هاتوه (محمد) دووچاران، جارێك له‌سه‌ر زه‌وی و یه‌کیان له تاسمان و له شه‌وی میعراجدا (جبریل)ی له‌سه‌ر شیوه‌ی خۆی بینوه .

(1) البخاري و مسلم / كتاب الشريعة / للأجري/ به‌رگی 3. لاپه‌ره 1466 .

(2) به‌هه‌لگه‌ی به‌سه‌ره‌اتی (إبراهيم و اسماعيل)ی کوپی علیهما السلام: (... قال يابني إني أرني في المنام أني أذبحك ..) (الصفحات ١٠٢) . (٢) (الذاريات ٥٦).

(3) (البخاري ومسلم) / كتاب الشريعة / للأجري/ به‌رگی 3 - لاپه‌ره 1466 .

(2) كه دهنگی (جبریل) وهك دهنگی زهنگوله (جرس) بیستی. مهرجیش نیه ئەوانه‌ی له دهوری بوونه بیستییان .

جاری واش بووه وهك دهنگی ههنگ بیستووایانه .

(3) جوړی سییه‌میش ئەوه بووه كه له خهوندا پ یی ب گوتری، چونكه خهونی پیغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) جوړیكه له وه‌حی وهك پیشتیش باس‌مان كرده كه (ابن عباس) گوتویه‌تی: (رؤيا الأنبياء وحي) وهك له (صحيح البخاري) دا هاتوه .

(4) جوړی چواره‌میش خورپه‌وخرا‌نه نیو دل (الهام) بووه ئەویش ئەوه یه كه به بی ناردنی فریشته، یان بیستنی دهنگ وهك دهنگی زهنگوله بووبی.

پاساو (مبّر) و حیکمه‌تی نی‌رانی وه‌حیش، كه ئایا بۆچی خ‌وای په‌روه‌ر‌دگار له رپی (جبریل) و فریشته‌كانه‌وه (وحی) به پیغه‌م‌به‌ران (عليهم الصلاة والسلام)، بۆ ئینسانه‌كان ده‌نی‌ری؟

بۆ روون‌کردنه‌وه‌ی ئەم مه‌سه‌له‌یه‌وه‌لامی ئەم پرسیاره به كورتی ده‌ئیی:

په‌یام و وه‌حی ناردنی خوا (عزوجل) بۆ پیغه‌م‌به‌ران (عليهم الصلاة والسلام): حیکمه‌ته‌كه‌ی ئەوه‌یه كه خ‌وای كار به‌جی، ئین سان و ج‌خ‌ند (جن)ی بۆ به‌ندایه‌تی كردن دروست‌کردوون، وهك فەرموو یه‌تی: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾⁽¹⁾ واته: جنۆكه‌و ئین سانم به‌س بۆ

(1) (الذاریات - 56) .

به ندایه تی کردم دروستکردون، به ندایه تی کردنیش بو خوا پیوستی به
 وه حی هه یه، چونکه، هه رچه نده عقل و فطره ت ده زانن خوا هه یه،
 به لام تایا چون بیپه رستین و به ندایه تی بو بکه یین، وه تایا تهو خوا به پی
 خوشه ئینسان چی بکات و چی پی خوشه ئینسان نه یکات و خوی لی
 بپاریزی؟! وه تایا به چی ئینسان له خوا نزیک ده بیته وهو چون لی دوور
 ده که ویته وه؟! ئینجا روونکرد نه وهی جه لال و جه رام، ته مرو نه هی،
 چاکه و خراپه، دۆست و دوژمن .... هتد، پاشان تهو خوا به دیه ی خه رو
 په روه ره گاره ناوو سیفه ته کانی چین؟! وه تایا ته م ژیا نی دونه یه چی له
 دوا دیت؟! چون چونی چاکه کاران پادا شت و خرا په کاران سزا
 وه رده گرنه وه؟! .... هتد. بیگومان ته م مه سه لانه و هاوینه کانیان عقل
 به ته نها سه ره ده ریان لی ناکات، بویه پیوسته بو ده رککردن بیان و
 لی تی گه یشتنیان رووبکاته تاسمان و خوی به به زه یی و به ده نگه وه هاتو
 له ری وه حی و په یامی خویه وه تهو باره وه بهر چاوی روون بکا ته وه وه
 شاره زای بکات .

به لی به ریزان |

ئینسان به بی وه حی و په یام و رینمایه خوا ناتوانی تهو ته رکده ته م
 ژیا نه دنیا بییه دا بوی دیاریکراوه و تهو حیکمه ته ی بوی وه دیه ی خراوه
 بیه یینه ته دی، که چی بی پروایانیش گه وره ترین په خه یان له پیغه مبه ران
 (عليهم الصلاة والسلام) تهو بووه که مروفن و مروفیش شایسته ی تهو
 نیه خوا بیکاته پیغه مبه ر و ره وانه کراوی خوی: ﴿وَمَا يَنْبَغُ الْخَاسَ أَنْ

يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٤﴾ (الاسراء - 94)
 دیاره ریشهی فیکریی ئەم هه‌لۆیستهی بی‌پروایانیش ئەوهیه که به چاوی
 سووک و به‌بی‌پێزی ته‌ماشای ئینسان ده‌که‌ن و پێیان ئەوه که م‌ه‌ترو
 بچوو‌کتره که خوا (عزّوجل) بیدوینێ و فریشتهی بنیریتته لا!

به‌لێ به‌راستی رێزو حورمه‌ت و قه‌دری مرۆف هه‌ر له به‌رنامه‌ی خوا
 دایه، تاخر ئەوه له کۆی که بلێی خوا منی کردوه به جێنشینى خۆی و
 له‌سەر زه‌وی تاقیم ده‌کاته‌وه، وه خوا چاودیری له‌سەر داناوم و پێغه‌مبه‌رو
 به‌رنامه‌ی تایبه‌تی بۆم ناردوه؟! له‌گه‌ڵ ئەوه که تۆ بلێی: خوا نیه و ئەو
 دروستی نه‌کردووم!، یان بلێی: خوا حه‌قی منی نیه و حه‌واله‌ی عه‌قلی
 خۆمى کردووم!، یان بلێی: به‌لێ خوا هه‌یه، به‌لام به‌ ره‌گه‌زو ره‌ چه‌له‌ک
 ده‌چمه‌وه سه‌ر مه‌یوون و به‌رازو چه‌قه‌ل! ئەو جو‌ره تیروانینه‌ی پێشی له
 کۆی و ئەمه‌یان له کۆی!!

شایانی باسیشه که هۆی ئەو به‌هه‌له‌ دا چوونه‌ی بی‌پروایان له
 به‌سووک سه‌یرکردنی ئینساندا له سۆنگه‌ی ئەوه‌وه به‌وه که و پیرای
 خواره‌ناسی خوشیان نه‌ناسیوه و زیاتر له‌ پرووی جه‌ستیه‌ی و له‌ پرووی
 روا‌له‌ته‌وه ته‌ماشای ئینسانیان کردوه، نه‌ک له‌ پرووی ماهیه‌یه‌ت و
 سروشت و فیطره‌ت و رووحه‌وه! ئینجا دیاره که رێزو حورمه‌تی ئینسان و
 پله‌و پایه‌یشی له‌ رووحه‌که‌یدا شیردراوه‌ته‌وه، نه‌ک له‌ جه‌سته‌ی دا. خ‌وای
 به‌رزو مه‌زن فه‌رموویه‌تی: ﴿فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ

سَاجِدِینَ ﴿٢٩﴾ واته: جا کاتیک جه‌سته‌ی ئاده‌مم له گَل رِیک‌خست، وه له روو‌حی خۆم فووم به به‌ردا کرد، کِر‌نووشی رِیزگرتنی بۆ به‌رن! به لَی (ئاده‌م) (علیه السلام) بابی مرۆفان دوا‌ی ته‌وه‌ی خوا فووی به به‌ردا ده‌کات و دروست‌کراویکی تای‌به‌تی خۆی که روو‌حه ده‌خاته نِیو جه‌سته‌یه‌وه ته‌وجار شایسته‌ی ته‌وه ده‌بی که فریشته‌کان کِر‌نووشی بۆ به‌رن و رِیزی لَی‌بگرن. که‌واته: گه‌وره‌یی و رِیزو نرخ و به‌های ئینسان له روو‌حه‌که‌ی دایه، دیاره بی‌بروا ماد‌دیه‌کانیش دان به‌وه‌دا ناهیتن که ئینسان دروست‌کراویکی دانسته‌ی خوایه و خوا له روو‌حی تایبه‌تی خۆی فووی به به‌ردا کردوه، بۆیه ئاوا به چاویکی بی‌رِیزه‌وه سه‌یری ده‌که‌ن و گۆزه‌ش چی تِیدابی هه‌ر ته‌وه‌ی لَی ده‌رژێ! پاشان له را سَتیدا ته‌وه‌ش راست نیه که ئینسان له رووی جه‌سته‌وه قه‌باره‌وه یه‌کجار نابووت ب‌یت، به تایبه‌ت دوا‌ی ته‌وه‌ی زانیاری زۆر به‌ره‌و پێ شه‌وه چووه‌وه گه‌ردیله دۆزازه‌وه، یه‌کیک له زانا ته‌وروپاییه‌کان ده‌لی (ه): جه‌سته‌ی ئینسان سه‌رده‌م

(10.000.000.000.000.000.000.000.000)

گه‌ردیله، ته‌ستیره‌یه‌کی مام نیوه‌ندیش دیسان قه‌باره‌که‌ی بریتیه ته‌وه که ژماره (١) دابنریت و (٢٧) سفری له پێشه‌وه بیت ته‌وه‌نده ژماره یه

(1) (ص ٧٢)، (الحجر □ 29) .

(2) بروهانه (الانسان في العالم الحديث) لاپه‌ره-١٦٤- که ته‌رجه‌مه‌ی عه‌ره‌بی ته‌و کتێبه‌یه خاوه‌نی کتێبی: (الطاقة الانسانية) - احمد حسين - لی‌ی و مرگرتوه، لاپه‌ره-٢٠٩- .

جەستەى ئىنسان كۆيكرى تەوہ ھى خەدى تە ستیرەك دەب یت،
ھەندىكیشیان دەلین:

ژمارە (۱) یەك (28) بیست و ھەشت سفرى لہ پیشەو یت .
كەواتە ئىنسان تەگەر لہ خوار خۆیەو تەماشاشا ب كات تا دەگا تە
گەردیلە ، وە لہ سەرووی خۆیەو تەماشاشا ب كات تا دەگاتە تەستیرە بۆی
دەردەكەوئى دروستكراویكى مام نیوەندیە ، نە زۆر ب چوك و نە زۆر
گەورەيە .

وہ وەكو باسیشمان کرد گەورەیی و ریزو نرخى ئىنسان لہ پرووحەكەى
دایە وە بە ھۆى پروكەشییەو ئىنسان ئىنسانە تە گەرنە تە گەر ھەر
جەستەكەى بوايە . ھەر ئاژەلێك دەبوو ، یان ماددەيەك دەبوو وەك باقى
ئەو دیاردەو روالەتە ماددییانەى دیکە کە دەبیرین ! .

خالى دووهم :

((قورئان لہ رپی ھەر کام لہ پینج ھەستەکان و عەقل و
فیطرە تەوہ، ئینسان بەرەو خوانا سیی دەجووڵێنى، و یرای
زانپاری تایبەتى خۆى دەربارەى خوا (عز و جل) .))

پیشتر باسمان کرد کە چۆن ئىنسان لہ رپی پینج ھەستەکانەوہ، وە
لہ رپی عەقل و بیرو ھۆشەوہ، بە ھاوکارى کەرەسەو زانپاری یەك کە
پینج ھەستەکان بۆ عەقلی داين دەکەن، وە بە ھۆى ئەو یا سەبەل گە

نه ویست و خوارسکانه ی که له عه قلدا دانراون، وه له ریی فی طهرت و دل و دهر و نه وه، ئینسان چون خوی به دیهینه رو پهروه ردگاری دهناسی. ته بچار دینه سهر باسی ته وه که قورئان □ تاکه وه حی و په یامی له هه ته وه دستکاری پاریزروی خوا □ چون ریبازی خواناسییمان پی شان ده دات؟!

واته: دهرس و باسه کانی رابردو هه موویان باسی ته وه بیون که ئینسان بو خوی به و زه و توانا تایبه تییه نه ی که خوا په یی داوون چون خوی خوی (تبارک و تعالی) دهناسی! ئیستاش باسی ته وه ده که یین که خوی بی وینه و هاوهل بو خوی چون خوی به بنده کانی دهناسینی؟!

جا سهره تا به کورتی ده ئیین: خوی کار به جی و زانا (عزو جل) به شیوه یه ک خوی به بنده کانی دهناسینی، که هه په یینج هه سته کان ده جو ئینی و هه عه قل هان ده دات و هه فیطهرت و سروشت به ییدار ده کاته وه هه زانیاری خویشی (واته: زانیارییه ک که نه له ریی په یینج هه سته کانه وه ده زانی و نه له ریی عه قلده وه نه له ریی دل و دهر و ون و فیطهرته وه، به لکو خوی به خشهر به هوی (و حی) یه وه که زانیاری تایبه تی خویه تی) ده خاته به رده ستمان بو ته وه ی که ته و لایه نه نه ی نه زانراو (مجهول)ن، دهر به ره ی ناسینی خواو سیفدت و ناوه هه ره چاک و هه ره به رزه کانی، وه باقی بواره کانی دیکه ی تیمان و عه قیده ی ئیسلامی، تیشکی (و حی) یان بخته سهر، تاکو مرؤف له بواری خواناسییدا ته و او

به‌رچای رۆشن بیتته‌وه و چهند رۆوناکیی (نور)یکی به ده‌سته‌وه بن، که له: عقل و زانیاری و فیطره‌ت و (وحی) یه‌وه سه‌رچاوه ده‌گرن.

جا ئیستا چهند ئایه‌تیک له قورئان به نمونه دینی نه‌وه که چون خوی زاناو توانا ته‌و وزه‌و توانا ئاشکراو په‌نه‌انا نه‌ی ئین سنان ده‌خاته گه‌رو هه‌موویان ده‌جووئینی و هیچیان لێ نابویری و فهرامۆش ناکات و ته‌گه‌ر [ ] وه‌ک باسمان کرد له رابردودا [ ] هه‌ستگه‌رایه‌کان (الح سیون) و ته‌زمون گه‌رایه‌کان (التجربون) ته‌نیا په‌شتیان به‌و زانیاری یا نه‌ ده‌به‌ست که له رپی پینچ هه‌سته‌کانه‌وه به ده‌ست ده‌هاتن و، عقل گه‌راو فدیله‌سووفه‌کان ته‌نیا په‌شتیان به‌ حوکمه‌کانی عقلی روت ده‌به‌ست و، زۆریک له ته‌هلی عیرفان و دل و ده‌روون به زۆری په‌شتیان به هه‌ست و نه‌ستی ده‌روونی و ته‌و داخوازییه خوارسک و سروشتییانه‌ی که له ده‌روونی ئینساندا شیردراونه‌ته‌وه، ده‌به‌ست.

ته‌وه (وحی) و په‌یامی خوا ته‌وانه هه‌رسیکیان (زانیاری و عقل و فیطره‌ت) به یه‌که‌وه له سه‌رووی ته‌وانیشه‌وه زانیاری یه‌کی تایبه‌ت که له رپی (وحی) یه‌وه نه‌بی ده‌ستگیر نابێ، ده‌رباره‌ی بوونی خوی بی‌هاوه‌ل ناوو سیفه‌ته‌کانی و چۆنیه‌تی په‌یوه‌ندی خوی تاک و پاک له گه‌ل دروستکراوه‌کانیدا ده‌خاته روو:

(۱) بۆ وینه خوی زاناو شاره‌زا فهرموویه‌تی: ﴿يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ اعْرِضْ رُفُودَا رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَكَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بَنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنْ

الْغَمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ اَدْنٰدًا وَاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿١﴾

ماناکه‌ی به کورتی ئاویه: ئه‌ی خه‌لکی خه‌ ئه‌و په‌روه‌ر دگاره‌تان بپه‌رستن که ئیوه‌ی دروست‌کردوه‌و ئه‌وانی پیش ئیوه‌ شی دروست کرده، بۆ ئه‌وه‌ی پاریزی لسی بکهن، ئه‌و که سه‌ی که زه‌وی بۆ تان کرده به‌ رایخ و بۆ راخستون وه‌ ئاسمانی بۆ تان کرده به‌ سهربان، وه‌ ئه‌ سه‌رووی خۆتانه‌وه‌ (ئه‌ هه‌وران) ئاوی ناردۆته‌ خواری، وه‌ ئه‌ هه‌موو جوژه‌ میوه‌کانی به‌ هو‌ی ئه‌و (ئار) وه‌ ئه‌ زه‌وی ده‌ره‌ینه‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی بۆ تان بیه‌ته‌ بژیو، (مادام وایه‌) هاوتایان بۆ خوا دامه‌نین، ئه‌ کاتی‌که‌دا ئیوه‌ ده‌زانن (که‌ هیچ شتی‌ک و هیچ که‌سی‌ک هاوتاو وێ خه‌ی خوای بی‌ هاوه‌ل نیه‌). ئه‌م دوو ئایه‌ته‌دا خوای به‌دییه‌ی خه‌ر بانگی هه‌موو مرۆفه‌کان ده‌کات که‌ به‌ندایه‌تی بۆ خوا یه‌ک ب کهن که‌ دروستی کردوون، جا ئه‌م ئایه‌ته‌ وه‌ک چون ق سه‌ ئه‌ گه‌ل عه‌ق لدا ده‌کات، قسه‌ ئه‌ گه‌ل وێژدان و فیطره‌تی ئینسانیشدا ده‌کات، چونکه‌: دواندن (خطاب) ه‌که‌ واده‌ ست پی‌ده‌ کات که‌ به‌دییه‌نه‌را یه‌تی و په‌روه‌ر دگاری‌تی خوا (عزّو جل) بۆ ئی هه‌و ئه‌وانی پیش ئی هه‌ش، شتی‌کی خواری‌سک و به‌لگه‌نه‌ویسته‌. بۆیه‌ خوای زاناو زال له‌سه‌ر ئه‌وه‌ به‌لگه‌ ناهیه‌نینیته‌وه‌، به‌لکو یه‌کسه‌ر ده‌فه‌رمو‌ی: ئه‌ی خه‌لکینه‌ ئه‌و په‌روه‌ر دگاره‌تان بپه‌رستن که‌ دروستی کردوون، وه‌ ئه‌وانه‌ی پیش ئیوه‌شی دروست کرده، بۆچی بپه‌رستن؟! تا‌کو ئه‌ ئه‌نجامی په‌رستن و

به‌ندایه‌تی کردندا بۆ خوا بتوانن پاریز له تۆلّه و هه‌ره‌شه‌و سزای خوا بکه‌ن له دواڕۆژدا، یاخود بۆ ته‌وه‌ی پاریزکاریی (تقوی) یان په‌یدا بئ، واته: به‌هۆی به‌ندایه‌تیی‌هه‌ خه‌سه‌له‌تی پاریزکاریی په‌یدا ده‌ب‌یت و ه‌ ئینسان له‌ تووره‌یی و سزاو جه‌زه‌به‌ی خوا پاریزراو ده‌بئ، ئین ج‌ا خ‌وای به‌رزو مه‌زن به‌لگه‌ دینیت‌ه‌وه‌ له‌سه‌ر ته‌وه‌ی که‌ به‌دییه‌ی خ‌ه‌رو په‌روه‌ر‌د‌گاره‌و ده‌فه‌رم‌وئ: ﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا﴾ به‌ لئ که‌ سه‌ره‌نجی زه‌وی به‌هین هه‌ست ده‌ که‌ین که‌ را خ‌راوه‌، وه‌ك چ‌و‌ن فه‌رشیک، رایه‌خ‌یک ر‌اده‌خ‌وئ و ئینسان له‌سه‌ری داده‌نیشی، ج‌ا خ‌وا ده‌فه‌رم‌وئ: زه‌ویتان بۆ راخ‌راوه‌، به‌لام به‌ ته‌نیاش هه‌ر راخ‌ستن ن‌یه‌، به‌لکو‌ پریش ک‌راوه‌ له‌ بژیو و پ‌یداو‌یست‌یه‌کانی ئین سان، وه‌ك له‌ شوینیک‌ی دیدا ده‌فه‌رم‌وئ: ﴿وَقَدْزَ فِيهَا أَقْوَاتُهَا﴾ (١) واته‌ هه‌موو بژیوه‌کانی له‌ زه‌وی دا‌ داناوه‌و ته‌ندازه‌گیر‌یی ک‌رده‌، که‌واته‌: زه‌وی هه‌ر فه‌رش و راخ‌راویک‌ نیه‌ که‌ له‌سه‌ری دا‌نیشی و به‌سا، به‌لکو‌ و‌پ‌رای ته‌وه‌ ده‌شت‌زینئ، وه‌ك له‌ باسی زه‌ویدا له‌ ر‌اب‌ر‌د‌و‌دا با‌سمان ک‌رد، که‌ ته‌و چ‌ینه‌ گل‌ه‌ی که‌ له‌سه‌ر تو‌یخی سه‌ره‌وه‌ی زه‌وی یه‌، چ‌ینیک‌ی زۆر ته‌نکه‌ له‌ چ‌او ته‌و چ‌ینه‌ به‌رد‌و ئاسنه‌ی که‌ زۆر‌به‌ی زه‌وی پ‌یک دینیت و هه‌مووی به‌رد‌و ک‌انزای کو‌لیو‌و تواوه‌و ق‌الب‌ه‌وه‌یه‌! به‌لئ ته‌نیا ته‌نکه‌ گل‌یک له‌ سه‌ر زه‌وییه‌. وه‌ك هه‌ندیک له‌ زانایانی زه‌وی ناس ده‌ لئین: گل (ت‌ربه) له‌ چ‌او هه‌موو گۆی زه‌ویدا، وه‌ك تو‌یک‌له‌ ته‌نکه‌که‌ی هه‌ره‌

سهرې پيواز وايه له‌چاو هم‌موو پيوازه‌که!، به‌لام له‌ گډل‌ ته‌وه شدا
 ته‌و توپکله‌ ته‌نکه هه‌رچې ئينسان پيويستی پيې هه‌ يه‌و هه‌ر چې
 گياندارو زينده‌وه‌ران و رووه‌ک پيويستيان پيې هه‌يه هه‌موو ت‌ييدا
 داين کراوه!! که بنگومان ته‌وه زور جيگه‌ی سهرسورمان و سهرنج و
 ليوردبونه‌وه‌يه. دواي ته‌وه ده‌فرموي ﴿وَالسَّمَاءَ بَنَاءً﴾ (الفرقة -22)
 واته: وه تاسماني بوتان کرده به‌ سهربان، به‌لام وه‌به‌ی هه‌ر سهربان
 بيت و هيچي دي! به‌لکو ته‌و سهربانه‌ش ديسان سهر چاوه‌ی بژيوو
 رزق و رززيه ، هه‌وره‌کان له‌ تاسماندا دين و ده‌چن، باران دپته‌ خوارئ
 که سهرچاوه‌ی تاوي شيرين و زولال ته‌نبا بارانه . به‌لئ ته‌و تاسمانه
 تاوي لئ دپته‌ خوارئ، هه‌روه‌ها تيشک و گهرمي ليوه‌ ديت، دياره
 ته‌مانه‌ش سهرچاوه‌ی هه‌موو رزق و رززي و بژيوکن، نجا (وحي)
 خواي به‌خشنده‌و به‌خشه‌ريشي ليوه‌ ديت، که ته‌ویش رزق و بژيوو
 رووچه‌کانه ، که‌واته: هه‌م رززي ماددي جه‌سته‌کان له‌ تاسمانه‌وه‌ ديت،
 وه هه‌م رززي مه‌عنه‌ويي رووچه‌کانيش! که‌واته: تاسمان سهربانه‌ به‌لام
 سهربانيکي تاسايي نيه‌، که هه‌ي چې لئ هه‌ل‌خه‌وه‌ريت! نه‌جا
 سهرباري هه‌موو: تاسمان پاريزراويشه که هه‌يچ شتيک کاري تي
 ناکات ﴿وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَّحْقُوظًا﴾ ﴿١﴾ جا ئيمه له‌ با سه‌کاني
 رابردودا روومان کرد‌وته‌وه چون چوني و له‌ چې خواي بالاده‌ست
 تاسماني پاراستوه بويه ليوه‌ دووباره‌ی ناکه‌ينه‌وه. پاشان فهرموويه‌تي:

﴿وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَدْدًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾^(۱) واته: وه لهو سهربانه تاو دی ته خواری و دهباریت و لهو زهوییه دا که وهك فهرش بو تان را خراوه هه موو دانه ویلهو میوهو بهروبوومیك دهروینی و دهرده هیئی و ده بیته رۆزی و بژیوتان، که وایه ﴿فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَدْدًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾^(۲) هارتا بو خوا دامه نین که ده زانن خوا هارتای نیه، تاخر کی دی شتی تاوای له دهست دیت و له توانای دایه؟!، کاتیك که خوی کار به جی بارانی خوی ده گریته وه تیگرای خه لك وه زاله ده که ویته و دهسته و سان ده بن و جگه له پارانه وه دهسه لاتیکی دیکه یان نامی خی، ته وهی خوا له دهستی دیت کی له دهستی دی؟! ته وهی خوا بو تانی کردوه، کی توانیویه تی و ده توانی بو تان بکات؟!

(2) نمونه یه کی دیکه ی سهرنج راکیش له تایه ته کانی قور تان لهو باره وه ته م چندن تایه ته ن که له یاره ی ت یبراهیم (علیه الصلاة والسلام) و هه لویستی له بواری خواناسیدا دهوین: ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَذْرَأُ أَتُخَدُّ أَصْنَامًا آلِهَةً إِلَهِي أَرَأَيْكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ۖ وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ ۖ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ۖ فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَيْسَ لَمْ

(1) (البقرة: 22) .

(2) (البقرة: 22) .

يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ﴿٧٤﴾ فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسُ بَازِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٥﴾ إِنِّي وَجْهَتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٧٦﴾

واته: وه کاتیک تیبراهیم به (تازهر) ی بابی خو ی گوت: تایا چه ند بت (صنم) ینک ده که ی به پد رستراو و ده یان پد رستی؟ به راستی من خوشت و گه له که شت له گومراییه کی تاشکراو و رون و بی پیچ و پهنادا ده بینم، تاوا بهم شیوه صولکی زورو زهوه ندهی تاسمانه کان و زوی نیشانی تیبراهیم ددهین، بو تهوهی که لهو که سانه بییت که تیمانیکی دامه زراو و نه جوولاو (یقین) ی هدییت، جا کاتیک شهوی به سهر داهات، خرکه (یان ته ستیره) یه کی بی غی، گوتی: تهوه پدروهر دگارمه، به لام کاتیک تاوا بو و ون بو، گوتی: من تاوا بو انم خوش ناوین! تنجا کاتیک مانگی بینی که تازه^(۱) سهری دهرده هیناو دهرده کهوت، گوتی: تهوه پدروهر دگارمه، کاتیک تهویش تاوا بو، ته مجاره یان گوتی: ته گهر پدروهر دگارم ریگام نیشان نه دات من له کومه لی ری لی ون بو ان دهیم و وه کو تهوانم لی دیت، تنجا کاتیک خور (پوژ) ی بینی که تهویش تازه سهری له که ل دهرده هی غاو به

(1) (الانعام : 74-79)،

(2) چونکه (بزوغ) به سهر دتای سهر دهره یان و دهر کهوتنی مانگ و پوژ و... هتد دهگوتری.

تیشکی خوی دنیای روشن ده کرده‌وه، گوتی: ئه‌وه پهره‌ردگار مه
ئه‌مه له هه‌موویان گه‌وره‌تره، به‌لام کاتیڤک ئه‌ویش ئاوا بوو، گوتی:
ئهی گه‌له‌که‌م من به‌ریم و دوورم له‌وه‌ی ئیوه ده‌یکه‌ن به‌ هاوبه‌ش و
هاوتا بو خوا، من پووی خۆم کرده ئه‌و که‌سه‌ی که‌ ئاسمانه‌کان و زه‌وی
به‌دییه‌نان، وه‌ پووی خۆمی بو‌را ست ده‌ که‌م و واز له‌ هه‌موو
شتیکێ تر دینم، وه‌ من له‌ هاوبه‌ش په‌یدا که‌ران نیم.

ئێستا با سه‌رنجی ئه‌م چه‌ند ئایه‌ته‌ به‌هین:

تویژه‌ره‌وانی قورئان سه‌باره‌ت به‌م ئایه‌تانه‌و ئه‌م به‌ سه‌ره‌اته‌ی
ئیه‌راهم (عليه الصلاة والسلام) دوو رایان هه‌ن:

(الطبري) که‌ به‌ پێشه‌وا‌ی تو‌یژه‌ره‌وانی قورئان (ا صام الف سرین)
داده‌نری‌ت و خاوه‌نی یه‌که‌مین ته‌فسیری قورئانه، ده‌ئی: ئیه‌راهم (عليه
السلام) ئه‌م حاله‌ته‌دا له‌ حاله‌تی تی‌فک‌رین (نظر) دا بووه‌و ئه‌م وتو‌یژه‌ی
ئیه‌راهم (عليه السلام) وتو‌یژیک‌ی خودیی (حوار ذاتي) بووه‌و
له‌وکاته‌دا له‌ سه‌رنج‌دان و هه‌ول‌دان دا‌بووه‌ بو‌ ئه‌وه‌ی خوای پهره‌ردگار
به‌د‌ۆزیت‌ه‌وه‌!

به‌لام (ابن کثیر) و ژماره‌یه‌کی دیش له‌ تو‌یژه‌ره‌وانی قورئان ده‌ئین:
ئه‌م ئایه‌تانه‌و ئه‌م به‌سه‌ره‌اته‌دا ئیه‌راهم (عليه السلام) له‌ حاله‌ت و
مه‌قامی مونا‌قه‌شه‌و شه‌ره‌ قسه‌ (مخاطرة) دا بووه‌، وا‌ته‌: وتو‌یژه‌و
گفتو‌گۆ، له‌ گه‌ل غه‌یردا نه‌ک له‌ حاله‌ت و مه‌قامی (ته‌ما شا‌کردن و
سه‌رنج‌دان) دا.

جا تویره وهوانی قور ئان هه رکام له م دوو راو بو چوونانه یان زۆر هه لسه نگاندوه و قسه و باس و تویره وهی زۆریان له سهر ئه نجام داو و تابه ته کانیش هه ردوو ته فسیره که هه لده گرن و منیش وای بو ده چم که رای دووهم⁽¹⁾ راست ترییت، ئه وهی که (ابن کثیر) و زۆریکی تر له تویره وهوان په سندیان کردوه، که ئیبراهیم (علیه السلام) لیڤه دا له حاله تی و توویرۆ مشتومر (مناظره) دا بووه، له گه ل بت (صنم) په رستان و ته سته ره و خرو که په رستان و به به لگه ی ئه وه که تابه تی یه که م ده فهرموی:

﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَثَنًا آلِهَةً إِيَّيَ أَرَأَيْتَ إِنْ ضَلَّ مِثْنًا﴾⁽²⁾ واته: کاتی که ئیبراهیم به تازهری بابی گوت: تایا تو چهند بته کی ده که ی به په رستراو؟! ییگومان من خو ت و گه له که ت له گومرای یه کی تاشکرادا ده بینم.

که واته: دیا ره ئیبراهیم (علیه السلام) زانیو یه تی که په رستنی غه یری خوا گومرای یه.

پاشان خوا (عزو جل) چۆنیه تی گه یشتنه یه قینی ئیبراهیم (علیه السلام) ده خاته روو ﴿وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ﴾ واته: ئاوا به مجۆره مو لکی به رفراوانی تاسمانه کان و زه وی پیشانی ئیبراهیم ده ده یین، بو ئه وهی که له رته زانیاری و به ل گهو

(1) له کتبی (الإسلام يتجلى في كتاب الله) دا که له زیندانی ئه مریکادا نووسیومه رای یه که م هه لپژاردوه و په سنده کردوه دیا ره هه ردو و کیشیان رییان ته ده چی.

(2) (الانعام 74).

له گهل غه یری خوا په رستاندا ږوو بهروو بیته وهو به بهل گه پیه یان
بسه لمتی که تهو شتانه به که لکی په رستن نایه ن .

واته: ئیبراهیم (علیه السلام) له دَل و دەر وون و فیطره تی دُنیا بووه و زانیویه تی که هەر یهك خوای به دیهینه رو پهروه رگه هه یه و هه ده بی ئه ویش به درستی، به لَام له واقع و بارودوخ و ده و به ریکدا ژیاوه که بت و تهستیرو مانگ و خوری تیدا په رستاون و چه ندین شتی دی که ی تیدا په رستاره، جا ئیبراهیم (علیه السلام) به بت شکین نا سراوه له گهَل هه موو ته وانه دا که غهیری خویان په رستوه، رو به روو بو ته وه و که وتۆته کیشه وه: له گهَل (نه مروود) دا که داوای خوییه تی کردوه له گهَل بت په رسته کانه که ئیبراهیم (علیه السلام) له دهر فته ی کدا هه موو بته کانیان لی وردو خاش ده کات، وه له سوو ره تی (الانبیاء) دا خوای زاناو شاره زا باس ده کات (ت)، وه له گهَل تهستیرو په رستان و مانگ و خۆ په رستاندا، وه له گهَل په رستاران (عبده) ی هه موو ته و شتانه دا که له سه رده می خۆیدا جگه له خوا په رستاون، له گهَل هه موو یاندا ده سته و یه خه بووه و رو به روو بو ته وه و پیتیانی سه لماندوه که ته نیا خوا شایه سته ی به رسته .

لیژده تدماشای دهکدین کاتیك که شهوی لی دادیت و خروک یان
تدستیرهك دهبینی، دهلی: تده پورهردگارمه (هذا ربي) دیاره
مدهدستی تده نهووه که تدمه خوار پورهردگاری منه! بهئکو مانای

(3) برواته: (الأنبياء □ 51 تا 70).

قسه کدی ئه وهیه که: به پیی بۆچوونی هه ندیک له و خه لکه بی ده بی
 ئه مه پهروهردگارم بی!! وهك ئه وهی که تۆ وتوو یژ له گه ل که سیکدا
 ده کدی، تۆش قسه دی ئه وهك خۆی ده گیریه وه، دیاره به و مانایه نیه که
 تۆ به قسه کدی ئه و رازی، به لām به ئه مانه ته وه ۱ سه کدی ئه و د یی،
 چونکه ده بی تۆ قسه دی پوچ و ناره وای به رام به درت وهك خۆی و بی
 ده ستکاری بیی، ته جار هه لی بوشینه وه و پوچی بکه یه وه، جا ئه یه وه
 ئیبراهیم (علیه السلام) له بهر ئه وهی که له مه قامی وتوو یژدا بووه،
 گو تویه تی: سه رته با من ته ماشا بکه م که ئه و بیرو رایانه ی ئه یه ۲
 که ته ستیره مانگ و خۆر ده په رستن ۳ با ته ماشایان بکه م که چین و
 چۆن؟! جا کاتیک، خرکه یان ته ستیره ی لی ده رکه وتوه، گو تویه تی:
 به حیسابی ئه وه بیته ته مه پهروهردگار مه، دوا یی که ئاوا بووه،
 گو تویه تی: ته مه به که لکی په رستن نایه ت چونکه خۆای به دیه ی خه ر
 (عزو جل) ده بی ناگای له دروستکراوه کانی خۆی بیته و پهروهردگار
 ده بی سه ره رشتی هه موو پهروهردکراوه کانی خۆی بکات، به لām ته مه یان
 دیاره ئاوا بوو و بز بوو که واته پهروهردگار نیه و به که لکی په رستن
 نایه ت. دوا یی له به رانه ر مانگ په رسته کانه را وه سته وه ته مانگ
 ده رکه وتوه، که ده رکه وتوه دیسان گو تویه تی: ته گه ر به حیه سابی ئه یه وه
 بیته ته مه یان پهروهردگار مه! به لām که ئه ویش ئاوا بووه، سه یر بکه ن چی
 گو توه: ﴿لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ ۴ ته گه ر

(1) (الأنعام: 77).

په‌روەردگارم هیدایه‌تم نه‌دات له‌ گومرایان ده‌م، که‌واته ئیبراهیم (علیه السلام) په‌روەردگاری خۆی زۆر باش ناسیوه، وه‌نه‌بی نه‌یناسییته.

ئنجایه‌ی که‌ خۆریش ده‌یه‌ی و به‌هۆی ئابوونی یه‌وه به‌ خۆرپه‌رسته‌کانیش ده‌سه‌لمیستی که‌ ته‌ویش ناگو نچی په‌روەردگار بی، هه‌رچه‌نده‌ له‌وانی دیکه‌ش که‌وره‌تره، پاش ته‌وه که‌ به‌ هه‌موویان ده‌سه‌لمیستی که‌ ته‌و په‌رستراوه‌ هه‌یچیان په‌روەردگار نین و شایه‌ سته‌ی په‌رستن نین، ته‌وجار به‌رته‌تی خۆی له‌ هه‌موویان راده‌گه‌یه‌نی و ده‌ستی: ﴿قَالَ يَا قَوْمِ اِنَّيْ بَرِيْءٌ مِّمَّا لَكُمْ بِكُمْ﴾ [۱] واته: ته‌ی قه‌ومه‌که‌م من حاشا له‌و شتانه‌ ده‌که‌م که‌ ده‌یانکه‌نه‌ هاوبه‌شی خوا له‌ به‌نده‌یه‌تی و په‌رستندا چونکه‌ ئیوه‌ هه‌یج به‌لگه‌یه‌کتان به‌ده‌سته‌وه‌ نیه، بۆیه‌ هه‌قی گله‌یه‌ شتان نیه که‌ له‌ عه‌قیده‌و بیروباوه‌رو له‌ رپچکه‌و بیردۆزه‌کانی ئیوه‌ لام داوه‌!، به‌ئێ به‌رێزان! دوا‌ی ته‌وه‌ی به‌ به‌لگه‌ پێی سه‌ماندوون ته‌وجار به‌رته‌ته‌که‌ی خۆی لێیان تاشکرا کردوه، بۆ ته‌وه‌ی که‌ مه‌جالی گله‌یی و ئۆمه‌و سه‌رکۆنه‌یان نه‌ییت، پاشان گوته‌ویه‌تی: ﴿اِنَّيْ وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْاَرْضَ حَنِيفًا وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ﴾ (الانعام - ۱۰۶) من رووی خۆم کرده‌ ته‌و زاته‌ی که‌ تاسمانه‌کان و زه‌وی په‌یدا کردوون، چونکه‌ هه‌ر ته‌و شایسته‌ی ته‌وه‌یه‌ بیه‌ر سه‌تری و به‌نده‌یه‌تی به‌کری، وه‌ هاوبه‌شی بۆ دانانه‌ری، بۆیه‌ من له‌ خوا به‌یه‌که‌گران (موحدین)م نه‌که‌ له‌ هاوبه‌ش دانهران (مشرکین). شایانی باسیشه‌ که‌ ده‌گو نچی هه‌ر سیک

(1) (الانعام : 78) .

قسه که ی ئیبراهیم (علیه السلام): (هذا ربي) به شیوه کی پر سیاری نکوولی لیکردن (الاستفهام الإنکاری) بخویند ریته وه: (هذا ربي؟!)، که ته وکاته مانای ته و قسه یه ی ئیبراهیم که سی جار دووباره بوته وه -ئاوای لی دی:

تایا □ ته ی خرۆکه و ته ستیره و مانگ و خوړپر سته کان: - ته مه پدروهر دگرمه به خه یالی ئیو؟! ناشکراشه که صیغه ی (الاستفهام الإنکاری) وه لآمه که ی هه ر له نیو خو ی دایه و پیویستی به گوتن نیه.

(3) تنجا با سهرنجی نمونه یه کی دیکه ی ته و جوړه تایه تانه بدهین تا کو

بزاین چو ن کتیبی خوی کار به جی هه م پینچ هه سته کان و هه م

عه قل و هه م فی طره ت و هه م ویرد انیش ده جو لی نیی به ره و خواناسیی،

وه زیاده ی زانیاری (وحی) یش ده خاته پال ته و زانیاری یانه ده فهرموی:

﴿اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَىٰ الْعَرْشِ

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ

لَعَلَّكُمْ يَلْقَاءُ رَبَّكُمْ تَوَفُّونَ ﴿﴾ وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ

وَالنَّهَارَ وَمِنَ كُلِّ الْكُمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلُ النَّهَارَ إِنَّ

فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿﴾ وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُّتَجَاوِرَاتٍ وَجَنَاتٌ

مِّنْ أَعْنَابٍ وَزُرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنَوَاتٌ وَغَيْرُ صِنَوَاتٍ يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفِضِلُ

بَعْضَهَا عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿﴾ (واته:

ته و خوايه ی که تاسمانی به بیکو له کان به رزکردو ته وه که ده ب یینین

(یاخوه خوایه ک که ئاسمانی به چهند کۆله که یه ک که ئیوه نایانبینن بهرز کردۆتهوه) پاشان بهرزبۆتهوه بۆ سهر تهخت (عرش) وه خۆرو مانگی ملکهچ کردوون، ههر کامیکه یان بۆ شوین و کاتیکی دیاریکراو له جمۆل و رۆیشتن دایه، سه ره رشتی کاروباره کان (ی بوون) دهکات ئایه تهکانی خۆی شی دهکاتهوه، بۆ ئه وه ی برۆای پتهوتان به دیداری پهروه: گارتان هه بی، وه ئه وه زاتی که که زهوی راخستهوه، وه چیا بهرز و چه سپاوهکانی تیدا داناون، وه روبارهکانی تیدا جاری کردوه، وه له هه موو میوه یه ک جهوتیکی تیدا دروستکردوه، شهوگار به سه ره رۆژ گاردا دینه ییت و دایده پۆ شی، بینگومان له وانه دا زۆر نیشانه هه ن بۆ کۆمه لێک که بیربکه نه وه. وه له زهویدا چهند پارچه زهویه کی له ته نیشته یه که وه هه ن، وه چهند باخیک له ترێ، وه کشتوکال و دارخورما، که هی وا هه یه کۆمه له دره ختی که یه ک بنکیان هه بیته، وه هه یه که ههر دره ختی که بنکی که تایبه تی خۆی هه یه، هه مووی به یه ک ئاو ئاو ده در یته، به لام هه ندیکی به سه ره هه ندیکیدا هه لده بژیرین له (تام و بوون و رهنگی) میوه که یدا. بینگومان له وانه دا زۆر نیشانه هه ن بۆ کۆمه لێک که عه قلیان هه بیته و تی بگه ن .

جا ئیستا با سه رنج به دین! خۆای بی وینه و هاوتبا به جۆری که خۆی به ئیمه ده ناسیت، که هه م به شی پینج هه ستهکانی تیدا یه و هه م به شی عه قلی تیدا یه و هه م به شی دل و ده روون و فیطره تی تیدا یه، وه هه م جۆره

زانباریه کی تېدایه که لهو سې رېیانه وه ئیمه ده ستمان ناکه وی وک تهوه
که خوا چوته سدر (عرش)، وه که کاتیک دیت ئیمه به دیداری خوا شاد
ده بین و به خرمه تی ده گه بن، ئەم یشته نهو هاوو ی نه کانیا ن له ر یی
(وحي) یه وه نه بی نازان رین. شایانی باسیشه رسته ی: ﴿رَفَعَ السَّمَاوَاتِ
بِعَمَدٍ تَرْوَاهَا﴾ [۱] ده گونجی به دوو جوړ مانا بکریت:

یه که م: ته گهر وشه ی (ترونها) په یوه ندی به (السموات) وه هه بی،
واته: خوا ئاسمانه کانی به بی کۆله گهو پا یه بهر زکردو ته وه و ئیوه
ئاسمانه کان ده بینن که پایوه کۆله گه یان نیه. دووهم: به لّام ته گهر و شه ی
(ترونها) په یوه ندی به (عمد) وه هه بی، واته: خوا ئاسمانه کانی به چنده
پایوه کۆله گه یه ک بهر زکردو ته وه که ئیوه نا یان بینن، واته: به
کۆله گانیکې نه بینراو (عمد غیر مرئیة).

دیاره مانای دووهمیان ته فسریرکی زور ورده و جیی سدر نه و ئامازه یه
بو هیزی کی شنده (القوة الجاذبية) که به کردوه ئاسمانه کان و به لکو تهو
بو نه و هره ماد دییه ی که ئیمه ده بینن به پیی تهوه که زانایان په بیان
پی برده، هه مووی به هو ی تهو هیزه وه راوه ستاوه که بو یه که مین چار
(اسحاق نیوتن) په ی پی برد، که پیی ده گوتری هیزی کی شنده (قوة
الجاذبية) که له راستیدا بو راوه ستانی ئاسمانه کان وک پایوه کۆله گه ی
نه بینراو وایه.

(1) (الرعد : 2) .

ئه بچار ده فەرموئ : (ثم استوى على العرش) دوايى خواى بئوى نه بهرزبۆته وه بۆ سەر (عرش) ، (عرش) یش له زمانى عه ره بیدا یانی (سریر الحکم) تهخت و باره گاو شوینی جوکمرانی، (عرش) ی خواى به دیهینه ریش بینگومان دروستکراو (مخلوق) یکی خوایه و ئیستاش هەندیک له فریشته کان هەئیان گرتوه، وه خوا فەرموویه تی: ﴿الَّذِينَ يَخُمُّوْنَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ...﴾ ١ وه له دواڕژیش فریشته کان هەئى ده گرن: ﴿وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ﴾ ٢ (هاته: وه له رۆژى دوايیدا عهرشى پهروه: گارى تۆ ههشت هەئى ده گرن.

شایانى باسیشه هەندیک له زانا یان رستهی (ثم استوى على العرش) یان تهئویل کردوه گوتویانه: مه بهست له چوونه سەر (عرش) تهوهیه که خوا بوون (وجود) ی خستۆته ژیر دهسته لاتی خۆیه وه و شهی (استوی) یان به (استوی) تهفسیر کردوه! به لām بینگومان تهو جوړه مانا لیدانه وهیه راست نیه. چونکه (استوی) ته گهر به (على) (تهدی) بکات دوو مانای هەن: بهرزبۆه (ارتفع) وه سهقامگیر بوو (استقر)، به لām (استوی) مانای (استوی) نیه، دیاره خواى بالاده سیتیش پیش (عرش) درو سترکردن و چوونه سەر (عرش) یش هەر بالاده ست (مستوی) بووه، سه بارهش به روونی له ئایه ته کان وهرده گیرى که (عرش) ی خوا جیسیمیکه وه رۆژى دوايیدا ههشت فری شته، یان

(1) (غافر: 7).

(2) (الحاقة: 17).

هه‌شت دروستکراوی دیکه‌ی خوا هه‌ئی ده‌گرن! به‌لام له‌ی‌ده‌دا نابیی به هه‌له‌دا بچین و پیمان وابیی که چوونه سهر عه‌رش بو خوای په‌روه‌گار (عزو جل) وه‌ک له‌سهر ته‌خت و کورسی دانیشتنی پاشاو هوکمرانه‌کانه، چونکه خوا: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ (١)، واته هیچ شتی‌ک وه‌کی نییه‌و خوا وه‌ک هیچ شتی‌ک نییه، نه‌ زاتی خوا وه‌ک زاتی شته‌کانه نه‌ سیفده‌تی خوا وه‌ک سیفده‌تی شته‌کانه، نه‌ ناوی خوا وه‌ک ناوی شته‌کانه، هیچ شتی‌کی خوا وه‌ک هیچ شتی‌کی دروستکراوه‌کانی نییه، به‌ هه‌مان شیوه (عرش‌ای خواش وه‌ک (عرش‌او باره‌گار ته‌خت و کورسی ده‌ سه‌لاتداران نییه، وه‌ چوونه سهر (عرش‌ای خواش وه‌ک چوونه سهر (عرش‌ای دروستکراوه‌کان نییه، چوونی خوا پیویستی به‌ هیچ شتی‌ک نییه که هه‌ئی بگری، به‌لکو (عرش‌ایش به‌هیترو توانای خوا راوه‌ستاوه، به‌لام ئینسانیک که له‌سهر کورسی و ته‌ختیک داده‌نیشی دیاره پیویستی به‌و کورسی و ته‌خته هه‌یده‌و ته‌گه‌ر کورسی و ته‌خته که‌ی له‌ژیر لا‌په‌ری ده‌که‌و ته‌ خوارئ! به‌لام (عرش‌او هه‌موو ئاسمانه‌کان و زه‌وی و تیه‌ کرای دروستکراوه‌کان خوا خو‌ی رایگرتوون، وه‌ک ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُمِتُّ سِکُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَا إِنَّ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا﴾ (٢) واته: بینگومان خوا ئاسمانه‌کان و زه‌وی راگرتوون که لانه‌چن و تیک نه‌چن، وه‌ ته‌گه‌ر لابچن و برووخین بینجگه له‌وی هیچ

(1) (الشوری: 11).

(2) (فاطر: 41).

که‌س ناتوانی بیان‌گری و رایان بگری، جا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئیمه‌ خوا یار بی له به‌رگی سییم دا ((که بۆ تویتزینه‌وه‌ی ناو و سیفه‌ته‌کانی خوا ته‌رخان کراوه)) به دریتی باسی ئهم مه‌سه‌له‌یه ده‌که‌ین، بۆیه ئیره به‌م پرسیارو وه‌لامه‌ ناوداره‌ی (تیمام مالمک) کوتایی پی دینین:

پرسیار له (تیمام مالمک) کراوه له باره‌ی (ثم استوی علی العرش) وه‌ویش وه‌لامیکی زۆر جوانی داوه‌ته‌وه‌ گوتویه‌تی: (الآن استواء مع لوم، والكيفية مجهولة، والإيمان به واجب، والسؤال عنه بدعة) واته: (استواء) ماناکه‌ی دیاره‌ که (ارتفاع و استقرار) (به‌رزبوو نه‌وه‌و سه‌قامگرتن) ه، به‌لام چۆنیه‌تیه‌که‌ی نه‌زانراو (مجهول) ه بۆ ئیمه‌ وه‌ ئیمانیش به‌و چوونه سهر (عرش) ه فه‌رزه‌و، پرسیار لی‌کردنیشی بیده‌ته‌ (واته: زانا یانی پیشین له شتی وایان نه‌پرسیوه‌و نه‌کوژیوه‌ته‌وه‌، چونکه‌ زانیویانه‌ که سیفه‌تی خوا وه‌ک خوا وایه‌و له عه‌قلی ئینساندا جیی ناییه‌ته‌وه‌، بۆیه نه‌یان پرسیه‌وه‌).

دوا‌ی ئه‌وه‌ خوا‌ی زانا ده‌فه‌رموی: ﴿وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ﴾ واته: وه‌ خۆرو مانگی ده‌سته‌مۆو رام کردوون و له سیسته‌م لاتاده‌ن، رۆژیک نه‌یه خۆر چرکه‌یه‌ک پیش بکه‌وی یان دوا بکه‌وی، هه‌رگیز نه‌بووه‌ که شه‌ویک مانگ له یه‌ک شه‌وه‌وه‌ یه‌کسه‌ر بجیته‌ سێ شه‌وه‌ دوا یی له سێ شه‌وه‌ یه‌کسه‌ر باز بدات بۆ پا‌زده‌شه‌وه‌!! ﴿كُلُّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ (الر‌عه‌-١) واته: مانگ و خۆرو سه‌رجه‌م ئه‌ سته‌یره‌و خړۆ که‌کان له جوو له‌و

هاتوچۆدان بۆ کات و شوینیککی دیاریکراو (یدبر الأمر) واته: (خو) سهرپهرشتی کاروباره کانی بوونه وهر ده کات.

ئینسان کاتیك چۆنیه تی بهرپوه بردن و سهرپهر شتیکردنی مالّیک ده بینئ که سهرۆکی خیزانه که هه یه و ئه و مالّی سهره و به ره و مهرکه زیه تی تیدا یه و داها ت و سهر فیاتیان هه یه و کاروباره کان له نیو ئەندامانی خیزاندا دابهش کراون و هه ریه که یان ئه رکی سهرشانی خو ی ده زانی، یه کسه ر دلتیا ده بی که ئه و مالّ و خیزانه بهرپوه بهرپکی هه یه و له لایه ن سهرپهرشتیاریکه وه هه لده سوو پینری، یان شاریک که به ری ککی بهرپوه ده چی ئینسان ده زانی که ئه و شاره گه وره یه ک و ده سته لاتداریکی هه یه و کاروباره کانی دابهش کردوون و سهرپهرشتی شاره که ده کات و هه لئ ده سوو پینئ، ههروه ها وولات و مهمله که تیک به هه مان شیوه.

به راستی ته هلی کوفر، بی پروا یان یه کجار که وده ن و نه زان و نه فامن، که ب لئین: مالّیک و شاریک وولات ییک پیویستی به سهرپهرشتیکه ریک هه یه، ته گه رنا بهرپوه ناچی، به لām ئه م بوو نه وهره فراوان و پر له ریککی و پیککی یه . پیویستی به که س نه یه بهرپوه ی بهرئ!! له حالیکدا له بهرپوه بردنی مالّیک و شاریکدا، که به عه قلیش بهرپوه ده چی ت ده یان و سه دان خه له ل و نارپکی هه یه و که موکووری و گرفت هه یه، به لām له بهرپوه بردنی ئه م بوونه وهره دا به ئەندازه ی نووکی ده رزی نارپکی نه و بی سهر و به ره ییه ک نابینری، وه ک خو ده فهرمو ی: ﴿الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ﴾

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ﴿١﴾ واته: له دروستکراوی خوی خواهن به‌زیه‌یدا ناریکی نابینی، جار له‌دوای جار چاو بگیتره بزانه که موکووری و ناریکی ده‌بینی؟

خوای په‌روردگار ئینسانه‌کان بی‌منه‌ت ده‌کات که سهرنج بده‌ن و چاو بگیترن به دروستکراوه‌کانی خوادا، که تیا ناته‌واوی ده‌بینن؟
پاشان ده‌فرموی: ﴿يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ﴾ (ها) واته (خوا) تیا ته‌کان (ی خوی) روون ده‌کاته‌وه تا کو دُنیا بن که به دیداری په‌روردگار تان ده‌گن. لی‌ره‌دا باسکردنی خوی زانوا شاره‌زا بۆ خوی، باسکردنی (وحي) بۆ خوا (تِجَارِك و تِجَالِي) له گه‌ل با سکردنی فدیله‌سووفان و خه‌لکی دیکه‌دا له یه‌ک جیاده‌بنه‌وه خوا با سی خوی ده‌کات بۆ ته‌وه‌ی خه‌لک بیناسن و ئیمانی پی بینن، وه ئیمان به دیداری خوی و رۆژی دواپی بینن، واته باسی خوی ده‌کات تا کو ئینسانه‌کانی پی په‌رورده بکات و بیننه سهر ریگایه‌کی راست، به‌لام باسی خوا کردنی فله‌سه‌فه باسیکی وشک و برینگ و پرو ته، سهره‌رای هه‌ له‌وه په‌ له‌وه نه‌زانی پی زۆر .

ته‌بجار باسی زه‌وی ده‌کات: ﴿وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا﴾ (ها) واته: وه ته‌وه (خوایه) ته‌وه که سه‌یه که: زه‌وی رځستوه، وه چیا دا کو تکراره‌کان و

(1) (الملك : 3) .

(2) (الرعد : 2) .

(3) (الرعد : 3) .

رو باره کانی تیدا داناون. پیویسته بزانی که شاخه به رزو سهر که شه کان وه زری و قه لغانیکی مه حکم وان بو زهوی. چونکه زهوی نا سه کان ده لئین: ههر چیا به که چنده ی به دهره وه یه چنده ته ونده ی به ناخی زهوی دا رویشته خوار و له ژیره وه قولایی زهوی دا بنکی چیا کان هه موویان یه کدیان به سته وه و پیکه وه یه که لغان و زری یان یه دهری زهوی دا دروست کرده، بو تهوی بوپ کان و بومه له رزه کان له بهر یه کی هه نه ته کیئن و هیزی کیشنده ی مانگ که هه لک شان و دا ک شان له دهریاکاندا دروست ده کات، له بهر یه کی هه لنه ته کیئن پیا شان فهرموویه تی: ﴿وَمِنْ كُلِّ الْقَمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ﴾ (ه) واته: له ههر میوه یه کدا دوو جوتی داناون: بو ناگاداریتان له سده ی هه ژده یه مدا زانایه کی تهو روویایی تهوی دۆزیه وه، که هیچ میوه رووه کی که نیه که نیرو می نه بیته، دیاره پیشتتر تهوه ده زانرا که خورما هه یه تی به لام دوا یی روون بووه که تهوانه ی نیرو می یه که شیان له یه که جیانیه وه که دار خورما له نیو خویاندا نیرو می یان هه یه، به لکو تهوه زیاتریش خوی پهره ر دگهار ده فهرموئی: ﴿وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ (ه) واته: وه له هه موو شتی کدا جوت (نیرو می) مان داناهه تاکو پهنده وهره گر و تیبه که نه!، ئی سستا زانا یان ده لئین: صادده ی بی گیانیش جوو تیته ی (زوجیه) ی تیدایه ته لیکترون و پروتون، تهوانیش ساردو گهرمن، واته: دوو شتی پیکه وه جیاو پیچه وانده ی یه کدی له

(1) (الرعد - 3) .

(2) (الذاریات : 49) .

وه باخی خورمای یهك بنكى قهه جیاجیا و یهك بنكى یهك قهه كه هه موویان به یهك ئاو ئاوده درین به لام هه ندیکى به سهر هه ندیکى دیکه دا په سهند ده دهین (واته: تام و بۆن و رهنگی جۆراو جۆریان ههیه). جا به راستی به پیزان مه سه لهی جۆراو جۆری و جیاجیایی میوه جات شتیکی جیی سهرنجه!

ئینسان گوئیکی نایلۆن، یان هیشوه تر یه کی نایلۆن و دهستکردی ئینسان دهیینی پیی سهرسام دهیی كه نه ت سام و بۆنی هه یه و نه ده خوریو ... هتد، ته دی بۆچی گوئی راسته قینه و هیشوه تر یی راستی و دهستکردی خوی به خشه ر. جیگهی سهرنج و سهرسامی نه بیته؟! ئه جا ئه م هه موو درهخت و پرووهك و میوه جاته جۆراو جۆره و له هه ر جۆره شی چه ندان جۆری له یهك جیاوازا!

جا به پیزان! ئاوا قورئان سهرنجی ئینسان راده کی شی و فیه طه رت و دهروونی ئینسان بیدار ده کاته وه، بۆ ته وهی شته ئاساییه کانی □ به هوی عاده ته وه □ له لا بینه وه نا ئاسایی به هوی تیفکرینه وه هه روا به ساده و ئاسایی نه روانیته دروستکراوه کانی خوا، به لکو جیگهی لی ورد بوونه وه سهرنج و سهرسورمان بن! ئایا کی ته و هه موو کارخا نه و ئامیرا نه ی له نیو درهختی میوه داری: تر یی و خورما و سیو و موزو خوڤ و هه لووژه و قدیسی و هه نجیرو هه نارو .... هتد، داناوه كه ته و هه موو جۆره رهنگ و تام و چیژو بۆنه جۆراو جۆرانه به ره م بیینی؟! كه ته گه ر بیته سهرجه م تواناکان و هه موو عه قلی ئینسانه کان کو بیته وه ناتوانن بنکه سیویک

دروست بکن، نهک هر تهوه به لکو خودی سیوه کهش، بویه خوی زا نا ده فرموی: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ واته: بیگو صان لهو شتانه دا نیشانه‌ی زور هن بۆ کومه لیک که عه قلی خویان بخه نه کار، هر توژیک عه قلی خویان بخه نه گدر نی شانه کانی بوونی خواو پهروه ردگاریتی خوا له سهرجه م دروستکراوه کانی دا ده بینن.

خالی سییه م:

همیشه قورئان پهروه ردگاریتی خوا ده کاته به لگه‌ی ته نیا په رستراویتی خوا (عزوجل)

به پیران!

پهروه ردگاریتی و به دیهینه رایه تی خوا له قورئاندا که باس ده کری به پله‌ی یه که م بۆ تهوه یه که خه لک بگاته تهو ته نجامه که هر خوا بپهر ستریت، به لئی تی شک خه ستنه سهر پهروه ردگاریتی و ناوو سیفده کانی خواو به دیهینه رایه تی و خواونه رایه تی خوا، بۆ تهوه یه که عه قل و فیطره تی ئینسان بیدار بیتهوه که ده بی ته نیا خوا بپهر ستریت، چونکه به س تهو شایسته‌ی په رستن و به ندایه تی و ملکه چ کردنه.

(1) خوی پهروه دگار لهو باره یه وه ده فرموی: ﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا

تَقُونُ ۖ فَلَكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الْبُطْلَانُ فَانْصَرَفُونَ ﴿٣٢﴾ . واته: لیان پېرسه کي له ناسمان و زهوی یهوه رزق و بژیوی نیوه ددهات؟! (تهو بژیوهی له ناسمان دیتته خواری وهک تیشکی خور، باران، ههوا، وه تهوهی له زهوی دیته دهري، کي بوتان دهره خستني؟! یاخود کي خاوه نی بیستنه کان و دیتنه کانه؟! (کي خاوه و دروستکهری کوته نداسی تالوژی گوی و کوته نداسی پر له ورده کاری چاوه؟! وه کي زیندو له مردو پیددا دهکات و مردو له زیندو پیددا دهکات؟! (خواردنیکي مردو دهخور پت دهیته خانه یه کی زیندو ههروه ها شتی زیندو دهخوی و دوا یی دهیته وه مردو، یان خانه زیندوه کانی جهسته ی نینسان دوا یی دهرن، له خوله کیکدا ملیونه ها خانه ی زیندو له جهسته ی نینساندا دهرن، وه مادده ی مردو له جهسته ی نینساندا دهیته خانه ی زیخدو). ته بچار دهرموی: لیان پېرسه که کي سهرپهر شتی کارو باری بوونه وهر دهکات؟! (فسیقولون الله) ده یین خوا (الله)، (تهم وه لامه یان له سهر زمانی زوړبه ی ههره زوړی خه لکی سهر زهوی یه، که ده زانن خوا یه که سهرپهر شتی بوونه وهر دهکات، یاخود له سهر زمان و له جیاتی فیطرهت و عه قلنی نینسان، خوی بهرزو مه زن وه لام ددهاته وه، چونکه له فیطرهت و دهروونی هه موو نینسانیکدا تهم وه لامه هه یه)

(فقل أفلا تتقون!) پییان بَلّی: ئەدی بۆچی ئی یی ناتر سن و پاریزی
لئى ناکەن و (هاوبەشی بۆ دادەنێن؟!)، (فذلکم الله ربکم الحق) ئا ئەو
خواهیتان پەرورەدگاری حەق و راستەو هەر ئەویش پەرسە قترای
راستەقینەیه (فماذا بعد الحق الا الضلال) جا ئایا ئە دواى حەق (کە
خواهه) جگە ئە گومرایی چی دی هەیه؟! واتە: خۆی حەق هەر ئەو
شایستەى پەرستەو جگە ئە پەرستنى وی هەمووی گومراییه (فانی
تصرفون؟) بۆ کوی لادەدرێن؟! وەك بَلّی ئیختیار تان بە دە ست
خۆتان نەماوە و پووتان پێ وەرە چەرخێن. جا بە را ستی ئەو
تەعبیریکی زۆر وەرەو جیگەى سەرنجە!

و ئە شوینی دیکەدا گوتراوە: ﴿فَالْأَلْفَىٰ تُؤْفَكُونَ﴾ (1) بۆ کوی لادەدرێن،
وەك ئەوێ کە ئێرادهو عەقڵتان نەمابێ و ریشمەى کار تان بە دە ست
خۆتان نەمابێ! واتە: ئەى بێ پروا و هاوبەش بۆ خوا دانەران! ئیوه بۆچی و
چۆن ریشی خۆتان و عەقڵی خۆتان ئە م ست هەوا و ئارەزوو کانی
بابایەکی نەفام و نەزان ناو، کە خۆی بە رێگا نازانی،؟! بۆچی قەبوڵ
دەکەن کە بەم لاوлада لاتان بەدن، خۆ ئیوه ئینسانن بۆچی بە عەقڵی
خۆتان بە رێگادا ناپۆن و پەرورەگارو بەدیھێنەری خۆتان ناپەرستن؟!.

(2) ئەبجار با سەرنجی ئەم چەند ئایە تەش بەدەین، کە دێ سان
بەدیھێنەرایەتی و پەرورەگاریتی خوا دەکە ئە بەلا گەو بنا غەو

(1) (الفاطر : 3) .

پاساوی په رستراویتی (الوهیه ای خوا: ﴿قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ ۚ اللَّهُ خَيْرٌ مَّا يُشْرِكُونَ﴾ ﴿أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَلْبَثْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ۗ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ ﴿أَمَّنْ جَعَلَ الْبَحْرَيْنِ مَجْزَىٰ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ ﴿أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِي وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ۗ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا تُفْعَلُونَ﴾ ﴿أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ۗ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَلِيمًا﴾ ﴿أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۗ أَلَيْسَ اللَّهُ تَعَالَىٰ اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ ﴿أَمَّنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۗ أَلَيْسَ اللَّهُ قَلِيلًا مَّا يُؤْزِلُكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ ﴿لَهُ تَائِدَتِي يَهْدِيهِ كَمَا مَدَا خَوَىٰ پەروردگار به پیغه مېهر (عليه الصلاة والسلام) ده فدرموی: تو بلی: ستایش بو خواو سه لام له سهر تهو به ندا نه دی که هله چژاردون ((که مده بست له پیغه مېهرانه (عليه السلام) له پیش هه موو که سدا)) تاپا خوا باشته یان تهوانه دی که ده یانکه نه هاو بهش بو خوا؟! . جا دواى تهو خوى بى خدوش و پاک هه ندیک له ناوونیشان و شوینه واره کانی خوی ده خاته پیش چاو، که بیگومان تهو شوینه واره خیرو چاکه و نیعمه تانه بیجگه له خوا سه رچاوه یه کی دیکه یان نیه، ده فدرموی: ﴿أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ واته: تاپا

په‌ستراوه‌کانی نیوه باشتن، یان‌تهو که‌س‌دی که تاسمانه‌کان و زهوی له نه‌بوونه‌وه هیناونه بوون؟! (به‌ئی‌تهم بوونه‌وره کاتیک بووه که نه‌بووه، وه‌که هدر کام له تینسانه‌کان دل‌یان له‌وه‌ی که کاتیک بووه نه‌بووه، به همدان شیوه‌ش زنجیره‌ی دروستکراو (مخلوق) ه‌کان کاتیک که به‌ره و قولایی رابردو ده‌چیده ده‌بینی که سهری به بنه‌ست ده‌گات و تهو زنجیره‌یه کوتایی پی‌دیت و په‌کی ده‌که‌وی، که‌واته: ته‌م بوونه‌وره په‌یدا‌کراوه به‌دیها‌توه، له‌لا‌یدن په‌یدا که‌رو به‌دیینه‌رو په‌رو‌رد‌گاری‌که‌وه).

دوایی ده‌فرموی: ﴿وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَبْتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا أَلَمْ يَكُنْ مَعَ اللَّهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْبُدُونَ﴾ (١) واته: وه‌له‌سه‌رووتانه‌وه (له‌ه‌وره‌کان) تاوی بو‌تان نار‌د‌ت‌ه‌ خواری و به‌و‌تاوه‌رواندومانه‌چندان باخ و بیستانی ره‌ن‌م‌ق‌دارو سه‌رنج‌راکیش و شادمان که‌ر. ﴿مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا﴾ (٢) که له‌تواناتا‌ندا نیه‌و بو‌تان نا‌ک‌ری که دره‌خته‌کانی بروینن، (ته‌و نه‌مامه که ده‌ن‌ی‌ژری ده‌بیته‌دو به‌ش، به‌شیکی به‌ناخی زه‌یدا ده‌چیته‌خواری و به‌شه‌که‌ی دیکه‌شی له‌زه‌وی دیته‌ده‌رو به‌رز ده‌بیته‌وه، دیاره ه‌هر ده‌ن که‌تووی دان‌ویل‌یه‌کیش ه‌در وایه، جا ته‌و به‌ش‌دی نی‌و زه‌وی بو‌ته‌وه‌ی خو‌راک له‌زه‌وی و‌ه‌ر‌ب‌گری به‌شیوه‌ی ره‌گ و ریشه‌بلا‌وده‌بیته‌وه به‌ناخی زه‌و‌یدا وه

(1) (النمل 60) .

(2) (النمل 60) .

به شه کدی دیکه شی بهرز ده بیتهوه، بۆ ئهوهی ئه ویش دی سان خۆراکی ئاسمان وهر بگریت، تیشکی خۆر وهر بگریت به هۆی تی شکه پینکه هاتن (التمشیل الضوئي) وه ئیدی ههردووک به شه که خۆراک کۆ ده که نه وه تا کو شتیک بۆ ئیمه به رههم بهینن، جا میوه بیته، یان «انه ویله» واتا: پرووه که به فەرمانی خوی به خشهر خۆراکی ئاسمان و زهوی وهر ده گری تا = بیوهی ئی دروست بکات و دانه ویلهی ئی دروست بکات و سهر نهجام هه داری ئیمه ی مرۆف ساز بکات! بۆیه خوا ده فهرموئ: ئیوه ناتوانن به بیروینن، کی تواناو ده سه لاتی هه یه ده که تۆیک بروینن؟! ئنجا ده فهرموئ: ﴿أَلَا مَعَ اللَّهِ﴾ تایا له گه ل خوا (الله) دا په رستراوی دی هه یه؟! یا خود تایا له گه ل خوا دا به دیهینهر و په روهرد گاری دی هه یه، چونکه (الله) به مانای به دیهینهر و په روهرد گار دیت و به مانای په رستراویش دیت، به لām زیاتر به مانای په رستراو دیت وه ک چون (رب) زیاتر مانای په روهرد گار و به دیهینهر ده گه یه نئ. به لām مانای په رستراویش ده گه یه نئ.

تایا له گه ل خوا دا په رستراویکی دی هه یه؟! ئنجا له وه لا هدا ده فهرموئ: ﴿بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ﴾ به لکو ته وانه کۆمه ئیکن لا ده دن (له حق و عدقل و فیطرهت) و شه ی (یَعْدِلُونَ) یان له (عدول) وه هاتوه، واته: لادان، یاخوه له (عدل) وه هاتوه، واته (مثل) وینه، واته: ته وانه وینه بۆ خوا داده نین، یه کین له دروستکراوه کانی خوا ده که نه وینه و هاوتتا بۆی، ته وهنده نه فامن.

ئنجای خوی (عزّو جل) دیمه‌نیکی دی نی شان ددهات و ده فدهرموی:
 ﴿أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ
 الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا أَلَيْسَ مَعَ اللَّهِ بَلَّ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (ما) واته: یان ئایا ئەو
 پەستراوانەتان کە ئە جیاتی خوا دەیان پەرستن باشتن، یان ئەو خوا
 (زاناو کاربەجی) یەدی کە زەوی بۆتان سەقامگەر و ئارام کردووە، (و
 کردووێتە یە مایە ئارام لەسەر گرتن و لەسەر نیشتەجێبوون)؟! چا
 ئینسان کاتیەک بێردەکاتەو ئە سوورپانەوێکانی زەوی بە دەوری خۆی و بە
 دەوری خۆرداو ئە گەڵ ئەوێشدا دەبینی سەقامگیر و دامەزراو! دەزانێ
 کە ئا ئەو بێجگە ئە خوی بالادەست بە هیچ کە سێکی تر ناکرێت،
 پاشان دەفەرموی: و ئە میانە ی زویدا چەندان رووباری داناون کە دین و
 دەرژن، و ئە ئێوان دوو دەریاکاندا پەردەو ئێوان و سنووری داناو، (کە
 مەبەست پێی ئای سوێرو ئای شیرینە، ئای سوێر بریتیه ئە ئای
 هەموو ئوقیانوس و دەریا گەورەکان و ئای شیرینیش ئەو ئاوێه کە
 ئە ئەنجامی باران بارین و تەرزو بەفرەو ئە ژێر زەویدا کۆدەیی ئەو،
 پاشان ئە شیوی کانی و سەرچاوەو بێرو جۆگەو جۆبارو رووباردا پەیدا
 دەبێت، چا خوی کارساز وای کردووە ئەو دوو ئاوێ تێ کەڵ ئەبن و ئەو
 شوینانەش کە رووبارە گەورەکان تێکەڵ بە ئوقیانوسەکان دەبن ئەویش
 زانایان دەئێن: ئەبەر ئەوێ ئەصلی پێکەاتە ی ئای شیرین و ئای سوێر

له رووی کیمیايي یوه جیایه ، له ویش تیځه ل بدیه ک نابین ، تا ماو ده کی
زور ناوی تهو رووباره گهورانه له که ناری ئوقیانوو سه کان ده مینیه تهو
تا کو خه لک که لکیان لی وهر بگریټ .

هه ندیکیش له تویره وانی قورئان ده لین: هه میشه تا سستی ناوی
شیرین بهر زتره له ئاستی ناوی سویر ، پهرده (حاجز) مه به ست تهو ده که
تاو سویره کان ئاسته که یان نرمو ناوی شیرین له سر تره و دیت ، بو یه
تاو سویره کان مه جالیان نیه که له گه ل تاو شیرینه کان تیځه ل بېن ، بو
تهو خه لک پیدا ویستییه کانی خو یان به تهو وی به ناوی شیرین
جی به جی بکه ن ، ته جار دوا یی تهو ده که لیی ده مینیه تهو دی تهو نه یو
تاو سویره کهو تیځه ل ده بیته و ، به لام ناوی سویر مه جالی نیه به حوکمی
هه لکه و تی جوگرافی ته گهر نا ناوی سویر ته گهر دهر فته تی بو ا یه و
که یشته بایه تاو شیرینه که هه مووی تیځ ده داو ئینسان ژیان و گوزهرانی
نه ده ما).

بویه خوی پنهانکار ده فرموی: (أَلَلَّهَ مَعَ اللَّهِ؟) آیا له گه ل خوا دا
هیچ په رستراوی دی هیه ؟ که سی دی هیه تهو شتانه ی له ده ست بی ؟!
(بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ) به لکو زور به یان نازانن و زانیاریان نیه . (بویه
شتی تاو ده لین ، چونکه که سیځ زانیاری هه بیټ بزانی ته م بو نه و هره
چون به ریو ده چیت ، هه رگیز شتی تاو نالیت و پیی وانیه شتی کی دی
جگه له خوا شایسته ی په رستن بی). ته جار دیمه نیکی دی پیشان ده دات ،

که شتیکی شه‌خصی و ده‌رونی‌هه ده‌فرموی: ﴿أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ إِلَهٌ مَّعَ إِلَهِ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ﴾ (٦٢) واته: ئایا ته‌و بت و طاغوت و په‌رستراوانه باشتن، یان ته‌و که‌سه‌ی که وه‌لامی ئینسانی به‌په‌ناو بی چاره ده‌داته‌وه، کاتی‌ک که لی‌ی ده‌پاریته‌وه، وه ته‌و زهره‌رو زیان و مه‌ترسی و ناخوشی‌یه‌ی که تووشی بووه لی‌ی لاده‌بات و ده‌تان کات به جینشینی خوی له‌سدر زه‌وی، یا خود جینشینی خه‌لکانی دیکه‌ی له‌سدر زه‌وی (إِلَهٌ مَّعَ إِلَهِ) ئایا له گه‌ل (الله) دا په‌رستراوی دیکه هه‌یه؟! (قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ) که‌م بیرده که‌نه‌وه په‌ند وهرده گرن! ئه‌ چا دوا‌ی ته‌وه د عه‌نیکی دی پی‌شان ده‌دات و ده‌فرموی: ﴿أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ إِلَهٌ مَّعَ اللَّهِ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (٦٣) واته: یان ئایا ته‌و په‌رستراوانه‌تان باشتن، یاخو ته‌و که‌سه‌ی که له تاریکایه‌کانی وشکانی و ده‌ریادا ریگاتان نشان ده‌دات (دیاره له بیابانه‌کاندا) سه‌ره ده‌ری ده‌رکردن زۆر به زه‌حمه‌ت و پر کویره‌وه‌رییه، به تازی‌هه‌ت ته‌ گه‌ر گه‌رده‌لوول و گیژه‌لووکه‌و بای دیت و ده‌بیته‌تۆزو خۆل و دونه‌یا تاریک دادیت، وه ته‌ گه‌ر به هۆی ته‌و نیشانانه‌وه نه‌بیته که‌ خوی به به‌زه‌یی دایناون ئینسان سه‌ری لی‌ی ده‌شیویت، وه له ده‌ریاکانی‌شدا به هه‌مان شیوه تاریکایی زۆری هه‌یه به هۆی ته‌مومژو هه‌ل هه‌وه که‌وا ته: به

(1) (النمل : 62)

(2) (النمل : 63)

راستی هەر خوای خاوه‌ن هیژو به‌زه‌یی رزگار تان ده کات و به هۆی نیشانه‌کانیییه‌وه رینگاتان نیشان ده‌دات، به هۆی ئەستیره‌کان و مانگ و خۆرو نیشانه‌کانی دیکه‌وه).

وه ده‌فرموی: ئایا کێیه که (با)یه‌کان ده‌نیتری که موژده‌ده‌رن له پیش ره‌حمه‌ت و به‌زه‌یییه‌که‌ی خۆیه‌وه (که مه‌به‌ستی پی بارانه چونکه به زۆری پیش باران بای دیت) ﴿إِلَّا مَعَ اللَّهِ﴾ ئایا له‌گه‌ڵ خوادا په‌رستراوی دی هه‌یه؟! (بینگومان نه‌خیر) ﴿تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ به‌رزى بۆ خوا له‌وه‌ی که ئیوه ده‌یکه‌ن به‌ هاویه‌ش بۆ خوا.

ئه‌بجار له‌ کۆتاییدا ده‌فرموی: ﴿أَمَّنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَ مِنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا مَعَ اللَّهِ قُلْ هَالِكُوا بِرِزْقِكُمْ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ (ئا) واته: ئایا کێیه درو سترکراوه‌کان درو ست ده‌ کات و دواى مراندنیان زیندووین ده‌کاته‌وه وه کێیه که رۆزیتان ده‌دات له‌ تاسمان و زه‌ویدا؟ ئایا له‌گه‌ڵ خوادا په‌ر سترای دی که هه‌یه؟! پی بیان به‌ لای به‌لگه‌که‌تان به‌ینن، ته‌گه‌ر راست ده‌که‌ن؟ (واته: کوا به‌لگه‌تان چه‌ له‌سه‌ر هه‌بوونی په‌رستراوی دیکه‌؟!).

خالی چوارم :

قورئان ده سستی ئیذسان ده گری و له گه‌ل دیارده و دیمه نه
واقعیه‌کاندا پووبه‌پووی ده‌کاته‌و»

(1) بۆ نمونه سدره‌تا با سدرنجی ئەم چەند ئایەتە بەدین لە سوورەتی
(الروم): ﴿ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ
فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًا وَحِينَ ظَهَرُونَ ﴿٢﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ
الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُخْفِي الْأَرْضَ بِغَدِّ مَوَدِّهَا وَكَذَلِكَ
تُخْرِجُونَ ﴿٣﴾ وَمِنَ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْفَشِرُونَ
﴿٤﴾ وَمِنَ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ
بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٥﴾ وَمِنَ آيَاتِهِ
خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ
لِّلْعَالَمِينَ ﴿٦﴾ وَمِنَ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ ۖ هُنَالِكَ
فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٧﴾ وَمِنَ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا
وَيُنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْرِجُ بِهِ الْأَرْضَ بَغْدٍ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ
لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٨﴾ وَمِنَ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرٍ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ
عَوْهٌ مِنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٩﴾ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
كُلُّ لَهُ قَانُونٌ ﴿١٠﴾ وَهُوَ الَّذِي بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ

الْمَلُ الْأَعْلَى فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ له
 تایه تی یه که مدا ده فهرموی: (فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَ حِينَ
 تُصْبِحُونَ) واته: پاکی بۆ خودا کاتیک که تیواره ده که نه وه وه کاتیک
 که به یانی ده که نه وه ﴿وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ
 تُظْهِرُونَ﴾ واته: وه ستایش هدر بۆ توه له تاسما نه کان و زه ویدا
 تیواران و کاتیک که نیوه رۆ ده که نه وه، هندی که له تویره وه وانی قورتان
 ده لَین: توه تاماژه یه به کاتی پینج نویژه فدرزه کان، (حِينَ تُمْسُونَ)
 تاماژه یه بۆ نویژی شیوان (المغرب) و خدوتنان (العشاء)، (وَ حِينَ
 تُصْبِحُونَ) تاماژه یه بۆ نویژی به یانی، (وَعَشِيًّا) تاماژه یه بۆ نویژی
 تیواره، (عصر) چونکه (عشی) واته: تیواره، (وَ حِينَ تُظْهِرُونَ)
 تاماژه یه بۆ نویژی نیوه رۆ، پاکی و ستایش بۆ خوا له هه موو توه
 کاتانه دا، واته: بهرده وام و هه میشه خوا به پاک گیراوه ستایشی بۆ
 کراوه، تنجا ده فهرموی: ﴿يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ
 الْحَيِّ﴾ واته: (خوا) زیندوو له مردوو پهیدا ده کات، مردووش له
 زیندوو پهیدا ده کات ﴿وَيُخْهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ نُفَصِّرُ لَكُمْ
 الْأَشْيَاءَ﴾ واته: زه ویش دوا ی توه ی که مردووه و ژیا نی تیدا نه ماوه، زی خدووی
 ده کاته وه، له به هاراندایه یینین هه موو جوژه گیاو گوژ و سه و زاییه که
 سه ری له زه و ی دهره ی تاه وه دونه یه که پارچه سه و زه، پاش ماوه یه که

و شک هه نده گهری و ده بیت به پووش، پاشان دووباره باران ده باری و
 درو بیت هه و سهوز ده بیت هه. (وَكَذَلِكَ نُخْرِجُكَ) ت پیوش به و شیوه یه
 درده هینرینه و، نهو خاویه ی که نهو زهویه مردووه زیندوو ده کاته و،
 که شک هه لگه راوه، ژیا نی تیدا نه ماوه، دوا یی دوباره ژیا نی تیدا
 په یدا ده بیت هه، به هه مان شیوه، ت پیوش ناوا په یدا ده کری خه ووه
 زیندوو ده بنه و. نجا تم دیمه نانه ده خاته پیش چاو و ده فهرموی:
 ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ﴾ واته: نه
 نیشانه کانی په روهره گاریتی خوا نه ویه که تیوه ی له گل درو ست
 کرده، پاشان تیوه یه کسه در ده بنه ینسان و به سهر زه ویدا
 بلاوده بنه و، لیرده ا یان مه به ست درو ست کرانی تاده مه (علیه
 السلام) له گل، یان دروست کرانی خو مانه، وه ک ینسان به گشتی،
 که له توویلکه (نطفه) ی باب و دایک هان درو ست بووین، د یاره
 (نطفه) ه کش له خوین درو ست بووه، خوینه کش له خواردنی
 هه زمکراو، خواردنی هه زمکراویش نهو شتانه یه که له زوی
 په یدا بوون که یان سهر چاوه یه کی رووه کی یه، یان سهر چاوه یه کی
 گیاندار ی و ناژدلی هه یه که واته: نیمه وه ک تاده می با بمان هه نهو
 گله دروست بووین که نهوی لی دروست بووه، جا که سهر ده که ین
 جیاوازیه کی یه کجار زور له نیوان گل و ینساندا هه یه به لام به
 فهرمانی خوی بالاده ست نهو گله، نا نهو ین سانه ی لی

په‌یادده‌ییت، دوا‌ی تده‌ی که خوا‌ روو حی به به‌ردا ده کات. ئنجا ده‌فرموی: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لَعَلَّكُمْ تَكُونُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (1) واته: وه له نیشانه‌کانی په‌روه‌ر گاریتی خوا (عزو جل) تده‌یه که له نه‌فسی خوتان هاوسه‌ری بو‌ دروست کردوون (واته) تده‌وانیش وهک ئیوه ئینسانن و له هه‌مان جو‌ره نه‌فس دروست کراون). ئنجا پروونی ده‌کاته‌وه که حی‌کمه‌تی له یه‌ک جو‌ره نه‌فس بوونی پیی — هاو تافه‌ت چیه؟ ده‌فرموی: تاوه‌کو به‌هوی هاو سه‌ره‌کانتانه‌وه ئارامیییتان بو‌ بیت (د یاره ئین سان چ پیاو چ تافه‌ت به‌هوی هاوسه‌روه دلی تارام ده‌گری و تو‌ خونی بو‌ دیت و هه‌ست به‌ ئاسوده‌یی ده‌روون ده‌کات). پاشان ده‌فرموی: وه له نیوانتاندای خوشه‌ویستی (موده‌) و به‌زه‌یی (رحمه‌)م داناوه هه‌م یه‌کدیتان خوش ده‌ویت و هه‌م به‌زه‌یییتان به‌یه‌کدا دیته‌وه (له کاتی ساغی و سه‌لامه‌تیدا یه‌کدیتان خوش ده‌ویت و، وه له کاتی نه‌خوشی و زیان و زهره‌ردا به‌زه‌یییتان به‌یه‌کدا دیته‌وه، له کاتی جوانیی و گه‌نجییدا زیاتر به‌هوی خوشه‌ویستییه‌وه دلتان به‌یه‌که‌وه به‌نده‌وه. له کاتی پی‌ری و به‌سالداچوونی‌شدا به‌زه‌یییتان به‌یه‌کدیدا دیته‌وه و په‌روشی یه‌کدیتانه، و له گه‌ل یه‌کدیدا خوشه‌وی سیتان هه‌یه‌وه له گه‌ل

مندالّه کانتان به زهیتان ههیه) دوایی دهفه رموی: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ واته: بیگومان لهو مه سهله یه دا نیه شانوه به لگهی زۆر (له سهه ره روه رد گاریتیی خواو ناو و سیفه ته به رزو چاکه کانی) هه، بۆ که سانیك که بیر بکه نه وه. به لئی ئینه سان ته گهر بیر بکاته وه لهو په یه ونه دییهی نیوان ژن و میرد دایک و باب و رۆلهو دروستبوونی خیزان، نیه شانوه به لۆ لگهی زۆر هه، هه، له سهه ره روه رد گاریتیی خوا (عزّو جل) که د یاره ئه وهش شتیکه ده توانین رۆژا نه سهه رنجی بدهین. وه که دهه بینین کتیّ بی خوا بۆ تاشنا کردنمان به خوا ی به رزو مه زن راسته وخۆ له گه ل دیمه نه زیندوو و واقعییه کاندایه رو به روو ده کاته وه بی نیازمان ده کات له بیر کردنه وهی عه قلیا نه وه فه ل سهه فییا نهی و شک و رهق و تهق و راسته وخۆ له گه ل نیشانه وه به لگه کانی خوا (سبحانه و تعالی) وه تابلوو دیمه نانه دا که زاده وه به رهه می ناوو سیفه ته به رزو بی وینه کانی رو به روومان ده کاته وه ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوِلْدَانِ فِي ذَلِكَ لَا يَاتِ لِدَالِمِينَ﴾ واته: وه له نیشانه کانی خوا ی به رزو درو سهه کردنی ئاسما نه کان و زهوی، وه جیاوازی زمان و رهنگه کانتته، بیگومان له وه شدا نیشانهی زۆر هه، بۆ زانیان، بۆچی فه رموویده تی زانیان؟! چونکه کی ده توانی وه پیویست له درو سهه کرانی ئاسما نه کان و زهوی یه وه راجیه غی و

وردیته‌وه و نه‌نجامگیرییان لێ به‌کات؟ بێ‌گو مان که سانی‌ک که زانیاریان هه‌ییت، به‌لام ئینسان هه‌ر هه‌ندیک (فیه‌کر)ی هه‌ییت ده‌توانی له‌ مه‌سه‌له‌ی ژن و می‌ردایه‌تی و په‌یوه‌ندی نیوان ئافه‌رت و پیاره‌تی‌گات و شت هه‌لبێ‌نجی، به‌لام بۆ تی‌گه‌یه‌شتن له‌ نه‌یینه‌کانی ئاسمانه‌کان و زه‌وی و بونه‌وه‌ر پیویستی به‌ زانیاری هه‌یه‌، هه‌روه‌ها بۆ سه‌رنجدان له‌ جیاوازی زمانه‌کان، به‌ هه‌مان شیوه‌ پیویست به‌ زانیاری ده‌کات، زانیانی زمان ده‌لێن ئیستاکه‌ زیاتر له‌ (4000) چاره‌زار زمانی سه‌ربه‌خۆ هه‌یه‌، که‌ زمانی (کوردی) به‌ له‌هجه‌کانی بادینی و سۆرانی و زازایی و له‌ک و لۆره‌ هه‌ورامیه‌وه هه‌مووی به‌ یه‌ک زمان داده‌نریت!

وه‌ جیاوازی ره‌نگه‌کانیشتان به‌ هه‌مان شیوه‌، هه‌م ره‌ه‌گی ره‌گه‌زو نه‌ته‌وه‌کان به‌ جیا، وه‌ هه‌م ره‌نگی تاکه‌ تاکه‌شتان به‌ جیا، که‌ هه‌موویان له‌ یه‌ک جیاوازن و هیچ کامێک کتومت له‌وی دی ناچی!

روژیکیان کابرایه‌ک به‌ (عومه‌ری کۆری خه‌طابه‌ی -خوا لێ‌ی رازی بێ- گوته‌: شتیکی زۆر سه‌رسوڕه‌ینه‌ر هه‌یه‌ که‌ به‌راستی جیه‌گی سه‌رنجه‌، (ئیمام عومه‌ر) گوته‌: چیه‌؟! گوته‌" یاری شه‌تره‌نج هه‌یه‌، ئه‌گه‌ر هه‌زاران جاریش بیه‌ک، هیچ جار وه‌ک هه‌ی پێ‌ شه‌و نا چیه‌وه‌، (ئیمام عومه‌ر) گوته‌: شتی زۆر له‌وه‌ سه‌یرو سه‌ر سوڕه‌ینه‌تر هه‌یه‌، کابرا گوته‌ چیه‌؟ گوته‌: ده‌موچاوی ئینسان که‌ به‌ستی‌ک پانه‌و به‌ستی‌ک

دریژه، له‌وه‌ته‌ی خوا ئین سانی درو ست کردوون، تا کو تایی به
ئینسانه‌کانیش دیت هیچ ئینسانیک له‌گه‌ل یه‌کیکی دی وه‌ک یه‌ک ناچن!
کابرا گوتی: به‌راستی وایه، من تا ئیستا بیرم له‌وه نه‌کردۆته‌وه.

به‌ئێ بۆ زانایان نیشانه‌و به‌لگه‌ی ناسینی خوا زۆرن له‌ درو سترانی
تاسمانه‌کان و زه‌وی جیاوازی زمانه‌کان و ره‌نگ و دیمه‌نه‌کانی خه‌لکی!

ئنجا ده‌فهرموئ: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِّنْ فَضْلِهِ
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ﴾ واته: هه‌روه‌ها له‌ نیه‌ شانه‌کانی
په‌روه‌ردگاریتی خوا ئه‌وه‌یه که به‌ شه‌و و رۆژ ده‌خه‌ون، وه‌ هه‌روه‌ها بژیو
له‌ به‌خششی خوا داوا ده‌که‌ن، واته: به‌ شه‌و ده‌خه‌ون و به‌ رۆژ رزق و
رۆژی خوا داوا ده‌که‌ن (یاخود بۆیه‌ فهرموویه‌تی: هه‌ر کام خه‌وتنتان و
په‌یداکردنی بژیویتان به‌ شه‌و و رۆژه، تاکو هه‌ر کامیان هه‌م شه‌و هه‌م
رۆژیش بگریته‌وه. چونکه هه‌ندیک که‌س کارو کاسبیه‌که‌ی هه‌ر به‌ شه‌و
ته‌نجام ده‌دات، به‌ تایبه‌ت له‌ وڵاته‌ پیشه‌سازییه‌کاندا، جار وایه به‌ شه‌و
کارده‌که‌ن و به‌ رۆژ ده‌خه‌ون، به‌لام به‌ هه‌رحال زیاتر هه‌ر وایه که شه‌و بۆ
ئارام گرتن و پشودان و خه‌وتنه‌و رۆژیش بۆ ئیش و کاره).

به‌ئێ جا ده‌فهرموئ: له‌ نیشانه‌کانی په‌روه‌ردگاریتی خوا ئه‌وه‌یه که
به‌شه‌و ده‌خه‌ون و داواکردن و به‌دوادا گه‌رانی بژیویشتان که به‌خششی
خوایه له‌ رۆژ دایه. یاخود له‌ هه‌ردووکیان دا ده‌شخه‌ون و بژیو رۆژیش
داوا ده‌که‌ن، به‌راستی له‌وه‌دا نیشانه‌ی زۆر هه‌ن بۆ کۆمه‌لیک که بیستن،

واته: که ساتیک هدر ئاماده‌ی بیستن بن نیشانه‌کانی گه‌ورده‌یی و به‌زه‌یی و ده‌سته‌لاتی خویان له دیارده‌ی شه‌وو رۆژان دا بۆ دهرده‌که‌ون.

دوایی ده‌فرموئ: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُزِيلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْرِجُ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾

واته: وه له نیشانه‌کانی به‌دییه‌نه‌رایه‌تی و په‌روه‌ر گاریتی خوا ئه‌وه یه که بروسکه (برق) تان نیشان ده‌دات که هه‌م ترس و هه‌م ئوم‌یدو

هیواشتان هه‌یه (له تیشکه‌که‌ی ده‌ترسی‌ن که تووشی زیان بن، وه ته‌ماع و ئوم‌یدیشتان هه‌یه که بارانی ره‌حه‌تی خوی به‌دوادا بی‌ت) وه له ئاسمانی

(له هه‌وران) وه ئاوتان بۆ ده‌نی‌رتیه‌ خواری، (ئه‌م تابه‌ ته‌ ئیه‌ جازیکی عیلمی تیدایه‌ چونکه‌ زانایان بۆ یان دهر که‌وتوه که هه‌ر هه‌وریک

بروسکه‌و هه‌وره‌ تریشقه‌ی له‌گه‌ڵا نه‌بی‌ت، ئه‌و هه‌وره‌ متووبه‌ (تلقیح) نه‌بوه، که متووبه‌ش نه‌بی بارانی پی‌وه‌نیه‌ و نه‌زۆکه، بۆیه‌ ده‌فرموئ:

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾ تنجا ده‌فرموئ: ﴿وَيُزِيلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾ واته: یه‌که‌ سه‌ره‌وای ئه‌و باران ده‌نی‌رتیه‌ خواری).

﴿فَيُخْرِجُ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ واته: به‌ هۆی ئه‌و ئاو (باران و به‌فرو ته‌رزه‌) وه‌ زه‌وی دوای ئه‌وه‌ی که مردووه‌ و شک هه‌لگه‌راوه‌ پ یی زی‌خ‌دو

ده‌کاته‌وه، (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ) واته: بی‌گو هه‌ن له‌وه‌ شدا نیشانه‌ زۆرن بۆ کۆمه‌لێک که عه‌قلیان هه‌بی‌ت و به‌فامن.

کۆتایی پی‌هێنان (تعقیب) ی ئه‌م چه‌ند ئایه‌تانه‌ جینگای سه‌رنجه‌! بۆ ئایه‌تی یه‌که‌م فه‌رمووی (لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) دواتر فه‌رمووی (لِلَّذِينَ هُمْ

دواتریش فهرمووی (لقوم یسمعون) له کوتاییدا فهرمووی (ل قوم یعقلون). چونکه سهرهتا دهی ټینسان بیر بکاتهوه. که بیرى کردهوه، زانیاری ودهست دینى، که زانیاری ودهست هیئا، نامادهیى تهوی تیدا دهیت که حهق بیستى، که حهق شی بیست، تهوجار دهفا صی و عه قلی پهیدا دهی و له شت تی دهگات!!

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَغْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ﴾ واته: وه له نیه شانهکانی پهروه دگاریتی و به دیهینه رایه تی خوا تهویه که تاسمان و زهوی (واته بون □ و جود- هه مووی) به فهرمانی خوا راوه ستاوه، تنجا دواى تهوش که ده تانمرینى و ده تانخاتهوه ژیر زهوی، له کوپوه هاتون بۆ تهوینان ده نیړی تهوه جهسته که تان له کوپوه هاتوه له چی پیک هاتوه، ده نیړی تهوه بۆ تهوی، رووحه که شتان له کوپرا هاتوه ده نیړی تهوه بۆ تهوی، یا خود ده نیړی بۆ تهو شوینهی که خوا بۆخوی ده زانی کوی به؟! وه هه رکاتیک بانگی کردن له زهوییه وه، هه رکسه لهو شوینهی که لیى نیژراوه سهر دهر دینیتته وه له زهوی وه چون گیای به هاران که بارانی لیى ده بارى هه چله گیایه وه هه دنکه تهوه له شوینی خوی سهر دهر دینیتته وه.

دواى ده فهرموى: ﴿وَكُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَّهِ قَائِمُونَ﴾ واته: وه هه رچی له تاسمانه کان و زهویدا هدی، هه موو هی تهوه، وه هه مووشیان بۆی گهردن که چن، (رهنگه یه کیك بلخى: چا کوا کافر ملکه چه بۆ خوا؟! ده لیین، له راستیدا چه مکی ملکه چیی زۆر فراواتره تهوی که ټینسان ته نیا به ویست و تیرادهی خوی بیت، خه لکی کافریش

ناتوانی له پاساو سوننه ته کانی خوا لابدات، ناتوان هه نا سه نه ده ن، ناتوان به چاو نه بینن. ناتوان وایکن دله که یان لای نه دات، ناتوان بیانه وی بژین و نه خون و نه خهون، ناتوان له سهر زه وی ژیان نه به نه سهر!! واته: خوا چونی خولقاندوون و چون فدرمانی له سهره که بژین، ده بی ههر بهو شیویه بژین، مرؤف ته نیا لهو به شه ی که تییدا ئازاد کراوه ده توانی تییدا ملکه چی خوا نه بیّت، به لّام له به شه کانی دی که ده ههر ملکه چی خوا به و ناتوانی له سوننه ت و قانونه کانی خوا لابدات.

تدجار له کوتایی تم چند ئایه ته ده فدرموی: ﴿وَهُوَ الَّذِي يَخْلُقُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ واته: وه خوا لهو که سیه که درو سترکراوه کان دروست ده کات و ده ست پی ده کات، پا شان دوی مردن یان، دوو باره ده یانگیریته وهو زیندوویان ده کاته وه، وه لهو دوو باره زیندو کردنه وه یه ی پی ئاساتره، (همیشه دوو باره کردنه وهو گیرا نه وه ی شت له ده ست پی کردنی ئاساتره، بو ههمو خاوهن پیشه یه که ههر وایه، ته وهش که خوا باسی ده فدرموی بو تیگه یشتن و عه قلی ئیمه یه، ته گه رنا به نه سبه ت خوی په روه رد گاره وه قورس و ئاسانی نیه و ئاسان و ئاساتره نیه، بو یهش فدرمو یه تی: ﴿وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ واته: وه سیفده تی ههر به رز له بوون دا بو خوا به، واته: خوی بی هاوتا وه که خوتان قیاس مه کن، خوا هیچی لا زه حمت نیه، به لّام بو ئیوه هه همیشه ده ست پی کردنی شت زه حمت تر و قورستره له وه ی که دوا یی دو باره ی بکا ته وه، سیفده ت و وینه ی ههر به رز ههر بو خوا به، ﴿فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ له

تاسمانه کان و زه ویدا ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ وه خوی بی‌وینه و تاک هدر بوخوی بالاده‌ست و کار به جی‌یه.

(2) ئیستاش با نمونه‌یه کی دیکه‌ی تهو جوړه ئایه تانه له سورده‌تی (الواقعة) دا بخه‌ینه‌روو خوی تاک و پاک له ئایه ته‌کانی (57 تا 74) دا چهند دیمه‌نیکی سهرنج را کی‌ش ده‌خا ته پیش چاومان و روو به‌روومان ده‌کا ته‌وه له گدل په‌ریزو شوینه‌واره‌کانی خویدا ده‌فرموی: ﴿لَحْنُ خَلْقِنَاكُمْ فَلَوْلَا نُصَدِّقُونَ﴾ واته: ئی‌هه ئیوه هان دروست کرده ته‌دی بوچی بروا ناهینن، (و بوچی زیندو و کردنه‌وتان به راست نازانن)؟! تنجا وه که به‌لگه هیئانه‌وه له‌سهر ته‌وه که ته‌نیا خوا مرؤفه‌کانی دروست کردوونن ده‌فرموی: ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُتُبُونَ﴾ ﴿أَلَمْ تَخْلُقُوهُمْ أَمْ لَحْنُ الْخَالِقُونَ﴾ واته: ئایا تهو ته‌وه ده‌بینن که له ری‌ی جووت بوونتان له گدل هاوسه‌رانتان ده‌پیرژن (و ده چیتته نیو مندا‌لدانه‌وه) ئایا، ئیوه دروستی ده‌کنن؟ بیان ئیمه درو سستکه‌رین؟ ئایا هیچ که‌س ده‌توانی بلن، من (مدنی) دروست ده‌که‌م؟! خوی په‌روه‌دگار جیهازی زور تالوز (مُعَقَّد) ی له نیو ئیسقانه‌کانی پ‌شتی پیاو و ئیسقانه‌کانی سینگی تافره‌تدا داناوه، که له‌وی‌دا مدنی دروست ده‌بیئت، پاشان دیتته نیو کوته‌ندامی زاووزی، بو‌یه له شوینیکی دیکه‌دا ده‌فرموی: ﴿يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ﴾ (تا) واته: تهو ئاوه که ئین سمانی لی درو بست ده‌بیئت له نیوان

ئیسقانه کانی پشتی پیاو سینگی ئافرهت دیتته ده ری، وه سهره نجام
زیندوره یکی به چووکى تۆو (هني) ی پیاو که (حَيَمَن) (تمای
پی ده گوتری له گه ل هیلکۆکه (بویضة) ی نیو ئاوی ئافرهت یه کده گرن و
تۆویلکه (نطفه) یه ک پینک دینن و له مندا لدان (ر حم) ی ئافره تدا
نیشته جی ده بی و ده بیته کۆریه (جنین)!

پیشم وایه هدرکه سینک باش سهرنج بداته مه سه لهی درو سته بونی
خۆی، که چون له (نطفه) یه کی بچووکى نه بینراوه وه قۆناغ به قۆناغ دی
تا ده بیته مرۆفیکى تیرو ته و او، ده گاته ئیمانیکى دامه زراو!

پاشان ده فهرموی: ﴿لَحْنُ قَدْرًا بَيْنَكُمْ الْمَوْتُ وَمَا لَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ، عَلَى
أَنْ يُبَدَّلَ أَمْوَالُكُمْ وَلِنُشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ واته: ئیمه مردنمان له نیوان
ئیهوده ا بریارداوه (که ده بی بمرن) و هیچ که سیش پیشمان لى ناگریته وه
ناتوانی ده سته و ستانمان بکات، له سهرته وهی که ئیه وه به گۆرین و ئیه وه
لابهرین و وینهی ئیه و بینن، وه ئیه وش (له قۆناغی به رزه خ و له قۆناغی
قیامه تدا) به شیوه یه ک دروست بکه ینه وه که بوخۆتان نایزان. (واته:
ههر له وه قۆناغه دا به شیوه یه ک دروستتان ده که ینه وه).

به ئی بیگومان ئهو جه سته و شیوه پینکه اتنه ی که ئیمه له جیه هانی
به رزه خ و گۆردا هه مانه، جیا یه له هی دونیا، وه ئه وهی که له جیه هانی
قیامه تدا پیی ده چینه به هه شت. بیان خوانه خواسته خه لک پیی ده چیتته
دۆزه خ، جیا یه له وهی ئیستا، ئه وهی ئیستا له ده یان سالیك تى نا په ری

(1) کورت کراوه ی: (الحيوان المنوى) یه .

دوايي نه خوش و پيرو په ککهوته ده بخت، به لام به هه شتيه کان بؤ هه ميشه له به هه شتدا ده ميند خوهو پ پيرو نه خوش نابن، هه روه ها دوزه خيه کانيش بؤ هه ميشه له دوزه خدا ده ميندوه، دياره حه تمن، تهو شيوه پيکهاتنه‌ی دواړوژ و به رزه خ جيايه له هي تيره، بويه ده فدرموي: ﴿وَلَنُشِئْكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ به جوړو شيويه ک دروستان ده که ينده و پيکتان ديتينه ده که بؤخوتان نازانن چونه، نجا ده فدرموي: ﴿وَأَقْدَمَ عَلَيْنَا الْفِتْنَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ﴾ واته: به ته کيد تيوه ده زانن که يه که جار چوډ دروست بوون، بويه ده بوايه بېرتان کردبا يه وهو په ندتان وهرگرتبايه (که ته وهی توانيو يه تی يه که جار پيتان بگه يه ني و دروستان بکات و له نه بوون (عدم) په يداتان بکات. ده شتواني دواي ته وهی که په يدابوون و له نيوچوون دوباره زيندووتان بکاته وهو بتانگيرپته وه).

نجا دواي خو مان، سه رنجان بؤ لای کشتوکال راده کيشي: ده فدرموي: ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ﴾ ﴿أَلَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ لَحْنُ الزَّارِعُونَ﴾ واته: تايان ته وه ده بينن که ده يکيلن (تهو زه وييه که ده يکيلن و دوايي ده که تهو، يان شه تل و نه ماني تيدا ده چينن) تايان تيوه ده پروينن، يان تيمه ده پروينن؟! (به تي تيوه ده يکيلن و دوايي ده يچينن يان ده ين يژن به لام پاش ته وه کي ده پرويني؟ تيوه يان تيمه؟! ﴿لَوْ كُشَاءَ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلَلْتُمْ تَفَكُّهُونَ﴾ واته: ته گهر ويستبامان ده مان کرده پووش و په لاش (تهو نه مامدی که تو ده ينيژي، ته گهر خوا ييه وي نه روي، يه کسه ر وشک ده بي و تیک ده شکي و ده بيت به پووش و په لاش، يان تهو ده که تهووی

دانه‌ویلّه‌یه که ده‌یچینی، ته‌گهر خوا بیه‌وی له‌دوای ته‌وی که ده‌شروی، وشک ده‌بیّت و ده‌بیّت به‌پوش و په‌لاش) ته‌بجار کات یّک که وای لی‌دیت، تیوه‌ زۆر سه‌رسام ده‌بن، یان قسه‌ ده‌کەن (تفکّه) به‌ هه‌ردوو واتا دیت، ده‌لین چی؟! ده‌لین: ﴿إِنَّا لَمُعْرِضُونَ﴾ بَلْ لَّعَنُ مَخْرُؤُنْ به‌راستی له‌ سه‌ریشی قه‌رزدار بووینه‌وه، به‌لکه هه‌ر بی‌ به‌ش بووین، (ته‌و کات تاوا په‌شیمان ده‌بنه‌وه و گله‌یی له‌ به‌ختی خۆتان ده‌کەن).

ئنجا سه‌رنجمان راده‌کیشی بو‌ لای ئاو و ده‌فرموی: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ الْهَاءَ الَّتِي تَشْرَبُونَ﴾ ته‌و تاوه‌ ده‌بینن، که ده‌یخۆنه‌وه؟ ﴿أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ لَحْنُ الْمُنْزِلُونَ﴾ تیوه له‌ هه‌وره‌کان ناردووتانه‌ خواری یان تیمه‌ نی‌ره‌ه‌ خواره‌وی ته‌و تاوه‌یین؟!

ئایا هیچ که‌س هه‌یه‌ بتوانی بلی: من باران ده‌نی‌رمه‌ خواری؟ ﴿لَوْ كَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ﴾ ته‌گهر ویستبامان تال و سویرمان ده‌کرد (واته: نه‌مان ده‌پالوت، به‌لکه هه‌ر به‌ سویری له‌ ئاوی ئۆقیانووسه‌ کانه‌وه‌ ده‌مانه‌یتناو ده‌مانباراند، ته‌وکات بو‌تان نه‌ده‌خورایه‌وه‌ به‌ که‌لکی هیچ نه‌ده‌هات)، که‌واته‌ بو‌ چی سوپا سگوزاری خوای به‌ده‌یه‌نه‌رو په‌روه‌ردگاری خۆتان ناکەن؟!

دوای ته‌وه‌ سه‌رنجمان بو‌ لای ئاگر راده‌کیشی و ده‌ فرموی: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ﴾ ئایا ته‌و ئاگره‌تان بینوه‌ که‌ دایده‌گیر سینن؟ ﴿أَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَهَا أَمْ لَحْنُ الْمُنْشِئُونَ﴾ ئایا تیوه‌ دره‌خته‌ که‌تان پی‌گه‌یاندوه‌، یان تیمه‌؟! (واته: ته‌و ئاگره‌ی که‌ تیوه‌ دایده‌گیر سینن، ته‌و هاده‌ی

گهر مییه ی که لهو دره خته دایه، که له له نجامی تی شکه پیک هاتن (التمشیل الضوئی) وه هاتوته نیوی و تیشکی خوری تیدا کوبوته وه، له راستیدا لهو گهر مییه ی که لهو دره خته سه وزدها هدی، دوا ی لهو ی که وشک ده بیته وهو پاشان ده سووتی، هدر لهو تیشک و وزه خه زنکراوی خوره که به فهرمانی خوا لهو ی دا کوبوته وه، ئین سانیش دایده گیر سیئی و ده تاییسی. هدرچی گهر می هدی له سدر زوی کاتی خوی هدموی له خوره وه هاتوه، ئایا ئیوه دره خته که تان دروست کرده بهو شیوه یی که وزه و تیشکی خور له خویدا خه زن بکات و کوی بکاته وه، یان ئی هه؟! بینگومان ته نیا خوی په روه ردگار (تبارک و تعالی).

تنجا ده فهرموی: ﴿لَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكِرَةً وَمَتَاعًا لِلْمُقَرَّبِينَ﴾ واته: ئیمه ئاگرمان کرده به مایه ی بیر کرده وه خه ستنه وه بیر بو خه لکی، وه کردوشمانه به هو یه که بو لهو ی که ئینسان سوودو که لکی لی بیئی، به تایبه تی بو ریپواران، بویه ش لی ردها به تای بهت با سی ری چوارانی کرده، چونکه ریپوار زیاتر پیویستی به ئاگر هدی و زیاتر ده زانی که ئاگر چهند گرنکه، به تایبهت له کاتی سه رمابووندا بو خوی گهرم کرده وه، یان که له سه فهدا په کی که وتوه له سدر خواردن و ئاگریکی ده ست بکهو ی بو خواردن ساز کردن، یان ﴿لِلْمُقَرَّبِينَ﴾ به وای برسیان (جائعین) دیت، بو که سانی برسی، وه ههروه ها به مانای دیکه ش دیت په کی که له وانه، واته: بو که سانی که توانایان هدیته، چونکه له وانه ی خاوهن توانان زیاتر سوود له ئاگر ده بینن، بو پیشه سازی وه له

کوتاییدا ده فهرموی: ﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ اَلْهُ عَظِیْمِ﴾. ناوی په روه ردگاری مه زنت به پاک بگره، نو په روه ردگاره مه زنه ی که خاوه نی نو هه موو نیعمه ت و به خوششانه یه!

(3) نیستاش با هه ر نو روه وه که باسمان کرد سهرنجیکی نو چهند نایه تانه ش به دین نو سووړه تی (عَبَسَ) نایه تی (24 تا 32) که چهند شوینه واریکی دیکه ی خوی به دیه یته رو په روه دگارمان ده خه نه بهر نیگا:

﴿فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ﴾ ﴿اَلَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا﴾ ﴿ثُمَّ دَقَقْنَا الْاَرْضَ دَقًّا﴾ ﴿فَالْبَتَّةَ فِيهَا حَبًّا﴾ ﴿وَعَبًّا وَقَضْبًا﴾ ﴿وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا﴾ ﴿وَحَدَائِقَ غُلْبًا﴾ ﴿وَالْاَكْهَةَ وَالْاَبَا﴾ ﴿مَقَاعًا لَكُمْ وَلَآءَ هَامِكُمْ﴾. واته: با نیسان سهرنجی خواردنه که ی خوی بدات (وه که به بابه ته کانی پیښوودا باسمان کردو نو باروه ماموستا (سه عید نوړسی) په حه تی خوی نو سهر بیته، نوکته یه کی زور جوانی هه یه، ده لی: (نیسان که خواردن ده خوات، نو گهر نیماندار بیته، ته نیا به شی گه ده ی نو بهر چاو نیه، به لکو به شی عه قل و دلی شی نو بهر چاوه)، به لی مرو فی م سولمان به عه قل سهرنجی خورا که که ی ده دات و په ندی لی وړده گری، به دلش سوپاسی خوی نو سهر ده کات و نیهان به ده ستلا ت و توانای خواو خوشه ویستی و چاکه کاری و به خش شی خوی نو دل دا ده جو لی، نو وچار دوا یی ده یخاته نیو گه ده یه وه، نو نو ده ی وپرای عه قل و دلی جهسته که یشی سوودو که لکی لی وهر بگریته،

به لّام ته گهر ته نیا بۆ تیرکردنی گه ده خواردن بخور یّت، که ته نیا جهسته که که لکی لی وه ربگریّت، دیاره ئینسان واده زانی که ته نیا نه گه ده و جهسته دروست بووه، به لّام نه خیر، ئین سان و پیرای جهسته عه قلیشه و دلیشه و ته وانیش پیوستییان به خۆراک هیه، خۆراکی عه قل و دلش تیوه رامان و سهرنجدانه بۆ عه قل، وه پند وهر گرتن و ههست کردن به نیعمه ته بۆ دل.

بۆیهش خوی پهروهردگار که باسی کافره کان ده کات، ده فهرموی: ﴿يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ﴾ (تا واته: راده بویرن و دهخۆن، وه که چون تاژهل و مالات دهخوات، جیگاشیان ئاگره.) چونکه ههروه که تاژهل و مالات ژیاون، نه که وه ئینسان.

پاشان ده فهرموی: ﴿أَلَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا﴾ واته: ئیمه ئاومان پژاندۆته خوار ی به هه لّاشتن، ﴿ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شِقَاقًا﴾ (تاسما غان و دروست کردوه که بتوانی ههروه کان هه لّبگری و پاشان ئاوه که بیان بیته خوار ی، ئنجا زه ویشمان و دروست کردوه که بتوانی لهت (شق) بیّت و ده که تووی زۆر ناسک بتوانی لی بیته ده ری، ده که تووی و هه یه که ده ری له و په ری ناسکی دایه، له گه لّ ته و ه شدا به رد شق ده کات و سهر دینیتته ده ری! یان له شاخ و چیاکان دا نه مامی زۆر ناسک تا شه به رد ده قلیشین ی و دیتته ده ری!)

ئسجا ده فهرموی ﴿فَأَبْتْنَا فِيهَا حَبًّا﴾ واته جا دهن که تۆر مان لهو زهویسه دا پروانده، چ هی دانه ویله بیت، یان هی دارودره خت بیت ﴿وَعَبًّا وَقَضْبًا﴾ وه نه مامی تریمان تینداروانده، وه ﴿قَهْ حَنْب﴾ ی شمان تیدا پروانده، که ههر جوړه میوه و سه وزه یه که ده گریته وه که یه که سهر به پیدانووسان و قه پالته بخوریت وه ترۆزی و خدیارو مۆزو ریواس. یاخود نهویه که ئاژه ل و مالآت بیخوات وه وینه چهو گیارو سیوه ره نهو شتانه، ﴿وَزَيْتُونًا وَكَلَّا﴾ وه دره ختی زه یه قوون و دارخورما شمان تیدا پروانده ﴿وَاحْدَاقَ غُلْبًا﴾ وه چندان باخی زۆر چروپر و له یه که ئالارو ﴿وَفَاكِهَةً وَأَبًّا﴾ ههروه ها جوړه ها میوه و گیارو گۆل و لهوهر ﴿مَقَاعًا لَكُمْ وَلَآلِعَامِكُمْ﴾ نهو شتانه ش هه موو دابینکردنی پیداو یستییه و مه دارساز بوونه، بۆ خو تان و بۆ ئاژه ل و مالآته که تان.

4) کو تایی ئهم باسه شمان بهم چهند ئایه ته دینین که خوی زاناو شاره زا تییندا فرمان ده کات به سهرنجدان و تیوه رامانی چوار = یاردهو دیمه نی سهرسورهینه ر: ﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْآيِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ﴾ وَاللّٰهُ السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿وَالِى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ﴾ وَاللّٰهُ إِلَى الْآرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿¹﴾ واته: ئایا سهرنجی (حوشتر نادهن که چۆن دروست بووه؟ وه سهرنجی ئاسمان نادهن که چۆن بهرزکراوه ته وه، وه سهرنجی چیاکان نادهن که چۆن چه قینراوهن، وه سهرنجی زهوی نادهن که چۆن راخراوه!! ده باره ی حوشتر که خوی بهرزو مهزن سهرنجمان بۆ لای

را ده کيشی. له راستیدا حوشر دروستکراویکی زۆر سهرسور هینه ره،
 زۆر جیاوازی ههیه له گهڵ گیانداران و زانایان پێی ده لێن: (سفینه
 الصحراء) که شتی بیابان، چونکه، (1) حوشر ده توانی زیاتر له دوو
 ههفته به بێ ئاو بژیت، (2) وه تا که گیان داری که که ده توانی
 هه موو شتیك بخوات، بۆ نمونه (حوشر خۆر که) که گیایه کی زۆر تال و
 در کاوییه ته نیا حوشر ده بخوات، (3) وه زۆر پش به قه ناعه تهو،
 ته گهر بیانهوی بیبهن بۆ سه فهری دوور ته خووی ده کهن، دوا یی
 ده بیه نه سهر ئاوو هی نه ده خواته وه که به شی زیاتر له دوو هه فته ی
 بکات، که ههر له نیو خۆیدا هه لێ ده گریت، (4) به هه مان شیوه
 ته گهر بیانهوی سه فهری دووری پێ بکهن و له سه فهره که دا له وه ری
 لێ نه بیت، برسی ده کهن و دوا یی زۆر ئالفی ده ده نی پا شان تهو
 حوشره خواردنه که ی کاویژ ده کاته وه، ده یهینیتته وه بۆ نه یو ده می و
 دووباره ده بخواته وه سوودی لێ ده بینیت بۆ ریگا که ی، (5) وه
 حوشر تا که گیاندارێ که که میزه که ی ههر به که لک دیت،
 میزه که ی ده رمانه بۆ هه ندیک نه خو شی وه که له فهر مووده ی
 پێغه مبهردا ﷺ هاته (ته وه هه م شیا که که ی بۆ سووته مه نی
 به کار دی و هه م گوشتی ده خوریت، وه هه م توو که که ی که (وبرای پێ
 ده لێن، به که لک دیت بۆ شت چنن و به رگ و پۆشاک چادرو ره شمال،

(1) له (صحیح البخاری) دا هاته .

وه ههم خو شی بو سواری به کهک د یّت، (6) وه خو شتر وه سیله یه کی گرنگی گواستنوهیه، چونکه زۆر به هیژو باری قورس ده توانی (7) وه پیی خوشتر ئیسفهنجی هه لکه وتوه که له سهر زهوی داده نیّت پان ده بیتهوه، نه گهر وا نه بوایه نهیده توانی له نه یو لهو لهی بیاباندا بروت، به لّام که پییه کانی داده نیّت پان ده به خهوهو رو به ریکی زیاتر داده گرن و تی نا چه قن (8) وه خو شتر م ملی زۆر درێژو به رزه بو ئهوهی لهو بیابانه گهرمه دا گهرمایی زۆری نه گاتی (9) وه پیستی زۆر پتهوه (10) هه رچهنده وه ک گوتمان زۆر به دین و هیژو تاقه ته له گه لّ ئه وه شدا زۆریش ده سته مۆیه، که مندالیک پیی بلّی: (یهخ) به، یه کسه ر (یهخ) ده بیّت و ده نیشتیه سهر زهوی بو بار کردن و سوار بوون، پا شان پیی ب ملی هه لّ سه: یه ک سهر هه لّ دهستی" وه کۆمه لّیک سیفه تی دیکه ش هه ن، ئنجا ئاسمان چۆن به رزکراوه ته وهو چیاکان چۆن چه قینراون و زهوی یان پیی راگ یرو مه حکم کراوه زهوی چۆن ئاوا را خراوه؟ خوای په نهانب یسن له قورئاندا ئاوا ئیمه له گه لّ دیمه ن و دیارده سروشتیه کاندا روو به روو ده کاتهوه، بو ئهوهی گهرهیی و هیژو تواناوه ده سته لّاتی خوای په روه رد گاریان تیدا بیهین.

خالی پینجه‌م :

قورئان دلی ئینسان راده‌چله‌کیئن و فیطره‌تی خه‌وتووی
وه‌خه‌به‌ر دینن

ته‌وه‌ش یه‌کیکی دیکه‌یه له‌ تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی شیوازی قورئان، له‌
خستنه‌رووی به‌دیهینه‌رایه‌تی و په‌روه‌ردگاریتی خوی به‌رزو بی‌وینه‌دا.

1) جا ئیستا وه‌ک نمونه‌یک با سهرنجی ئەم ئایه ته‌ بده‌ین، که
ده‌فهرموئ: ﴿قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ اللَّهُ قُلْ أَهْلَ الْخَلْقِ مِنْ
دُونِهِ أَوْلِيَاءُ لَا يَمْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ لَفَعَا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى
وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا
كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلْ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ
الْقَهَّارُ﴾ (١).

ئەم شیواز (اسلوب)ی قورئان بریتییه له‌ راجله‌کاندن و راته‌کاندن و
نقورچه‌ لیدانی ئینسان، ده‌ فهرموئ: ﴿قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ﴾ پییان بلی، کی به‌دیهینه‌ر و په‌روه‌ردگار و مشوور خووی
ئاسمانه‌کان و زه‌وییه‌؟!

پاشان خوی به‌رز بی‌ته‌وه‌ی چاوه‌ری وه‌لا هی ئەوان بی‌یه‌ک سهر
بوخوی وه‌لامی ئەو پرسیاره‌ فی‌ری پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کات و ده‌ فهرموئ:

﴿قُلِ اللَّهُ﴾ بلی خوا، چونکه هیچ وه لایمیکی دیکه ی راست و رهوا بوئه و پرسیاره نیه، یاخود: تهم وه لایمه بو پرسیار ی ناوبراو وه لایمی کی روون و بی چهن دوو و نا شکرایه و هه رکام له عه قل زان یاری و فیه طهرت و وه حی پشتگیری ده کهن.

پاشان ده فهرموی: ﴿قُلْ أَفَأَخَذْتُمْ مِنْ ذُرِّيهِ أَوْلِيَاءَ﴾ بلی: تایا له جیاتی خوا یان له گه ل خوا په رسترا و دۆستی دیکه تان هه ن؟!

﴿لَا يَمْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا﴾ که نه ک بو ئیوه، به لکو بو خوشیان توانای سوود گه یاندن و زهره ر گه یاندنیان نیه!! (واته: تده ه هیچ که به که لکی ئیوه نایه ن، به لکو به که لکی خو شیان نا یه ن، وه تده ه هیچ که ناتوانن زیان له ئیوه یه ن، زیان یان پی له خو شیان نادریت، جا که سیلک نه توانی بو خوشی قازانج و ده دست به یینی و زیان له خویشی دوور بخاته وه، مانای وایه بو غه یری خوی حدوت جار حدوت جار ناتوانی: که واته شتی تاوا شایانی په رستن و به ندایه تی بو کردن و به دوست و پشتیوان گرتن نیه).

دوایی ده فهرموی: ﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ يَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ﴾ پییان بلی: تایا کو یرو به خا یه ک سنان، یاخود تاریکاییه کان و رو شنایی وه کو یه کن؟! (واته: تده بت و په رسترا و نه ی تاریکاییه ده یان په رستن، چ بت و په رستراوی داتاشراو بن، چ داروبه ردو مانگ و خو رو ته ستیره بن، چ طاغووت و ح یزب و رژی هی نه فامیی بن، چ مؤدیلات و تاره زوو و بیردۆزه کان بن، وه چ هه ر شتی که له و شتانه بن که

ده پهرستین، نه وانه کویرن، جا ئایا کویر و بینا وه کو یه کن؟ نه وان بو
خویان به ریگا نازانن، ئایا ده توانن ریگا به ئیوه نیه شان یه دن؟! ﴿أَمْ
هَلْ نَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ﴾ یان نه ری بازانه ی که ئیوه گرتو تانه بهر
که بریتیه له بت پهر سستی و طاغوت پهر سستی، که هه مووی
تاریکاییه، له گه ل رۆشنایی خوا به یه کگرتن دا وه ک یه کن؟! ﴿أَمْ
جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ﴾ یان نه و تا چهند هاوبه شیکیان بو خوا
دانان که نه وانیش وه ک خوا شتیان دروست کردوه؟ ﴿فَقَدْ شَابَهُ الْخَلْقُ
عَلَيْهِمْ﴾.

نه وانیش دروستکراوه کانی خواو دروستکراوه کان نه و هاوبه شانیه یان
لئ تیکه ل بووه؟ (دیاری نه مه گالته پی کردنه و خوی بهرزو بی وێ نه
گالته یان پی ده کات، واته: ئایا بۆیه غهیری خوا ده پهر ستن، غهیری
خواش شتیان دروست کردوه نه وانیش دروستکراوه کانی خواو
دروستکراوه کانی نه و پهرستراوانه ی دیکه یان لئ تیکه ل بووه، بۆیه
نه وانیش ده پهرستن؟! ﴿قُلْ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾ نه ی
موحه مه د هه ر بوخوت بلئ: هه ر خوا به دیهینه ری هه موو شتیکه و هه ر
نه ویشه تاکی ده سته لاتدار، که هه موو شتی که له ژیر رکیفی خوی دایه.

دیاره نه م شیوازه هه مووی بریتیه له نه ورچکه ئیدان و بیدار کره نه وه ی
ویژدان و فیطره ت و دهروونی ئینسان.

(2) ئیستاش با سه رنجی ئایه تیکی دیکه به دین له و باره وه، که با سی
پیغه مبه ران (عليهم الصلاة والسلام) ده کات که چوون بو لای گه ل و

نه ته وه کانیان و گفتوگو یان له گه لدا کردوون و بانگیان کردوون بۆ خوا به یه کگرتن (توحید) و خواپه رستیی و له در یژهی وتوو یژهی نیوانیاندا فه رموو یه تی: ﴿قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِی اللّٰهِ شَکٌ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ یَدْعُوْکُمْ لِیَغْفِرَ لَکُمْ مِنْ ذُنُوْبِکُمْ وَیُؤَخِّرَکُمْ اِلٰی اَجَلٍ مُّسَمًّی﴾ (۱) واته: پیغه مبه ره کانیان (علیهم الصلاه والسلام) پییان گوتن: تا یا له خوا دا که به دیه ی نه ری تاسمانه کان و زه وییه، گومان هه یه؟! (تا یا له پهروه ره گاریتی خوا دا، له تاکیتی و یه کتایی خوا دا، له ته نها په رستراویتی خوا دا، له خاوه ندریتی خوا دا بۆ ئه م بوونه وه ره، گومان هه یه؟) که بانگتان ده کات بۆ ته وه ی له گوناچه کانتان به چووری، وه دواتان بخت بۆ کاتیک ی دیاری کرا و (و ته و کاته لی تان به یه سیته وه، که کاتی دوا ی مه رگه، یان کاتی قیامه ته)؟!

(3) ههروه ها ئه م س ی تابه ته شدا ده فه رموی: ﴿يَا أَيُّهَا الْاِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِیْمِ ، الَّذِیْ خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَکَ ، فِیْ اٰیِّ صُوْرَةٍ مَّا شَاءَ رَجَّبَکَ﴾ (ه) ته ی واته: تینسان چ شتی تۆ فریو داوه، به رانه به به پهروه رد گاری به ری زو به خشه رت؟! (چ شتی تۆ وای له تۆ کردوه که به قسه ی نه که ی و له قسه ی ده رب چی؟! ته وه را چله کاندن و به خه به ر هینه نه) ئنجا چ پهروه رد گاری ت؟! ﴿الَّذِیْ خَلَقَكَ﴾ ته و پهروه رد گاره ی که تۆ دروست کردوه به دیه ی ناوه، ﴿فَاَسَوَّاكَ﴾ پا شان ری کی

(1) (إبراهیم □ 10)

(2) (الإنفطار 6-8)

خستوی ﴿فَعَلَّكَ﴾ پاشان تۆی هاوسهنگ کردوه، ﴿فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ﴾ له هەر دیمه و شیویهك که بۆ خۆی ویستویهتی، تۆی پیکهیناوه و تۆی ریکهستوه و تۆی بنیات ناوه.

بهراستی ئەم ئایهتانه زۆر جیگای سەرنج، دەبینین که خۆی زا ناو شارهزا ئینسان دەدوینێ وەك ئینسان پیش ئەوی هیچ بیرو باوهریکی وەرگریت و دەفرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّبَكَ بِرَبِّكَ أَلَمْ يَكْرِمَكَ﴾ ئەو ئینسان چ شتێك تۆی فریو داوه؟ ئە بهرانبەر پهروهردگاری بهخشهرتدا، چ شتێك وای کردوه که نهپههرستی و بهندایهتی بۆ نهکهی و لێی یاخی بی؟! کەرهم و بهخششی پهروهردگارت که پیش ههموو شتێك له هینانهدی و پهیداکردنت دا درهوشاوهتهوه، بۆچی نادیدهت گرتوه؟!

﴿الَّذِي خَلَقَكَ﴾ ئەو کهسهی که تۆی دروست کردوه، تۆ له دهریای نهبوون (عدم) دا بووی و ناوت نهبووه و تۆی بهدییهناوه، بێگومان بوون (وجود) گهورهترین نیعمهت و بهخش شه چونکه بنا غدی ههمووی نیعمهتهکانی دیکهیه، چونکه نیعمهتی ئیسان و زانیاری و سهرجهم نیعمهتهکانی دیکه لهسهر ئەو بنیات دهریت، بۆیه لێره دا خۆی پهروهردگار که با سی کەرهم و بهخششی خۆی دهکات، یه کهمین نیعمهتێك که دهیخاته پیش چاوی ئینسان بریتیه له نیعمهتی خولقینران و بوون (وجود) پی بهخشران!

ئنجای دوای بوون (وجود) پێ‌به‌خشین و دوای ئه‌وه‌ی که له‌ ده‌ریای نه‌بوون (عدم) ده‌ری هه‌ینای: ﴿فَسَوَّكَ﴾ ته‌سویه‌ی کردووی و پێ‌کی خستووی، ته‌سلێ دروستکردن (خلق)، ته‌وه‌یه که تو درو بست به‌کات، ته‌گه‌ر کوته‌ گۆشتیکیش بیت هه‌ر پیت ده‌گوتری دروستکراو (المخلوق) ته‌گه‌ر هه‌یج ته‌ندامیکیش نه‌بیت، به‌لام خوای به‌خشه‌ر هه‌ر به‌وه‌نده‌ وازی لیت نه‌هه‌یناوه که دروستت به‌کات و هه‌ی چی دی، به‌لکو پێ‌کی خستووی و ته‌ندامه‌ رواله‌تی و په‌نه‌انه‌کانی بو درو بست کردووی کۆمه‌لێک کۆته‌ندام (جهازای بو دروست کردووی، بو ته‌وه‌ی به‌توانی مه‌داری خۆت و کاروباری خۆتیان پێ هه‌ل‌یسوورپینی، وه‌ ته‌م ژیانه‌ پینچ و دوو رۆژه‌ی دونیایان پێ به‌گۆزه‌رینی، وه‌ تاقیکردنه‌وه‌ (إبتلاء)ی خوای کاربه‌جێیان پێ به‌سه‌ر به‌ری! ئنجا چی دیکه‌ی بو کردووی؟! ﴿فَعَدْلُكَ﴾ تو‌ی (تعديل) کردوه‌، (تسوية) ته‌وه‌یه که ته‌ندامه‌کانت هه‌بن، به‌لام (تعديل) ته‌وه‌یه ته‌ندامه‌کانت به‌ ته‌ندازه‌ی یه‌ک بن، تو‌ ئینه‌ سانی‌ک ده‌بینی که شه‌له‌و قاچیک‌ی له‌ قاچه‌که‌ی دی کورت تهر، یان ده‌ستی‌کی له‌ ده‌سته‌که‌ی تری کورت تهر، وه‌ یان چاو‌یک‌ی له‌ چاوه‌که‌ی دی به‌چو‌و‌کته‌! دیاره‌ دیمه‌نیکی نا‌ئاسایی هه‌یه، به‌ئێ ته‌وه‌ کاری خوا یه‌و تاقیکردنه‌وه‌یه‌و پادا‌شتی خواشی له‌سه‌ر هه‌یه ته‌گه‌ر ئارام به‌گرێ، به‌لام مه‌به‌ست ته‌وه‌یه که ئینسان کاتی‌ک له‌ که‌سی‌کدا نا‌ته‌واو‌یه‌ک ده‌یه‌ی، جا ته‌وجا زیاتر سه‌رنجی راده‌کیشری بو ته‌و به‌خششه‌ خوا‌یه‌!

ئنجاش نیعمه‌تی دروست بوون (خلق) و ریکوپیتک بوون (تسویه) و هاوسه‌نگ بوون (تعديل)، که ئەمانه سی نیعمه‌تی گه‌ره‌ن له سی قوناغاندا، خوی به‌خه‌شر چی دیکه‌ی بۆ کردوی؟! ﴿فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ﴾ له هه‌ر دیمه‌ن و شیوه‌یه‌ کدا که خوا خوی و یستویه‌تی تۆی پیکه‌ینه‌وه، هه‌یه‌ سپی پیسته‌و هه‌یه‌ ره‌ش پیسته‌و هه‌یه‌ سوورو سپیه‌و هه‌یه‌ گه‌نم ره‌نگه‌، هه‌یه‌ بالا‌به‌رزه‌و هه‌یه‌ کورته‌ بالا‌یه‌، به‌ هه‌موو جو‌ره‌و شیوه‌یه‌ک خوی کاربه‌جی خه‌لکی دروست کردوه، د یاره‌ نه‌و شیوه‌و دیمه‌نا نه‌ هیه‌ چی سزاو پادا شتی له سهر نه‌یه‌، چونکه هه‌مووی دروستکردنی خوییه‌، به‌لام پادا‌شت و سزا له‌سهر نه‌و شته‌یه‌ که ئینسان خوی وه‌ده‌ستی دینی، له چاکه‌و خراپه‌.

به‌ئێ خۆشه‌ویستانم! ئاواو به‌م شیوه‌یه‌ که ئەم سی نمونه‌ یه‌مان له‌سهر هینایه‌وه، یه‌کی دیکه‌ له ئیمتیازو تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی قورئان، نه‌وه‌یه‌ که ئینسان راده‌چله‌کینی و سهرنجی راده‌کی شتی و فیه‌طره‌تی به‌خه‌به‌ر دینی و له‌ده‌وه‌ ده‌یجووئینی، وه‌ک چۆن عه‌قلی ده‌دوێنی و (خطابی) له‌گه‌لدا ده‌کات به‌ هه‌مان شیوه‌ش له‌ گه‌ل دل و ده‌روون و فیه‌طره‌تیشیدا قسه‌ ده‌کات!

به‌ کورتی: قورئان بۆ خوی به‌دییه‌ خه‌ر و په‌روه‌ر دگار به‌ خه‌لکی ناساندن و ئاشناکردن له‌ سهرجه‌م ده‌رگایه‌کانی بوون (وجودی) ده‌دات و له‌ تیکرای ژیه‌ هه‌ستیاره‌کانی (الأوتار الحساسة) ده‌دات!

خالی شه‌شه‌م:

قور ئان به‌رپه‌ر چی شو به‌ه‌کان ده‌دا ته‌وه‌و گوما نه‌کان
له‌به‌ریه‌ک هه‌لده‌وشینن

به‌پێزان!

سه‌ره‌تا پیناسه‌یه‌کی کورتی هه‌رکام له (شبهه) و (ظن) ده‌که‌ین:
(شبهه) به‌و شتانه ده‌گوتری که خاوه‌نه‌که‌ی به‌ به‌لگه‌ی ده‌زانی، به‌لام له
راستیدا به‌لگه‌ نیه‌و وه‌ک به‌لگه‌ی ده‌چی، واته: (وه‌ک به‌لگه‌ چوو) یان
زړه‌به‌لگه، وه‌ک په‌ندی کوردی ده‌لن: دوومه‌ل به‌ به‌ز تیگه‌یشتوه.

گومان (ظن) یش بریتیه له‌و بیروبو‌چوونانه‌ی که خاوه‌نه‌کانیان پێیان
وایه بیروبو‌چوون و بیروباوه‌ری راستن، به‌لام له‌ واقیعدا هه‌لده‌و ناتاواون، وه
ته‌نیا گومانن.

جیاوازی نیوان شوبه‌ه (شبهه) و گومان (ظن) یش ئه‌وه‌یه: که شوبه‌ه
زیاتر له‌ رووی مه‌عریفیه‌یه‌وه‌یه‌و، گومانیش زیاتر له‌ رووی خودی ئه‌و
شته‌وه‌یه که لێی ده‌کوژیتته‌وه، واته: شوبه‌ه زیاتر له‌ رووی شیوازی
ته‌ماشاکردنی شته‌کانه‌وه‌یه، گومانیش له‌ رووی خودی شته‌کانه‌وه‌یه (تا).

(1) له‌ زمانی کوردی دا بۆ (شبهه) و (ظن) هه‌ر (گومان) به‌کاره‌ینراوه، به‌لام راست وایه بۆ
(شبهه) (زړه‌به‌لگه) به‌کاربێ یان هه‌ر بگوتری (شوبه‌ه).

جا ئېمه له ژير تهم سهرباسی (خالې شه شه م) دا بهرپه ر چي سي
شوبهان دده دینه وه که بی دین و بی پروایه کان سهرباره ت به بوونی خوا
خ ستوویاننه پروو، وه بهر دهوام دهیاغه نه پروو، وه سي گوما نانش
هه لده و شینینه وه لهو گوماناندهی که موخیدو بی دی خه کان له بواری
خواناسیدا خستوویاننه پروو، له بهر تیه شکی تابه ته کانی قورتا نداو
جارو باریش هندیك فەر مووده ی پیغه مېهر ﷺ بۆ زیاتر پروونکر نه وه
دینینه وه.

سهره تا با سهرنجی سي شوبه هکان بدهین:

شوبه ی یه گم: بی سهره تا (أزلی) بوونی بوونه وه رو ماده:

زۆربه ی بی پروایه کان، به تای به تی تهوا نه سده ی بیه ست و تهم
دواداویه، که زیاتر به ماد دی یه کان نا سراون، که ئیه خه زۆر جار
وتووێژمان له گه ئیاندا بووه، تهم شوبه یان خستوته پروو دهرباره ی بوونی
خواو ده لێن: هیچ پیویست ناکات ب لێن: خوا هه یه و درو سترانی
بوونه وه ری پالدهینه لا، چونکه تهم بوونه هه ر بووه و هه ر ده بی و نه
په یدابووه نه له نیو ده چی.

هه ندیک جاریش بۆ پشتگیری قسه که یان په نا ده به نه بهر هه ندیک
قسه که به حیساب ته وانه بیردۆزه ی زانیاریین، یه کێک له وانه ته ویه که

ده‌لّی (تم): (مادده نه دروست ده‌بی نه له نیوده‌چی)!

جا بزاین کتیبی خوی زاناو توانا چون تم شوبه‌یه له‌به‌ر یه‌ک هه‌لده‌شین و وه‌لامی ده‌داته‌وه، له تابه‌تی ژماره (24) ی (الجاهلیه) دا: له پیشدا شوبه‌که یان نه‌قل ده‌کات و ده‌فرموی: ﴿وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الْآلُ لَذَهْرٌ﴾ واته: وه کافره کان (موخیده‌کان) گوتیان ژیان ته‌نیا تم ژیانه دونیاییه‌مانه، ده‌هرین و ده‌ژین، وه ته‌نیا رژژگاریش نیمه له‌نیو ده‌بات! (واته: هیچ که‌س نه‌یه نیمه‌ی دروست کردبی و هیچ که‌سیش نامانمرینی، هه‌ر بو‌خو‌مان له‌خو‌ه پیدابوین و بو‌خو‌شان ده‌مرین و ته‌واو!)

خوی په‌روه‌ردگارو کاره‌جی له‌چهند شوینیکی قورئا‌ندا تا‌هاژی کردوه بو‌پو‌چاند‌ه‌وی تم شوبه‌یه. که نیمه دوو شوین به‌نمو‌نه دینینه‌وه:

یه‌که‌م: هه‌ر دوا‌به‌دوای ته‌و رسته‌یه‌ی پیشتر هینامان له‌همان تابه‌تدا ده‌فرموی: ﴿وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ﴾ (ه) واته: به‌لام هیچ زانیاریان ده‌باره‌ی ته‌وه نه‌یه که گوتیان، به‌لکه به‌س گو‌مان ده‌بن (1).

(1) دیاره تم قسه‌یه راسته نه‌گه‌ر مه‌به‌ست پی‌ی توانای مرؤف، بیت، که بیگومان مرؤف، نه هیچ شتیکی پی‌ی وه‌دی دی، نه پیشی له‌به‌ین ده‌چی، به‌لام خوا (عزو‌جل) هه‌ردو‌لای پی‌ی ده‌کرین.

(2) (الجاهلیه □ 24)

(3) شایانی باسه له‌قورئا‌ن‌دا چه‌مکی (ظن) فراوانه‌و شوبه‌ه‌ش ده‌گریته‌وه بویه له جیاتی وشه‌ی (شبهه) ش هه‌ر (ظن) به‌کاره‌توه.

بهراستی خوی شاره‌زا وه‌لامیکی زۆر ده‌مکوتکەر و ددان شکین له بهران‌بەر ئهم شوپه‌ده‌ی ئه‌واندا داده‌نیت، چونکه ئه‌وانه‌ی که ئه‌و چۆره قسانه ده‌که‌ن که‌سانیکی ماددین و ده‌ئین زانیاری به‌س ئه‌وه یه که ئینسان شته‌که‌ی ئه‌زمون کردبێ و له تاقیگه‌دا بینیبێتی و هه‌ستی پی‌کردبێ، خوی زاناو زانیشت ده‌فرموی: ﴿وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ﴾ هیچ زانیارییه‌کیان له‌وباره‌وه نیه، که‌واته: ئایا تۆ ئه‌ی بی‌بروا که ده‌ئیی که‌س دروستی نه‌کردوین و هه‌ر بو‌خۆمان په‌یدا‌بوین و ده‌مرین و ده‌ژین و ئهم بو‌ونه‌وه‌ره که‌س دروستی نه‌کردوه!! ئایا ئاگات له‌ را‌بردو هه‌یه؟! خۆ تۆ هه‌ربوو (أزلي) نه‌بووی تا ئاگات لێی هه‌بیت؟ تۆ به‌ ته‌واوی ئاگات له‌ خۆشت نیه که چۆن دروست بووی، وه‌ دوا یی به‌ره‌و کۆیش ده‌چی؟! که‌واته هه‌ر که‌سیک که ده‌رباره‌ی ئه‌زله‌ قسه‌ ب‌کات، به‌بی زانیاری قسه‌ ده‌کات، چونکه ئینسان ئاگای له‌ بوونیکی بی‌سه‌ره‌تا (أزلي) یان بوونیکی بی‌کۆتا (أبدی) نیه تا قسه‌ی لێ‌بکات و که قسه‌ی لێ‌بکات به‌بی زانیاری قسه‌ ده‌کات و زانیاریش^(٢) ئه‌وه‌یه که تۆ بینیت، هه‌ست پی‌کردبیت، ئاگات لێی بیت، به‌لام تۆ قسه‌ له‌ شتی‌ک بکه‌ی که ئاگات لێ‌نه‌بووه و له‌وی نه‌بووی مانای وایه (رجماً بالغیب) قسه‌ ده‌که‌ی و تفه‌نگ به‌ تاریکاییه‌وه ده‌نیی!

(2) واته: زانیاری ئه‌زمونییه‌ که ماددییه‌کان غه‌یری ئه‌وه به‌ زانیاری دانانی و ئی‌مه‌ش به‌ قسه‌ی خۆیان ده‌یانگهرین!

دیاره قوولایی میژووی مادده و قوولایی میژووی بوونه‌وه‌ریش بو ئیمه تاریکاییه و هه‌رشتیکی له‌باره‌وه بلین، بی‌جی یه و ■ سه‌ی بی‌به‌ل گه‌و پووجه، چونکه له‌وی نه‌بووین و نه‌شنووسراوه‌ته‌وه و تاقیگا (مختبر) یه‌کیش نیه که رابردووی پی تاقی بکه‌ینه‌وه و له تاقیگا‌کاندا ته‌نها ده‌توانری مادده‌ی که ئیستا هه‌یه تاقی بکریته‌وه!

که‌واته: هه‌ر قسه‌یه‌ک ده‌باره‌ی ته‌و رابردووه له‌میژینه‌یه بکری که هیچی ئی نازانین، پیچه‌وانه‌ی زانیارییه و ته‌نیا تهنه‌نگ به تاریکاییه‌وه نان و شوینکه‌وتنی گومان (ظن) وه هیچی دیکه!

دووهم: له ئایه‌تیکه‌ی دیکه‌دا □ ئایه‌تی (51) ی (الک هف) هه‌ر بو پووجه‌ل کردنه‌وی هه‌مان شوبه‌ه قورئان فەرموویه‌تی: ﴿مَا أَشْهَدُهُمْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلَقَ أَنفُسَهُمْ﴾ واته: من نه‌له دروستکرانی ئاسمانه‌کان و زه‌وی و نه‌دروستکرانی خوشیان، ئاگادارم نه‌کردوونه‌وه.

واته: ته‌و کاته‌ی که من ئاسمانه‌کان و زه‌وی (بوون □ وجود) م دروست کردوه، ته‌وانم ئاگادار نه‌کردوه و پی‌شامم نه‌داون و له‌ویم ئاماده نه‌کردوون، هه‌روه‌ها خوشیان، که خوشیانم دروست کردوه به هه‌مان شیوه‌ ئاگا‌یان ئی نه‌بووه و زانیارییه‌کیان له‌وباره‌وه نیه!

به‌ئێ هه‌رکام له ئیمه بی‌ته‌وی پرسمان پی‌بکریت دروست کراوین و به‌بی ته‌وی پرسیشمان پی‌بکریت ده‌مرینرین و زیندووش ده‌کریینه‌وه.

جا به‌راستی ئەم وەلامەش وەلامیکی پر به پێ ست و دەم شکیته، چونکه: ئەزموون گەرایه‌کان و ماددییه‌کان ده‌لێن: هەر شتێک ئێن سمان به پێنج هه‌سته‌کان هه‌ستی پێ نه‌کات و له‌ تاقیه‌ گه‌دا (مختبر) تاقی نه‌کاته‌وه، بۆی نه‌یه قسه‌ی ده‌رباره‌ بکات، وه‌ک له‌ باسه‌کانی پێشوو دا به‌ درێژی باسمان کردوه، ئەدی ئەوان چۆن بۆیان هه‌یه قسه‌ له‌ ئەزەل و ئەبه‌د بکه‌ن و بڵێن: که‌س دروستی نه‌کردوون و بوونه‌وه‌ریش هەر به‌رده‌وام ده‌بێ؟ بێگومان قسه‌ی وا له‌ زانیاری دووره‌و له‌سه‌ر بنه‌چینه‌ی زه‌به‌لگه‌ (شوبه‌ه) نه‌بێت، له‌سه‌ر هیچ بناغه‌یه‌کی دی هه‌لنه‌ چنراوه‌و بنیات نه‌نراوه‌.

شوبه‌هی دووهم:

ئوه‌یه که‌ ده‌لێ: ئەگه‌ر هه‌موو شتێک خوا دروستی کردوه؟ ئەدی خوا کێ دروستی کردوه؟ ئەگه‌ر هه‌موو شتێک خوا به‌ده‌یه‌نه‌ریه‌تی، ئەدی به‌ده‌یه‌نه‌ری خوا کێیه؟

پێغه‌مبه‌ر (عليه الصلاة والسلام) له‌وباره‌وه چهند فهرمووده‌یه‌کی هه‌ن، يه‌ك له‌و فهرموودانه: ((عن يزيد الأصم: قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَيْسَ أَلَيْسَ أَلَيْسَ النَّاسُ عَنْ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى يَقُولُوا اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَمَنْ خَلَقَهُ؟)) (١) واته‌: ئەبو

(1) مسلم واحمد وابوعوانة وابن مذكاة □ كتاب السنة □ لابي عاصم □ به‌رگی (1) لا په‌ره (450).

هوره‌یره ده‌لئ: پی‌غه‌مبه‌ر (علیه الصلاة والسلام) فەرموو یه‌تی: خە‌ئک له هە‌موو شتی‌ک لی‌تان دەر‌سن، هە‌تا ده‌لئ: باشه خوا هە‌موو شتی‌کی دروست کردوه، ئە‌دی کئ‌ی خوا‌ی دروست کردوه؟!

ده‌گێ‌رنه‌وه جار‌یکیان یه‌کی‌ک هاته مه‌جلیسی (ئه‌بو‌هوره‌یره) خوا لی‌ی رازی بی‌ و ئە‌و پرسیاره‌ی له (ئه‌بو‌هوره‌یره) کرد، ئە‌ویش گوتی: (صدق رسول الله) پی‌غه‌م به‌ر را‌ستی فەرمووه، ئە‌وه‌ی که ئە‌و فەرموو یه‌تی، ئە‌وه له‌م مه‌جلیسه‌ی مندا هاته‌دی.

له فەرمووده‌یه‌کی دیکه‌دا ده‌فرموئ: ((إِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْتِي أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ: مَنْ خُلِقَ كَذَا وَكَذَا؟! حَتَّى يَقُولَ مَنْ خُلِقَ رَبُّكَ؟! فَإِذَا بَلَغَ مِنْ ذَلِكَ فَلَيْسَتْ عِندَ بِاللَّهِ وَلَيْسَتْهُ)) (١)، واته: شه‌یطان دئ‌ت بو‌ لای یه‌کی‌کتان ده‌لئ: کئ‌ی فلان شته‌ی دروست کرد؟ کئ‌ی فلان و فیسار شته‌ی دروست کرد؟ ئا‌وا به‌م شی‌وه‌یه، هە‌تا دوا‌یی ده‌لئ: ئە‌دی کئ‌ی په‌روه‌ردگاری تو‌ی دروست کرد؟ ((پی‌غه‌مبه‌ر (علیه الصلاة والسلام) ده‌فرموئ)) چا‌ئه‌ گەر گه‌یشه‌ ئە‌و شو‌ینه، با‌ بئ‌ی: په‌نا به‌ خوا ده‌گرم، وه‌ با‌ چیدیکه وه‌دوا‌ی (ئه‌و وه‌سو‌سه و خه‌یا‌ئه) نه‌که‌وئ.

له فەرمووده‌که‌ی پیش‌و‌دا ده‌باره‌ی شه‌یطانی‌ی که‌ی ئاده‌می ق‌سه‌ی کردو ئە‌مه‌شیان ده‌باره‌ی شه‌یطانی‌کی جنده.

وه پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له فەرمووده‌ی یه‌که‌مدا هه‌وا‌لی پیندا‌وین که شتی ئا‌وا ده‌بی‌ت.

(2) البخاري ومسلم والنسائي وأبو داود وأحمد و ابن حبان □ كتاب السنة - لأبي عاصم به‌رگی (1) لاپه‌ره (454).

له هی دووهمیشیاندا فیری کردوین چی بکهین!!
 بویهش فهرمانی پیکردوین که لهو حالته دا بلین: په نا به خوا
 ده گرم له شیطانی ره جم کراو:

(أعوذ بالله من الشيطان الرجيم)، چونکه تهوه وه سوه سده ی شیطانهو
 نابی دوا ی بکهوین و نابی خویمان به ده ست شیطانهو به دین و وهک توپ
 له بهر ده ستیدا بین و گالته مان پی بکات به تاره زوی خو ی، چونکه
 ته گهر خویمان به ده ستیه وه به دین ده مانبات بو شوینی زور خه ته رو
 خراپ، خوشت هه ست ناکه ی که به سهر چ کهنده لانیکتدا ده خات!

تییستاش با سهرنج به دین و بزاین خوی زاناو زال چو ن وه لا می ته م
 شوبه یه ده داته وهو پووجه لی ده کاته وه:

خوی کار به جی تاوا وه لام ده داته وهو ده فهرموی: ﴿اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ
 وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾ (١)، واته: خوا به دیهینه ری هه موو شتیک و
 له سهر هه موو شتیک توانا داره.

تیمه دوو جوړه شتمان هه ن، وهک زانیانی (ع لم ال کلام) ده لین:
 (م کن الوجود) (ه) مان هه یه له گه ل (وا جب الوجود) (س)،
 دروستکراو نی کمان هه ن که ده گونجا نه بن، واته: فهرز نه بوو ته م
 بوونه وه ره بی، ناتوانی بللی: فهرز بوو ده بوو هه ر بی، نه خیر (م کن

(1) (الزمر 62) .

(2) (ممکن الوجود) واته: هه بوون گونجاو.

(3) (واجب الوجود) واته: هه بوون پیوسته.

الوجود)ه، ده‌نگونجی بئی و ده‌شگونجی نه‌بئی جا هه‌ر چی درو بستکراو (مخلوق)ه هه‌مووی پئی ده‌گوترئ (ممکن الوجود).

جۆری دووه‌می شتان خوای به‌دیهینه‌ره که (واجب الوجود)ه، واته: هه‌رگیز ناگونجی که نه‌بئی، بوون (وجود)ی فه‌رزه‌و هه‌ر ده‌بئی هه‌بئی.

که‌واته (خالق) هه‌یده‌و (مخلوق) هه‌یده، (خالق) واته: به‌دیهینه‌ری غه‌یری خۆی، که‌واته غه‌یری خۆی هه‌مووی دروستکراو (مخلوق)ه.

مادام وایه تهم پرسیاره هه‌ر خۆی له‌ خۆیدا هه‌له‌یه، (کئی خوای دروست کردوه؟) ته‌و (کئی)یه له‌ کۆی دا بۆی ده‌ گه‌رئیی؟! له‌ نێو دروستکراوان (مخلوقات)دا که هه‌موویان دروست کراون، یان له‌لای به‌دیهینه‌ر (خالق) که ته‌نیا یه‌کێکه‌و ناگونجی زیاتر بئی؟!

تەم ئایه‌تەش له‌باره‌ی پێناسه‌ی خواوه ده‌فه‌رموئ: ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ واته: خوا (جلّ جلاله‌) یه‌که‌مین و دوامین و، تاشکراو و پنهانه‌ وه به‌ هه‌موو شتێک زانایه‌.

فه‌رمووده‌ی پێغه‌مبه‌ریش هه‌یه که پێغه‌مبه‌ر (علیه‌ ال‌صلاة والسلام) له‌ خوا (عزّو جلّ) پاراوه‌ته‌وه‌و فه‌رموویه‌تی: (أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ) وه تۆ یه‌که‌می و له‌ پێش تۆدا هیچ شتێک نه‌بووه (وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ) وه تۆ کۆتایی و له‌ دوا‌ی تۆ هیچ شتێک نه‌یه‌، (وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ) وه تۆ له‌ سه‌رووی و هیچ شتێک له‌ سه‌رووی تۆ نه‌یه، (وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ) وه تۆ نیزیکی و له‌ تۆ نیزیکتەر هیچ شتێک نه‌یه.

وه له فەرمووده یه کی دیکه دا ده فەرموی: ((لا یزال الناس ی سألون عن کل شیء حتی یقولوا هذا الله کان قبل کل شیء فماذا کان قَبلَ الله؟! فإن قالوا لکم ذلك فقولوا: هو الأول والآخر والظاهر والباطن وهو بکل شیء علیم)) (۱) واتە: بەردەوام خەڵک لێ هەموو شتێکەوە پرسیار دەکەن، هەتا دەڵێن: باشە ئەوە خوا لێ پێش هەموو شتێکەوە بوو، ئەدی لێ پێش خوا دا چی بوو؟ ئەگەر وایان پێ گوتن، ئێوە بلێن ((هو الأول والآخر والظاهر والباطن وهو بکل شیء علیم)) ئەو یە کەمین و دوامین و تاشکراو پەنەنەو ئەو بە هەموو شتێک زانیە.

ئنجبا با سەرئەنج بەدەین:

ئەو شۆبە یەکی کە دەڵێ: لێ پێش خوا دا چی هەبوو؟ یان کێ خۆی دروست کردووە؟ لێ راستی دا هەر خۆی لێ خۆیدا پرسیاریکی بێ جێ یە، بۆچی؟ چونکە دەڵێن: ئەو ی کە تۆ بە (کێ) پرسیاری لێ بارەو دەکە ی و دە ئەو ی درو سترانی خۆی بە دیهێ خەری پالێدە یە لا و بیکە یە بە دیهێ خەری خوا، ئایا بە دیهێ خەری (خالق) یان بە دیهێ خەری (خالق) یە؟ ئەگەر بلێ (خالق) یە، دەڵێن، خەری (خالق) هەموو (خالق) یە، و ئەگەر بشلێ (خالق) یە، دەڵێن، دیارە (خالق) پێویستی بە (خالق) یە، ئنجبا ئایا کێ هەر هەموو شتێکەکانی دروست کردوون؟ دیارە هەر ئەو

(1) أبو الشیخ له کتێبی (العظمة) دا له (عبدالله ی کوپی (عمر) و له (أبو سعید) ی خودریهوه، هیناویهتی، خوا لییان پازی بێ.

(خالق)ه هدموو شته کانی دیکه غهیری خوئی هدموو (مخلوق)ان و ئهو دروستی کردوون، کهواته چۆن دهبی له نیو (مخلوق)ا ندا بو (خالق) بگه ری؟!!

به کورتی: خوایه کهمین و سدر چاوهی (پوون)ه و تی کرای دروستکراوه کان بهرهم و زادهی ناو و سیفته ته کانی وین.

ئیستاش با بو روونکردنه وهی مه به ست وینه یه ک بیئیه خه وه، ئه گهر ژماره ی (1.000) یان (1.000.000) یان هدر ژماره یه کی دی که بنووسی، له سفری کوژیایی بیر سه که تا یا ئهو قیه حدت و نر خه ژماره بییه ت له کوئی هیناوه؟! ده ئی، له سفری دوا ی خۆم بیر سن، له سفری دوا ی تهویش بیرسی، تهویش ده ئی: له سفری دوا ی خۆم بیرسن، تا ده گاته سدر ژماره (1) « بو نمونه: ههزار سی سفری هه یه و مل یۆن (1000.000) شهش سفری هه یه، له سفره کان بیر سه هه موویان هه وائه ی دوا ی خو یانت ده کهن، به لām که ده گه یه سدر ژماره (1) یه ک، لیی بیر سه که: ئهو قیه ته ژماره (عدد) یی یه ت له کوئی هیناوه؟! ده ئی چی؟! ده ئی: هی خۆمه، به به لگه ی چی؟! ده ئی: سفره کان لا به ره، من هدر (1) یه کم، سفره کانیه شم له پییش دا به خی، قیه حدت ده ده م به هه موویان، ئه گهر ته وان نهش بن، من هدر هه م، به لām ته گهر من نه بم، ته وان نابن!

له راستیدا بۆیه‌ش خۆی په‌روه‌ردگار ده‌ فەرموێ (هو الأول) خوا
یه‌که‌مینه‌و بێ سهره‌تایه‌و زنجیره‌ی مه‌خلووقات ده‌ چێته‌وه‌ سهر خۆی
به‌دییه‌ننه‌رو راده‌وه‌ستێ، چونکه‌ ئه‌و بوونی به‌ هه‌موویان داوه‌، ئه‌جا
ئه‌گه‌ر به‌ خه‌یال بلیێ: په‌نگه‌ خۆی به‌دییه‌ خه‌ر کاته‌ یك بوو بێ که
نه‌بوو بێ، ده‌لێن: ئه‌و خه‌یاله‌ به‌تاله‌ چونکه‌: ئه‌ گه‌ر گر یان نه‌بوون
(عدم)، پێش خۆی به‌دییه‌ننه‌ر که‌وتبایه‌، ده‌بوایه‌ ئیستا هیچ شتێک
بوونی نه‌بوایه‌. چونکه‌ دروستکراوه‌کانی هه‌یچیان خاوه‌نی بوونی خودی
نین و هه‌موویان بوون (وجود) یان له‌ خواوه‌ چنگ که‌وتوه‌. که‌واته‌ بوونی
دروستکراوه‌کان به‌لگه‌ی هه‌بوونی خۆی به‌دییه‌ننه‌ر، وه‌ک چۆن ئه‌ گه‌ر
بیت و ژماره‌ی یه‌ک (1) لابه‌ری، دنیا پر به‌که‌ی له‌ سفر هه‌مووی
بێ قیমে‌ته‌و هه‌یچی به‌های نیه‌، نه‌ک هه‌ر سه‌ی سفر و شه‌ش سفر، به‌لکه‌و
هه‌ر له‌ رۆژه‌لاته‌وه‌ تا رۆژتاوا پری به‌که‌ی له‌ سفر، ده‌کاته‌ چی؟ سفر هه‌ر
سفره‌، به‌لام ژماره‌ (1) یه‌ک هه‌یچی له‌گه‌لدا نه‌بیت، هه‌ر بوو خۆی
قیমে‌تیکی سه‌ربه‌خۆی هه‌یه‌، به‌لام سفره‌کان قیه‌تیکی خوازاوه‌
(مستعار) یان هه‌یه‌، ده‌جا به‌ هه‌مان شیوه‌:

خۆی په‌روه‌ردگاریش بوون (وجود) که‌ی هه‌ی خۆیه‌تی، به‌لام
دروستکراوه‌کان بوونه‌که‌یان هه‌ی خۆیان نیه‌و خوازاوه‌و له‌ به‌دییه‌ خه‌ره‌وه‌
پێیان به‌خشاوه‌.

شوبه‌ی سیهم:

ئه‌وه‌یه که ده‌گوتری: ئایا ناگونجی که‌سیکی دیکه له دروستکردن ۱
به‌پۆه‌بردنی بوونه‌وردا به‌شدار بی؟!

واته: ئایا هه‌ر ده‌بی خوا به‌دییه‌نه‌رو په‌روه‌ردگار بی؟ ئایا ناگونجی
که‌سیکی دیکه‌ش شتیکی دروست کردبی و ئه‌ویش لایه‌کی دنیا له‌گه‌ڵ
خوای بی‌ویته‌دا به‌پۆه‌به‌ریت؟!

خوای بالاده‌ست ئه‌م شوبه‌یه‌ش ده‌پوو چینیته‌وه، که نه‌خیر ئه‌وه
ئیحتمالی نیه، ئه‌وه‌ش له‌ چهند ئایه‌تی‌کدا، له‌ یه‌کی‌ک له‌و ئایه‌تانه‌دا
ده‌فرموی: ﴿لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا﴾ (ع)، واته: ئه‌گه‌ر له
ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا جگه‌ له‌ خوا په‌رستراوی دی هه‌بوو نایه‌ تی‌ک ده‌چوون.
بۆچی تی‌ک ده‌چوون؟

ئه‌وه ئه‌م ئایه‌ته‌دا زۆر جوانی روون کردۆته‌وه که چۆن و بۆ چی تی‌ک
ده‌چوون، که ده‌فرموی: ﴿مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلهٍ إِذَا
لَذَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ سُبْحَانَ إِلَهِ عَمَّا
يَصِفُونَ﴾ (ه)، واته: خوا هیچ رۆڵه‌ی نیه، وه هیچ په‌رستراوی دیکه‌شی
له‌گه‌ڵ نین، ئه‌گه‌ر له‌گه‌ڵی هه‌بوو نایه، هه‌ر په‌رستراوی‌ک ئه‌و شتانه‌ی که
دروستی کردوون بۆ خۆی سه‌ره‌پرشتی ده‌کردن، وه له‌ نه‌یوانی خۆیا ندا

(1) (الانبياء □ 22) .

(2) (المؤمنون □ 22)

تیکده چوون چونکه هەر کامیکیان ده یویست نهوانی دیکه بخاته ژیر
رکینی خویهوه، پاکیی بو خوا لهو جوړه بوچوونانهی که پپی وه یسف
ده کهن!

هه لپه ته نهوه فهرزی مه حاله و خوی زانو توانا لیره دا قسه له گه
عه قلی ئینساندا ده کات، واته نهوه مه حاله که خوا شهریک و هاوبه شی
هه بیته، به لام گریمان نه گهر هه بیوایه له نهجمادا بوونه وهر تیکده چوو،
که واته: ئیستا که بوونه وهر تیک نه چوه و به یه که شیوه ئیدار ده کری و
به ریوه ده بردریته و هه موو شتی که موری تاک و ته نیایه تی خوی پیوه یه
که واته: بوونه وهر یه که به دیه یه خهرو یه که پهروه دگار و م شوورخوری
هه یه و پیویسته هه ره ویش په رستری و به ندایه تی بو بکری.
نهوه پووچاند نه وهی نهو سی شو به یه یه بی پروایان.
نه جار بیینه سه ر سی له (گومان) ه کانیس:

گومانی یه کهم:

گومانی له خووه دروسته وونی ئینسان، یاخود خو دروست کردنی

یه کی که له بیرو بوچوونه له سه ر گومان بنیاتنراوه کانی بی پروایان
نهوه یه که:

ئینسان هه ره له خووه دروست بووی، یان بوخوی خوی دروست کردبی!
بو بوونه وهریش هه روا: که بوونه وهر له خووه دروست بووی و کهس
دروستی نه کردبی، یان بو خوی خوی دروست کردبی!

خوای به‌رزو بڼوځه له سورته‌ی (ال‌طور)دا، له زنجیره‌ی
به‌به‌رچدانه‌وهو پوچاندنه‌وهی کومه‌لنک له گومان و تومته‌ی ناروای
کافرو هاوبه‌ش په‌یدا کړه‌کان، ده‌فرموی: ﴿أَمْ خَلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ
الْخَالِقُونَ﴾ ﴿۳۵﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُوقِنُونَ ﴿۳۶﴾، واته: تايان
ته‌وانه‌به‌بڼي به‌دیهینه‌ر دروست بوون، يان بوځويان خوځيان يان دروست
کړدوه؟، ياخود تايان تاسما نه‌کان و زه‌وي يان دروست کړدوه، به‌لنکو
زانباريان نيه (بوځه ته‌م جوړه گومانانه ده‌بن و قسه‌ی تاوا ده‌کن)

بو دروست بوونی مرؤف سڼي تاحتيمالۍ زه‌يني ه‌ديه، که يان ده‌بي
بوځوي خوځي دروست کړدبي، يان ده‌بي که‌س دروستي نه‌کړدبي، يان
ده‌بي خوا دروستي کړدبي.

جا تايان ده‌گونجی که‌س تينسانۍ دروست نه‌کړدبي؟! ته‌ماشاهه که‌دين
هر دروستکراوڼک، هر شتيک خاوه‌نی خوځي ه‌يه، با شه ده‌گونجی
تينسان هر له‌خويه‌وه دروست بووڼي و که‌س دروستي نه‌کړدبي؟!
دياره‌ی ته‌مه پيچه‌وانه‌ی يا ساي عه‌قلۍ: (هموو په‌يدا کراوڼک
په‌يدا کړيکی ه‌يه) که‌وه‌ک پيچ شتر با سمان کړد يه‌کي که‌له
به‌لگه‌نه‌ويسته عه‌قلۍه‌کان.

که‌واته: ته‌م تاحتيماله پوچوځو ناگونجی که‌تينسان هيچ شتيک
دروستي نه‌کړدبي.

ئىنا ئىحتىمالى دووهميان: ئايا ناگوغى ئىنسان بۇخۇى خۇى دروست كىرىپ؟ ئەمەشيان ناگوغى، بۇچى؟! چۈنكە ئىنسان ئەگەر ئەبۇيىت، چۈن خۇى دروست دەكات؟ ەختىك ئىنسان شىكى ئەيىت چۈن دەتوانى ئەو شتە بىەخشىت؟! ەختىك كە مرۇف بوون (وجود)ى ئەبوو، چۈن دەتوانى (بوون) بە خۇى بىەخشىت؟! ئەوئەش بىگو مان ئىحتى ەالىكى پوچە.

كەوابو ئىحتىمالى راست ەەر ئەوئە بە ئىنسان كەسىك دروستى كىرىپت كە ئەوئەش خۇى پەرورەدگارە.

گومانى دووهم

گومانى بىچىكمەت و پوچ بوونى بوون و ژيانى ئىنسان

ئەو گومانەش كە ئەم بوون (وجود)ە پوچە بىچىكمە ئەو ەەر ئەخۇو دروست بوو، يەكىكى دىكە يە ئە بىروبوچونە پوچ و گومانىانەى بىدینەكان.

ەك خۇى زال و زانا ئەم گومانە ئە ئایدەكانى ژمارە (27 و 28)ى سورەتى (ص)دا ەم باس دەكات ەم دەشپوچىنىتەو.

ەك دەفەرموى: ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ﴾ واتە: ە ئىمە ئاسمانەكان وزەوى و ئەوئە دەكەوتتە نىوانىانەو، بە پوچ و بىچىكمەت و بە ەوئەتە

دروستمان نه‌کردوون، ته‌وه گومانی ته‌وانه‌یه که بی‌بروان، سزای سه‌خت بو ته‌وانه‌ی که بی‌بروان له تاگری دۆزه‌خ.

جا به‌پێزان! جیگه‌ی سه‌رنجه که خوی په‌روه‌ردگار هه‌ر به‌وه‌نده ئیکتیفای کردوه که ته‌و بو‌چوونه به گو‌مان له‌قه له‌م ده‌دات، به گومانی کافره‌کان، گومانیش وه‌ک خوا فەرموویه‌تی: ﴿وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا﴾ [1] گومان هیچ نیشانه ناپیکێ و هیچ ئینسان ناگه‌یه‌نیتته‌ حه‌ق.

به‌لێ گومان هیچ نیه، که بلێ‌ی په‌نگه ته‌و شته‌ وانده‌ییت، یان په‌نگه تاوا‌ییت، نه‌خیر ژیا‌نی ئینسان نابێ له‌سه‌ر رێ‌ی هاتو‌نه‌هات ب‌روات، یان دیت یان ده‌روات! نه‌خیر به‌لکو ده‌بی له‌سه‌ر شتیکی روون و روشن و مسو‌گه‌ر بیت.

﴿ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ته‌وه ته‌نیا گو‌مانیکی کافرا‌نه، ته‌م بو‌ونه‌وه‌ره به‌پو‌وج و بی‌حیکمه‌ت دروست بو‌وبی به‌س گو‌مانه، چۆنت زانی وایه؟! کوا چ شتیکی له‌بو‌ونه‌وه‌ردا پوو‌چه، چ ته‌ندامیکی له‌جسته‌ی تۆدا بی‌حیکمه‌ت خولقاوه، ته‌نانه‌ت برژانگی چاو، ته‌نانه‌ت نینۆک، ته‌نانه‌ت جومگه، وه هیچ ته‌ندامیکی دیکه‌ نیه، که به‌بی حیکمه‌ت دروست بو‌وییت.

وه زینده‌وه‌ره‌کانیش هه‌ر به‌هه‌مان شیوه، خۆیان و هیچ ته‌ندامیکی ب‌چو‌و‌کیشیان بی‌حیکمه‌ت نیه، بو‌ونه‌وه‌ر تاک تاک‌ی دروست‌کراوه‌کانی به

(1) (النجم - 28) .

حیكمت دروست بوون، وه سهرجه‌میشیان ههر به حيك صحت درو بست بوون، كهواته تده ته‌نیا گوماندهو هیچی دی.

تنجا دوا یی خوی پهرورددگار وه‌لامیه کی دی كه‌یان ددها تدهو ده‌فهرموئ: ﴿أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ﴾؟! ته‌گهر بووندهوهر بی‌حیكمت دروست بووی، تایا تدهواندی تیمانیان هی‌ناوهو کردهوی باش ده‌گدن، ده‌گوغجی وه‌ك خراپه‌کاران له‌زه‌ویدا مامه‌له‌یان له‌گه‌لدا بکه‌ین؟! وه‌تایا ده‌گوغجی پاریزکاران وه‌ك تاوانباران دابنئین؟! ده‌کری وه‌ك یدک واین، خوی حه‌کیم و کاربه‌جی چوئن چاکه‌کاران و خراپه‌کاران وه‌کو یدک سهریر ده‌کات و حیساب ده‌کات؟! حیساب ده‌کات؟! حیساب ده‌کات؟! حیساب ده‌کات! حیساب ده‌کات!

ته‌گهر قیامهت و لیپرسینه‌وه نه‌بیئت، مانای وایه که وه‌کو یدک ته‌ماشاکراون، تدهوش له‌خوا ناوه‌شیته‌وه، كهواته بووندهوهر به‌حیكمت خولقاوه، وه‌له‌دوای تدهم ژبیانه‌دونیاییه‌وه، قوئاغی دی‌هده، بو‌تدهوی حیكمتی تدهم ژبیانه‌دونیاییه، وه‌تدهم بووندهوره زیاتر بیته‌دی.

هه‌روه‌ها خوی بی‌هاوتا ههر بو‌پوو چاندنه‌وی تدهم گومانده‌له‌تایه‌ته‌کانی (16، 17، 18) ی‌سوره‌تی (الأنبیاء) دا‌فهرموو‌یده‌تی: ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ﴾ واته: وه‌تیه‌ه‌تا سمان و زه‌وی و تدهوی نیوانیامان به‌گالته دروست نه‌کردوه! ﴿لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهُمْ لَآئِحَةً مِنْ لَدُنَّا﴾ واته: ته‌گهر ویستبامان شتیک دروست ب‌که‌ین بو‌سهرگهرمی و بو‌یاری، ههر له‌لای خو‌مان دروستمان ده‌کرد، به‌لام

شتی و ا له خوا ناوه‌شیتته وه ﴿إِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ﴾ ئیمه شتی و ا نا که‌ین (نا)، یاخود ته‌گه‌ر شتی و امان کردبایه هه‌ر لای خو‌مان ده‌مان‌کردو خه‌ل‌کمان ته‌زیت نه‌ده‌داو تووشی ده‌رده‌سه‌ریمان نه‌ده‌کردن! ﴿بَلْ تَقْدِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ﴾ به‌ل‌کو ئیمه‌ه‌ق به‌نا حه‌ق (با طل) دا ده‌ده‌ین و ده‌ماغی ده‌پیک‌ی و له به‌ینی ده‌بات. ﴿وَأَكْمَرُ الْوَيْلُ مِنْ حِمَا تُصِفُونَ﴾ سزای سه‌خت بو ئیوه له سه‌رته‌وه‌ی که ئیوه تاوا وه سفی بوونه‌وه‌ر ده‌که‌ن و وه‌سفی خوای بالا‌ده‌ست ده‌که‌ن، که به‌گائته‌و خو‌رای‌ی بوونه‌وه‌ری دروست کرده!

وه هه‌ر له‌ویاره‌یه‌وه له شوینیک‌ی دیدا ده‌فه‌رموئ: ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لِأَعِينَنَّ ﴿۱﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا كُنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۲﴾ إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۳﴾﴾ (ه) واته: وه ئی‌هه ئاسمانه‌کان و زه‌وی و ته‌وه‌ی نیوانیانمان به‌گائته دروست نه‌کرده، به‌ل‌کو ته‌نیا به‌ه‌ق، وه له‌سه‌ر بن‌چینه‌ی حه‌ق، وه بو‌هینانه‌دی حه‌ق، دروستمان کرده، (له‌سه‌ر بن‌چینه‌ی حه‌ق، که بریتیه له به‌ندا یه‌تی کردن بو‌خوا، بو‌هینانه‌دی حه‌ق که بریتیه له چه‌سپاندنی شه‌ریعه‌تی خوا. وه بریتیه له‌وه‌ی که چاکه‌کاران به‌چاکه‌ی خو‌یان بچنه‌به‌ه‌شت، که ته‌وه‌ه‌قه. وه خراپه‌کارانیش به‌خراپه‌ی خو‌یان بچنه‌دۆزه‌خ، که ته‌وه‌ش حه‌قه به‌ل‌ئی بوونه‌وه‌ر به‌ح‌ق خو‌ل‌قاوه، وه سه‌ره‌نجامه‌که‌ی شی

(1) چونکه ده‌گونجی (إِنْ) (نافیة) بی‌ت له‌سه‌ر مانای یه‌که‌م. وه ده‌شگونجی (شرطیة) بی‌ت له‌سه‌ر مانای دووم.

(2) (الدخان 38-40)

حه‌قه)، بۆیه ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ به‌لام زۆر به‌یان نازانن و زانیاریان نیه، بۆیه گومانی ئاوا ده‌بن، زانیاریان له‌باره‌ی خۆیان‌وه‌و له‌باره‌ی بوونه‌وه‌وه‌و له‌باره‌ی شه‌ریعت و دینی خواوه‌ نیه، بۆیه ئه‌و جۆره قسانه ده‌که‌ین!

ئنجاه‌ه‌رموویه‌تی: ﴿إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِثْلُ نَوْمِ الْمُجْرِمِ﴾ واته: بێ‌گو‌مان رۆژی لێك هه‌لا‌واردن به‌لێنگه‌یه که بۆ هه‌موویان دا‌نراوه‌و له‌وێ هه‌موویان ئا‌صاده ده‌کری‌ن و لێك هه‌لا‌وێدری‌ن و چاکه‌کاران و خراپه‌کاران لێك جیا‌ده‌کری‌نه‌وه، که‌واته: بوونه‌وه‌رو ژیا‌نێك ئه‌و سه‌ده‌نجامه‌ گه‌وره‌و گرنگه‌ی له‌ پشته‌وه‌بی و به‌د‌وادابی ناکرێ و نا‌گونی بی‌حیکمه‌ت و به‌نا‌هه‌ق ره‌خسێنرابن!

(گومانی سییه‌م) و کو‌تایی

گومانی وێچوونی خوا به‌ دروست‌کراوه‌کانی

ئه‌م گومانه‌ش که خوا (عزّو‌جل) وه‌ک هه‌ندێک له‌ درو‌ست‌کراوه‌کانی به‌حی‌ت، یان هه‌ندێک له‌ درو‌ست‌کراوه‌کان وه‌ک خوا‌بن، له‌ هه‌موو شتێک‌دا، یان له‌ هه‌ندێک له‌ سیفه‌ته‌کان‌دا، یه‌کی دیکه‌یه له‌ بی‌رو‌بو‌چوونه‌ له‌سه‌ر گومان و وه‌هم بنیا‌تنراوه‌کانی ئه‌ه‌لی کو‌فر به‌ گشتی، له‌ ته‌فسیری (قرطبی)⁽¹⁾ ده‌لێ: ئه‌ه‌لی ته‌ف‌سیر هه‌موویان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ یه‌ک ده‌نگن که سو‌وره‌تی (الإخلاص) بۆ وه‌لا‌می ها‌و‌په‌ش

(1) ته‌فسیری (قرطبی) به‌رگی (10) لاپه‌ره -5598.

پیدا کرده‌کان هاته خوارئ که هاتنه لای پیغمبر (علیه السلام) و پیمان گوت: (صِفْ لَنَا رَبَّكَ اَمِنْ ذَهَبٍ اَمْ مِنْ نَحَاسٍ اَمْ مِنْ صُفْرِ؟ فَقَالَ اللَّهُ -عَزَّوَجَلَّ- رَدًّا عَلَيْهِمْ: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿.

دیاره هاوبه‌ش پیدا کرده‌کان که سانی ماددی بوون، وه ته‌هلی کوفر به گشتی ماددین و مدحکوممی پینج هه‌سته‌کانیان، واته: مدحکوممی عدقلیان نین، چ جای مدحکوممی دل و دهروون و فیطره‌تیان بن و چ جای مدحکوممی وه‌حی و شهرعی خوا بن!، بویه هه‌میشه له به‌رانبه‌ر خوادا سه‌ریان لئی تیک چوه، ته‌وانه‌ی سه‌رده‌می پیغمبره‌یش (علیه الصلاة والسلام) وه که ته‌هلی کوفری هه‌موو دنیا ته‌نیا سه‌روکاریان له‌گه‌ل مادده‌دا بووه، بویه هاتوونه لای و پیمان گوتوه: په‌روهرد گاری خۆتمان بۆ وه‌سف بکه! تایا له (زیر) دروست بووه، یان له (مس)، یان له (زهره)؟!!

خوای په‌روهرد گاریش به‌رپه‌رچی داونه‌ته‌وه و فهرموویه‌تی ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ ته‌ی موحه‌مه‌د بلئ: ته‌و خواجه‌کی تاکه. ﴿اللَّهُ الصَّمَدُ﴾ خواجه‌که هه‌موو شتیک پیویستی به‌وه و ته‌و پیویستی به‌هیچ که‌س نیه، ﴿لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ﴾ که‌سی لئی نه‌بووه له که‌سیش نه‌بووه، ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ وه هیچ شتیک هاوتای وی نیه، واته: خوا بی‌وینه و بی‌هاوتایه و نه به‌دروست‌کراوه‌کانی ده‌چیت و نه دروست‌کراوه‌کانیشی به‌و ده‌چن.

ههروه‌ها (توبه‌ی) کوری که عیب خوا لئی رازی بی هه‌مان
 فەرمووده ده‌گیریتته‌وه، به‌لام به شیوه‌یه‌کی دی و ده‌لئ: هاوبه‌ش
 په‌یدا‌که‌ران (المشركون) هاتنه لای پیغه‌مبەر (عليه الصلاة والسلام)،
 (قالوا: للنبي ﷺ: إنسب لنا ربك؟ فأنزل الله ﷻ عزّو جل - ... قُلْ هُوَ
 اللَّهُ أَحَدٌ) (تفاوته: پیان گوت: په‌روه‌د‌گاری خوتمان بو وه‌سف و
 پیناسه بکه؟ خوی په‌روه‌د‌گاریش سووره‌تی (الإخلاص) ی ناره‌ خواری.

تنجا با سەرنج بده‌ین: خوی بی‌هاوتا ده‌فەرموئ: ﴿فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ
 وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذُرُّكُمْ فِيهِ لَأَنسَ
 كِمِطْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (ه)، واته: (خوا) به‌دیه‌ینه‌ری ئاسمانه‌کان و
 زه‌ویه‌ له جینسی خو‌تان هاوسه‌ری بو‌تان دروست کردوه، هه‌روه‌ها له
 ئاژه‌لانی‌ش جووتی دروست کردوون (نیرومی‌ی بو‌تان دروست کردوه) و
 ئیوه‌ش و ئاژه‌له‌کانیشتان به‌و هویه‌وه زاووزیتان پی‌ده‌کات و زۆرتان
 ده‌کات، به‌لام خوا (جلّ جلاله‌) هیچ شتیک وینه‌و هاوتای نیه، وه‌ ئه‌و
 بیسه‌رو بینایه.

چونکه هاوبه‌ش په‌یدا‌که‌ران ده‌یان‌گوت: (فریشته‌کان) کچی خوان
 (جند) یش کوری خوان، جا خوی پاک و تاک ده‌فەرموئ: ئیوه‌ که نیرو
 می‌تان هه‌یه و ئاژه‌ل که نیرو می‌ی هه‌یه، حیکه‌ته‌که‌دی ته‌ویه‌ که

(1) الترمذی و الحمد و (الطبري) له ته‌فسیری خویدا، حاکم به (صحیح) ی دا ناوه،
 و (الذهبي) پالپشتی کردوه، بپوانه (کتاب السنه) (لأبي عاصم) به‌رگی - 1 لا په‌ره
 (460).

(2) (الشوری 11).

زاووزی بکه‌ن و وه‌چەتان لێ پاش بکه‌وی، به‌لام خوا (جلّ جلاله‌) وینه‌و هاوتای نیه‌ به‌ هیچ شیوه‌یه‌ک، تا هاوسەری هەبێ، وه‌ پیوستیشی به‌ وه‌چه‌ (ذریه‌) نیه‌ چونکه‌ هەر هەیه‌و هیچ کەس لێ وه‌ ناوه‌شیتەو! که‌ کوری خوا بێ، یان کچی خوا بێ.

که‌واته‌: ئەو به‌هەله‌ داچونه‌تان [ئەو کافرەکان- هەموو ئە سۆنگه‌ی ئەوه‌یه‌ که‌ قیاسی خوا (سبحانه‌و تعالی) لێ سەر خۆتان ده‌کەن و وه‌ خۆتانی داده‌نێن و ته‌ماشای ده‌کەن و ئەوه‌ش شتیکی بێ جێیه‌، بۆیه‌ ده‌فرموێ: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ هیچ شتێک وه‌ وینه‌ی خوا نیه‌، بۆچی؟! چونکه‌ هەر شتێک بێته‌ نیو خەیاڵ و می‌شکی تۆوه‌ دروستکراو (مخلوق)ه‌و خۆی په‌روه‌ردگاریش دروستکەر (خالق)ه‌! که‌واته‌ هەر شتێک به‌ می‌شک و خەیاڵی تۆدا دیت، خۆی بێ وینه‌ وانیه‌!

وه‌ک زانیه‌ک ده‌لێ: (وَكُلُّ مَا جَرَى بِبَالِكَ، فَاللَّهُ بِخِلَافِ ذَلِكَ) واته‌: هەرشتێک به‌ می‌شکی تۆدا دی، خوا پێچه‌وانه‌ی ئەوه‌یه‌و به‌و شیوه‌یه‌ نیه‌! ئەجار با هەر به‌ کورتی ته‌فسیریکی (آية الكرسي) (١) بکه‌ین، که‌ (10) پسته‌یه‌و هەر پسته‌یه‌ک حه‌قیقه‌تیکی گرنگی تێدایه‌ ده‌رباره‌ی ناساندنی خۆی په‌روه‌ردگار، هەر بۆیه‌ش وه‌ک ئە (صحيح البخاري)دا هاتوه‌ ئەم ئایه‌ته‌ گه‌وره‌ترین ئایه‌ته‌ ئە قورئاندا:

1- ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ خوا جگه‌ ئەو په‌رستراوی دی نین،

(1) (البقرة □ 255).

2- ﴿الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ زیندوویه و سه‌په‌رشتی کاره، (زیندوو و خاوه‌نی ژیانه، وه به ذاتی خو‌ی راوه‌ستاوه، واته پی‌ویستی به کس نیه که بی‌ژیه‌نی و پی‌ویستی به کس نیه راگیری بکات، به پی‌چه‌وانه‌ی دروستکراوه‌کان که خوا ژیانیان پی‌ده‌دات و رایان ده‌گریت)

3- ﴿لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ﴾ خوا نه وه‌نوز ده‌یگری و نه خه‌وی لی‌ده‌که‌ویت، ﴿سِنَةٌ﴾ ویزینگ و نه‌وزی پیش خه‌وتنه، واته: خوا نه‌ک هه‌ر خه‌وی لی‌ناکه‌وی به‌لکو بچو‌و‌کتر له‌وش (وه‌نوز)یشی نایه‌تی و یدک چرکه له دروستکراوه‌کانی بی‌تاگا ناب‌ی وه‌ک فهرموویه‌تی ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ﴾ (المؤمنون - 17).

4- ﴿لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ هه‌رچی له تاسمانه‌کان و زه‌ویدا هه‌یه هه‌موو هی ته‌وه.

5- ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ کی هه‌یه له لای خوا تکا بکات مه‌گه‌ر به مؤلّه‌ت (إجازة)ی وی (نه‌کس خاوه‌نی هیچ شتی‌که، و نه‌کس هیش هه‌چی به‌ده‌سته‌و قسه‌ی ده‌روا به‌بی مؤلّه‌تی خوا).

6- ﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾ خوا ده‌زانیت ته‌وه‌ی که له پی‌شیانه‌وه‌یه‌و ته‌وه‌ی که له دویانه‌وه‌یه (تینسان نه‌را‌بردوو ده‌زانی، وه نه‌داهاتووش، مه‌گه‌ر تو‌زیک له تینستا، به‌لام خوی زانا هه‌مووی ده‌زانی).

7- ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ﴾ وه (مرۆقه‌کان) هیچ له زانیاری خوا نازانن، له زاندراره‌کانی خوا نازان و نانسن، مه‌گهر نه‌وه‌ی خوا خۆی بیه‌ویت.

8- ﴿وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ کورسی خوا ئاسمانه‌کان و زه‌وی گرتۆته‌وه، (کرسی) هه‌م به‌ مانای زانیاری (تما) و هه‌م به‌ مانای (جسم) ێک هاته‌وه، له‌ فه‌رمووده‌ی پێغه‌مبه‌ردا (عليه الصلاة والسلام) هاته‌وه که‌ هه‌وت ئاسمانه‌کان و زه‌وی له‌چاو کورسی خوا، وه‌کو ئالقه‌یه‌ک وانه‌ له‌ بیابانی‌کدا که‌وتبێ و کورسی هه‌وت و ئاسمانه‌کان و زه‌ویش له‌چاو (عرش)ی خوا، وه‌کو ئالقه‌یه‌ک وان له‌ بیابانی‌ک که‌وتبێ.

9- ﴿وَلَا يَدْرُهُ حِفْظُهُمَا﴾ پاراستنی ئاسمانه‌کان و زه‌وی و ئه‌م هه‌موو موڵکه‌ فراوانه‌ ماندووی ناکات .

10- ﴿وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾ خوا هه‌تا بلێی به‌رزو مه‌زنه‌.

لی‌ره‌دا هاتینه‌ کۆتایی ته‌و ده‌رسانه‌ی که‌ بۆ توێژینه‌وه‌ی (خوا به‌ یه‌کگرتن له‌ بواری به‌دیه‌ینه‌رایه‌تی و په‌روه‌رده‌گاری‌تیدا) ته‌رخان کرابوون.

---

(1) (عبدالله بن عباس) وای ته‌فسیر کردوه‌و هه‌ر ئه‌م مانایه‌ش بۆ کورسی پاست و جێی پشت پێ‌به‌ستنه‌، چونکه‌ نه‌وه‌ی به‌ ناوی فه‌رمووده‌و «له‌بارهو» هاته‌وه سه‌نه‌دیکی نه‌وتۆی نیه‌.

به ندی پینجه‌م

چار کورته باسی گرنه

بەرپێزان !

ئەم بەندی پێنجەمە لە چوار کورتە باسان پێکھاتووە کە ئەمە ناوێشانە کانیانە :

- 1- برۆا بەخوا، برۆابوون بە یاساداریی بوونەوەر، تێک ناگیرێن.
- 2- مرۆڤ بەلگەیهکی روون و ئاشکرایە ئەسەر بەدیھێنەراییەتی و پەرۆردگاریتی خوا (عزۆ جل).
- 3- پوچاندنەوی دواپێن هەولێ بێ برۆایان.
- 4- زانیاری لە خزمەت بیری خواناسیی دایە.

شایانی باسیشە کە ئە نێوان ئەم چوار کورتە باسەو باس و بابەتەکانی چوار بەندەکانی پیشوودا وێکچوون و هەندێک جار وەک یەک بوونیش هەیە . بەلام هەرچۆن بێ شتی تازەو نادووبارەشیان هەر تێدایە ، بۆیە بە پێویستم زانی بیانکەمە کۆتایی باسی (خوا بە یەکگرتن لە بەدیھێنەراییەتی و پەرۆردگاریتی دا).

1) بروا به خواو، بروا بوون به ياساداري بوونه وهر، تيک ناگيرين.

بهريزان !

خوا هه‌رچی دروستی کردوه، هه‌مووی له‌سه‌ر بنچینه‌ی زانیارییه‌کی
 قوول و بی‌سنوور دروست کردوه و له‌هیچ کام له‌دروستکراوانی خوادا
 هه‌نده‌ی نووکی ده‌رزیه‌کش ناریکی و بی‌یاسایی نابهری!

وہک خوا زاناو شاره‌زا فہرموویہ‌تی: ﴿مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِن تَفٰوُتٍ ۚ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ۚ﴾ ﴿الملك 3-4﴾ واتہ: لہ دروستکراوی خوادا اِلَیْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِیْرٌ﴾ (ناریکی نابینی چاو بگیڑہ بزانه هیچ کہلین و کونان دہینی! دووبارہ جار لہ‌دوای جار چاو بگیڑہ، بہ‌لام لہ تہ‌نجامدا چاوت بہ دہرکراوی و ماندووه‌تی دہ‌گہ‌رتتہ‌وہ لات.

جا بیگومان نه گدر هیچ نه نجامگیری (استنتاج) یکی ژیرانه لهو
 قسه‌یدی که رابر ده‌سگیر بی نه‌وه‌یه که بروابوون به‌وه‌ی که بوونه‌وه‌ر
 له‌سه‌ر بنچینه‌ی زانیاری رۆنراوه‌و به‌ گویره‌ی چه‌ند یاسایه‌کی ریک و پیک
 به‌ریوه‌ ده‌چی، نه‌ک هه‌ر مرۆف بی‌ئسحتاج ناکه‌ات له‌وه‌ی بروا به‌

خوایه کی به دیهینه رو په روهر د گار بیتی، بگره تهو جوړه قه ناعهت و بروایه
وای لیده کات، که به ناچاری بروا به خوایه کی زاناو تواناو کار به جی و
میهره بان بیتی!

که واته تهو قسه بی سهر و پی یه ی که هاده په رست و خوانه ناسه کان
وهک تووتی دوو جارو سی جار دوو باره ی ده که نه وه به سهر زاریانه وه بۆته
بنیشته خوشکه، قسه یه کی بی پشت و په ناو بی بنچینه یه و پاره ی قه لبه و
سهر به خاوه نیه تی!

به لئی قسه یه کی زۆر باوو دوپا تکراره ی بی بروایان تهو یه که کاتی خوی
بۆیه مرۆف بروای به خوا هیئاوه، چونکه نه زان بووه و شاره زای یاساو
ده ستوو رو نه نییه کانی سروشت و بوونه وهر نه بووه و ناچار بووه بۆ
ته فسیر کردنی چۆنیه تی په یدا بوونی بوونه وهر و روودانی دیارده
سروشته کان په نا به ریت بهر هیزیک کی نادیار به ناوی (خودا)!!

به لام دوا ی تهو ی زانیاری بهر و پیش چوو و مرۆف توانی په رده له سهر
رازو نه نییه کانی بوونه وهر لابه ری، بۆی ساغ بۆوه که بۆ ته فسیر کردنی
چۆنیه تی دروست بوون و بهر پوه چوونی بوونه وهر ههوجی به خوا نیه!
چونکه هه موو شتی که په یدا ده بی و رووده ات هه تمه ن هۆیه کی
دیاریکراوی هه یه و، مرۆف ده توانی له ری تی فکرین و سه رنجدان و
لیکولینه ووه په ی به و هۆیا نه به ری و بیاندۆزیته وه.

جا نیمه بۆ خسته رووی پوچه لئی و بی کاکلی ته م وړینه یه که زۆر
که سی به ناو خوینده وارو رۆشنیری پی له خسته چوووه سه ره نگری بووه،
چهند خالینک ده خه یه روو:

1- بروابوون به هوّیه کان (الأسباب) ئاقلّمه ندانی دنیا تییدا به شدارن و شتیک نیه بهس لهسهر بی بروایان تاپۆ کرابی و، کالایه ک نیه بهس به بالای وان برابی!

ئهو تا خوی زانا که بهسهرهاتی (ذو القرنین) مان بۆ ده گیریتوه ده فرموی: ﴿إِنَّا مَكِّنَّا لَكَ فِي الْأَرْضِ وَآيَاتِنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا﴾ (الکھف- 84)، واته: ئیمه دهسته لاتدارمان کردبوو له زهویدا وه بۆ ههمو شتیک هوّیه کمان دابۆیه.

وهک دهیینین خوی قسه لهجی، دامه زران و فره مانپه وایه تی کردن له زهویدا له گه ل دهست گه یاندنه هو (سبب) یه کان لیک ده به ستن، واته مرۆف له ری زالبوونی بهسهر هوّیه کانی سروشتدا ده ست بهسهر زهویدا ده گری و تییدا سه قامگیر ده بی.

2- بروادار و خواناسان نهک ههر نکوولییان له وه نیه که بوونه وه ر ریکوپیک و یاسادار (منظم) ه، به لکو یاساداری و ریکوپیک بوونه وه به پتهوترین به لگه ی سه لماندن ی بوونی خوادا له قه لّم ده دن!

به لّی له راستیدا بابای بروادار له ههمو کهس پتر پیندا گیری لهسهر یاساداری و پر ورده کاری سروشت و بوونه وه ر ده کات، چونکه ئهو بابای بروادار - بوونه وه به په ری زو شوینه واری خودایه کی ئه وتۆ له قه لّم ده دات که خاوه نی ئه و په ری زانیاری و توانا و کار به جی یه، ئه وه ههمووی له لایه که وه، له لایه کی دیکه شه وه قورئانی مه زن له چه ندان ئایه تدا خستوو یه ته روو که له بوونه وه ردا هیچ جو ره ناریک ی و

بئ‌یاساییه‌ك به‌دی ناکرئو، هه‌رچی که له بوونه‌وه‌ریش دایه گچکه
بئ‌یان گه‌وره ته‌ندازه‌گیری کراوه به ته‌ندازه‌و شیوه‌و چۆنیه‌تییه‌کی
تاییه‌تی دروست کراوه، وه‌ك فهرموویه‌تی: ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ
بِقَدَرٍ﴾ (القمر 49)، واته: ئیمه هه‌موو شتی‌کمان به ته‌ندازه خولقاندوه.
دیسان فهرموویه‌تی: ﴿وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا
بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ﴾ (الحجر 21) واته: وه هیچ شتی‌ک نیه که عه‌مباره‌کانی
لای ئیمه نه‌بن، وه به ته‌ندازه‌ی دیاری‌کراو نه‌بئ‌ی ناینیرینه خواری.

وه فهرموویه‌تی ﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقْدَرَةً تَقْدِيرًا﴾ (الفرقان 2) واته:
وه هه‌موو شتی‌کی دروست کردوه، جا ته‌ندازه‌ی گرتوه به ته‌ندازه‌گیری.
جا ئیستا پاش روونکردنه‌وی خالی یه‌که‌م و دووهم، که وه‌ك دوو
پیشه‌کی (مُقَدِّمَة) وابوون، ده‌توانین بچینه سهر خالی سییه‌م که
ته‌نجامی سروشتی دوو خالی پیشه‌وه‌یه‌و به راشکاویی بلین:

3- تی‌ک‌گیرانی برّوا به خوا بوون و برّوا بوون به یاساداری بوونه‌وه‌ر
ته‌فسانه‌یه.

به‌ئ‌ی ته‌و قسه‌یه‌ی که ده‌ئیت برّوابوون به‌وه که خوا به‌دیهینه‌رو
مشوورخۆری بوونه‌وه‌ره، له‌گه‌لّ برّوابوون به‌وه که بوونه‌وه‌ر هه‌مووی
له‌سهر بنچینه‌ی زانیاری دروست کراوه به پئی چهند یاساییه‌کی
وردی ژیرانه به‌رپوه ده‌چی، پینکه‌وه دژن و تینکه‌ده‌گیرین! قسه‌یه‌کی
ته‌فسانه‌یه‌و له‌دنیای به‌لگ‌اندای رووت و ره‌جالّ و بئ‌پشتیوانه،
چونکه:

یەك: ئایا بەرپۆھچوونی شتیك بە پێی چەند یاسایەك بەلگە یە
لەسەر ئەوێ كەس دروستی نەكردو؟

دوو: یاخود ئایا پە ی بردن بە چۆنیەتی كارکردن و بەرپۆھچوونی
شتیك بەسە بۆ تەفسیرکردنی چۆنیەتی پەیدا بوونی؟

س: یان ئایا وەلامدان ئەو پرسیاری: ئەمە چیە (ماذا هُوَ)
دەشیبێتە وەلام بۆ پرسیاری: ئەو چۆن پەیدا بوو؟ (كَيْفَ وُجِدَ
هَذَا؟)، ییگومان نە نە نە چونكە:

أ- بەرپۆھچوونی شتیك بە پێی چەند یاسایەك لەلای ھەموو ژیرو
تیگەشتوویەك بەلگە یە لەسەر ئەوێ بەدیھینەر و ڕیكخەریکی
ھە یە، ئاخر ڕیكپیکی بەلگە یە لەسەر ڕیكخەریك (النَّظَامُ يَدُلُّ
عَلَى الْمُنْظَمِ) كەسیكیش شیت نەبوو، نالێ چونكە
تەلەفزیۆن و كاتژمێر و بەفرخەرەو (ثلاجة) وردەکاری و یاسایان
پێوە دیارە، كەس دروستی نەكردون!!

ب- وە پە ی بردن بە چۆنیەتی كارکردن و بەرپۆھچوونی شتیك بەس
نیە بۆ تەفسیرکردنی چۆنیەتی پەیدا بوونی، چونكە ھەموو
پەیدا بوویك پەیدا كەریکی ھە یە، بۆ دۆزینەوێ پەیدا كەری ھەر
شتیكیش دەبێ ئە دەرەوێ جوغزی ئەو شتەدا بگەرێن.

ج- وە وەلامدان ئەو پرسیاری: (ئەمە چیە؟) ناگۆنجی بێتە وەلامی
پرسیاری: (ئەمە چۆن پەیدا بوو؟) چونكە بە پە ی بردن بە

حه‌قیقه‌تی شت و ناسینی زاتی، مه‌رج نیه په‌ی به‌ پیداکه‌رو
سه‌رچاره‌ی بوونیشی بردری.

کورت‌ه‌ی مه‌به‌ست:

ئه‌وه که ئیمه ده‌زانین بوونه‌وه‌ر چیه‌و چون کارده کاو به‌رپه‌وده چی،
بی‌نیحتیاجمان ناکات له‌ برواهینان به‌ خودای به‌دییه‌نهر، چونکه ئه‌و
زانین و زانیارییه به‌س واقعی ئیستای بوونه‌وه‌ری پیشان داوین، به‌لام
بو‌ی نه‌خستووینه‌و روو ئه‌و واقعیه چون په‌ یدابووو ئه‌و ری ککوپیکی و
ورده‌کارییه کی هیناویه‌ته‌دی!

تنجا هیچ بروداریکیش نه‌یگوتوه بروابه‌خوابوون وام لی‌ده‌کات بروا
به‌ ریکوپیکی و یاساداری بوونه‌وه‌ر نه‌که‌م، چونکه برودار له‌ پیش
خه‌لکی دیکه‌دا بروای وایه‌ خوا (جلّ جلاله‌) هه‌موو شتیکی به‌ پیی
زانیارییه‌کی قوول و بی‌سنووو چه‌ند یاساو ده‌ستوویریکی یه‌کجار پر
ورده‌کاری خوڵقاندووو به‌رپه‌وه‌ی ده‌بات.

واته‌: بابای خواناس که ده‌لی: خوا باران ده‌بارینی و دره‌خت و شیناورد
ده‌روپینی و... هتد. مه‌به‌ستی ئه‌وه‌ نیه‌، که خوا به‌بی هۆو به‌بی نه‌خشه‌و
به‌رنامه‌ ئه‌و کارانه‌ ئه‌نجام ده‌دا، به‌لکو مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه که ئه‌و یا یاساو
ده‌ستووو نه‌خشه‌یه‌ی که ئه‌و دیاردانه‌ی پی‌هاتوونه‌ته‌ دی و به‌رپه‌وه‌ ده‌چن،

له لایهن خواوه دانراوه، که‌واته سه‌ره‌نجام هه‌ر شتی‌کیش زاده‌ی وان بی‌ زاده‌و به‌ره‌م و دروست‌کراوی خوی به‌دیه‌ننه‌رو به‌روه‌د‌گاره (ت‌ا).

مادام وابی: نه بر‌وا به‌خواب‌ون بی‌ ئی‌حتیاج‌مان ده‌کات له بر‌واه‌ی‌خان به‌ یاساو ده‌ست‌وره‌کانی بو‌ونه‌وه‌ر، وه نه‌ناسین و دۆزینه‌وه‌ی رازو نه‌یه‌خی و یاسا‌کانی بو‌ونه‌وه‌رو په‌ی بردن به‌ چۆ‌نیه‌تی کار‌کردن و به‌ر‌پۆه‌ چوونی بی‌ئ‌ی‌حتیاج‌مان ده‌کات له بر‌وا به‌خوا هی‌نان.

به‌ل‌کو به‌ پ‌نچه‌وانه‌وه هه‌ر کام له‌و دووانه ئه‌وی دی که په‌ل‌کیش ده‌کات، بر‌وا به‌خوا بوون وا مان له‌ ده‌کات بر‌وا به‌ ر‌ی‌ ک‌وپی‌کی و یاساداری بو‌ونه‌وه‌ر بی‌نین، چونکه خوی زاناو تواناو کار‌به‌ج‌ی هه‌ر وای له‌ی چاوه‌ر‌وان ده‌کری که دروست‌کراوی خوی به‌ پی‌ی چندان یاسای وردو ژیرانه به‌ ر‌ی‌ک‌وپی‌کی بخول‌قی‌نی.

وه ناسین و دۆزینه‌وه‌ی رازو نه‌ینی و یاسا‌کانی سروشت و بو‌ونه‌وه‌ر و په‌ی بردن به‌ چۆ‌نیه‌تی کار‌کردن و به‌ر‌پۆه‌چوونی، وامان له‌ ده‌کات که بر‌وا به‌ خوی زاناو تواناو کار‌زان بی‌نین، چونکه یا سا بی‌ یا سادانه‌رو ر‌ی‌ک‌وپی‌کی بی‌ ر‌ی‌ک‌خه‌رو کار‌کردن و به‌ر‌پۆه‌چوون بی‌ کار‌گیر‌و به‌ر‌پۆه‌به‌ر، هاته‌نده‌ی یان مه‌حاله.

---

(1) بی‌گومان ئه‌گه‌ر گریمان مسو‌لمان‌یک‌یش هه‌بی بر‌وای به‌ زانیاری و یاسا‌کانی سروشت نه‌بی، ئه‌وه تاوانه که به‌س هی نه‌فامی خۆ‌یه‌تی و نی‌سلام وای فی‌ر نه‌کرد‌وه.

2) م‌رؤف به‌لگه‌یه‌کی پوون و ئاشکرایه له‌سه‌ر به‌دیهینه‌رایه‌تی و په‌روه‌ردگاری‌تی خوا (ع‌زوجل)

به‌ریزان !

ئه‌گه‌ر سه‌رنج له‌ ئینسان به‌دین که‌ یه‌کی‌که‌ ئه‌و گیانله‌به‌را‌ندی له‌
بوونه‌وه‌ردا ده‌ژین ده‌بینین خاوه‌نی ویست و تواناو زانیاری و ژیان و دیتن و
بیستن و قسه‌کردن و پیکه‌نین و گریان و توره‌بوون و به‌زه‌یی و ... هتده.
جا ئیستاش با سه‌رنج به‌دین داخوا ئین سان له‌ چ سه‌ر چاوه‌یه‌که‌وه
هاتوه‌و کی هیناویه‌ته‌دی !!؟

یاسایه‌کی ژیری‌ژی (منطقی) ه‌دیه‌ ده‌لی: نه‌دار پ‌یی ناب‌ه‌خ ش‌ری،
(ف‌ا‌ق‌د‌ الش‌ی‌ء لا ی‌ع‌ط‌ی‌ه‌).

که‌واته‌ حه‌تمه‌ن ده‌بی ئه‌و سه‌رچاوه‌یه‌ی ئینسانی له‌ ی‌خ‌وه‌ ه‌اتوه‌و ئه‌و
زاته‌ی ئینسانی دروست کردوه، خاوه‌نی ه‌ه‌موو ئه‌و خه‌سله‌تانه‌ بی‌ت که‌
له‌ ئینساندا ه‌ه‌ن، وا‌ته‌ ئه‌و زا‌ته‌ی یان ئه‌و سه‌ر چاوه‌یه‌ی که‌

دروستکردنی مرۆڤی وه‌پال ده‌ده‌ین ده‌بی خاوه‌نی ژیان و ویست و تواناو زانیاری و دیتن و بیستن و قسه‌کردن و توورپیی و به‌زه‌یی بیت.

جا با سهرنج به‌ده‌ین داخۆ ته‌و سهرچاوه‌یه بیان ته‌و زاته کی‌یه؟! له راستیدا بۆ دیاریکردنی ته‌و سهرچاوه‌یه به‌س سی ئیحتمال رێشان تی‌ده‌چی:

- 1- که بلێن سهرچاوه‌ی دروست بوونی مرۆڤ خۆی په‌روه‌رد گاره.
- 2- که بلێن سهرچاوه‌ی دروست بوونی مرۆڤ خۆی خۆیه‌تی.
- 3- که بلێن سهرچاوه‌ی دروست بوونی مرۆڤ شتیکی دیکه یه غه‌یری خواو غه‌یری مرۆڤ.

هه‌له‌به‌ته ته‌وه‌ی که راست و واقعی بی‌و به‌ژ گه‌ په‌ شتگیری به‌ کهن به‌س ئیحتیمالی یه‌که‌میانه، به‌لام با جارێ به‌چینه سه‌روکاری ئیحتیمالی دووهم و سه‌ییه‌م، چونکه که سه‌لینرا ته‌وان شتاقیان راست نین و پووج و هه‌له‌ن، ته‌و ده‌می به‌ ناچاری به‌مانه‌وێ و نه‌مانه‌وێ ناچار ده‌ بین دان به‌ راستیی ئیحتیمالی یه‌که‌م دا بنین.

جارێ ئیحتیمالی دووهم، که مرۆڤ بۆ خۆی خۆی دروست کردبێ، ته‌وه شتیکی پوونه که هه‌له‌یه‌و قسه‌ لێ‌کردنی ناوێ، چونکه شتیکی نه‌بوو (معدوم) مادام نه‌بی، چۆن خۆی پی‌وه‌دی دی؟!!

هه‌له‌به‌ته ته‌گه‌ر بگوترێ به‌ردێك بۆ خۆی خۆی کرد به‌ ئینسان، زۆر ویچووتره له‌وه‌ی که بگوترێ ئینسان نه‌بوو به‌لام خۆی دروست کرد!!

چونکه له حاله تی په که مدا هر چوڼیکې بې شته که به خه رته تیکی هه بووی هه بوو، به لام له هی دووهمدا چش!!

که واته با بچینه سر توژینه و هی ئیحتمالی سییه م:

ئیحتمالی سییه م که ده لی سهرچاوهی درو ست بوونی ئی سان نه خودایه و بوخوی، لیی ده پرسین ته دی تهو سهرچاوهیه چیه و کییه؟! بیگومان خاوه نی ئیحتمالی سییه م ناچاره له دوو ری پان په کیان هه لېژیری:

1- که دروست بوونی مرؤف بگيرېته وه بو هیژیکې په نهان (قوه غیبیه) له بوونه وهدا.

2- که دروست بوونی مرؤف بگيرېته وه بو هیژیکې به رهه ست و ماددی.

جاری ته گهر ری په که میان هه لېژیری □ ده شازم هه لی نا بژیرن- تهو توند بهرؤکیان ده گرین و ده لیین: تهو هیژه په نهانه چیه و کییه و به لگه تان چیه له سر بوونی?!

وه ده لیین: مادام هر دان دینن به به دیهینه رایه تی هیژیکې نادیاردا، ته دی بوچی دانتان به بوونی خوا نه هیسا، سهررای تهو هی که ده روون خان بوی تینووه و بهرنامه و رابه ریشی بو ناردوون?!

وه ته گهر ری دووهم هه لېژیرن پیان ده لیین: پیان بلین تهو هیژه بهر هه ست و ماددییه چیه و چونه و له کوئییه؟! چونکه شتی ماددی ده بی ههستی پی بکری و ببیری!

جا تہو کاتہ ہەرچی بیلین حەتمەن لہ جوغزی ماددہ دەرنا چی، چونکہ تہ گەر بیلین ریکەوت، دەلین ریکەوت نہ دیاردە یەکی ماددیہ نہ مەعنەوی، کەواتە نیہ، چونکہ تہ گەر ماددی با ھەستی پێ دەکراو، تہ گەر مەعنەویش با دەبوو بەرھەم و پەرێزی بەدی کرابا، بەلام نہ کەس ریکەوتی دیوہ و ھەستی پێ کردوہ لہ ھیچ کات و شویتیکدا، وە نہ ھیچ کەس پەرێزو بەرھەمی ریکەوتیشی دیوہ، چونکہ ریکەوت بە پێلینانی ریکەوت پەرستان نہ خاوەنی ژیان نہ ژیری نہ زانیاری نہ دیتن نہ بیستن نہ ئێرادە، نہ ھیچہ!!

بەلام ئیمە ھەرچی لہ بوونە وەردا دەیبینین ھەموو رێکوپێکی و یاساداری تێدا رەنگ دەداتەو، بە دانپێداهینانی بی پروا یانیش ھیچ شتێک نیہ کە بە گوێرە ی زانیاری و ھیکمەتێکی بالا نہ خوێنابێ.

وہ تہ گەر بیلین (سروش)!! دەلین: پێناسە ی سروشتمان بۆ بە کەن و خەسڵەتەکانیمان بۆ ھەلەدن، بێگومان لہ وەلامدا دەلین: سروشت ھەر تہو دەوربەرە ماددیہ و یاساو دەستورەکانی، واتە: سروشت ناویکی دیکە ی ماددە یە، یان دەلین ماددە و شە یەکی گشتییە بۆ ھالەتی بی یاسایی ماددە و ھالەتی یاساداریشی بەکاردی، بەلام کە گوتمان (سروش) تہو بەس ماددە ی یاسادار و ریکوپێک کە لہ شێوہ ی دیاردە و پوولەتەکانی بوونە وەردا دەبینرێ، دەگریتەوہ.

که‌واته سه‌ره‌نجام ئه‌و هه‌یزه ماددییه‌ی که خوانه‌ناسان ناچارن په‌نای به‌رنه به‌رئ بۆ ته‌فسیرکردنی چۆنییه‌تی دروست بوونی مرۆڤ ، هه‌ر شتیکی بێ هه‌ر مادده‌یه‌و له‌ جوغزی مادده‌ ناچیه‌ته‌ ده‌رئ.

جا با بزاین داخوا (مادده‌) ده‌بارانی دا هه‌یه‌و ئی‌ی ده‌و شیه‌ته‌وه‌ به‌ سه‌رچاوه‌و به‌دیه‌ینه‌ری مرۆڤ دابنرئ؟!

پیشه‌کی داوا له‌ خوینه‌ری سه‌نگین ده‌که‌م زۆر به‌ پوونی ئه‌و یا سا ژیریژییه‌ی که له‌ سه‌ره‌تای باسه‌وه خستمانه‌ پوو له‌ زه‌ینی خۆیدا ئاماده‌ بکات (نه‌دار ناتوانی هیچ به‌خشی) ئنجا ده‌ ئی‌ین: پروادارو بی‌پروا تیکرا له‌سه‌ر ئه‌وه‌ رێک که‌وتوون که‌ مادده‌ له‌ به‌ره‌تدا له‌ گه‌ر (الجزیء - مؤلکول)ان و گه‌رد له‌ گه‌ردیلان پیکدی و گه‌ردیله‌ش هه‌ر کامیکیان بیگری له‌ بارگه‌یه‌کی سارد (ئه‌لکترۆن)و بارگه‌یه‌کی گه‌رم (پروٲۆن)و ته‌نۆلکه‌یه‌کی دیکه‌ی هاوبارگه‌ که‌ پێی ده‌گوترئ (نیوترۆن) پیکدی، وه‌ هه‌مووشیان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ رێکه‌وتوون که‌ نه‌ گه‌ردو نه‌ گه‌ردیله‌و نه‌ هیچ کام له‌و ته‌نۆلکانه‌ی که‌ گه‌ردیله‌ پیکدینن، که‌ به‌ره‌تییه‌کان (ئه‌لکترۆن و پروٲۆن و نیوترۆن)ان، خاوه‌نی هیچ کام له‌و خه‌سله‌تانه‌ نین که‌ له‌ مرۆڤدا هه‌ن، وه‌ک ژیان و ویست و تواناو زانیاری و به‌زه‌یی و... هتد.

واته‌: مادده‌ که‌ خوانه‌ناسان به‌ سه‌رچاوه‌ی بوونی مرۆڤی ده‌زانن- خاوه‌نی هیچ کام له‌و سیفه‌تانه‌ نیه‌ که‌ له‌ ئینساندا هه‌ن، به‌ واتا په‌کی دیکه‌ مادده‌ نه‌داره‌و ئه‌و سیفه‌تانه‌ شک نابات که‌ پیکه‌ینه‌ری مرۆڤن!!

جا ئیستا وهرن با ویکرا تیفکرین تاکو زور چاک په ی به فه قیر
حالی ئه وانه ی خوانه ناسن بهرین! چونکه ئه و به سته زمانانه ده ئین:
مادده مردوه و ئینسان زیندوو، مادده نه فام و مرؤف زانا، مادده که ره و
مرؤف بیسهر، مادده لاله و مرؤف گویا، به لام ده ئین: ئه و مادده که ره و
کویره داماوو مردوو و لال و هیچ پی نه کراوه، مرؤفی بیسهر و زانا و بیناو
خاوه ن تواناو زیندوو و گویاو گورج و پی کراوی خولقاندوه!!

هه ئه به ته که سانیك ئاوا بیرکه نه وه له (بو گریان) و (پی پی که نین)
شایسته ی یه کیکیان یان ههردووکیان.

چونکه که سیك که ده ئی مادده مرؤفی وه دیهیناوه، ■ سه که ی به
چهند پله ی زل زل سه یرتره له هی ئه و که سه ی که ده ئی: فلان که س
بوخوی (سیو) ان شک نابات، به لام ده توانی به (بار) ان بدات به خه لکی!
یان فلان شوان خوینده و رای نیه و هیچ نازا نی، به لام سه دان کتی پی
قه به قه به ی له هه موو بواره کانی زانستدا داناون!!

که واته: گه یشتی نه ئه نجام که ئه و سه ره چاوه یه ی مرؤفی ئیه ههاتوه
ئه و زاته ی ئیی بوه شیتته وه دروستکراوی مرؤفی وه پال بدری، ته نیاو
ته نیا زاتی پاک و بی وینه و تاکی خودایه.

جا خوینده ی سه نگین! ئه وه ی رابرد به لگه یه که بوو له نیو ده یان
به لگه ی دیکه ی دره و شاهه داو به نمونه هینامانه وه له سه ره سه مانده ی
بوونی خوی به دیهینه ره په ره ردگار، به لام وانه زانی که هه گ به ی بیری
خواناسیی هه ره ئه و به لگه یه ی تیدا یه و ده ریای قوول و بی سنووری

برواداریی بهس ئم گه وه ره ی تیدا یه و هیچی دی، به لکو وهك گو تمان
ئم گه وه ره دانه یه كه له نیو ده یان گه وه ره ی دیکه دا كه مه له وانی
چاك له ده ریای قوول و به رینی خواناسی ده ریای دینی و بو خه لکیك كه
له هه قی ده گه رین رایان ده نویی.

(3) پووچاندنه وه ی دوا یین هه وئی بی پروایان

پاش ئه وه ی کۆتترین⁽¹⁾ به لگه و بیانوی دهستی بی پروایان كه بریت یه
له پروانه هینان به بوونی خوا له بهر نه دیتانی، له سایه ی به ره و پیش

(1) زۆر كه سی بی ئا گا پیی وا یه پروا نه بوون به خوا (جلّ جلا له) له بهر به ره هه ست
نه بوونی، بهر هه می كار گه ی به ره و پیش چوونی ئه ورو پاو گه شه كردنی زانیاری یه
سروش ته یییه كانه! به لام له راستیدا پیری ناوبراو کۆتترین به هانه ی دهستی بی پروایان
بووه بو پروا به خوا نه هینان، ئاخر ئه وه تا فیرعه ونی میسر (خوف) كه نیزیكه ی
(5000) سال پیش ئیستا ژیاوه، بو بهر یه ر چدانه وه ی باز گه وازی خوانا سانه ی
(موسی) علیه السلام- په نای بردۆته بهر هه مان قسه و، به گالته پیكرد نه وه به
ها مانی وهزیری گو توه كه ده بی كو شكیكی به رزم بۆ دروست بكه ن تا بگه مه
ئاسمانه كان و بزانه داخو راسته (موسی) جگه له من خوا یه كی دیکه ی هه یه! ﴿وَقَالَ
فِرْعَوْنُ يَا هَٰؤُلَاءِ اَنْتُمْ لِي صَرَحًا لَعَلِّي اُبْلَغُ الْاَسْتَبَاطِ، اَسْبَابُ السَّمَاوَاتِ فَاطْلِعْ اِلَيَّ اِلَهَ مُوسَىٰ وَ اِلَيَّ
لَا طُنَّةَ كَاذِبًا وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهٖ وَصَدَّ عَنْ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ اِلَّا فِي تَابٍ﴾
(المؤمنون 36-37).

چوونی زانیارییه سروشتیییه کانه وه وهک قوماشی ناجسن سپات بۆوه رهنگه که ی چۆوه^(٦)، بی پروایان که وتنه په له قازوه گه ران و سووران بۆ ته وهی چله پوشیکی دیکه بدۆزنه وه که دهستی تی بگرن و خۆی پی له رووباری به ته وژمی عه قل و زانیاری قوتار به کهن و نه یانبات، له نه نجامدا دهستیان به چله پوشی (پیکهوت) گرت و پییان وابو هه م پیکهوت ته و قوتار که ره یه که ته وان لیی ده گه ران! به لام هه هه خنده یان خوش بو تا دهستیان لی گیرکردن و رووباری به لگان یهک دوو ته کانی پیدان، ئیدی چله پوشی گۆرینشیان به دهسته وه هات و سه ر له نوئ پیدا چوونه وه^(٧) سه ر له نوئ بۆ دیتنه وهی پچک و مچک ته وه هه یچ، به لام چله پوشیکی دیکه تی هه لچوونه وه، تنجا پاش په له کوته وه هه ولدانیکی زۆر، سه ره نجام چله پوشی هه ربوویی ماده ده (أزلیة المادة) یان به دی کردو وهک که سیك که پوره ههنگی له داریدا ده دۆزیته وه، خوشیک چهنگیان له چله پوشی ناوبراو گیرکردو، پییان وابو تازه لیی هه سانه وه ده توانن به هوی چله پوشی گۆرینه وه خۆ له رووباری به لگان قوتار به کهن و

(2) چونکه زانیاری نوئ ده لی چهندان د یارده هه ن وهک: (ه یزی کێ شنده) و (ه یزی موگناتیه سی) و (تی شکی سه رووبنه و شه یی) و (ژیر سوور) و (هه ستی شه شه م) و ... هتد، که به هه یچ کام له پینچ هه سته کان (الحواس الخمس) هه ستیان پی ناکرئ و گومانیش له بوونیان دا نه.

(1) بۆ حالی بوون له چۆنیتهی هه لوه شانده وهی بیردۆزه ی (به پیکهوت دروست بوونی □ کون- بوونه وهر) له لایه ن زانیاریی نو یوه، په تای به تی زانیاری ماتماتیک (علم الرياضیات) بروه کتییی (مصر البشرية) نووسراوی (لیکۆت دی نوئ)، هه ره ها کتییی (الله يتجلى في عصر العلم) و (پیکهوت له ته رازووی ژیری دا) نووسراوی محمد ملا صالح شارمزووری (خوایی خوش بی).

بینه ده ری، وه وایان زانی که هه ربووی ماده ده چه تریکه ده گونجی له سهر خو یانی هه لآ بدهن و کار یك به کهن رېژ نه بارانی به لآ گه ژ پیری و زانیاریه کانی دهستی خواناسان له شیان تهر نه کاو دایان نه شورینی!

به لآم حه یفی ئه م گومانه شیان وه هاوه لآنی پی شیی خه یال پلاوی ککی پروت نه بی چیدی نه بوو، چونکه ههر هینده یان زانی زانیاری فیزی و کیمیا سهریاری عه قل و ژیریتری وه ک پاجیکی نوک تیر له رووخاندنی کونه قه لای رزیوو ته فسانه یی هه ربووی ماده وه خو کهوت و هی خدهی ده لای یه ک و دوو پهره م به پهره می کردو ههر پ چکه ی بو لا یه کی فری دا (تا).

به لای جا سهره نجام پاش ئه و هه موو ده رده سهری و فه لاکه ته ی بی پروایان به پیی یاسا خوارو خییج و ناته واوی مه لای مه زبووره: (پ ییاو ته وه یه له قسه ی خو ی نه یه ته خواری و قسه ی ههر یه ک بی) (ها) دی سان

(1) له پا ستیدا له م دوا یه دا زانیاری فیزی یاو کیم یا و لاقه کانیان مه علومات و که ره سه یه کی زور یان خسته ده ست عه لوه که ده توا نی پ ته وتیرین به لآ گه یان لی دروست به کات له سهر سه لماندنی په یدابوویتی ماده، وه به پی چه وانه ی بیروبو چوونی ماده په رستان، زانیاری به هیچ په نگیک بوی نه ده م له (هه ربووی ماده) و مریدات، چونکه ئه م مه سه له یه شتی ک نه یه به توپو شه داوی پینج هه سه ته کان به گیری و له تاقیگه (مختبر) دا به ره بیتری، بیگو مان زانیاریش به س توانای به سهر دیارده به ره سه ته کانددا ده ش ککی، به لآم مه سه له ی هه ربووی (زایه) مه سه له یه کی ژیری و فله سه فییه و نایه ته ئه و جو غزه وه.

(2) ده لاین له ته مه نی (20) سالی دا له مه لای مه زبووریه یان پرس ی چه ند سال ده بی؟ نه ویش گو تی (20) سال، ئنجا پاش (20) سالی دی که هه مان پرس یاریان لی کرده و هه ره گو تی (20)، گو تی ان جا چو ن! گو تی: پی او ئه و که سه یه قسه ی ههر یه ک بی!!

دواين ههول و تهقه لای خویان به خه رجد او، دهستیان بۆ چله پوشی کی دیکه ش برد، به ئومیدی خوگرته وهو رزگار بوون، ئه و چله پوشه ش که ئیمه ناومان لی ناوه (دواين ههول یی پروایان) بریتیه ئه و قسه یه کی ده لیت: (په یدابوونی بوونه وهرو هه موو ۱ یارده سهر سامکه ره کانی سروشت، شتی که ته نجامی حه قی و سروشتی مادده و توخمه کانیه تی!) بۆ وینه ده لیت:

ن یوکی هه ر میوه یه ک توی هه ر پوهه ک یه ک و گیا ندریک، تایبه تمندی یه کی تیدا یه که وای لی ده کات ئه و میوه پوهه ک و گیاندارانه ی لی په یدابن، وه ده لیت:

هه ر به م شیوه یه هه موو گهر دیله و گهر دو خانه کان هه ر کامیک یان خاوه نی چهند تایبه تمندی به که که دوا یی ئه و تایبه تمندی به وای لی ده کات ئه رکی دیاریکراوی خوی ته نجام بدات! که واته پیوی ست ناکات بۆ وه لامدانه وی پرسیا ری (کی باران دهباری خی)، (کی پوهه ک دهروینی)، (کی مندال له مندال دانی دایک یدا درو ست ده کاو په یی ده گه یه نی؟) په نا به رینه بهر پروا به خوابوون و بلیسن: خوا!

به ئکو ده لیتن مادده چ له شیوه ی گهر دیله و گهر ددا یی، چ له شیوه ی توخم، چ له شیوه ی خانه یه کی گیاندار ی (خلیه حیوانیه) خاوه نی چهند خه سلته و تایبه تمندی به که، به هوی وانه وه ئه و ئه رکا نه ته نجام ده دات و، ئه و دیارده و روا له تانه ی تیدا سهر هه لده دن.

جا ئیستا با ئهم دوايين هه و ئه ش له مه جه کی عه قل بدهين و
بيخهينه بهر تيشکی زانیاری و، به تهرازوی واقع هه ئی سەنگیتين و،
بزانیين وهك بی پروایان گومان ده بن! راست ده رده چی، یان به پی چه وانده
به مه رده دی هاوه لانی پیشووی ده چی و چله پوو شیکي بی رهگ و ری شه
ده رده چی! له پیشه وه ده ئین:

ئیمه ش نکو ئییمان له وه نیه که تینکرای شته ماددیه کان هه ر
کامیکیان خاوه نی چهند خه سلەت و تایبه ته ندیه کی زاتییه و ده زانیين
که ماده ده له هه ر شیوه و چۆنیتیه ک دا بی و شوینه واریکی زاتی
هه یه (١)، به لām ته مه به ته نی (وا ته: پروا بوون به خه سلە ته ندیی و
شوینه و ارداریه تی ماده ده) به س نیه بۆ ته ف سیرکردنی چۆنیه تی
په یدابوونی بوونه وه رو دیاره سروشتیه کانی، وه پروا بوون به وه ی که هه ر
کام له گه رد یله و گه رد و توخم و خانه کانی ماده ده خاوه نی کاری گه ری و
شوینه واری سه ربه خۆو زاتییه، بی ئیحتیا جمان نا کات له پروا
به خواهی تان، چونکه:

1- ته گه ر گریمان پروا بوون به خه سلەتداریی ماده ده ته فسیری چۆنیه تی
په یدابوونی دیاره و روا له ته کانی ماده ده شمان بۆ بکات، هه ر ناتوانی
چۆنیه تی په یدابوونی خودی ماده ده مان بۆ ته فسیر بکات.

(1) خوداش به ئا شکرا ئهم پاستیه ی له قو پنا ذی دا خستۆته پروو، وهك له سه ر زمانی
(موسی) ﷺ علیه السلام - به فیرعه ون ده فه رموی: ﴿رَبَّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ عَلِّمْنَا هَذَا﴾ (طه ﷻ 50) واته: په رومردگارمان ئه وه یه که بوونی به هه موو شتیك به خشیوه و
دوایی پپروونی کردوه! (بۆ نه جامدانی ئه رکی خۆی).

2- ئنجا دان هیئانمان به ودا که ماده خاوه نی چند خهسله تی که ده بنه هو ی گۆران و پهره یستاندن و په یدابوونی ■ یارده سرو شتییه ری کوپیکه کانی، له گه ل پرسیاریکی گرچو بردا، ده یستهویه خه مان ده کات و دوو چاری (عوزر له قه باحه تی خراپتر) مان ده کات! چونکه یه کیك ده پرسی:

باشه ئاخو تهو خهسلهت و تاییه تمه ند ییه گرنگا ندی ماده که سه رچاوه دینه مو ی گۆران و پهره یستاندن ■ یارده سرو شتییه پر ورده کارییه کانی، چۆن و کی له ماده دا په یدای کردن؟! هه لبه ته یان ده بی بلیین، خوی به دیه یته ر یان بلیین، ماده بو خوی تهو خهسله تانه ی له خویدا هیئانه دی!

جا بیگومان لهم دوو وه لامهش بهس یه کیان گونجاوه که یه که میانه، وهك له مه سه له ی دووهمی ته م به نده دا خرایه پروو:

3- کاتیك ده گونجا په یدابوونی دیارده و رواله ته کانی ماده به ق سه ی گۆرین ته فسیر بکری، که بوونه وهر و دیارده سرو شتییه کان به م شیوه ری کوپیک و یاسا داره ی ئیستا نه بان، به ئکو وهك چی شتی مجبوری و شیوی شته ی تی که ل و پی که ل و بی سه ره و به ره و کهس نازانی چۆن بان!!

با بو روونکردنه وه ی مه به ست وینه یهك یینینه وه:

کابرایه کی ورده وائه فروش بینه بهرچاوان که هه گبه یه کی پییه، پری کردوه له شمه کی هه مه جوړی مندالانه، وهک: نوځل و چوکلیات و بنیشت و نه عناو لوقم و شه قشه قهو گه نمه شامی و ... هتد.

یینگومان ته گهر له کابرای ورده وائه فروش پیرسن ئه ری خاله! نوځل بو شیرینه و نه عنا بو مزروه شه قشه قه بو شه قشه قه دی و گه نمه شامی بو سپیه؟! دیاره پیمان ده لی: چونکه نوځله بو یه شیرینه چه نکه نوځله و، نه عنا بو یه مزره چونکه نه عنایه و ... وه هه روه ها.

هه لبه ته راستیش ده کات شیرینی نوځل و مزری نه عناو شه قشه قه شه قشه قه و سپیه تی گه نمه شامی چند خه سله تی کی زاتی ئه و شتانه و لیان جو ئ نابنه وه.

به لام با ئه مجار پرسیاری کی دیکه له بابای ورده وائه فروش به که یین و بلین: ئه دی خاله گیان! بوچی نوځل و چوکلیات و بنیشت و مژ هژو ... هتد هه موویان پیکه وه له هه گبه که تدا خربونه وه و شتیکیان پیکه یینا وه که پیی ده گوتری: (ورده وائه)؟

تاشکرایه خالی ورده وائه فروش ده لی: کاکه گیان ئه و شمه که هه ر له خورا له هه گ به ی م خدا خرنه بو نه وه، من کر یومن و پی که وه م کو کردو نه وه.

هه لبه ته ته گهر له و ده مه یدا یه کینک قسه به با یای ورده وائه فروش بیری و بلی: نه خیر خاله نه خیر به هه لده ا چووی؟ به لکو ئه وه ی بو ته هوی خربونه وه له سه ریه ک که له که بوونی ئه و شتانه و درو ست بوونی

دیاردیهك به ناوی (وردهواله) ههر خودی ئەو خەسلەتانەن که شتیکی زاتی شمه که کانن، وه شیرینی و مزریی وشەقشەق و سپییەتی!! ئەك ههر بابای وردهواله فرۆش، تێمش و ههموو خاوەن عەقڵیکی دی کهش قسه کهی ئەك ههر لێ وەرناگری، بەلکو دهیکاته بەلگهی کهوده نیی و فهقیرحالی و بهسته زمانییانی!!

ئنجار پیکوپیککی و هاوتاههنگی یهك که له نێو بوونه وهری شدا دهیبنری، به ههمان شیوه ناگرنجی بهوه تهفسیر بکری که ماده خاوهنی چەند خەسلەتیکی زاتی و کاری گههه، چونکه ههبوونی چەند خەسلەتیکی سهر بهخۆو زاتی له چەند شتیکیدا دهیته هۆی ئەوهی ههر کام لهو شتانه شوینه وارو پەڕتێکی سهر بهخۆو تایبه تی ههبی، بهلام ههچ کاتیك نایته هۆی دروست بوونی جۆره پیکوپیککی و هاودهنگی و هاوسهنگی یهك که ئامانجیکی و یستراوی پێی یتهدی.

زانایان دهڵین: ئەوهی تا ئیستا جی متمانه و دنیاییه ئەوه یه که بهس لهسهر خرۆکهی زهوی ژیان ههیه، چونکه بارودۆخێك که رهخسانی ژیان دهخوای تهنها لهسهر زهوی سازکراوه. ئەویش به هۆی پێ کهوه گونجیان و هاودهنگی و هاوسهنگی چەندان دیاردە سرو شتی وه رۆژو مانگ و ههواو ئاوو چیاو رووهك و گیاندارو ... هتد.

ههڵبەته ههر کامێك لهو دیاردانه بو ئەوهی له گهڵ دیاردە کانی دیکه دا رێک بکهوی و بسازی و بپیته مایه پیدابوونی ژیان له سهر زهوی، چۆنیەتی و ئەندازهیهکی تایبه تی بو دیاریکراوه که ئە گهر بهو

چۆنیهتی و ئەندازه تایبەتییه نەبای. نەدەگونجا ببێتە ما یەدی رەخ سانی ژیان لەسەر زەوی.

جا ئیستا با بزاین ئەو رێک کەوتن و هاو سەنگی و هاوکارێ یەدی دیارە سروشتییەکان چۆن و بە هۆی چییەوه پەیدا بوو؟!!!

لە راستیدا بۆ دۆزینەوهی هۆی پەیدا بوونی رێکوپێکی و هاوسەنگی بوونەوهر بە گشتی و، ئەو دیارە سروشتییانەدی بوونە هۆی پەیدا بوونی ژیان بە تایبەتی، ناچارین یەکیەک لەم سێ رێیە هەڵبژێرین:

1- رێکوپێکی و هاوسەنگی دیارە سروشتییەکان، لە هەر کام لە دیارە سروشتییەکانەوه پەیدا بوو.

2- رێکوپێکی و هاوسەنگی دیارە سروشتییەکان، لە تێکرای دیارە سروشتییەکان پەیدا بوو، بەلام بە هەر شیوەیهک کە رێ کەوتبێ و هاتبێتە پیش!

3- رێکوپێکی و هاوسەنگی دیارە سروشتییەکان، لە تێکرای دیارە سروشتییەکان پەیدا بوو، بەلام بە شیوەیهکی تایبەتی ویستراو.

بێگومان هێ یەکەمیان نەگونجاوه، چونکە یەک دیارەدی سروشتی بەس شوێنەوارو پەڕیزی تایبەتی خۆی هەیهو هیچی دی، بۆ وێنە رۆژ بەس پەڕیزی تایبەتی خۆی هەیهو ناتوانێ هەر کام لە زەوی و ئاوی هەوا و روهک و...هتد، یەک یەک لە خودی خۆیا نداو وێ کراش وایان لێ بکات گونجاو رێکوپێک بن.

هێ دووهمیشیان دیسان لە گەڵ عەقل و زانیاریدا دانووی ناکوێن، چونکە یەک تاقە فیشەک کە بە نەزانی و ناشیوی دەتەقینرێ، پەڕیزی

خراب نه بئی لئی چاوه ران ناکری، چ جای ئه وهی سه ره به ری ماهده و دیارده سروشتیه کان ببه فیشه که شیتو گورزی بابای (شلم کویرم کهس نابویرم)!!

کهواته ئه وهی که له گه ل عه قل و زانیاریدا ده گو نجی بهس ری سییه میانهو، ناچارین بو ته فسیرکردنی چۆنیتهی په یدابوونی ئه و ریکی و پیکه وه گو نجان و هاو سه نگییهی که له نیوان = یارده سروشتیه کانداه بیری و بوته هو ی په یدابوون و بهرده وام بوونی ژیان له سه ر زه وی بلین: ئه و دیارده سروشتیه نه لا یه ن زاتیکی زا ناو کار به جیوه ریک خراون و هاو سه نگی و ته بایسان له نیواندا په یدا کراوه.

کهواته: به ئی راسته، هه ر کام له گه ردیله و گه ردو توخم و خا نه و هه ر کام له دیارده سروشتیه کان، په ریژو شوینه واریکی زاتی و تایبه تیایان هه یه، به لام ئه وه که هه ر کام له مانه - که چه ند حاله تیکی جو ی جو ی مادده ن- په ریژو شوینه واریکی زاتی و سه ره خو ی هه یه، ناتوانی چۆنیتهی په یدابوونی هاوده نگی و ریکوپیکی و هاو کاری دیارده سروشتیه کاتمان بو ته فسیر بکات.

ئجا له کو تاییدا بو نه مانی هیه گری و گول و دوو دلییه ک دوو وینه ی دیکه ش دینینه وه:

وینه ی یه کهم:

رسته ی (هیمن شاعیره) له (10) پیتان پیکهاته وه:

(ه، ی، م، ن، ش، ا، ع، ی، ر، ه)

دیاره هەر کام لێم (10) پیتانه خاوه‌نی ده‌نگێکی تایبه‌تییه‌ که به شوینه‌واریکی زاتی و سه‌ربه‌خۆی وی داده‌نری، به‌لام بینگومان لێم پیتانه به‌س له‌ کاتیکدا به‌م شیوه‌ تایبه‌تییه‌ی سه‌ری ریز ده‌بن و لێم ما ناو مه‌به‌سته ده‌گه‌یه‌نن که ئێمه ده‌مانه‌وی، وه‌ غه‌یری لێم شیویه به هەر شیویه‌کی دی ریز بن، ئه‌و ئامانج و مه‌به‌ست و ریکوپیکی یه‌ی ئێه ده‌مانه‌وی نایه‌ته‌دی.

جا لێره‌دا ته‌گه‌ر یه‌کیك بلی: هەر کام لێم پیتانه شوینه‌واریکی تایبه‌تی و ده‌نگێکی دیاریکراوی هه‌یه‌و، تا تیکرای لێم پیتانه به‌ ده‌نگه تایبه‌تییه‌کانی خۆیانده‌وه نه‌یه‌نه مه‌یدانی و ریز نه‌بن، قسه‌ی گۆزین نایه‌ته‌دی، ئه‌وه بینگومان قسه‌یه‌کی به‌جیی کردوه.

به‌لام ته‌گه‌ر له‌و که‌سه پرسیار بکری، باشه‌ بۆچی له‌ نیوان سه‌دان جو‌ره ریزبونی دیکه‌ی مومکین و له‌ باراندا هه‌بوودا به‌س ئه‌مجۆره ریزبون و ته‌عبیره دروست بوو؟!

ئه‌ویش بلی: خه‌سله‌ت و شوینه‌واری تایبه‌تی و زاتی هەر کام له (10) پیته‌کان بوو به‌ هۆی ئه‌وه، ئه‌وه بینگومان ڤ سه‌یه‌کی بێ جێی کردوه، چونکه‌ خه‌سله‌تی زاتی و تایبه‌تی هەر پیته‌یک هەر ئه‌وه نه‌ه پێویست ده‌کات که شوینه‌واری تایبه‌تی خۆی- واته‌ ده‌نگه‌که‌ی- لێی جیانه‌یته‌وه، به‌لام ئه‌وه که ده‌بی خه‌مه‌ن پیدتی (ه، ی) له‌ ته‌نیه‌ شت

(م)ن ریزبن، ئەو بە ھیچ جۆریک یەکیک نیه ئە داخواییه کانی ھیچ کام ئە پیتەکان.

مادام وابی بۆ تەفسیرکردنی ھۆی ریکوپینکی و ریزبونی پیتەکان بەم شیوہیە ھەتەن دەبی ئە سەرچاویەکی دی کە بە گەرین، ئەویش ئەوہیە کە بابایەکی ژیر و فامیدە، مەبەست و ئامانجیکی تایبەتی ھەبوو و یستوویەتی بە خەلکی رابگەینەتی کە (ھیمن موکریان) شاعیر.

شتیکێ روونە کە ئەو بابایە ئە دەنگ و خەسلەتی ھەر کام ئە پیتەکان ئاگادار بوو و زانیویەتی چۆن وشە ریز دەکرین و رستەیان ئی پیک دیت، وە بە گۆرەیی سەلیقە و بەرنامەییەکی ژیرا ئە ئە پیتەکان وشەیی تایبەتی دروست کردوون و، وشەکانیشی بە شیوہیەکی تایبەتی ریز کردوون، تا ئە ئاکامدا ئەو مەبەستەیی راگەیاندا کە ئە نێو دوو تووی رستەیی گۆریندا بوو.

مەسەلەیی گەردیلەو گەردو توخم و خانەو دیاردە سروشتیەکانیش بە ھەمان شیوہ، ھەر کام ئەمانە خاوەنی چەند خەسلەتیکی تایبەتی و شوینەواریکی زاتییە، بەلام ئە کاتی کدا ھەموو ئەمانە دەستیان پێ ئە ملی یەکدی دەکری و ھەر کامیکێیان دەکری ئە ئالقە یەک و ئە ھەمووانیان زنجیریکی دروست دەکری، بە ھیچ عەقڵیک رەوا نیه بە گوتری ئەو دەست پێ ئە ملی یەکدی کران و ئالقەبەندی کرانەش شوینەواری زاتی و تایبەتی ئەو شتەکانە، چونکە ئەو شتەکانە (گەردیلەو

گه‌ردو... هتد) شوینه‌واری گچکه‌و تایبه‌تیان هه‌یه، به‌لام هینا نه‌دی
شوینه‌واریکی گشتی و ریکوپ یێک و هاو سه‌نگی و هاوکاری یه‌کی
به‌رفراوانیان له‌ وزه‌دا نیه‌و، پێوی سه‌ته‌ بو ته‌ف سه‌رکردنی چۆنه‌تی
په‌یدا‌بوونی دیاره‌یه‌کی وا، له‌ سه‌رچاوه‌یه‌کی دیکه‌دا بگه‌رێن که‌ شتی
وای لێ بوه‌شیتته‌وه‌و کاری وای له‌ ده‌ست بێ، هه‌لبه‌ته‌ ئه‌و سه‌رچاوه‌یه‌ش
خودای په‌روه‌ردگاره‌.

وێنه‌ی دووهم:

هاوکات له‌گه‌ڵ له‌دایکه‌بوونی منداڵدا (شیر) یێک له‌ مه‌مکی دایکه‌دا
په‌یدا ده‌بێ، که‌ ئه‌ندازه‌ی خه‌ستی و پوونیه‌یه‌که‌ی له‌گه‌ڵ ئه‌ندازه‌ی
ته‌مه‌ن و پێداویستی جه‌سته‌ی منداڵه‌که‌ رێک که‌وتوووه‌و پێ به‌ پێ
خه‌ستی شیره‌که‌ش زیاتر ده‌بێ.

جا گومانی تێدا نیه‌ که‌ شیر یێک له‌ کارگه‌یه‌که‌دا دروست ده‌بێ،
که‌ له‌ چه‌ند ته‌ندامیه‌ک پێکهاته‌وه‌، هه‌ر کام له‌و ته‌ندامانه‌ش له‌ چه‌ندان
شانه‌و خانه‌ دروست بووه‌و، هه‌ر کام له‌و شانه‌و خانانه‌ش له‌ ملیۆنان
گه‌ردو گه‌ردیله‌ پێکهاته‌وه‌.

به‌لێ هه‌یج که‌س نکوولێ له‌وه‌ نیه‌ که‌ شیر یێک له‌ ئه‌نجامی پێکه‌وه
ریزبون و هاوکاری ملیاران گه‌ردیله‌و ملیۆنان گه‌ردو هه‌زاران خا‌نه‌و
شانه‌و چه‌ندان شتی وه‌ک: خوین و ره‌گ و ده‌ صارو ده‌زوو له‌و مه‌مه‌یه‌وه‌
هو‌رمۆن .... هتد په‌یدا ده‌بێ.

به لām جیی کی شه و دهم به دهمه لی ره دا ته وه یه . که ئایا پی که وه ریزبون و هاوکاری یه کدی کردن و پال لی کدانی ته و ملیاره ها گهردی له و ملیونه ها گهردو هه زاره ها خانه و چه ندان شتی وه خوین و هه او رهگ و ده مارو ده زووله و هۆرمۆن... هتد، که دهبه هۆی دروست بوونی شیریک که له گه ل مه مکی دایک و زارو گه رووی مندال و ته ندازه ی پیندای سستی جه سته ی و قوناغه کانی ته مه نیدا له سه دا سه د (100%) گو نجاو و پی که لی که . کارو په ریزو شوینه واری کییه ؟!

ئایا ده توانین بلین: په ریزو شوینه واری گهردی له و گهردو خانه و شانه کانی جه سته ی دایکه که یه . چونکه هه ر کام له وانه خاوه نی کاری گه ری و شوینه واری کی زاتی و سه ره خویه ؟!

بینگومان نه خیر. چونکه په ریزو شوینه واری که ته و شتانه په یدای ده کهن شتی کی گچکه و دیاری کراوه، به لām پی که وه ریزبون بیان و هاوکاری و پال ویکدانیان دیارده یه کی گشتی و فراوانه.

که واته راسته هه ر کام له گهردی له و گهردو توخمه کانی مادده و ته دیارده سروشتییانه ش که لی بیان پیک = یین، خاوه نی کاری گه ری و په ریزیکی زاتی و سه ره خۆن، به لām نا بی له وه بی تا گابین که ته و شوینه وارو په ریزانه جوژی و گچکه ن، که واته ته گه ر هات و په ریزو شوینه واری کی گشتی و فراوانمان دی، وه ک پی که وه گو نجان و هاو کاری کردنی ته و هه موو گهردو توخم و دیارده سروشتییانه به شیوه یه که ده بوو به هۆی هیانه دی ئامانج و مه به سستی گرنج و هه زن (وه)

په‌یداوون و به‌ریوه‌چوونی ژیان) که ئه‌گهر به‌و شیویه نه‌با به‌هر شیویه‌کی دیکه‌بایه، نه‌ده‌هاته‌دی، ئه‌وه له حایکی وادا عه‌قل و وێژدانی ساغ و زانیاری راسته‌قینه‌ ناچارمان ده‌کهن، که ئه‌و شیویه‌واره گشتی و به‌رفراوانه‌ بگێڕینه‌وه‌ بۆ سه‌رچاوه‌یه‌کی وا که لێی بوه‌ شیته‌وه‌و ده‌بارانیدا هه‌بی، تاچه‌ سه‌رچاوه‌یه‌کیش که ده‌بارانیدا هه‌بی به‌توانی سه‌رله‌به‌ری بوونه‌وه‌ر رێک بخت و هه‌موو وردو درشتی ئه‌و بوونه‌وه‌ره به‌ شیویه‌که‌ ریز بکات و جوّره‌ هاوسه‌نگی و هاوده‌نگی و هاوکاریه‌یه‌کی تیدا بێتته‌دی، که ده‌بیته‌ هوێ هینانه‌دی چه‌ندان ئامانج و مه‌به‌ستی گرنگ و به‌جێ و وێستراو، که زاناو شاره‌زاو پ سه‌پۆران له‌ ئاقاریدا سه‌رسام و ماتن، ته‌نیاو ته‌نیا خودای به‌رزو مه‌زن و زاناو توانا و کاربه‌جێیه‌، که خاوه‌نی ئه‌وپه‌ری به‌زه‌یی و زانیاری و ده‌سه‌لات و لێزانی و هه‌موو خه‌سله‌تیکی دیکه‌ی به‌رزو په‌سندو له‌ هه‌موو هه‌له‌و په‌له‌و که‌موکوپیه‌که‌ دووره‌.

4) زانیاری له خزمه‌ت بیری خواناسیی دایه

به‌ئێ له را ستیدا به‌ره‌وپیش چوون و گه شه‌کردنی زان ییاری (به تاییه‌تی زانیارییه سروشتییه‌کان) ده‌بیته هۆی پتر دره‌و شانه‌وه‌و زیاتر به‌هیزبوونی بیری خواناسی، چونکه وه‌ک له لاپه‌ره‌کانی پیشوودا گو تمان له‌رێی زانیارییه‌وه مرۆف په‌ی به رازو نه‌یینییه‌کانی بوونه‌وه‌رو سروشت ده‌بات و به یاساو ده‌ستووره‌ی کۆپێک و پڕ ورده‌کارییه‌کانی ئاشنا ده‌بێ، هه‌لبه‌ته هه‌تا زیاتریش توانای مۆتالاه‌و تیگه‌یشتنی دێره‌ کانی کتیی جی بوونه‌وه‌رمان هه‌بێ، پتر به‌ دانه‌ری ئه‌و کتیبه‌ ئاشنا ده‌بین که خوای میهره‌بان و کاربه‌جی‌یه.

جا وا ئیمه له‌م باسه‌دا وه‌ک (لویچی‌ک له‌ته‌غارێک)، چهند نمونه‌یه‌ک له‌و ورده‌کاری و ریکۆپێکی و هاو سه‌نگی (توازن) یه سه‌ر سامکه‌ره

ده خهینه بهرچاو، که زانیاری نوی له بوونه وهردا پهی پی بردوه و پهرده ی له سهر لایر دوه، به لّام بهر له وه ی بیینه سهر خستنه پرووی تهو نمونا نه ده لیین:

زانایان ده لیین هاوسه نگیی (توازن) و هاوده نگی و پیّ ککه وه گو نجانی هه موو دیاره سروشتیه کانی بوونه وهر، یه که مین یاسای بهرچاوو زه قترین درووشی بوونه وهر، هه مان ریکوپیکی و هاوسه نگی که له نیوان زهوی و مانگ و رۆژو ته ندامانی دیکه ی کۆمه له ی رۆژ (مجموعه الشمه سیه) دا ده بینری، هه م له نیوان که هکه شانه زه به لاحه کانیشداو، هه م له نیوان ته نو لکه (جُسیم) گچکه کانی نیو گه رد یله شدا دیته بهرچاوی عه قل و زانیاری.

به واتایه کی دی بوونه وهر. هه ر له گچکه ترین شتییه وه بیگره هه تا گه وره ترین شتی تیگرا گه ردن که چی یاساو حوکی هاوسه نگی و ته بایی و پیکه وه گونجانه، به ده ردی قورئانی مه زن فه رموویه تی: ﴿وَلَهُ اسْلَمَ مِنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾ (آل عمران 83) وه هه رچی له ئاسمانه کان و زهوی بوونه وهر - دایه، گه ردن که چی ویه ....!! گوئاری (کوریری جیه هانی) که ریکه خراوه ی یۆن سکۆ (منظومه الیونسکو) ده ریده کات، له وباره وه گوتوو یه تی: (بهراستی سروشت شتیکی تیروته واره، وه چهند دیارده یه که هه ندیکی له گه ل هه ندیکه عیدا ته باو گونجاوه، کار له یه کدی ده که ن و پیّ ککه وه په یوه بستن، له وباره وه

راست وهك پارچه كانی کاتژمیریکی ئالۆز وان، وه له نیوان تیکرای ئەو دیاردهو ئەندامانه دا هاوسهنگییه کی دامهزراو ههیه، که به هۆی فلان و فیسار ئەندازهی تایبه تیهوه پیدابوو که لهو دیاردانه دا هاودهنگی رهچاو کراوه).

ئێستاش نۆرهی خستنه پرووی چهند نمونه یدك له هار سەنگی و هاودەنگی بوونهوه:

وێنە یه گهه: په یوه ندى نیوان گیانهوه ر ِ پوههك:

زانایان ده ئین خه لکی سه ر زهوی له ماوهی سالی کدا (664) تر ل یۆن و (736) ملیار لیتر ئۆکسجین هه لده مژن که به ژماره ئاوا ده نووسری (6647360000000000)!!

وه ویرای هه لثمینی ئەم ئە نـدازه ئۆک سـجینه (559) تر ل یۆن و (640) ملیار لیتر ترشی کاربۆنیک له گه ل هه ناسه دانه وه دا ده دهنه وه به سروشت!!

تیبینی: (به شیک لهو دووهم ئۆک سیدی کاربۆنه ی که له گه ل هه ناسه دانه وه دا دیته ده ره وه، به هۆی هه لمی ئاوی نیو هه واوه ده گۆری بو ترشی کاربۆنیک).

ههلبهته ئه وهه موو (ئۆكسجین)ه كه خهلكی سهه زهوی له ههوهی سالیكدا ههلی دههژن و ئه وهه موو ترشه كاربونییهی كه وهك پاشهروك و رهژوو وایه. زۆر زۆره دهوایه به ههوهیهکی كه (ئۆكسجین)یش بهی و دنیاش بهی له دووهم ئۆكسیدی كاربۆن، بهلام ئایا بۆچی ئه ههوه نادات، كه مردن و لهنیوچوونی مسۆگهرو ههتی مروف و تیكرای گیاندارانی له گهوه دایه؟!

زانباری له وهلامدا دهلیت: ههوه سینگ و ههوه کاری و تهبایهکی سههسوپهینه له نیوان گیانهوههرو رهوهكدا ههیه، له سۆنگهی ئه وههوه سینگ و ههوه کاری و تهبایهوهیه كه نه (ئۆكسجین) له ههوهی دهوی زهویدا دهی و نه دووهم ئۆكسیدی كاربۆن دنیا بهی دهكات، چونكه ئه وهه (ئۆكسجین)هی كه گیانهوههه ههلی دههژن، ههه چهنده نه دازهیهکی زۆریشه بهلام لهچاوه وهه موو (ئۆكسجین)هی كه رهوهك و شیناورد له كاتی تیشكهپێكهاتن (التمشیل ال ضوئی)دا دههیده دات بهكجار كهه و نابوته!!

دیسان ئه وهه پاشهروك و زبل (دووهم ئۆكسیدی كاربۆن)هی كه به ههوی ههناسه دانی گیانهوهههه پهیدا دهی زۆر كههتره له وهه نه دازهیهی كه رهوهك بهی دهژی و ههلی دههژی!!

جا گومانێ تیدانیه كه ههوه سینگ و ههوه کاری و تهبایهی نیوان گیانهوههرو رهوهك كه ههروهوکیان بهیستی به كدی دا بهی دهكهه و ههروهوکیان بۆ به كدی ههه كریاره ههه فره شیارن و، وهه دوو بهی

ته‌رازو و ان بۆ یه‌کدی، هه‌تا بۆ ی جیی سهر سوورمان و تیڤ کهرین و وردبوونه‌وه یه‌و، دره‌و بشاوه‌ترین به‌لّ گه‌ی = شوورخۆریه‌تی و به‌ سهر راگه‌یشته‌ویه‌تی خۆای کار به‌جی و به‌به‌زه‌یه‌.

وێنه‌ی دووهم: له‌ سروشتدا هه‌موو شتێک ده‌خوات و ده‌خوێ

نمونه‌یه‌کی دی که‌ی هاو سه‌نگی بوونه‌وه‌رو پیڤ که‌وه ته‌بابوون و به‌ده‌نگی یه‌کدییه‌وه هاتنی دیاره‌کانی، ئه‌وه‌یه که‌ هه‌موو شتێک له‌ سروشتدا هه‌م له‌ ده‌ورو به‌ره‌که‌ی ده‌خوات و هه‌م ده‌شپێته‌وه خۆراک بۆ ده‌ورو به‌ره‌که‌ی!!

پرووه‌ک و شیناورد بژیوی خۆی له‌ تیشکی پۆژو ئاوو گۆل دا به‌ین ده‌کات، گیانه‌وه‌رانی‌ش به‌شیکیان له‌سهر ورگی پرووه‌ک و شیناورد ده‌ژین، ئنجا ئه‌و ئه‌ندازه‌ پرووه‌که‌ی که‌ له‌ به‌ر گیانه‌وه‌ران ده‌مێنێته‌وه‌و پاشه‌روکی گیانه‌وه‌رانی‌ش ده‌بنه‌ خۆراک و بژیو بۆ برێک له‌ زینده‌وه‌ران.

ئنجا لاشه‌ی مردووی گیانه‌وه‌رو توێلک و گه‌لۆ میوه‌ی پژیوی برێک له‌ شیناوردو دره‌خ تیش ده‌بێ ته‌ خۆراک و پۆزی کر می زه‌وی و ئه‌و زینده‌وه‌رانه‌ی وه‌ک وین.

ئنجا که‌ تیشکی پۆژ ده‌چێته‌ بن ته‌ویخی زه‌وی یه‌وه، ده‌بێ ته‌ هۆی یاریده‌دانی زینده‌وه‌ره‌کانی بن گۆ و، ئه‌وانیش ماده‌ده‌ی ئه‌ندامیی (الماده العضوية) وردوخاش ده‌که‌ن و به‌شیک لێ ده‌خۆن و به‌شیک دی که‌ش له‌ شیه‌وی پاشه‌روکدا فری ده‌ده‌نه‌وه‌.

تَنجا گیانداره ږووه کییه وردیله کانی بن زه ویش له که ږوو و به کتريا که توانای جی به جی کردنی تیشکه پیکهاتنیان نیه، له تاریکی بن زه ویدا بژیوی خویان له پاشه رۆک و لاشه ی زیخده وهره ورده کان دا پین ده کهن.

وه هندیك لهو به کترياو جوړه که ږوانه ی که ده میننه وه، تهو پاشماوه ږووه کی و گیانه وهریبه پیک دینن که خوراک بو ږووهک داین ده کهن، وه هندیك له جوړه کانی گیانداره ږووه کییه وردیله کانیش کاره که ده گه یه ننه قوناغه کو تایي و تهو پاشماوه گه نیوه ی ژیر گل ده گورن بو خوییه کانزاییه کان، که ږووهک و هندیك شتی دیکه ده یانمژن.

وهک ده یینین هدر جوړیک له ږووهک و گیانه وهر، بژیوو خوراکي خوی له شتی کدا داین ده کات و، دوايي بو خوشی دیسان سهر له نوی ده ییته وه خوراک و بژیو بو شتی کی دیکه و، تهو شتهش بو شتی کی دی که و، وه هه وروها وهک باز نه یه کی داخوا!!

وینه ی سییه م: هاوسه نگی له ژيانی به کتريادا:

زانایان پییان وایه که به کتريا یه که مین زینده وهری گیانداره که پیش ملیونان سال له سهر زه ویدا په یدا بووه، وه تهو به کتريا یا نه گه وروترین دهریان هه بووه له چاک کردن و به پیت کردن و نوی کردنه وه ی زه ویدا. وه

ټه نزمه کانی^(٢) به کتريا سهره کيترين پشکيان هه بووه ټه گورینی مادده دا ټه شیوه یه کی ناته ندامی (غیر عضویه) یه وه بو شیوه یه کی ټه ندامی (ټورگانی) که ژبانی پی به پړوه ده چیت.

به کترياش گيا نډاریکی یه کجار وردی^(٣) سهره خویه و خواوینی توانایه کی گه وړه یه، ده توانی ټه بارود وځیکدا بژی که پله کانی گهرمی یه کجار بهرز بن، یان به پیچمه وانه وه یه کجار نزم بن، وه به کتريا ټه هه موو زینده وهریک بلاوتره ټه سروشتدا، ټه هه وادا به بهرزی چوار (4) میل ټه ناستی ده ریاوه هه یه. وه ټه قوری بن زه ویدا ټه قوولی (3) میلدا هه یه!!

وه به کتريا بهرپر سیاره ټه تا قار زور به ی گوزا نه فیز یایی و کیمیا یه کانی ژبانی پرووه و گیاندارو مروژ.

وه به کتريا ټه رپی دوولته بوونه وه زیاء ده کات، ټه هه ر زیو سه عاتیکدا جاریک!!

واته بو وینه میکروبیکی کولیرا ټه گهر بهرده وام بی ټه سه ر پی شه ی خوی (که دوولته بوونه)، ده توانی ټه هاوه ی (30) سه عاتدا

(1) ټه نزم مادده یه کی ټه ندامی یه، توانای توانه وه ی هه یه، یارمه تی کارلیکه کیمیا یه کان ده دات.

(2) قه باره ی به کتريا 1-10 ی مایکرونیك، مایکرونیش 1-1000 ی میلیمه ترینه، بړونه (افریدگار جهان) ناصر مکارم شیرازی، لاپه ره (111).

وهچیه کی وای لێ بکهوێتوه که سه‌رله‌به‌ری رووکاری زه‌وی به‌ شاخ و ده‌شت و ده‌ریاو و دایپۆشی به‌ چینیکی ته‌ستووری لێک نه‌پچراو!

مادام وابێ به‌کتیریا ده‌توانی له‌ ماوه‌ی که‌متر له‌ رۆژێکدا کۆتایی به‌ ژیا‌نی رووه‌ک و گیاندارو مرۆفی سه‌ر زه‌وی بێنی!

به‌لام جا به‌ ده‌ردی پێشینه‌یان گوتوویه‌نه (دنیا شاری بێ ساحیب نه‌یه‌) لێ ده‌دا مه‌سه‌له‌ی هاوسه‌نگی (توازن) دیته‌پێش، ده‌بین به‌کتیریاکان له‌نیۆ خۆیاندا جه‌نگ و کێشه‌یان هه‌یه‌و هه‌ندیکیان هه‌ندیکیان به‌ فه‌تاره‌ت ده‌بن، بۆ وێنه‌ سوپایه‌کی گه‌وره‌ی به‌کتیریایی له‌ پێخۆله‌ کانه‌ماندا ده‌ژی، وه‌ له‌ هه‌ر چرکه‌یه‌کی شه‌وو رۆژاندا هه‌راو جه‌نگ و کوشتا‌ریکی بێره‌زا له‌ نیوان جو‌ره‌کانی ئه‌و سوپایه‌دا له‌ گۆڕی دا‌یه‌و یه‌ کدی قه‌تل و عام ده‌کهن، خۆ ته‌گه‌ر خاوه‌نه‌ خواسته‌ به‌کتیریاکانی نیۆ له‌شمان به‌س یه‌ک جو‌ر بان، ئه‌وه‌ ده‌بوو له‌ ماوه‌یه‌کی زۆر کورتدا تازی‌ه‌و سه‌ره‌خۆشی هه‌ر کامێکمان ساز کرابا.

ئنج‌ا گه‌وره‌ترین ته‌رک و خزمه‌تی به‌کتیریا که‌ بۆ ئێمه‌ی ته‌نجام ده‌دات. هه‌روه‌ها له‌ پال ئێمه‌دا بۆ رووه‌ک و گیاندارانی‌ش، چونکه‌ (له‌ په‌نا گو‌له‌ گه‌نیکیدا هه‌زار گو‌له‌ جۆش ئاوی ده‌خۆنه‌وه‌) بریته‌ یه‌ له‌وه‌ی که‌ هه‌له‌ده‌ستی به‌ شیکردنه‌وه‌و بلاوکردن و گۆڕینی پاشاوه‌کانی گیانداران (لاشه‌ی مرده‌ویان و پاشه‌رۆکیان) و ناهیلێ به‌ هۆی مانه‌وه‌و له‌سه‌ریک که‌له‌ که‌بوونیان سه‌ر زه‌وی بۆگه‌نیو بکه‌ن و بێ تامی بکه‌ن!!

به لئی به کتريا بویه دروست کراوه که نزیکه ی دوو ههزار ملیار تنه پاشماوه ی گیاندارانی که له که بو به قولینگ و پاچ و بی لئی نه بینراوی خوی له به ریک هه لبوه شینئی و په یوه ندیه کیمیا بیه کانی نیوان تاو ی ته هالۆزه کان (المُرکَبَاتُ الْمُعَقَّدَة) بیچرینئی، به م کارهش به کتريا وا لهو پاشماوه زبله که له که بووه ده کات که له ج بیاتی له وه ی بیی ته هوی بوگه نیو کردنی دونیاو له نیوچوونی ژیان، بیته خوراکیک ی تهرو تازهو پوخت بو رووه ک و گیانه وهران!!

به لئی جا پاش ته وه ی به کتريا کان تهو لاشه و پا شماوه که له که بووا نه له به ریک هه له ده شین و سهر له نوی به جوریک ی دی که درو سستیان ده که نه وه، که له و جوړه تازه یه رووه ک و شیناورد خوراکیک ی سازو تاماده ی چنگ ده که وئ و پئی دهروئ و گه شه ده کات و دوا بیهش گیاندارو مرؤف لهو رووه ک و شیاناورده خوراک و بژوئیک ی پاک و پوخت ده سستگیر ده که ن، وه جاریک ی دی دیسان به کتريا و میکرو ب و فایروسه کان له سهر لاشه و پاشماوه ی مرؤف و گیانداران ده له وه رین و پی ده گهن و .... وه ههروه ها.

جا بیگومان ته گهر به کتريا کان نه بوونا یه و تهو ته ر که په ییروژه و خرمه ته مه زنه یان پیشکهشی ژیان نه کردبا، سووری ژیان راده وه سستاو دنیا ده بو به ئاشی ئاو لیبراو و برؤ به خیرهاتی!!

جا بیگومان ته م دیه نی هاوسه نگی و هاوکاری و ته باییه ی که له سروشتدا ده بینرئ، گه و ره ترین کاری کردۆته سهر تهو زانایا نه ی که

به‌دوای راستیدا ده‌گه‌رین و دنیای لئی ده‌پشکنن، وه به‌وپه‌ری دنیاییه‌وه رایانگه‌یاندوه که مه‌حالی کوری مه‌حاله‌ تهو هاوسه‌نگی و ریکوپیککی و ورده‌کارییه په‌ریزو به‌ره‌می مادده‌ی که‌رولا، بیان ریکه‌وت و سروشتی ته‌فسانه‌یی بی، بو و یه‌ه زانای سروشتی (جورج ئی‌یرل دافیز) گوتوویده‌تی: (به‌راستی هه‌تا گه‌شه‌کردن و په‌ره‌ستاندن زینده‌وه‌ران پتر به‌ره‌وپیش ده‌چی، زیاتر ده‌بیته به‌لگه‌و شایه‌دی هه‌بوونی به‌دیهنه‌ریکی مشوورخۆر بو به‌ریوه‌بردنی کاروباری بوونه‌وه‌ر، وه هه‌ر تهو گه‌شه‌کردنه‌ی که زانیاری له بوونه‌وه‌ردا په‌رده‌ی له‌سه‌ر لاداوه، بو خۆی گه‌وره‌ترین شایه‌دی هه‌بوونی خودایه، چونکه له چهند ته‌نۆلکه‌یه‌کی ساده که هیچ شیوه‌و دیمه‌نیکی دیاریکراوی نیه‌و، هیچ بو شاییان له نیواندا نیه‌و، ملیۆنان خرۆکه‌و ته‌ستیرو جیهانانی جوی‌جوی دروست بوون، که هه‌ر کامیکیان شیوه‌یه‌کی تایبه‌تی و ته‌ندازه‌و ته‌مه‌نیکی دیاریکراوی هه‌یه‌و تیکرایان گه‌ردن که‌چی چهند یاسایه‌کی نه‌گۆرن که عه‌قڵی مرۆف له ئاقار په‌ی پی‌بردن و ناسینی و ورده‌کارییانیدا کلۆل و ده‌سته‌وستانه، وه هه‌ر کام له گه‌ردیله‌کانی ته‌م بوونه‌وه‌ره‌و بگه‌ر له گه‌ردیلانیش گچکه‌تر که نایه‌نه به‌ر هه‌سته‌کانه‌وه‌و گچکه‌یی و وردییان نایه‌ته ژیر رکیه‌فی بیرو خه‌یال‌ه‌وه، یاساو ده‌ستووری خۆی هه‌یه‌و بۆی دیاری کراوه چ بکات بیان بۆچی گه‌ردن که‌چ بکات؟!)

(1) بو نووسینی ته‌م باسه، (هاوسه‌نگی له ژبانی به‌کتیادا) سوودیکی زۆرم له باسیکی گوڤاری (علوم)ی عیراقی ژماره (35)ی سالی (1988) و مرگرت، باسه‌که‌ش به ناوی: (لولا.... والتوازن الكوني) نووسینی: سامي احمد الموصلي.

خوای په‌روهرد گاریش فەرموویه‌تی ﴿قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾ (طه □ 50) په‌روهرد گارمان ئەو زاتیه که بوونی به هه‌موو شتێک به‌خشیوه‌و، ئنجا رێروونیشی کردوه (واته: به‌رنا هه‌و نه‌خشه‌ی به‌رێوه‌چوونی بۆ داناهه).

خوینه‌ری به‌رێز!

ئه‌م سێ نمونه‌یه‌دا (که لویچێک بوون له ته‌غارێک) ده‌رکه‌وت که هاوسه‌نگی و هاوکاری و ته‌بایی وه‌ک ڕۆژی ڕوون له‌ بوونه‌وه‌دا ده‌بینرێ، هه‌ڵبه‌ته‌ له‌ ڕۆی زانیارییه‌ سروشتیه‌کانیشه‌وه‌ مرۆف توانیویه‌تی په‌ی به‌و هاوسه‌نگی و هاوکاری و رێکوپێکییه‌ی بوونه‌وه‌رو سروشت به‌ری، مادام وابێ راسته‌و سه‌لیتێرا که: زانیاری له‌ خزمه‌تی بیرى خواناسیی دایه!!

دوا قسه‌م

به‌رێزان!

بروا به‌خوابوون و خواناسین شتێکی خواړسک (فطری) و سروشتیه‌ له‌ ده‌روونی ئینساندا، وه‌ک خوا فەرموویه‌تی: ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا

(1) خواړسک مه‌عناى پڕ به‌ پێستى وشه‌ی (فطری)یه، نه‌ک خوړسک، چونکه‌ جگه‌ له‌ خوا هه‌یج شتێک خاوه‌نى بوون (وجود) یکی زاتی و سه‌ربه‌خۆ نه‌یه، هه‌ر خودایه‌ که‌ بوون به‌ دروستکراوه‌کانی ده‌به‌خشێ.

فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿30﴾ (الروم) . وه وهك پیغه مبه ری مه زمان (علیه الصلاة والسلام) فهرموویه تی: ((كُلُّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ وَيُمَجِّسَانِهِ)) متفق علیه.

کهواته: با هیچ کهس و گومان نه بات که بؤ دۆزینه وهو ناسینی خوا پیویستی به ئه رک و ماندوو بونیکی زۆر ده کات، به ئکو وهک خواناسانی دَل بیدار فهرموویانه و منیش به ته جره به ی زاتیسی خۆم بۆم ئه سپات بووه:

خوای میهره بان له هه موو شتیك له ئینسانه وه نزیکتره، به لام گرنگ ئه وه یه ئینسان بۆخۆی خۆی له خودا دوور نه گری و به هۆی شوینکه وتنی نه فس و شه یتان و ئاره زوه کانییه وه سروشت و دهروونی خۆی چلکن و پیس نه کات و، په رده و دیوارو ته موثر نه خاته نیوان خۆی و خوای په رده رگارییه وه، وهک خوا فهرموویه تی: ﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ، كَلَّا إِلَهُم عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَّخُجُونَ﴾ (المطففين 14-15) واته: نه خیر به ئکو ئه و کرده وانه ی که ئه نجامیان ده دن ژه نگیان له سه ر دلّیان په یدا کرده، نه خیر بیگومان ئه وان له و رۆژی (دوایی) دا له بابه ت (دیداری) په رده رگاریانه وه په رده پۆش ده کرین (وه به دیداری شاد نابن)!!

وهک ده بینن تاوان و سه ریچی و کرده وه خراپه کان ده بنه هۆی چلکن بوون و ژه نگه ینانی دَل و دهروون و، له سۆنگه ی ئه مه شه وه ئینسان په رده ی به سه ر دَل هه لده کشی و له دیداری خودا بی به ش ده یت!!

به‌لئی خوینه‌ری خوشه‌ویست و به‌ریز!

دل‌تیاو مسۆگەر به که خوای به‌رزو مه‌زن و میهره‌بان زۆر له ئیمه‌وه
نزیکه‌و. لوتف و به‌زه‌یی و به‌خششی وه‌ک تیشکی زیرینی رۆژ به هه‌موو
لایه‌کدا ب‌لارۆته‌وه ﴿وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَاكُنْهَا يَا لَيْلِيْنَ يَّهْ قُوْنَ
وَيُؤْثُوْنَ الزَّكَاةَ وَاللَّذِيْنَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُوْنَ﴾ (الاعراف □ 156) وه
فه‌رموویه‌تی: ﴿إِنَّ رَحْمَةَ اللهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ﴾ (الاعراف □ 56) واته:
ب‌ی‌گومان به‌زه‌یی خوا له چاکه‌کارانه‌وه نزیکه!

که‌واته: با هه‌ول ب‌ده‌ین که ئیمه‌ی دووره‌په‌ریزی‌ش به‌ره‌و لای خوا
ب‌گه‌ریینه‌وه‌و. خۆمانی لئی نزیك ب‌خه‌ینه‌وه، ته‌ویش به‌هۆی گه‌رانه‌وه سه‌ر
ته‌سل و سروشتی خواریسکی ساغ و ب‌ی خه‌ته‌مان، له ر‌یی خۆچاک‌کردن و
خۆپاک‌کردنه‌وه‌و خۆله‌ب‌ی‌ژینگ دانه‌وه که تا قه‌رێ گه‌ی به‌خه‌وه‌ری و
سه‌رفرازی یه، وه‌ک خودا فه‌رموویه‌تی: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾ (الشمس - 9).
دیاره ته‌میش به هۆی پابه‌ندی به‌ قورئان و ســــوننه‌ته‌وه گرتنی
ر‌ی‌وشوینی پ‌ی‌غه‌مبه‌ره‌وه (عليه الصلاة والسلام) د‌یت‌ه‌دی، وه‌ک خ‌وای
زانا فه‌رموویه‌تی: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللهُ﴾
(آل عمران 31).

ئ‌نجبا با کۆتایی ته‌م (دواقسه) یه‌شم به‌م فه‌رمووده (تا) قودسییه به‌رزو
به‌پ‌ی‌ژه ب‌ی‌نین که ده‌فه‌رموئ: (مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ، وَمَا

(1) ته‌م فه‌رمووده‌یه له کت‌ی‌بی (ر‌ی‌گای صالح بوون و به‌ره‌وخوا چوون) دا تو‌ی‌ژراوه ته‌وه‌و
شه‌رح کراوه، به‌لام نه‌وه‌ی لی‌ره‌دا به‌ شایانی باسی ده‌زانم دوو شته:

تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّىٰ أَحِبُّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتَهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي أُعْطِيْتَهُ، وَلَئِنْ اسْتَعَاذَنِي لِأُعِيذَنَّهُ) رواه البخاري.

که واته: با ناوی خوای لی بیین و هدولّ بدهین به هو ی جی به جی کردنی فدرزه کانه وه (که خو شه ویستترین وه سیله ی بدهر وخوا چوونن له لای خوا) نیزیك بینه وه، وه به هو ی پابه ندبوونمان به ناداب و سوننه ته کانی پیغه مبهروهه (علیه الصلاة والسلام) که مایه ی خو شه ویست بوونمانه له لای خوا، خو مان له لای خوا شیرین و بدریز بکهین ﴿إِنْ أَكْرَمَكُمُ ۖ فَقَدْ لَبِثْتُ خَدَايَ حَتَّىٰ لَبِثْتُ لَكُمْ يَوْمَ الْفَتْحِ﴾ (الحجرات- 13) به شکم سدره نجام به لوتف و یارمه تی خوا ببینه بده یه کی وا که بیستق و دیتن و گرتن و رویشتمنان بهس بو خواو به پیی بهرنامه ی خوا بیت و: ﴿قُلْ إِنْ صَلَاتِي وَنَسْكَي وَمَخْيَايَ

1- خوای بهرزو مهزن له سهره تاوه پیمان پاده گیه نی که پشتی دۆستانی خوی ده گری و بهرگریان لی ده کات، دوا یی تیمان ده گیه نی که تاقه ریگای له خوا نزیك بوونه وه و بوونه دۆست (ولّی) ی خوا جی به جی کردنی بهرنامه که یه تی.

2- وه له م فهرموده به پییزه دا خراوه تپوو که جی به جی کردنی فهرزه کان بناغه و بنچینه ی خوا پرستی و بهر وه خوا چوونه و، پیش دامه زاندنی بناغه ی ناوبراو نابن ده ست به دانانی دیواری جی به جی کردنی سوننه تان بگری.

که واته: ئەوانە ی که پا یه و بنه پ ته بنچینه ییه کانی ئی سلام و هیله گشتیه کانی فهراموش ده کهن و زۆر به ئیشکی و بیرته سکیه و گرنه له هه ندیک شتی لاوه کی (ثانوی) و جوزئی ده ئالین، به هه له دا چوون! چ جای که سانیك که فهرزو سوننه ته کانیشیان پشت گوی خ ستوون و به هه ندیک مه سه له ی بید عهت و دامه خراوه و سهرگرم بوون!!

وَمَ جَآئِي إِلَهِ رَبِّ آلِ هَآلَمِينَ ﴿١٦٢﴾ بێتته درو شـم و ناوـ
نیشانیکی راسته قینه و واقیعیمان.

هه لێته ته دنیا لهو حالته شدا تاموچێژ له خواپه رستی وهرده گرین و،
ورده ورده پی به پی به عقل و دل و ناخی دهروون و بوون (وجود) مانده
ههست به مه عناو مه بهسته بهرزو جوان و شیرین و دلگیره کانی ناوه
چاک و تهواوه کان و سیفده ته بهرزو په سنده کانی خوا ده کهین و، به قه ده
تامادهیی (استعداد) و شایستهی خۆمان له ههردووک جیهانی خوینراوه
(مَقْرُوءٌ) و بـینراو (مَنْظُورٌ) ی پان و بهرینی خوادا که قورئان و بوونه وهرن،
ههست به حیکمهت و نیهینیه کانی پهروهر دگاران ده کهین و، له تاکامی
ته مه شدا خوا پشتیوان بی به کام و مرادی دنیا و دواړژمان ده کهین .

سبحانک اللهم وبحمدک أشهد أن لا إله إلا أنت أستغفرک وأتوب الیک.

نیومرۆک

لایه ره	بابهت
7	پیشکەش بـ
8	پیشه کی
15	رێ خوشکردن
19	بهندی یه کهم : رینگاو چۆنیهتی زانین و نا سین، تیوری زانست (ته بستمۆلۆژیا) :

20	دەرسی یەكەم و دووهم: ڕیگا و چۆنیەتی زانین و ناسین لە ڕوان گەه غەیری ئیستلام و مسوڵمانانەوه.
22	خاڵی یەكەم: پێناسە (علم) و (معرفة) و چەند وشە یەکی دیکە که لێیانەوه نیزیکن.
34	خاڵی دووهم: تیۆری زانست (النظرية المعرفة) چی یەو لە که یەوه سەری هەڵداوه .
43	خاڵی سییەم: ئایا زانین و ناسین بۆ ئینسان شتیکی گونجاوه.
49	دەرسی دووهم:
51	خاڵی چوارەم: لە چ ڕێیە یەكەوه دەستمان لە زانیاری و زانست گیر دەبێ؟
77	دەرسی سییەم و چوارەم و پێنجەم: ڕێچارو شیوازی و دەست هێنایی زانیاری و زانست لە ڕوانگە ئیسلامەوه
79	سێ ڕوونکردنەوه
86	شت زانین و ناسینی مرۆڤ لە ڕوانگە ئیسلامەوه .
87	خاڵی یەكەم: شت زانین و شت ناسین بۆ ئینسان لە ڕوان گەه ئیسلامەوه شتیکی ئاشکرا و پوونه.
93	خاڵی دووهم: خاڵی زانا سەرچاوەی زانست و زانیاری و فێرپوون و تێگەشتنە.
96	خاڵی سییەم: ڕێیەکانی وەدەستەهێنایی زانین و زانست بە گشتی: پێنج هەستەکان و عەقل و (وحي) خاڵی بەرزو مەزن.
111	خاڵی چوارەم: وەحی خوا بەرزترین و راستترین و بێ‌هەڵە و پەلەترین سەرچاوەی زانیاری و زانستە.
141	دەرسی پێنجەم: خورپە و خەون و ئەندازی متمانە پێکراویان بۆ

	وده‌سته‌یانی زانیاری و زانست.	
143	خالی یه‌که‌م: پیتاسه‌ی چهند و شه‌یه‌ک که مانا که‌یان له یه‌ک نیزیکه، به‌لام بیژه‌کانیان له یه‌ک جیایه.	
147	خالی دووهم: به‌لگه‌ی راست بوونی زانیاری وده‌ست هیتراو له ری‌ی خورپه‌و خه‌ونه‌وه	
152	خالی سییه‌م: ئایا ههم خورپه‌و شت هاتنه‌نئودل و ههم خه‌ون، تا چ نه‌ندازه‌یه‌ک جی‌ی پشت به‌ستن و متمانه‌ن؟.	
169	به‌ندی دووهم: دهرسی شه‌شه‌م: خوا به‌یه‌ک‌گرتن بنا غه‌ی به‌ندایه‌تی یه‌و بی‌بروایی و هاوبه‌ش بۆ خوا دانانیش گه‌وره‌ترین تاوان و پووچترین نه‌فسانه‌ن.	
172	خالی یه‌که‌م: پیتاسه‌ی وشه‌ی (توحید) و (الإحداد) و (شرك)	
172	وشه‌ی (التوحید).	
179	وشه‌ی (الإحداد).	
181	وشه‌ی (الشرك).	
181	خالی دووهم: گرنگی و پایه‌به‌رزی خوا به‌یه‌ک‌گرتن.	
182	خالی سییه‌م: بۆچی خوا به‌یه‌ک‌گرتن بنا غه‌ی به‌ندایه‌تی بۆ خوا کردن و مسوولمانه‌تی یه‌.	
185	خالی چواره‌م: بۆچی بی‌بروایی و هاوبه‌ش بۆ خوا دانان پووچترین نه‌فسانه‌و گه‌وره‌ترین تاوانن؟!	
190	خالی پینجه‌م: به‌دریژایی میژووکی‌شه‌و گرفتگی نه‌هلی کوفر له گهل پیغه‌مبه‌ران به‌هوی هاوبه‌ش بۆ خوا دانانه‌وه به‌وه نه‌ک بی‌بروایی.	
196	خالی شه‌شه‌م: طا غووت و فیرعه‌و نه‌کان بۆ نه‌وه‌ی پا ساوی	

طاغوتو تايەتى و خو له خەلك كردنه پەرورەدگاریان دەست بکەوێ، هەمیشە ڕەواجیان بە شیرک و کوفر داو، بۆچی؟	
بەندى سىيەم: عقل و زانىارى و فيطرت گەورەترین شاھەدى بەدیھینراھیتی و .	199
دەرسى حەوتەم و هەشتەم و نۆیەم: چۆنیەتى شاھەدى دانى عقل و زانىارى لە سەر بەدیھینەراھەتى و پەرورەدگاریتى خوا (عزوجل).	200
چۆنیەتى شاھەدى دانى عقل لە سەر بەدیھینەراھەتى و پەرورەدگاریتى خوا.	203
1) چۆنیەتى شاھەدى دانى عقل لە سەر بەدیھینەراھەتى و پەرورەدگاریتى خوا.	208
یهك : هیچ پەیدا بوونىك بى پەیدا كەمر نابى (لا حادث بلا مُحَدَث)	210
دوو: ڕێك و پێكى بە بى ڕێكخەر نابى (لا نظام بلا مَنْظَم)	214
سێ: كەسێك شتێكى نەبى پى نەبەخشرى (فاقد الشيء لا يُعْطيه)	221
چوار: هەر دروستكراویك سیفەتى خاوەنە كەى تیدا دەدرەو شیتەو (تتجلى صفات الصانع في صنعه)	224
پێنج: مشور لى خواردن بەلگەیه لەسەر بوونى مشورخۆر (التدبير دليل على وجود مدبر)	232
2) چۆنیەتى شاھەدى دانى زانىارى لە سەر بەدیھینەراھەتى و پەرورەدگاریتى خوا.	235
خالى یەكەم: بوونەوەرە دەوروبەر	235
ئاسمان	235
زەوى	241

245	هه‌وای ده‌وری زه‌وی
247	ئار
250	گل، چیا‌یه‌کان، رووک و دارو دره‌خت، گیانداران...
252	خالی دووهم: جه‌سته‌ی خۆمان.
252	خانه‌یه‌که‌مین خشتی بینای جه‌سته‌یه
255	خانه‌کانی می‌شک
259	هه‌ندی‌ک له‌کاره‌سه‌رسو‌په‌ینه‌ره‌کانی می‌شک
260	دل
262	کوئه‌ندامی بی‌ستن
263	چاو
264	ده‌وله‌تی جه‌سته
271	ده‌رسی ده‌یه‌م و یازده‌یه‌م: چۆنی‌ه‌تی شایه‌دی دانی فی‌طه‌ت له‌سه‌ر به‌دی‌ه‌ین‌رایه‌تی و په‌روه‌رد‌گاری‌تی خوا.
274	خالی یه‌که‌م: پیتاسه‌و نیشانه‌کانی فی‌طه‌ت و سیفه‌ته‌خوارپسکه‌کان.
279	خالی دووهم: چه‌ند ده‌قی‌کی قورئان و سوننه‌ت له‌سه‌ر خوارپسک بوونی خواناسیی و خواپه‌رستی‌ی له‌سروش‌تی مرۆ‌ف‌دا
287	خالی سی‌یه‌م: ریشه‌کانی خوارپسک بوونی خوانا‌سیی له‌ده‌روونی ئیسنان‌دا.
296	خالی چواره‌م: په‌رچه‌کانی ریی فی‌طه‌ت له‌ه‌واری خوانا‌سیی و خواپه‌رستی‌ی‌دا.
305	خالی پینجه‌م: هو‌کاره‌کان و چۆنی‌ه‌تی لا‌برد‌نی په‌ر چه‌کانی ریی خواناسیی و پا‌ک‌کردنه‌وه‌و بی‌دار‌کردنه‌وه‌ی دل و ده‌روون.
305	خالی شه‌شه‌م: چه‌ند قسه‌یه‌کی نه‌سته‌قی زانایانی هو‌شیارو‌بی‌دار.

323	به‌ندی چواره‌م: قورئان به‌رزتری — سن شیوازی سه‌ماندنی به‌دیهینه‌رایه‌تی و په‌روه‌ردگاریتی خوی تیدایه.
	دهرسه‌کانی: دوازه‌و سیزده و چواره
326	خالی یه‌که‌م: پیتاسه و حیکمه‌ت و پاسای وه‌حی
334	خالی دووهم: قورئان له‌رئی هه‌ر کام له‌پیتج هه‌سته‌کان و عه‌قل و فیطرته‌وه ئینسان به‌ره‌و خواناسیی ده‌جولیتنی، ویرای زانیاری تاییه‌تی خوی دهرباره‌ی خوا.
358	خالی سییه‌م: هه‌میشه قورئان په‌روه‌ردگاریتی خوا ده‌کاته به‌ل‌گه‌ی په‌رستراویتی خوا.
368	خالی چواره‌م: قورئان ده‌ستی ئینسان ده‌گری و له‌گه‌ل دیارده‌و دیمه‌نه واقعییه‌کان دا رووبه‌رووی ده‌کاته‌وه.
387	خالی پینه‌جهم: قورئان د‌لئی ئینسان راده‌چله‌کینتی و خه‌وتوو وه‌خه‌به‌ردیتنی.
395	خالی شه‌شم: قورئان به‌ریه‌رچی شوبه‌ه‌کان ده‌دا ته‌وه‌و گومانه‌کان له‌به‌ریه‌که هه‌ل‌ده‌وشینتی.
396	شوبه‌هی یه‌که‌م: بی‌سه‌ره‌تا (أزلي) بوونی بوونه‌وه‌رو ماده‌ده.
400	شوبه‌هی دووهم: نه‌گه‌ر هه‌موو شتی‌ک خوا دروستی کرده‌ نه‌دی خوا کئی دروستی کرده‌؟!
407	شوبه‌هی سییه‌م: ئایا ناگوئیی که‌سیکی دی که‌ له‌درو سته‌کردن و به‌ریه‌به‌ردنی بوونه‌وه‌ردا به‌شدار بی؟!
408	گومانی یه‌که‌م: له‌خۆزه‌درو سته‌بوون ئینسان، یاخود خۆ دروستکردنی.
410	گومانی دووهم: گومانی بی‌حیکمه‌ت و پووج‌بوونی بوون و ژیا‌نی

ئینسان.	
گومانی سییه‌م: ویچوونی خوا به دروستکراوه‌کانی.	414
به‌ندی پیتجه‌م: چوار کورته باسی گ‌رنگ.	420
1- بر‌وا به خواو بر‌وا بوون به یاساداری بوونه‌وهر تیک ناگیرین.	423
2- مرؤف به‌لگه‌یه‌کی روون و ئاشکرایه له‌سه‌ر به‌دیهینه‌را یه‌تی و په‌روه‌ر دگاریتی خوا (عزوجل).	430
3- پووچاندنه‌وه‌ی دوا‌یین هه‌ول‌ی بی‌بر‌وایان.	436
4- زانیاری له‌ خ‌زمه‌ت بی‌ی خواناسی دایه.	451
وینه‌ی یه‌که‌م: په‌یوه‌ندی نیوان گیانه‌وهر و رووه‌ک.	453
وینه‌ی دووهم: له‌ سروشت دا هه‌موو شتیک ده‌خوات و ده‌خوری.	454
وینه‌ی سییه‌م: هاوسه‌نگی له‌ ژیا‌نی به‌ک‌تریادا.	456
دوا قسه‌م.	461
نیوه‌رۆک	466

ئهم به‌ره‌ه‌مانه به چاپ گه‌یاندراون

- 1- ئایین ، ئیمان ، خواناسیی.
- 2- ئافره‌ت و خیزان له‌ سایه‌ی شه‌ریعه‌تدا.
- 3- ریگای صالح بوون و به‌ره‌و خوا چوون.
- 4- چه‌ند مه‌سه‌له‌یه‌کی باوی سه‌رده‌م.
- 5- ده‌به‌رێک راجوونی ئیسلام و ریچکان.
- 6- پوخته‌یه‌ک ده‌باره‌ی ئیسلام.
- 7- ئیمان و عه‌قیده‌ی ئیسلامی له‌به‌ر رۆشنایی قورئان و سه‌ونه‌تدا به‌رگی یه‌که‌م .

نیم کتیبہ

لیکوالیسنہ و میر کی قبول و فراوانہ دہر بارہ نیمان وعہ قیدہ می نیلایمی
گمانیش لہ و دایہ ک نیمان وعہ قیدہ لہ اسلام و مک بناعہ بودیوارو
رہک ویش بودرخت و مدونین بوماست و مدنا و بونسان وایہ !
بویہم رکیک ب و می مسولانقی و دینداریہ کی راست و برہمن
دہ بی لہ نیمان وعہ قیدہ وہ و سنیا ثانی رعہ قتل و دلی دہ دست پیکار
وہم رکول میلہ تک ب و می ثریان و گوزہ رانی خوبی یہ پی شریعت
خو پاک سازی و چاک سازی بکات و یکجی بچا پوہستہ لہ راست کردہ و
بزار کردن و چہ پانندی نیمان وعہ قیدہ دہ دست پی بکات .
پیشم وایہ نیم کتیبہ بہ مدرشش بہر کردہ و دہم و کار کے باش
جہی متماز و پشت پی بستہ بومہ رتاک و کذر لیک ب و
دہست بہ کذر لیکاری و پاک سازی و چاک سازی بکات .

علی بابا

